

RAKSTU KRĀJUMS

TUKUMA NOVADA
KULTŪRVĒSTURE

VI

TUKUMA MUZEJS

2002 - 2003

98-6
L 91

Latvian National Library
Rīga

020105624

L
9

RAKSTU KRĀJUMS

**TUKUMA NOVADA
KULTŪRVĒSTURE**

VI

TUKUMA MUZEJS

2002-2003

ISBN 9984-9594-3-0
UDK 908(474.3)(082)
Tu 214

Izdots ar Kultūrkapitāla Fonda atbalstu

Tukuma novada kultūrvēsture. VI grāmata. 2002-2003.

Rakstu autori: I. Dišlere, A. Dzenis, G. Frišfelde, I. Line, I. Runkovska, L. Šulca, L. Zērvēna, I. Znotiņa
Redkolēģija: Mag.Sc. A. Ozola, I. Smuškova, I. Dišlere.

Atbildīgā redaktore: A. Ozola

Sastādītāja: A. Ozola

Literārā redaktore: L. Akmens

Ilustrāciju atlase: I. Runkovska, I. Znotiņa

Datorsalikums: J. Bārdiņš

Iespiests tipogrāfijā "Universums A" Tukumā.

Grāmatā ievietoti attēli no Tukuma muzeja krājuma (TMNM), palīgkrājuma (Pgm), zinātniskā arhīva (ZA), kā arī no Latvijas Vēstures muzeja (LVM) un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas (LAB).

IEVADS

Tukuma muzejs joprojām ir pašvaldības muzejs, kas darbojas Tukuma rajona padomes pārraudzībā, un tā misija ir vērsta uz kultūras mantojuma vērtīgāko liecību saglabāšanu, popularizāciju un izmantošanu vietējās sabiedrības attīstībai. Muzejs nodarbojas gan ar nekustamo kultūras pieminekļu izpēti un restaurāciju, gan arī ar garīgās kultūras vērtību un seno tradīciju aktualizēšanu mūsdienu sabiedrībā.

Muzeja darbība 2002. - 2003. gadā bijusi veiksmīga. Ekspozīti vākti kultūrvides ekspedīcijā Kandavas novadā, kā arī dažādu tēmu pētniecības un izstāžu veidošanas gaitā. Ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu iepirkti latviešu vecmeistaru darbi, kā arī mēbeles Durbes pils ekspozīcijai. Esam saņēmuši tādus nozīmīgus dāvinājumus kā grāmatas Durbes bibliotēkai no Dr. D. Lēbera, marķas - no H. fon Hofmana, dokumentus, muižu un to īpašnieku fotogrāfijas - no V. Althauzena, V. fon der Rekes, Dr. M. fon Betihera, V. Šmīda-Kovarčika un citiem. Materiālus par Viesīgās biedrības vēsturi un darbiniekiem A. Lagzdiņu, A. O. Niedri, M. Freimani, J. Ceru, G. Manguli, V. Saveli dāvinājusi A. Zaltāne, M. Ozola, R. Gaile, J. Cers, J. Mangulis, A. Savele-Bika un citi. Vērtīgus priekšmetus esam saņēmuši no E. Mieža, J. Ziverta, L. Bočkas un citiem.

Muzeja darbībā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta tā sauktajai dzīvajai vēsturei. "Sestdienu muzejā" ir īpaša programma, ko piedāvājam apmeklētājiem. Durbes pili ikvienu sagaida dāma, kuras tērps un uzvedība atgādina kādu no 19. gadsimta Reku dzimtas sievietēm. Lauku darbus un tradīcijas var iepazīt Pastariņa muzejā, kur pa laikam pulcējas apkārtējie ļaudis - senu amatu, tradīciju un dziesmu pratēji. Audēju darbnīcā iespējams apgūt senās aušanas tradīcijas. Galerijā "Durvis" apskatāmi Tukuma mākslinieku grupas un arī citu mūsdienu mākslinieku darbi. Mākslas muzejā skolas bērniem ir iespēja kopēt vecmeistaru gleznas, kā arī katru vasaru darboties plenēros. Pils tornī atspoguļota pilsētas vēsture un kultūras dzīve.

Līdzās jau minētajām jomām muzeja darbībā par ļoti nozīmīgu uzskatāma Durbes pils rekonstrukcijas - renovācijas projekta realizācija. Ar Tukuma rajona padomes un Valsts Kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas finansiālu atbalstu turpinās logu, durvju un parketa restaurācija. Tas ir ļoti darbietilpīgs un precīzs darbs, kuru veic SIA "Amatnieks" namdari un krāsotāji. Savukārt ar Kultūrkapitāla fonda atbalstu un Rundāles pils muzeja palīdzību amata noslēpumus apgūst muzeja restauratori. Jau restaurēti vairāk nekā simt dažādi muzeja priekšmeti, tai skaitā arī mēbeles, skulptūra, kartes, dokumenti un arheoloģijas senlietas.

Tukuma rajona un pilsētas kultūrvides izpēte un saglabāšana ir viena no muzeja darbības prioritātēm. Sadarbībā ar Tukuma pilsētas domi tiek realizēti vairāki projekti, no kuriem nozīmīgākais ir pilsētas vēsturiskā centra izpēte. Veikta arī galerijas "Durvis" ēkas izpēte, un sadarbībā ar Gotlandes komūnas un muzeja pieminekļu aizsardzības speciālistiem apspriestas tās restaurācijas iespējas.

Muzeja darbs ieguvis arī plašāku atzinību. Pētījuma un izstādes "Muižas lauku kultūrvidē" autores Inta Dišlere un Agrita Ozola 2003. gadā nominētas Kultūras mantojuma balvai. Durbes pils un Pils tornis piedalās Latvijas muižu un piļu asociācijas rīkotajā akcijā, un Durbes pils 2003. gadā nominēta kā viena no viesmīlīgākajām akcijas dalībniecēm.

Muzeja apmeklētāju skaits pēdējos gados sasniedzis 40 tūkstošus un turpina augt. Pateicoties Tukuma rajona padomes, Tukuma pilsētas domes, kā arī Kultūrkapitāla fonda, laikrakstu "Neatkarīgās Tukuma Ziņas" un "Tukuma Ziņotājs" un tipogrāfijas "Universums A" atbalstam, apmeklētājiem pieejams arvien daudzveidīgāks un plašāks ieskats rajona kultūrvēsturē.

Tukuma muzeja rakstu krājuma 6. grāmata, kuras tapšanā piedalījušies Tukuma muzeja darbinieki I. Dišlere, A. Dzenis, G. Frišfelde, I. Runkovska, L. Šulca, I. Znotiņa, kā arī pilsētas domes preses sekretāre L. Zērvēna, atspoguļo tikai nelielu daļu no bagātā Tukuma rajona kultūras mantojuma. Autori piedāvā līdz šim maz pētītas tēmas un sniedz ieskatu Tukuma viduslaiku pils aprakstos, raksturo pilsētu 18. gadsimtā, sniedz plašu informāciju par kultūras dzīves dažādām nozarēm, kā arī rosina iedziļināties lauku sētas apbūvē un lauku dzīves pārmaiņās.

Ceram, ka rakstu krājums noderēs skolēniem un studentiem, skolotājiem un vēstures entuziasmiem; tiem, kas joprojām dzīvo dzimtajā pusē, un arī tiem, kas to sen jau pametuši.

SATURA RĀDĪTĀJS

Ievads	3
SATURA RĀDĪTĀJS	4
VĒSTURE	
A. Dzenis. LIVONIJAS ORDEŅA PILS TUKUMĀ.....	5
I. Dišlere. TUKUMS 18. GADSIMTĀ: CILVĒKI, ĒKAS, NOTIKUMI.....	21
KULTŪRVIDE	
I. Līne. VĒSTURISKU TĒRPU PARĀDE DURBES PILĪ.....	49
I. Šulca. KULTŪRVĒSTURISKS APSKATS PAR LESTENES PAGASTU	59
G. Frišfelde. ŽOGI UN PAGRABI ZIEMEĻKURZEMES LAUKU SĒTĀ 19. GADSIMTA BEIGĀS.....	93
KULTŪRA	
L. Zērvēna. TUKUMA NOVADA KULTŪRAS DZĪVE 20. GADSIMTA 20. UN 30. GADOS	99
Ināra Znotiņa. TUKUMA TEĀTRA 12 GADU DARBĪBAS HRONIKA	106
Ināra Znotiņa. SVĒTKI DZIESMAI	124
MĀKSĻA	
I. Runkovska. LEONĪDA ĀRIŅA UN ANŠA ARTUMA DARBU KOLEKCIJA TUKUMA MUZEJA KRĀJUMĀ.....	129

LIVONIJAS ORDEŅA PILS TUKUMĀ

Mag. hist. Agris Dzenis

IEVADS

Tukuma pilsētas centrā, Brīvības laukumā 19a atrodas valsts nozīmes arhitektūras piemineklis - Livonijas ordeņa pils divstāvu tornis, bet apmēram 50 metri uz dienvidiem no torņa - pilsdrupu fragments (arī valsts nozīmes arheoloģijas piemineklis). Tornī pašlaik atrodas Tukuma pilsētas vēstures muzejs "Pils tornis". Šis būves ir vienīgās, kas saglabājušās no Livonijas ordeņa pils Tukumā. Pils teritorija, kas pletusies uz austrumiem un dienvidaustrumiem no torņa, 19. gadsimtā apbūvēta ar vairākām ēkām.

Pils nozīme Tukuma pilsētas vēsturē ir ievērojama, jo ap ordeņa pili sāka veidoties miestīšs, un vairākus gadsimtus tā administratīvo stāvokli un saimniecisko dzīvi noteica pils funkcijas. Diemžēl rakstīto avotu ziņas par pils apbūvi un ēku funkcijām ir samērā trūcīgas un pretrunīgas. Līdz šim tikušas izvirzītas vairākas pretrunīgas hipotēzes un minējumi par pils būvēšanas laiku un plānojumu, taču tās apstiprināt vai noraidīt iespējams vienīgi ar arheoloģiskos izrakumus iegūtu datu palīdzību.

Tukuma pils teritorija arheoloģiski līdz šim nav pētīta, nav arī zināms par gadījuma rakstura atradumiem. Tādēļ var pieļaut iespēju, ka pils arheoloģiskie pētījumi sniegs vērtīgu informāciju, kas tiks izmantota Tukuma pilsētas vēstures senākā perioda detalizētākā izpētē.

Pētījuma mērķis ir - apkopot rakstītajos avotos un literatūrā atrodamo informāciju par pils būvēšanas laiku, tās ēkām un

plānojumu, pārbūvēm, remontiem un postījumiem, kā arī formulēt pils būvēstures jautājumus, kas noskaidrojami vai precizējami arheoloģisko izrakumu gaitā. Līdztekus pils būvēstures izpētei tiks aplūkotas arī Tukuma pils militārās, administratīvās un saimnieciskās funkcijas Livonijas ordeņa un Kurzemes - Zemgales hercogistes laikā līdz pils apdzīvotības beigām.

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Par Tukuma pils būvēsturi ir publicēti tikai ļoti nedaudzi avoti, un šajos avotos sniegtās ziņas jau ir izmantotas agrākajos pētījumos. Tie ir 15. gadsimta senraksti, kuros pirmoreiz minēta Tukuma pils, un kas ir publicēti 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā izdotajā 13. - 16. gadsimta avotu tekstu un to atreferējumu krājumā "Liv-, Esth- und Kurländisches Urkundenbuch" (Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes seno dokumentu grāmata). Šajā krājumā atrodami avoti - ordeņa amatpersonu vēstules un lēņa grāmatas, kas sniedz tiešu un netiešu informāciju par Tukuma pils militārajām, saimnieciskajām un administratīvajām funkcijām ordeņa laikos. No publicētajiem avotiem kā nozīmīgu var raksturot 1463. gadā Tukumā notikušā landtāga aktu un lēmumu atreferējumu, kas publicēts A. Bauera sastādītajā un 1934. gadā izdotajā krājuma "Akten und Rezesse der livländischen Ständetage" (Livonijas kārtu sapulču akti un lēmumi) 2. sējumā. Šis avots Tukuma vēstures pētījumos līdz šim nav ticis izmantots.

Pie nepublicētajiem avotiem var pieskaitīt arī arhitekta Z. Bēta 1978. gadā tapušā pētījuma manuskripta "Tukuma ordeņa pils vēsturiskās izpētes materiāli" tekstā iestrādātos 18. - 20. gadsimta avotus, kas attiecas uz Tukuma pilsdrupu stāvokli un Tukuma pils torņa būvēsturi. Autora apzinātie avoti lielākoties atspoguļo 19. gadsimta situāciju.

Līdz šim zināmo avotu par Tukuma pili trūcīgo klāstu ir būtiski papildinājuši Latvijas Valsts vēstures arhīva 6999. fondā "Vidzemes, Kurzemes un Igaunijas muižas" glabājošies Kurzemes hercoga domēnes Ozolmuižas un Tukuma virspilskunga vidmes laikā no 1698. līdz 1787. gados sastādītie inventāri. Tos 2001. gadā pētīja un no vācu valodas pārtulkoja Tukuma muzeja galvenā speciāliste Inta Dišlere. Inventāraprakstos sniegts samērā precīzs pils ēku apraksts un to stāvokļa novērtējums, kaut gan, vadoties pēc aprakstiem, grūtības sagādā ēku topogrāfiskā izvietojuma noteikšana. Turklāt 1698. gada apraksts ir stipri bojāts. Pateicoties inventāraprakstiem, bija iespējams samērā precīzi noteikt pils torņa atjaunošanas laiku, kā arī laiku, kopš kura pils netika apdzīvota. Ir būtiski atzīmēt, ka šos avotus agrāk nav izmantojis neviens no Tukuma vēstures pētniekiem.

Pateicoties I. Dišleres darbam Latvijas Valsts vēstures arhīvā, Tukuma muzejā ir nonākuši arī 17. gadsimta beigu Tukuma pilskunga G. fon Brandemira sūdzību noraksti, kas liecina par Tukuma pils slikto tehnisko stāvokli.

Plašāko un detalizētāko pētījumu par Tukuma pils vēsturi pēc Tukuma rajona Izpildu komitejas Kultūras nodaļas pasūtījuma 1978. gadā ir veicis arhitektūras vēstures pētnieks Ziedonis Bēts. Pētījuma manuskripts glabājas Tukuma muzejā. Kā pozitīva pētījuma iezīme ir minama plašas avotu un literatūras bāzes izmantošana un kritisks skatījums uz agrāko pētnieku izteiktajiem viedokļiem. Taču šis pētījums ir jāuzskata par novecojušu, jo autora rīcībā nebija minēto inventāraprakstu, kas sniedz iespēju papildināt un pārskatīt Tukuma pils vēsturi. Manuskripta pielikumos atrodami vairāki vērtīgi, 19. gadsimtā tapuši Tukuma pilsdrupu plāni un attēli.

1902. gadā Tukuma pils vēstures izpēti, kā arī pilsdrupu un torņa uzņēmumus dabā veicis ievērojamākais baltvācu izcelsmes Livonijas viduslaiku piļu pētnieks Karls fon Lēviss of Menārs, kurš Baltijas provinču vēstures un senatnes biedrības 1903. gada sēžu ziņojumu krājumā publicējis plašāku rakstu "Die Ordensburg Tuckum in Kurland" (Ordeņa pils Tukumā, Kurzemē). Autors ir ne tikai aprakstījis pils torņa un pilsdrupu stāvokli 1902. gadā, bet arī izanalizējis rakstītos avotus un 18. gadsimta beigu Tukuma pilsdrupu attēlus. Rakstam pievienota K. fon Lēvisa of Menāra sastādītā pils plānojuma rekonstrukcija. Pils un lielā mērā arī Tukuma vēsture šajā darbā aplūkota līdz 1730. gadam, kad pēc Lēvisa of Menāra domām, pils tikusi pamesta.

Tukuma pils vēsturi Livonijas ordeņa piļu vēstures kopīgajā kontekstā aplūkot sniedz iespēju divi, nesen klajā nākuši darbi. Arheoloģe Ieva Ose rakstā "Ordeņpilis Latvijā", kas ievietots 2002. gadā iznākušajā krājuma "Latvijas viduslaiku pilis"

III sējumā, aplūko ordeņpiļu kā militāro un administratīvo centru tikla izveidošanos Latvijā no 13. līdz 15. gadsimtam. Vēsturnieks Indriķis Šterns savā 1997. gadā izdotajā monogrāfijā "Latvijas vēsture 1290 - 1500", pamatojoties uz rakstītajiem avotiem, gan izsaka secinājumus par piļu atšķirīgo nozīmi Livonijas fortifikācijas un pārvaldes sistēmā, gan sniedz ziņas par ordeņa amatpersonu, kas pārvaldīja pilis un teritorijas, funkcijām un pilnvarām. I. Šterna darbā atrodamas arī ziņas par Tukuma miestniņu un pilsnovadu Livonijas ordeņa valdīšanas laikā.

Pētījumā šaurāk tika izmantoti vēsturnieku A. Tūlzes, K. Metiga un A. Ozolas vispārīgā rakstura darbi par Livonijas piļu, Baltijas pilsētu un Tukuma vēsturi. Tie pārsvarā ir balstīti uz jau minētajiem pētījumiem, taču tajos ir sastopami arī vairāki fakti par Tukuma vēsturi, kurus citur man nav izdevies atrast. Daži fakti par Tukuma un Tukuma pils vēsturi bez atsaucēm uz informācijas avotu minēti A. Rihtera sastādītajā Baltijas adrešu grāmatā 1912. gadam.

TUKUMA PILS BŪVVĒSTURE

Pils celšanas datēšanas problēma

Līdz šim nav zināms neviens rakstītais avots, kurā būtu sniegtas kaut aptuvenas ziņas par Tukuma pils būvēšanas laiku.

Līdzšinējos pētījumos un vēstures literatūrā ir sniegti pils būvēšanas datējumi, kas ir vērtējami kritiski, jo autori savos darbos nav norādījuši avotus, no kuriem iegūta šī informācija. Tā Kurzemes ģeogrāfisko un statistisko materiālu krājumā (nepublicēts, glabājas LVVA) minēts, ka Tukuma pili 1303. gadā cēlis Konrāds fon der Reke.¹ Kādā R. Polmaņa savāktajā materiālu krājumā par Slokas novada vēsturi minēts, ka 1299. gadā Livonijas ordeņa mestrs Gotfrīds no Roges (mestra amatā atradies no 1298. līdz 1306. gadam) pie Vilkājas uzcēla kādu pili jeb palisādi, sauktu Tukums.² 1299. gadam kā pils celtniecības datējuma gadam piekrit arī baltvācu izcelsmes senatnes pētnieks A. fon Rihters, savu viedokli nepamatojot. Arhitektūras vēs-

Tukuma pils drupas. 1792. gads. J. K. Broces zīmējums. Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa (LAB) BM05186 AB.JPG.

tures pētnieks Z. Bēts uzskata, ka pilnīgi precīzi noteikt pils celtniecības gadus nevaram, tomēr daļēji varam pieņemt, ka tas noticis 13. gadsimta beigās un 14. gadsimta sākumā. Pētnieks pieļauj iespēju, ka sākumā Tukums veidots kā spēcīgi nocietināts punkts, bet pēc Zemgales iekarošanas, nostiprinoties vācu varai Livonijā, palielinājās Tukuma kā novada administratīvā, bet galvenokārt saimnieciskā centra nozīme.³

1748. gadā izdotajā, Kuresāres skolas rektora J. G. Arndta sarakstītajā Livonijas hronikā minēts, ka Tukuma pils dibināta 1330. gadā. Arī šim apgalvojumam trūkst atsaucis vai norādes uz avotu.⁴ To pašu var teikt par J. Juškeviča sastādītajā Smārdes hronikā sniegtajām ziņām, ka Tukuma pils būvēta 1277 gadā.⁵

Kamēr nav atrastas ticamākas liecības, ir jāpiekrīt vēsturnieka I. Šterna viedoklim, ka Tukuma pils būvēta pēc 1253. gada.⁶ Tam par labu runā vairāki 13. gadsimta otrās puses vēsturiskie apstākļi Kurzemē.

Arheoloģiskie izrakumi Veļķu pilskalnā ir pierādījuši, ka tagadējā Tukuma pilsētas teritorijā 12. un 13. gadsimtā un iespējams, jau krietni agrāk atradusies lībiešu un kuršu apdzīvota koka pils un senpilsēta.⁷ Apdzīvotas vietas izveidošanos un pastāvēšanu šajā apvidū veicināja nozīmīgs ekonomisks faktors - gar Tukumu veda lielais Kurzemes sauszemes tirdzniecības ceļš un, iespējams, arī ūdensceļš no Lielupes un Daugavas lejasdaļes. Šis ceļš savu kā lielākā Livonijas tranzitceļa nozīmi saglabāja līdz pat ordeņa valsts sabrukumam.

Pirms misijas darba un krusta karagājienu sākuma Kurzemes teritorijā Tukuma pilsnovads ietilpa Vanemas zemē jeb pilsno-

Tukuma pils attēls J. Helmsa hronikā. Zīmēts 17. gadsimta pirmajā pusē. LAB H-38.JPG.

vodu savienībā. Domājams, ka Vanemas iedzīvotāji kristietību pieņēmuši jau 1230. gadā, kad noslēdza miera līgumu ar Zobenbrāļu ordeni, Rīgas pilsētu un bīskapiju, bet Livonijas ordeņa valsti Tukuma novads nonāca pēc tam, kad starp ordeni un Kursas bīskapu 1253. gada 4. aprīlī tika noslēgts Kursas dalīšanas līgums. Šajā līgumā arī pirmoreiz minēta apdzīvota vieta Tukums (*Tuckemen*).⁸ Visticamāk, ka ordeņa pilis Kurzemē, izņemot Kuldīgu, netika būvētas pirms iekšpolitiskās situācijas nostabilizēšanās, kas tika panākta ar šo līgumu. Savukārt iekšējā drošība Kurzemē nostabilizējās pēc Livonijas ordeņa un kuršu pēdējā mierlīguma 1267. gada augustā. Par to, ka ordenis bija iepļānojis strauji izvērst piļu tīkla izveidošanu Kurzemē, liecina mierlīguma noteikums, ka kuršiem, kas bija atkrituši no kristīgās ticības, viens mēnesis gadā bija jāstrādā piļu būves darbos.⁹

Ordeņa piļu pētniece I. Ose raksta, ka 13. gadsimta 40. gados ordenis cēlis pili Kuldīgā, bet 50. un 60. gados - Jelgavā, Grobiņā, Tukumā, Volkenbergā, gadsimta pēdējā ceturksnī - Ventspilī, Sabilē, Aizputē, Gaujienā, Daugavpilī un citur. Trīspadsmitā gadsimta ordeņpiļu galvenais komponents bija apkārtmūris, kas bieži vien bija neregulāras formas.¹⁰ Ordeņa zemju aizsardzības sistēmas veidošana un jaunu piļu celšana

strauji izvērās 14. gadsimtā. Tā kā visu 13. gadsimtu turpinājās kaujas, ordenim bija grūti izvērst plašu celtniecību. Tāpēc reizēm ordeņbrāļu dzīvesvietai izmantoti vietējo iedzīvotāju pilskalni. Tikai 14. gadsimtā un 15. gadsimta pirmajā pusē ordenis pie robežā un nozīmīgākajos administratīvajos centros veica monumentālu kvadrātisku piļu būvi.¹¹

Iespējams, ka arī Tukuma pils, kas sākotnēji varbūt tikusi celta kā ārējā mūra ieskauts pagalms, 14. gadsimta sākumā tika paplašināta un papildināta ar mūra ēkām. Ordeņa nocietinājumu pētnieks, vēstures maģistrs Andris Zeļenkovs uzskata, ka sākotnēji - 13. gadsimta otrajā pusē, kad pastāvēja nepieciešamība isā laikā ierīkot atbalsta punktus jaunkristīto zemēs pie stratēģiski nozīmīgiem satiksmes ceļiem, Tukumā, līdzīgi kā Ventspilī, kā pirmais ordeņa nocietinājums varbūt uzbūvēts tikai četrstūrainis mūra tornis. Pils pagalma aizsargsiena, iespējams, sākumā bijusi būvēta no koka. Iestājoties salīdzinoši stabilam mieram 14. gadsimta sākumā, Tukuma pilij tikusi uzbūvēta mūra aizsargsiena un citas mūra ēkas.¹²

Tukuma pils, kā liecina tās apbūve un rakstītie avoti, nebija pieskaitāma lielākajām un labāk nocietinātajām Livonijas ordeņa pilīm. Tā nebija arī liels administratīvais centrs un kalpoja galvenokārt saimnieciskiem (kā labības noliktava) un sakaru (kā apmešanās vieta ceļiniekiem un pasta stacija pie Livonijas-Prūsijas ceļa) mērķiem. Arī šīs funkcijas bija pietiekami svarīgas, lai Tukuma pils būve netiktu novilcināta ilgāk par 14. gadsimta pašu sākumu.

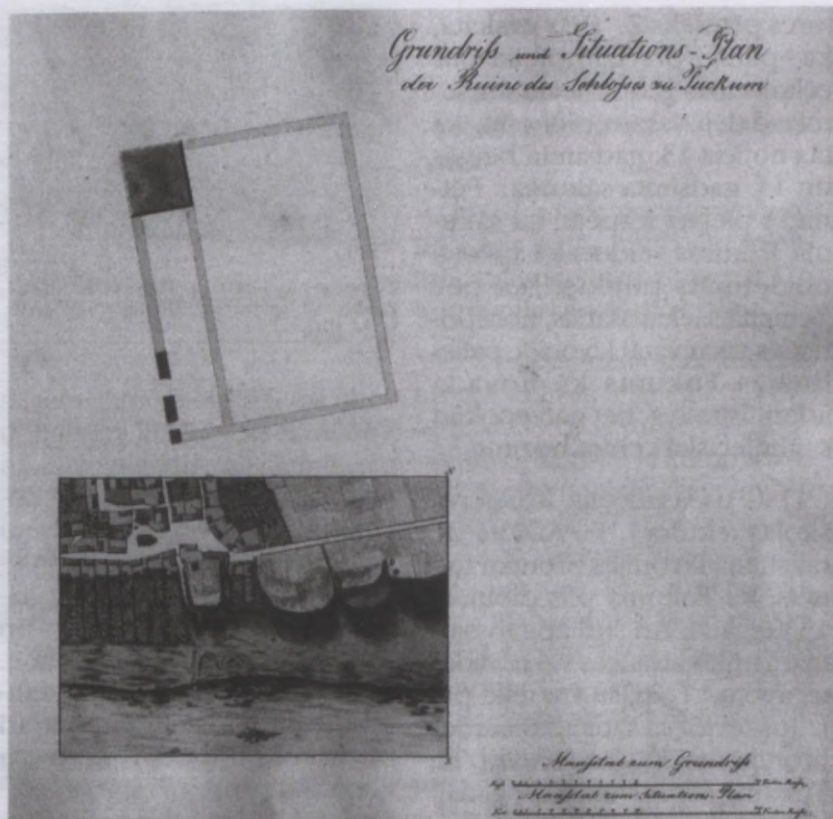
Piļu pētnieks A. Tūlse raksta, ka Tukuma pils ir tipisks to pi-

ļu piemērs, kas atradās pie Kurzemes kara ceļa posmā starp Kandavu un Rīgu. Kā liecina trūcīgās mūru atliekas, izbūves veids bijis tāds pats kā citās senākajās ordeņa pilīs. Lielajam četrstūrītajam pagalmam vienā pusē atradās dzīvojamais korpus (Gebäudeflügel), kas bija apgādāts ar zemu ekeri (vairākstāvu torni), kurš vēl tagad (1942. gadā - A. Dz.) tiek izmantots kā spīķeris. Arī viduslaikos ēkas kalpoja lielākoties kā spīķeri, bet lielais pagalms - kā novietošanas laukums kara un preču pajūgiem. Pēc A. Tūses domām, uz ordeņa zemes piļu fona šis apmetnes pagalms (Legher-Hof) spēlēja tikai niecīgu lomu, un jau ordeņa laiku beigās pazuda no nocietināto vietu sarakstiem.¹³

1381. gadā Livonijas ordeņa mestrs Vilhelms no Frimersheimas parakstījis Tukumā kādu dokumentu. Šī dokumenta apraksts bijis saglabājies Vandzenes muižas arhīvā, bet laikā, kad K. fon Lēviss of Menārs veica pētījumu par Tūkuma ordeņpili, nepublicētais apraksta noraksts glabājies Kurzemes bruņniecības arhīvā.¹⁴ Ši ir senākā netiešā liecība, ka pils Tukumā 1381. gadā jau ir pastāvējusi.

Senākais zināmais Livonijas piļu saraksts, kurā minēta arī Tūkuma pils, saglabājies no 1411. gada. Viduslaiku piļu pētnieks, būvīnženieris B. Šmids 1921. gadā no tā publicējis 15 Kurzemes un Zemgales piļu uzskaitījumu, norādot, ka senrakstā bijušas minētas vēl 39 ordeņpilis Latvijā un Igaunijā. Diemžēl 1411. gada dokumenta pilns teksts iespīestā veidā nav pieejams.¹⁵

1419. gada 30. martā mestrs Landers no Španheimas raksta Vācu ordeņa virsmestram no

K. fon Lēvisa of Menārs sastādītā Tūkuma ordeņpils plāna rekonstrukcija. Reprodukcija no: Loewis of Menar K. von Die Ordensburg Tuckum in Kurland. - Rīga, 1904.

Tūkuma. Šis pats mestrs datē 1422. gada 25. oktobrī rakstīto vēstuli virsmestram "Tukumā, mūsu apmetnes pagalmā 12 jūdzes no Rīgas" (*Zeu Tuckem in unszem leger hof XII meyle von Rigbe*).¹⁶ Apzīmējums "apmetnes pagalms" izskaidrojams ar to, ka Tūkuma pili nedzīvoja ordeņa bruņinieki, jo citādi pils tiktu dēvēta par "ordeņa namu" (*ordens bus*).

Tukumā 1432. gada 3. februārī mestrs Cīse no Rūtenbergas izdevis lēņa grāmatu, bet Tūkums kā pils pirmoreiz skaidri nosaukts Kuldīgas komtura vēstulē Vācu ordeņa virsmestram 1438. gada 22. jūlijā kā "*eyn vleyslott Tugkem*". Viduslejasvācu valodas vārds *vleyslott* tulkojams divējādi: gan kā *saimniecības pils*, gan kā *patvēruma pils*.¹⁷ Domājams, ka Tūkuma pils kā patvēruma kalpojusi galvenokārt ceļinie-

kiem, jo bija pārāk vāji nocietināta, lai tajā paglābtos no ieaidnieka uzbrukuma.

Tūkuma pils, pilsdrupu un torņa apraksti un attēli

Lai noskaidrotu pils plānojamu, apbūves situāciju un iekārtojumu, kā arī to izmaiņas laika gaitā, nepieciešams izmantot pils aprakstus, uzmērījumus un attēlus, kas tapuši dažādos laika posmos.

Livonijas ordeņa pils Tukumā atradusies Sločenes upes stāvkrasta dienvidaustrumu nogāzē. Tā aizņēmusi aptuveni 62 līdz 52 x 40 metri lielu laukumu.¹⁸

Senākie, 1698. un 1706. gadā tapušie detalizētākie Tūkuma pils apraksti atrodami Kurzemes hercoga muižas Ozolmuižas inventāraprakstos. Šie inventārapraksti glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā

un līdz šim nav izmantoti pētījumos vai publicēti. Apraksti sniedz iespēju uzziņāt par pils ēku topogrāfisko izvietojumu, taču tajos nav minēti ēku izmēri un neskaidri aprakstīts izvietojuma virziens, kas dažviet padara problemātisku ēku izvietojuma rekonstrukciju. Turklāt Tukuma pils aprakstā tāpat kā citos hercogistes laikā sastādītajos Kurzemes piļu inventāraprakstos, uzskaitītas ēku saimnieciskās funkcijas, bet ēku ārējās pazīmes nav minētas. (Aprakstu pilnu tulkojumu skatīt 1. un 2. pielikumā.)

Apraksts sāks ar pils vārtiem, un tālāk par ēku izvietojumu iespējams spriest vienīgi pēc norādēm "pa labi", "pa kreisi", "pretim", "blakus". Pili no trim pusēm ietvēris aizsarggrāvis, pār kuru uz vārtiem vedis tilts. Domājams, ka pils vārti atradušies stāvkrasta līdzenajā ziemeļu pusē, kur tagad atrodas Brīvības laukums. Uz šādām domām rosina fakts, ka ordeņa piļu vārti, kuru priekšā izveidojās apmetnes jeb miestiņi, bija orientēti uz dabiski visvājāk nocietināto, līdzenāko pusi. Virs vārtiem bija izbūvētas trīs samērā lielas telpas, bet blakus vārtiem pa labi atradušies zirgu stalli, kas kopā ar otrā stāva telpām, domājams, veidoja pils ziemeļu korpusu. Lielākā pils būve bijusi divstāvu dzīvojamais korpus, aprakstos dēvēts par apartamentiem. Ja pieņem, ka vārti atradušies ziemeļu pusē, dzīvojamais korpus bijis izbūvēts visā pils, iespējams, rietumu ārējā mūra garumā. Zem korpusa atradušies trīs pagrabi. Nav īsti skaidrs, kur atradušās virspilskunga dzīvojamās telpas "iepretim vārtiem"; domājams, ka tās bijušas piebūvētas pie ziemeļu ārējā aizsargmūra. Pie austrumu mūra atradušās lopu kūtis un jauns koka ērbēģis jeb

pagalmā būvēta dzīvojamā ēka. Cauri mūrim veduši mazi vārtiņi. Laikā, kad tika veidoti šie apraksti, pils jau bija nonākusi avārijas stāvoklī. Var izteikt minējumu, ka mūra ēkas ārējo mūru iekšpusē būvētas jau ordeņa laikos, bet koka ēkas - hercogistes laikos.

Populārzinātniskajā literatūrā samērā bieži ir sastopamas Tukuma attēla reprodukcijas no Jirgena Helmsa hronikas.¹⁹ Hronika sarakstīta laikā no 1628. līdz 1643. gadam, tās oriģināls gājis bojā 1791. vai 1797. gadā. Attēlus no hronikas pārzīmējis J. K. Broce.²⁰ Zīmējumā Tukuma pils attēlota kā kastellas tipa pils ar trim apaļiem, augstiem, ārpus mūra izvirzītiem torņiem stūros. Jāšaubās, vai zīmējuma autors Tukuma pili dabā ir redzējis, jo tās izskats neatbilst pieejamajiem pils aprakstiem. Ja arī Tukuma pilij bijuši torņi, to nav bijis vairāk par vienu, jo pretējā gadījumā torņu paliekas būtu redzamas vecākajos pilsdrupu zīmējumos un plānos, turklāt arī iespējama vienīgais tornis nav bijis apaļš vai pusapaļš, bet četrstūrainš.

Visnotaļ pilnīgu pussagruvušās pils ainu sniedz 1792. gadā J. K. Broces zīmētais Tukuma pilsdrupu attēls²¹ un 1795. gadā H. F. Vēbera zīmētais skats uz Tukuma veco pili.²² Abi autori pili zīmējuši skatā no dienvidaustrumiem. Šajā laikā jau gandrīz pilnībā ir nojaukts austrumu ārējais mūris un ziemeļu korpus ar vārtiem. Labi saskatāmas rietumu dzīvojamā korpusa sienas ar logu ailām divos stāvos; ārējās sienas augšmalā redzamas šaujamlūkas. Dažas logu ailas redzamas arī ziemeļu mūrī. Tās liecina par ēkām, kuras, iespējams, kādreiz bijušas piebūvētas mūra iekšpusē. Vēbera zīmējumā attēlots arī pils tornis, kurš pēc 1782. ga-

Skats uz Tukuma pilsdrupām no austrumiem. Ap 1827. gadu. Zīmējis Bauskas apriņķa mērnīks G. J. Raučs F. Pauluči albumam. LAB Ms 1219.

da pārbūvēts par cietumu un savu izskatu saglabājis līdz mūsdienām.

Iespējams, ka Tukuma pils daļas attēlotas 18. gadsimta vidū tapušajā nezināma autora gleznā "Krustā sistais (Golgāta)", kas glabājas Tukuma muzejā (inventāra numurs TMNM 174 - Ž 71). Krustā sišanas ainas fonā uzgleznots pilsētas skats. Tukuma baznīcai raksturīgā, leļpusē paplašinātā torņa smaile pieļauj iespēju, ka attēlots Tukums. No baznīcas pa kreisi redzami divi četrskaldņu torņi: viens trīsstāvu kreisajā pusē un otrs mazliet augstāks labajā pusē. Starp torņiem redzama augsta aizsargsiena ar šaujamlūkām augšmalā. Diemžēl zīmējuma elementu haotiskums neļauj noteikt debess pusi, no kurienes gleznots šis skats. Var izteikt minējumu, ka zemākais tornis ir 18. gadsimta vidū jau pussagruvušā pils dzīvojamā korpusa ziemeļu gals, bet augstākais tornis - tagadējais Pils tornis, kurš pirms pārbūves par cietumu varēja būt augstāks par diviem stāviem.

Laikā starp 1827. un 1830. gadu tapa dažādu Baltijas pilsdrupu zīmējumu un plānu albumi, kuru pasūtīja Baltijas ģenerālgubernators Pauluči. Albumā ievietots arī Tukuma pilsdrupu zīmējums un plāns.²³ Zīmējumā redzams, ka no pilsdrupām saglabāties tikai dzīvojamā korpusa ārējās sienas gala fragments ar izgruvušām logu

ailām, jo līdz Pauluči 1827. gadā izdotajam aizliegumam Tukuma iedzīvotāji pilsdrupas izmantoja par būvmateriālu iegūšanas vietu. Plānā tornis iezīmēts kā dzīvojamā korpusa ziemeļu gals, kura ārsienu līnijas sakrīt ar korpusa sienu līnijām.

Deviņpadsmitā gadsimta. 60. un 70. gados Tukuma pilsdrupu plānu dabā izveidoja un pils mūru fasādes uzzīmēja Kurzemes guberņas valdes celtniecības nodaļas jaunākais inženieris (vārds avotā nav salasāms). Savā ziņojumā viņš atzīmēja, ka pils rietumu puses sienas mūris draud sagāzties, bet no austrumu un dienvidu sienām saglabājušās tikai pamatu atliekas.²⁴ Ievēribas cienīgs ir fakts, ka, saskaņā ar šo plānu, torņa rietumu siena izvirzās ārpus dzīvojamā korpusa ārējās sienas līnijas. To var vērot dabā arī mūsdienās, salīdzinot torņa un saglabājušos mūra fragmenta novietojumu.

1902. gada jūlijā Tukuma pils atliekas un torni uzmērija un aprakstīja ievērojamais Baltijas viduslaiku piļu pētnieks Karls fon Lēviss of Menārs. Viņš raksta, ka fon Bēru villas teritorijā ir saglabāties tikai viens, līdz 5,2 metri augsts un no 1,35 līdz 1,6 metri biezs, torņa arkai līdzīgs mūra fragments, kurā gan nav atradušies vārti. Tas novietots netālu no pils kādreizējās dienvidu malas. Pie rietumu malas stāv lielāka, divstāvēga, četrskaldņu vecās pils daļa (tornis), kas kalpo kā apriņķa militārā priekšnieka arsenāls.²⁵ Pils mūru augstums sasniedzis 7,5 metri.²⁶ Saglabāties mūra fragments ir līdz 1,60 metri biezs, un šādu biežumu var attiecināt uz visu ārējo mūri.²⁷

Arsenāla torņa malu platums ir gandrīz 11,5 metru, tādēļ K. fon Lēviss of Menārs secina,

ka dzīvojamais korpus, kurš stiepās gar visu pils dienvidrietumu malu, bijis tikpat plats. Pētnieks uzskata, ka visas četras 7,5 metru augstās torņa sienas piederējušas vecajai pilij.²⁸ Pirmais stāvs, kas bijis 3,35 metrus augsts, sadalās vienā lielā un trīs mazās kamerās. Tās vienu no otra atdala no 0,65 līdz 0,9 metri biezas starpsienas. Pils ārējie mūri tornī uz ziemeļrietumiem un dienvidrietumiem ir 1,6 metru biezi, citas torņa sienas ir tikai 1 metri (uz dienvidaustrumiem) un 1,3 metri (uz ziemeļaustrumiem). Arsenāla augšējā stāvā, kas ir 4,2 metru augsts, atrodas tikai trīs kameras, uz kurām ved koka trepes no telpas pie ieejas durvīm. Tādas pašas trepes ved uz bēniņiem zem stāva jumta. Ne velves, ne to pēdas, ne mūra vītņu trepes, ne senas apkures ierīces vai kas tamlīdzīgs arsenāla iekštelpās nav manāmi.²⁹

Pirms 1921. gada Tukuma pils atliekas aplūkojis būvinženieris B. Šmids, kurš savā pētījumā "Die Burgen des deutschen Ritterordens in Kurland" (Vācu bruņinieku ordeņa pils Kurzemē) raksta: "...Pēc mūra sienu paliekām varam secināt, ka pils pagalms veidoja četrstūri, kura sānu garums ir apmēram 50 metri. No rietumu mūra saglabājušies kādi 12,5 metri gari laukakmeņu mūra sienas gabali; sienas biežums samērā mazs - ap 1,5 metri. Kā nozīmīgākas pils paliekas ziemeļrietumu stūrī stāv kāds četrstūrainis tornis, kur līdz 1915. gadam bija policijas cietums. Šim tornim sānu garums ir 12 metri un augstums 8 metri, tas pārklāts ar četrslīpju jumtu; sienu biežums ir 1,4 līdz 1,6 metri. Cietuma iekštelpas izbūvētas 19. gadsimtā. Ievēribas cienīgs ir tas, ka šī torņa plāns ir līdzīgs Jelgavas un Ventspils ordeņa piļu

torņiem - tornis pilnīgi aizņem visu blakus esošo korpusa platumu. Mūra virsma ir gludi apmesta, tā ka veco iedalījumu nevar saskatīt."³⁰

Tukuma pils, pilsdrupas un tornis no 15. līdz 20. gadsimtam

1484. gadā Rīgas pilsētas karspēks pēc uzvaras pār Livonijas ordeņa spēkiem pie Rīgas devās tālākā karagājienā ordeņa zemju iekšienē un nopostīja Tukuma miestniņu, kā arī "veco pili".³¹ Taču jau 1488. gadā pils bija atjaunota, un Vācu ordeņa piļu vizitētāji to raksturoja kā ar ieročiem un pārtiku labi apgādātu pili.³²

1563. gada 21. martā Rīgā notikušajā Kurzemes kārtu pārstāvju sapulcē tika apspriests jautājums par dažādu "neapdzīvoto un tukšo" (*uruste und loese*) piļu, tai skaitā arī Tukuma pils, nojaukšanu. Taču Tukums bija vienīgā pils samērā plašajā Kurzemes jūrmalas novadā, tādēļ tika nolemts pili remontēt un nocietināt.³³

Septiņpadsmitajā gadsimtā Tukums piedzīvoja vairākkārtējus zviedru karaspēka iebrukumus, kuros cieta arī pils.

Saskaņā ar 1617. gadā izdoto Valdības formulu Tukums kļuva par hercogistes apgabala pārvaldnieka un tiesneša - virspilskunga rezidenci. Tukumu šajā laikā apdraudēja zviedru uzbrukumi, tādēļ virspilskungs Heinrihs fon Pletenbergs Tukuma pili apmetās tikai 1625. gadā pēc iespējama pils remonta, jo 1622. gadā zviedri Tukuma pili ieņēma un, domājams, izpostīja.³⁴ Pils acimredzot tikusi izremontēta pavirši vai nepietiekami, jo jau 1653. gadā hercogs Jēkabs pavēlēja pili sakārtot, lai tur varētu mitināties virspilskungs.³⁵

Nav īsti skaidrs, ko nozīmē J. G. Armdta piezīme par Tukumā pili viņa Livonijas hronikā: *"Jaunās pils vecie mūri vēl ir redzami, un vecās mestru pils drupas atrodas 300 soļus no tās."*³⁶ Cik zināms, Kurzemes hercogistes laikos Tukumā pils nav nedz paplašināta, nedz pārbūvēta vai būvēta no jauna. Vienīgais izņēmums varētu būt jaunu ēku celšana pils pagalmā.

1696. gada 5. martā Kurzemes hercogs Frīdrihs Kazimīrs pavēlēja Ozolmuižas amtmanim (hercoga muižas pārvaldniekam) Matiasam Helmzingam apjūmt telpas virs pils vārtiem ar labu salmu jumtu, nostiprināt balstus un izbūvēt kambari, lai Tukumā pilskungam, kurš pagaidām apmeties pilsētā, būtu kur dzīvot, kamēr pirms Tukumā pils tiks izremontēta pilnībā.³⁷ Tā paša gada 16. aprīlī Tukumā virspilskungs Georgs Johans fon Bandemers sūdzējās Kurzemes hercogam Frīdriham Kazimīram, ka viņam Tukumā gandrīz nav vietas, kur apmeties uz dzīvošanu, un lūdz uz stingrāko piekodināt Ozolmuižas amtmanim izremontēt pili vai uzbūvēt to no jauna, jo amtmanis novilcinot darbus.³⁸

Taču pilskunga dzīvesvietas un pils remonta jautājums risināts netika, - to apliecina virspilskunga Bandemera atkārtotā sūdzība hercogam 1698. gada 19. decembrī. Virspilskungs žēlojās, ka Tukumā pils ir ļoti sliktā stāvoklī, un dienu no dienas sabrūk arvien vairāk, tā ka tajā nedz kāds cilvēks var mitināties, nedz arī mitinās, baidoties zaudēt dzīvību. Divas telpas virs vārtiem virspilskungs pirms kāda laika par paša līdzekļiem licis pielabot, bet jumts ir tik caurs, ka lietus vai sniega laikā telpās neviena vietīņa nepaliekot sausa. Pirms dažiem

gadiem Ozolmuižas pārvaldnieks gan pavēlējis sagatavot dažus simtus spāru un baļķus pils remontam, taču līdz šim tas nav ticis darīts. Brandemīrs lūdz hercogu piespiest amtmani sākt pils remontu, bet līdz laikam, kad būs iespējams apmeties pilī, nodrošināt virspilskungam mitekli un tiesas spriešanas vietu Ozolmuižā.³⁹

K. fon Lēviss of Menārs un daži citi autori raksta, ka vēl 1730. gada 16. augustā pili atradās hercoga Tukumā instances tiesa, un tanī laikā pilnīgi bija saglabājusies un apdzīvots pils ziemeļrietumu spārs.⁴⁰ Tomēr tas neatbilst īstenībai, jo jau 1712. gada inventāra aprakstā Tukumā pils raksturota kā pilnīgi sabrukusi, neapdzīvota un tukša.⁴¹

1728. gada 30. janvāra Tukumā virspilskunga vidmes inventāraprakstā teikts: *"Pārējais, kas pieder šējienes virspilskunga tiesai, ir īpaši pils, ir pavisam vecs, sabrucis, un nav palicis neviens pats logs, durvis vai krāsns, tik viens vienīgs vecs skurstenis telpās un apartamentos; ir tikai vecs ārējais mūris, kas arī ir ļoti bojāts un nederīgs."*⁴²

1733. gada 10. oktobra Tukumā virspilskunga vidmes inventāra aprakstā ziņas par pils paliekām ietilpa vairs tikai vienā teikumā: *"Pārējais, kas pieder šai virspilskunga tiesai, īpaši pils ir pilnīgi sabrukusi un no tās nav palicis pāri nekas cits kā veci mūri."*⁴³

1740. gada 8. novembrī Kurzemes būvju direktors J. K. Barnikels ziņoja hercogam E. J. Bironam uz Pēterburgu: *"Tukumā pils ir pilnīgi iznikusi, un tur neko nevar darīt. Taču pēc vajadzības var izmantot laukakmeņus [no pils mūriem]."*⁴⁴ Tukumā iedzīvotāji to arī darīja, negaidot īpašu rīkojumu, jo

būvmateriāli bija nepieciešami jaunu ēku celšanai, īpaši pēc lielajiem ugunsgrēkiem Tukumā miestā 18. gadsimtā.

1746. gada 27. jūlija kompozīcijas akta 25. paragrāfā tika runāts par Tukumā virspilskunga un pilskunga dzīvokļu un cietuma remontu. Tukumā cietums šeit apzīmēts kā iekārtots pie virspilskunga mājas. No tā izriet, ka cietums neatradās pilī, bet pilsētā. Taču jau ap šo laiku izvirzījās doma par cietuma atdalīšanu no virspilskunga mājas un pārcelšanu uz citu ēku. Vienā no variantiem paredzēja cietumu iekārtot bijušās ordeņa pils drupās, izmantojot šim nolūkam pils rietumu korpusa ziemeļrietumu stūra saglabājušās vecās sienas.

Šāds variants arī tika realizēts, kā uzskata Z. Bēts, līdz 1748. gadam, jo, uzskaitot Tukumā atrodošās valsts iestāžu ēkas, kuras 1748./1749. gada sezonā jāapgādā ar bezmaksas kurināmo no hercoga mežiem, atsevišķi no virspilskunga mājas tiek minēts arī Tukumā cietums.⁴⁵ Uz 18. gadsimta vidu kā cietuma izveidošanas laiku pils mūros norāda arī kāds 1902. gada ziņojums Iekšlietu ministrijas Vispārējo lietu departamentam par kroņa ēku stāvokli Kurzemes guberņā. Cietums tika izveidots divstāvu četrstūrainā torņa veidā. Rietumu, ziemeļu un austrumu sienām izmantoja saglabājušos pils mūrus, bet dienvidu pusē uzcēla jaunu sienu no laukakmeņiem, kurus izlauza no pārējiem pils mūriem. Z. Bēts domā, ka šādus secinājumus var izdarīt, pamatojoties uz 18. gadsimta beigās un vēlāk zīmētajiem Tukumā pilsdrupu skatiem un plāniem, jo konkrētas ziņas vēstures dokumentos par cietuma skatu un plāniem hercogistes laikā viņam pagaidām nav izdevies atrast.⁴⁶

Z. Bēta maldīgos uzskatus par cietuma torņa uzbūvēšanas laiku attaisno tas, ka viņa rīcībā nebija Tukuma virspilskunga vidmes inventāraprakstu. Tajos par laika posmu līdz 1772. gadam nav pilnīgi nekādu ziņu par cietuma torni, kas izbūvēts vecās pils mūros. Maz ticams, ka tik svarīgu ēku kā cietums inventarizētāji būtu atstājuši bez ievēribas.

Tā 1748. gada 2. maija virspilskunga vidmes inventāra aprakstā teikts: *"Par pilnīgi sabrukušo pili, no kuras palikušas pāri tikai drupas, inventārā nav ko rakstīt."*⁴⁷ Tornis nav minēts.

1769. gada 26. augusta⁴⁸ un 1772. gada 23. marta Tukuma virspilskunga vidmes inventāra aprakstā atkārtojas tas pats. Arī šajos dokumentos tornis nav minēts.⁴⁹ Tikai 1787. gada 27. janvāra Tukuma virspilskunga vidmes inventāra aprakstā parādījās ziņas, kuras var attiecināt uz tagadējo Pils torni: *"Netālu no pils ir no akmeņiem būvēts cietums zem dakstiņu jumta ar skursteni, un aptuveni 4 līdz 5 pūrvietas liels, pilij piederošs dārzs, kurš tiek aparts."*⁵⁰

1788. gada 22. maija Tukuma virspilskunga vidmes inventāra apraksts sniedz jau precīzākas ziņas par cietumu: *"Netālu no pils ir no akmeņiem būvēts divstāvu cietums zem dakstiņu jumta ar skursteni, un [cietumam] ir nepieciešamās durvis, logi, griesti un grīdas, un 2 neglazētas krāsnis."*⁵¹

1796. gadā Tukuma cietuma tornī jau bija iekārtota labības magazīna jeb noliktava. Ar 1814. gada 13. augustu datēts kāds Kurzemes guberņas arhitekta H. Dihta, Tukuma pilsētas maģistrāta rātskunga I. Zīversā un maģistrāta protokolista E. Gintera parakstīts

inventārijs kroņa magazīnas mūra ēkai un šeit piederošajai vecajai pilij ar kopējo policijas Nr. 4:

"Magazīnas ēkai ir masīvi mūri, ēka ir divus stāvus augsta, zem akmens (kārnīņu) jumta; apakšā [1. stāvā] ir kāds priekšnams, viena vēja lūka, viena liela istaba bez krāsns, vienas durvis ar logu virs tām un viens mazs pieliekamais kambaris; priekšnamā un pēdējā [pieliekamajā kambarī] ir ķieģeļu grīda, lielajā istabā - dēļu grīda. Uz otro stāvu ved kādas vienkāršas trepes ar vienām margām; šeit atrodas viena liela istaba, arī bez krāsns, viena maza gala istaba, priekšnams un no apakšas cauri ejoša vēja lūka; šajā stāvā atrodas četri lieli logi, tāpat kā apakšā apgādāti ar dzelzs restēm, ar visām veselām logu rūtīm. Grīda ir vienkārša, no dēļiem un kalpo apakšējam stāvam kā griestu pārklājums. Starp citu, šī celtnē vēl neprasa remontu.

*Vecā pils sastāv tikai no divpadsmit asu gariem veciem mūriem, kuros atrodas lielas lūkas."*⁵²

No 1795. līdz 1827. gadam pilsdrupas intensīvi izmantoja kā

akmeņlauztuves būvmateriālu ieguvei citu ēku celtniecībai, jo Tukuma pilsēta šajā laikā sāka uzplaukt. Pilsdrupu noārdīšana ilga līdz 1827. gadam, kad Baltijas ģenerālgubernators markīzs Pauluči (pazīstams kā senatnes mīļotājs) stingri aizliedza šādu pilsdrupu izmantošanu. Taču aizliegums nāca par vēlu - pilsdrupu lielākā daļa jau bija noārdīta.⁵³ Drupu ārdīšanu turpināja laikapstākļi.

1912. gada Baltijas adrešu grāmatā atrodamas ziņas, ka Tukumā 1857. gadā pēc policijas rīkojuma aizmūrēta pils apakšzemes eja pēc tam, kad tur nokāpušie skolas bērni bija apmaldījušies. Pēc laimīgi atgriezušos bērnu stāsta ejās bijis liels caurvējš, pie sienām viņi bija manījuši daudzas mazas, tomēr tukšas mucīņas (toverus), kuras bijušas saliktas uz gariem soliem. Eja dziļumā esot vedusi vairākos posmos, katrā pa 16 pakāpieniem.⁵⁴

1880. gadā noārdīja rietumu puses sienas mūra augšējo daļu, jo tā draudēja nogāzties un izraisīt nelaimes gadījumus.⁵⁵

Pēc 1880. gada tornī kroņa magazīnas vietā tika iekārtota neaizskaramo militāro rezerves

Policijas pārvaldes ēka Tukumā, labajā malā redzams Pils tornis. Ap 1900. gadu. O. E. Šmidta foto. LVM VN 12441 31/IV 1214.

lietu noliktava Tukuma kara apriņķa priekšnieka pārziņā.⁵⁶ Divdesmitā gadsimta sākumā torni atkal nodeva Tukuma cietuma rīcībā. 1912. gadā tornī bija paredzēts ierīkot dzīvojamās telpas cietuma uzraudzei, un šajā nolūkā bija nepieciešams izbūvēt jaunu apaļu skārda krāsni, kuru paredzēja pievienot jau esošajam dūmvadam. Interesanti atzīmēt, ka krāsns balstīšanai bija nepieciešams izbūvēt speciālus pamatus no nestandarta ķieģeļiem, jo zem ēkas atradās liels vientelpas pagrabs.⁵⁷

1919. gada rudenī Tukuma pils torni savā pārziņā pārņēma Latvijas Galvenā cietumu valde, un torni atkal pielāgoja noliktavas funkciju pildīšanai. Galvenokārt to izmantoja kā municijas noliktavu. 1940. gadā torņa apakšējo stāvu cietuma pārvalde kopīgi ar Tukuma apriņķa un pilsētas policiju pārbūvēja par zirgu stalli, izbūvēja dzelzsbetona griestus un grīdu, turklāt tika izlauzta jauna ieeja torņa austrumu fasādē.⁵⁸

Pēc Otrā pasaules kara Tukuma pils tornis nonāca Iekšlietu ministrijas pārziņā, un to izmantoja kā noliktavu. Pils sienas atliekas nonāca karaspēka daļai pakļautā teritorijā, un 1958. gadā bija nepieciešams veikt mūra nostiprināšanu. Atkārtots lūgums karaspēka daļai tanī pašā gadā liecina, ka iestāde to nav paveikusi.⁵⁹ Domājams, ka drīz pēc tam mūra fragments daļēji sagruvis.

Doma par muzeja ierīkošanu pils tornī pirmoreiz tika izteikta 1941. gadā, bet 1958. gadā Tukuma rajona izpildu komiteja pieņēma lēmumu par muzeja veidošanu tornī. Projektu izstrādāja 1978. gadā, bet tikai pēc 10 gadiem sākās torņa jumta remonts. To pabeidza 1991. gadā. Līdz 1994. gada beigām ti-

ka izremontētas torņa iekštelpas, un kopš 1995. gada ēkā atrodas Tukuma pilsētas vēstures pastāvīgā ekspozīcija un izstāžu zāle.⁶⁰

Pils nozīme Livonijas aizsardzībā, tirdzniecībā un satiksmē

Livonijas ordeņa pils uzbūvēšanu Tukumā un tās ievērojamo stratēģisko, administratīvo un saimniecisko lomu reģionā var izskaidrot ar Tukuma izdevīgo ģeogrāfisko novietojumu. Tādēļ jau, vēlākais, 12. gadsimtā, šeit izveidojās libiešu pilsnovada centrs Veļķu pilskalnā, kas pirmoreiz minēts 1253. gadā. Tukums atradās Lielupes un Daugavas upju baseinā. Tam viduslaikos bija liela nozīme satiksmē starp Tukumu un Rīgu. Turklāt Tukums atradās pie lielā kara un tirdzniecības ceļa, kas veda no Livonijas iekšienes uz Prūsiju un Vāciju.⁶¹ Šis ceļš viduslaikos bija maģistrāle, kas savienoja Livoniju un Rietumeiropu. Kara ceļš saukts arī par Gaišo ceļu (*Helwege*), un tas no Rīgas caur Sloku, Tukumu, Kandavu, Kuldīgu, Aizputi, Grobiņu un Liepāju veda uz rietumiem - uz Mēmeli, Kēnigsbergu un Dancigu. Ceļš daļēji arī gāja pa ūdeņiem.⁶² Nav izslēgts, ka viduslaikos arī caur Tukumu gājis ūdens ceļš, jo visas upes, tai skaitā arī Slocene, agrāk bija dziļākas un ūdeņiem bagātākas.⁶³

Ordeņa militārās intereses diktēja nepieciešamību izmantot Tukuma kā stratēģiski svarīga punkta stāvokli. Liela nozīme šeit bija Tukumam kā vienam no militārajiem atbalsta punktiem pie Kurzemes kara ceļa. Līdz 13. gadsimta beigām ordenis jau bija izveidojis veselu nocietinājumu sistēmu gar šo ceļu, tai skaitā uzcēlis mūra pilis Kuldīgā, Kandavā, Sabilē, u. c. Lai

pilnīgotu šo nocietinājumu sistēmu, bija nepieciešams arī Tukumā izveidot militāru atbalsta punktu, vajadzības gadījumā uzceļot jaunu mūra pili. Bez tam arvien lielāku nozīmi Tukums ieguva arī kā visa novada saimnieciskais centrs. Šai ziņā Tukuma nozīme sevišķi pieauga pēc Livonijas ordeņa sekmīgi pabeigtas Zemgales iekarošanas, jo, pēc Z. Bēta domām, līdz ar Zemgales pilnīgu pakļaušanu 13. gadsimta beigās daļēji zuda Tukuma militārā nozīme.⁶⁴ Domājams, ka ordeņa pilsnovadu teritorijas pārsvarā iekļāvās seno libiešu un kuršu pilsnovadu robežās.

Tukuma pils nav pieskaitāma pie labi nocietinātām ordeņa pilīm. Domājams, ka galvenokārt to noteica fakts, ka pils atradās nevis pierobežā vai pie lieliem ūdensceļiem, bet iekšzemē. Līdzīgi Tukuma pilij būvētas arī citas iekšzemes pilis pie lielceļa uz Prūsiju - Aizpute, Durbe, Grobiņa. Tomēr Tukuma pils kopš 14. gadsimta sākuma varēja pildīt nocietinājuma funkcijas pret ordenim naidīgo Rīgas pilsētu, kuras īpašumi atradās salīdzinoši netālu no Tukuma - Babītes apkārtnē. Nav izslēgts, ka 13. gadsimta beigās un 14. gadsimta sākumā, kad miers Livonijas ordeņa teritorijā Kurzēmē vēl nebija nostabilizējies, Tukuma pili uzturējušies ordeņa brāļi - bruņinieki kopā ar lielāku garnizonu. Tomēr 15. gadsimtā pils militārā nozīme bija mazinājusies. Jo 1438. gadā Tukuma pils dēvēta par patvēruma jeb saimniecības pili, un no 1451. gadā veiktās Livonijas ordeņa piļu vizitācijas aktiem redzams, ka Tukuma pili, tāpat kā mazajās, saimniecības un satiksmes funkcijas pildošajās Talsu, Jaunpils, Saldus, Aizputes, Skrundas un Sabiles pilis, ordeņbrāļi nedzīvoja.⁶⁵

Vajadzības gadījumā Tukuma pili bija iespējams izmantot arī kā nocietinājumu plašākās militāras akcijās. Par to liecina Kuldīgas komtura 1438. gada 22. jūlija raksts Vācu ordeņa virsmestram, ka miera sarunas ar lietuviešiem visticamāk paliks bez rezultātiem, tādēļ jāgatavojas karam. Virsmestrs var nosūtīt uz Kurzemes pilīm papildspēkus: 300 līdz 400 vīrus ar kuģi pa Ventu un 200 bruņotus jātniekus. Jātniekus var nomitināt Kuldīgas, Kandavas un Jelgavas pilīs. Ja vēl ierastos papildspēki, tos varētu dislocēt arī saimniecības (vai patvēruma) pilī Tukumā, kas atrodas 4 jūdžu attālumā no Kandavas, un Dobeles komturejā, kas atrodas 7 jūdžu attālumā no Tukuma.⁶⁶

Tukuma pils arī vēlākos laikos tika labi nodrošināta ar bruņojumu un pārtiku karavīriem. Par to liecina Vācu ordeņa piļu vizitācija Livonijā, kuru veikuši virsmestra Martina Truhzesa fon Vechauzena vizitatori 1488. gadā: *"Tāpat Tukuma (Tucken) [pilij] ir diezgan labs krājums gaļas, rudzi, mieži, iesals, auzas, milti. Tāpat arbaleti, bises un citi šaujāmie labā krājumā un 2 mucas salpetra utt."*⁶⁷ Visticamāk, ka pils labo apgādi noteica ilgstošie ordeņa bruņotie konflikti ar Rīgas pilsetu 15. gadsimta otrajā pusē, kuros Tukuma pils spēlēja ordeņa teritoriju Kurzemē aizsargājoša nocietinājuma lomu. Ka Tukuma pili par svarīgu ordeņa atbalsta punktu uzskatīja arī pretinieki, liecina jau minētais rīdzinieku karaspēka uzbrukums Tukumam tūlīt pēc uzvaras pār ordeņa karaspēku 1484. gadā. Šī uzbrukuma mērķis nepārprotami bija Tukuma pils un miestniņa nopostīšana.

Iespējams, ka ordeņa karavīri, kuri uzturējās Tukuma pilī, apsargāja ceļotājus un tirgotājus

ceļa posmā līdz nākamajai pilij pie lielceļa - Kandavai. Pilis gar Prūsijas lielceļu tika būvētas aptuveni 35 km attālumā viena no otras. Šādu attālumu viduslaikos vienas dienas laikā varēja veikt pajūgs. Vakarā ceļotāji varēja apmesties drošā vietā - nocietinātā pilī, atpūtināt un pabarot zirgus, kā arī ieturēties un atpūsties paši. Arī Tukuma pilī, līdzīgi citām pilīm pie lielceļa, bijis plašs pagalms un staļļi ceļotāju pajūgu un zirgu novietošanai. Visticamāk, tieši Tukuma pils kā ceļinieku patvēruma funkcijas izceltas 1438. gadā, kad Tukuma pils nodēvēta par *vleyslott*, kas nozīmē gan saimniecības, gan patvēruma pili.

Domājams, ka Tukuma pili ceļā no Prūsijas vai uz turieni bieži uzturējušās augstas ordeņa amatpersonas un ārzemju sūtņi. Tā 1494. gada septembrī jaunievēlētais Livonijas ordeņa mestrs Volters Pletenbergs atradies ceļā uz apstiprināšanu amatā Prūsijā, taču pa ceļam, Tukumā (*ist czu Tockem uffm wege gewesen*), viņš saņēmis ziņu no Alūksnes komtura par gaidāmo krievu iebrukumu Livonijā, un mestra vietā uz Prūsiju devies Kuldīgas komturs.⁶⁸

Pilis pie Gaišā ceļa apmetās ne tikai ceļotāji, bet arī ordeņa vēstneši, kuri devās uz citām Kurzemes pilīm vai Prūsiju. Tādēļ var apgalvot, ka Tukuma pils bijusi ne tikai nocietināta viesnīca, bet arī pasta stacija, kur vēstneši apmainīja nogurušos zirgus pret atpūtinātiem, ieturēja maltīti un vajadzības gadījumā arī pārnākšoja. Par svarīgāko dokumentu ienākšanu pilīs - pasta stacijās tika izdarītas atzīmes. Izsmēlošas ziņas par pilīm - pasta stacijām un sūtījumu nogādāšanas ātrumu sniedz mestra Voltera Pleten-

berga 1501. gada 17. februārī izdotā pavēle. Tajā mestrs pavēlēja pie Livonijas - Prūsijas lielceļa esošo pilsnovadu: Cēsu, Siguldas, Ādažu, Rīgas, Tukuma (*Tuckum*), Kandavas (*Cando*), Sabiles, Kuldīgas, Aizputes, Durbes un Grobiņas ordeņa apgabalu pārvaldniekiem, komturiem, kumpāniem, landsknehtiem un priekšniekiem (*unses ordens gebedigern, buiscompturen, compannen, lantknechten und vurwesern*) no pils uz pili uz ātrāko nogādāt līdz Mēmelei šai pavēlei klātpieliktos dokumentus. Uz pavēles uzrakstītas atzīmes par rakstu saņemšanu un nosūtīšanu no atsevišķām pilīm. Tā Rīgā raksti saņemti un nosūtīti 19. februārī divos pēcpusdienā, Tukumā (*Tuckem*) saņemti un nosūtīti 20. februārī vienos pēcpusdienā, Kandavā (*Candaw*) saņemti un nosūtīti 21. februārī desmitos vakarā, Sabilē - 22. februārī sešos no rīta, utt.⁶⁹

Tukuma pils - administratīvais un saimnieciskais centrs

Pilis Livonijas ordeņvalstī bija ne tikai militārie, bet arī administratīvie un saimnieciskie centri. Protams, ne visām pilīm šīs funkcijas bija vienādas un vienlīdz plašas.

Ordeņvalsts Livonijā bija iedalīta administratīvajās vienībās - komturejās un fogtejās, bet tās savukārt - pilsnovados jeb pilstiesās. Teritoriālo vienību pārdalīšana un apvienošana notikusi vairākkārt, tāpēc to skaits gadsimtu gaitā nedaudz mainījies. Latvijas teritorijā ordeņvalsts daļā 16. gadsimtā pastāvēja 9 komturejas un 11 fogtejas, bet pilsnovadu skaits 15. gadsimtā bijis no 30 līdz 40. Komturejas un fogtejas pārvaldīja komturi un fogti, bet atsevišķas teritorijas bija tiešā ordeņa

augstāko amatpersonu pārziņā. Katrā pilsnovadā bija vismaz viena nocietināta mūra pils.⁷⁰

Tukuma pils, atšķirībā no ordeņpiļu lielākās daļas, atradās nevis ordeņa pārvaldnieku - komturu un fogtu, bet gan Livonijas ordeņa mestra tiešā pakļautībā. Kopš kura laika Tukums bijis Livonijas ordeņa mestriem piederoša pils, ir grūti noskaidrot. Jau Jaunākās virsmestru hronikas trešajā statistiskajā pielikumā Tukums apzīmēts kā mestra pils. Tukums 1442. gada dokumentā tika nosaukts kā mestra daļa (*in magistri (parte)*) esošs, un arī palika līdz ordeņa kundzības beigām kā viena no Livonijas ordeņa mestra apanāžām.⁷¹ Ar apanāžu saprotams īpašums, kura ienākumi kalpoja mestra un viņa galma uzturēšanai, kā arī reprezentācijas izdevumiem - sūtņu uzņemšanai un sūtniecību sagatavošanai.

Mestra apgabals stiepās no Rūjienas līdz Cēsīm un no Rīgas līdz Tukumam. Ordeņmestra sēdeklis bija pils Rīgā. Pieaugot nesaskaņām ar Rīgas pilsētu un arhibīskapu, vairāki mestri par rezidenci izmantoja Cēsu pili. Bez šīm divām galvenajām pilīm mestram tieši bija pakļautas vēl 10 pilis: Tukums, Salaspils, Ādaži, Ropaži, Āraiši, Valmiera, Trikāta, Rūjiena, Burtņieki un Ērgeme. Tomēr visu mestra piļu nozīme nav bijusi vienāda. Sabilē, Salaspilī un Tukumā palaiķam dzīvojuši fogti, bet vairāki nocietinājumi bijušas blakuspilis, papildu atbalsta punkti un saimnieciskās apgādes punkti.⁷²

Senākie avoti noteiktas ziņas par Tukuma administratīvo pakļautību nesniedz. 1419. gada 30. martā mestrs Landers no Španheimas rakstīja Vācu ordeņa virsmestram vēstuli no Tuku-

ma. Šis pats mestrs datēja 1422. gada 25. oktobrī rakstīto vēstuli virsmestram "Tukumā, mūsu apmetnes pagalmā 12 jūdzes no Rīgas" (*Zeu Tuckem in unszem leger hof XII meyle von Righe*).⁷³ Jādomā, ka apzīmējums "mūsu" jau norāda uz Tukuma piederību mestra pilim.

Tukumā 1432. gada 3. februārī mestrs Cise no Rūtenbergas izdevis lēņa grāmatu Tilkem Kaivem, bet Tukums kā pils pirmoreiz skaidri apzīmēts Kuldīgas komtura vēstulē virsmestram 1438. gada 22. jūlijā kā "patvēruma (vai saimniecības) pils" (*eyn vleyslott Tugkem*).⁷⁴ Tukuma pilstiesa (*gerichte zu Tockam*) pirmoreiz minēta jau 1416. gada 23. augustā.⁷⁵ Domājams, ka pilstiesas teritorija bijusi identiska pilsnovada jeb amata apgabala (*amt*) teritorijai. Tukuma pilsnovada robežas nav skaidri nosakāmas, bet, spriežot pēc vietām, kas dažādos dokumentos minētas kā Tukuma pilsnovadā esošas, pilsnovads aptvēris tagadējā Tukuma rajona dienvidaustrumu daļu, kā arī Slokas apkārtni.

Piļu pētnieks K. fon Lēviss of Menārs uzskata, ka, tā kā viduslejas vācu valodā *fleien, fleiben, vleien, vleihen* nozīmē *kārtot, sakraut (salikt), kraut grēdā*, Vleyslott varētu uzskatīt par ordeņa mestra pili, kas kalpo galvenokārt saimnieciskiem mērķiem. Taču tikpat labi vārdam *vleyslott*, var būt nozīme "patvēruma (*Zuflucht*) pils". Šādā nozīmē lietots arī vārds *fliihevusser* Brandenburgas komtura vēstulē virsmestram, kas rakstīta Kandavā 1434. gada 17. oktobrī.⁷⁶

Izskaidrojums "saimniecības pils" attiecībā uz pils galvenajām funkcijām šķiet pieņemamāks. Ordenis nenodarbojās tikai ar tirdzniecību, bet lielos

apmēros piekopa arī lauksaimniecību. Tukuma pili varēja būt savestas labības ražas no apkārtnes un izveidoti krājumi, jo no šejienes bija viegli nosūtīt labības transportus uz Rīgu vai Prūsiju.⁷⁷ Lielu daļu no ordeņa piļu labības krājumiem veidoja no apkārtnes zemniekiem ievāktās labības nodevas.

1488. un 1491. gadā minēts Tukuma fogts fon der Marke, taču fogta amats Tukumā parādījās tikai izņēmuma kārtā.⁷⁸ Iespējams, ka fogts Tukumā iecelts sakarā ar Tukuma militārās nozīmes pieaugumu cīņās pret Rīgas pilsētu. Fogti, tāpat kā komturi, bija piļu militārie komandanti un apgabala tiesneši, amata stāvokļa ziņā vienlīdzīgi ar komturiem, un viņiem bija savs zīmogs.⁷⁹

Virszraudzība pār Tukuma pili un pilsnovadu, tāpat kā pār visu mestra apgabalu, no senākajiem laikiem līdz 1482. gadam atradās ordeņa šaferu jeb virsmantziņu rokās, kuru rezidence tolaik atradās Rīgā, bet pēc tam - Rīgas kumpānu rokās. Uz vietas kā ordeņa iecelti pārvaldnieki Tukumā darbojās landsknehti jeb laicīgas, ordeņa militārajā dienestā esošas personas, tāpat kā citās pilīs, kurās nebija konventa jeb brāļu bruņinieku kopas - Skrundā, Burtņiekos, u. c. No Tukuma landsknehtiem ir zināmi Klauss Korfs (pirms 1476. gada), Ge-

Ordeņa pils paliekas Tukumā. Ap 1900. gadu. O. E. Šmidta foto. Latvijas Vēstures muzejs (LVM) VN 12441 31/IV 1215.

orgs fon Lidingshauzens (pirms 1552. gada), Klauss Nirodts (1552. gadā), Jirgens Blūms (1555. gadā).⁸⁰ Jāatzīmē, ka landsknehtus - piļu un pilsnovadu pārvaldniekus nedrīkst jaukt ar landsknehtiem - algotiem karavīriem.

Ir zināmi vairāki Rīgas kumpāni, kas vienlaicīgi pildīja arī Tukuma kumpāna amata pienākumus. 1498. gadā minēts Gotthards fon Firstenbergs, no 1507. līdz 1509. gadam - Pauls fon Šteinens, no 1547. līdz 1548. gadam - Johans fon Venge, no 1551. līdz 1558. gadam - Everts fon Zibergs - Vīslingens, 1559. gadā - Jaspers fon Kapellers, 1560. gadā - Arndts fon Gālens.⁸¹ Kumpāna (*compann*) stāvoklis ordeņa hierarhijā bija īpatnējs. Viņš bija augstu uzdienējis ordeņa brālis, kam nevarēja piešķirt komtura vai fogta amatu vietu trūkuma dēļ, tāpēc viņš bija piekomandēts komturam vai fogtam par pastāvīgu palīgu un vietnieku. Kumpāns savā komtura vietā vadīja komturejas karaspēku kaujās, piedalījās robežu ķīviņu izšķiršanā, kā arī pārzināja pils mājas un dārzus darbus.⁸² Jādomā, ka kumpāns ierādīja zemi Tukuma miestīņā, izšķīra robežu strīdus un bija galvenais noteicējs pār labības krājumiem pili.

Ordeņa zemju komturejas un fogtejas tālāk bija iedalītas draudžu novados. Kandavas fogteja pastāvēja Kandavas, Sabiles, Talsu un Tukuma draudzes novadi. Tukuma draudzes novads (*kerchspel*) pirmoreiz minēts 1459. gadā.⁸³ Iespējams, ka Kandavas fogtam tiesas ziņā bija pakļauti Tukuma pilsnovada zemnieki, jo šaferu un kumpānu tiesāšanas pilnvaras bija ierobežotas. Varētu domāt, ka Kandavas pili dzīvojošajam garīdzniekam jeb brālim - pries-

terim kā minēto draudžu ganam bija uzticēta arī Tukuma pilsnovada ļaužu garīgā aprūpe. Tukuma pili bija iekārtota kapella, kas pirmo reizi minēta 1459. gadā.⁸⁴ Tādēļ Tukuma pili var uzskatīt arī par pilsnovada reliģisko centru.

Tukuma pils pārvaldniekiem piederēja pārraudzības tiesības arī pār Tukuma miestīņu, kas bija izvietots netālu no pils vārtiem. Miestīņus ordeņa valstī viduslejasvācu valodā sauca par *bakelwerk* (tiešā tulkojumā - "ar stāvkoku žogu nocietināta vieta") vai *fleck*, un tie, līdzīgi ordeņa pilsētām, izauga pie pilīm. Šiem miestīņiem bija noteikts lauksaimniecības raksturs, un tāpat kā pilsētas, tie bija apkārtnes tirdzniecības centri; miestīņos mēdza būt arī krogus. Tukuma miestīņš rakstos pirmoreiz minēts 1445. gadā.⁸⁵

Vecāko nocietināto punktu tuvumā ordenis ar laiku ierīkoja tā sauktās palīgpilis. Bieži apdzīvotos novados pils bez pārvaldes centra, komunikāciju un citām funkcijām nevarēja kalpot arī kā pārtikas noliktava, tādēļ šādas pils tika ierīkotas netālu no bieži apdzīvotiem punktiem. Viena no šādām palīgpilīm bija Šlokenbeka, kas atradās 6 kilometrus no Tukuma Rīgas virzienā, pie Slocenes upes.⁸⁶ Domājams, ka 1442. gadā minētā Tukuma muiža (*Hof Tuckum*) bijusi vēlākā Šlokenbekas muiža.⁸⁷

Par Tukuma nozīmīgo lomu Livonijas ordeņa Kurzemes teritorijas ziemeļaustrumu daļas pārvaldē liecina arī fakti, ka šeit samērā bieži uzturējušies Livonijas ordeņa mestri. 1442. un 1450. gadā Tukuma pili uzturējies mestrs Heidenreihis Finke no Overbergas,⁸⁸ 1455. un 1462. gadā - mestrs Johans no Mengedes.⁸⁹ Par mestru uzturē-

šanos liecina šeit izdotās lēņa grāmatas Tukuma pilsnovada vācu un nevācu vasaljiem.

Uzturēšanos Tukuma pili sevišķi bija iecienījis ievērojamais kais no Livonijas ordeņa mestriem - Volters fon Pletenbergs, kurš Tukumā izdevis vairāk nekā 20 rakstus no savas valdīšanas laika (1494. - 1522.g.) dokumentiem.⁹⁰ Lielākoties tās ir lēņa grāmatas, taču Pletenbergs Tukumā rakstījis arī vairākas Livonijai politiski svarīgas vēstules. Tā 1496. gada 22. septembrī viņš rakstīja Rēveles (tag. Tallina) pilsētai par aizsardzības organizēšanu pret krievu uzbrukumiem,⁹¹ bet 1503. gada 14. oktobrī ziņoja Vācu ordeņa virsmestram, ka robežu jautājums ar Lietuvu nav atrisināts, un nav atjaunoti tirdzniecības sakari ar Livonijai naidīgo Krieviju.⁹²

Vēsturnieks J. Juškēvičs raksta, ka Pletenbergs Tukumā ar visu svītu un klanceleju ieradās rudenī, kad Valguma, Sātu un Engures lielajos mežos tika rīkotas medības. Pie Valguma ezera Pletenbergs esot licis uzbūvēt īpašu mednieku pili.⁹³ Par to, ka Pletenbergs Tukuma pili tiešām uzturējies galvenokārt medību sezonā, netieši liecina Tukumā rakstīto dokumentu datējumi pārsvarā septembrī un oktobrī.

Pēc nostāstiem, Pletenbergs pie Tukuma pils esot iestādījis liepu. Ja šo nostāstu pieņemam kā patiesu, liepa ir redzama 1792. gadā izgatavotajā J. H. Broces Tukuma pilsdrupu zīmējuma centrā.⁹⁴ 1912. gadā liepas pie Tukuma pils atliekas vēl bijušas saglabājušās, un, pēc nostāstiem, kādreiz šīs liepas stumbrā iegriezta bulta, kas it kā norādījusi virzienu, kur 1622. gadā, zviedriem uzbrūkot, ierakts liels zelta un sudraba krā-

jums. Šos dārgumus, neskatoties uz vairākkārtējām rakšanām, tā arī neviens nav atradis.⁹⁵

1560. gadā Livonijas ordeņa mestrs Gothards Ketlers Polijas karalim pret materiālo un militāro atbalstu ciņā pret caru Ivanu Bargo iekīlāja vairākas Kurzemes pilis, tai skaitā arī Tukuma pili. Aizsardzībai pret iespējamo krievu karaspēka iebrukumu Kurzemē, šajās pilis novietojās poļu karaspēka garnizoni.⁹⁶

Diplomātiskās sarunas un landtāgi Tukumā

Tā kā Tukums atradās pie Livonijas galvenā sauszemes ceļa un bija novietots samērā tuvu Livonijas konfederācijas centram - Rīgai, šeit notikušas diplomātiskās sarunas, kā arī divas Livonijas zemeskungu un kārtu pārstāvju sapulces jeb landtāgi. Dokumentos gan nav minēts, ka sarunas un landtāgi notikuši tieši pili, taču cita iespēja ir noraidāma, jo pils bija lielākā un reprezentablākā ēka Tukumā.

Par 1462. gadā Tukumā notikušajām diplomātiskajām sarunām liecina Kurzemes bīskapa Paula vēstule Viļņas bīskapam Nikolajam, kas datēta ar 1462. gada 10. oktobri. Kurzemes bīskaps atspēkoja Viļņas bīskapa 28. augusta vēstulē izklāstīto vienošanās par robežām starp Lietuvu un Kurzemi interpretējumu, un rakstīja, ka viņš ar mestra sūtņiem robežu jautājumu ir pārrunājis Tukumā (*prout in Tuckem peroraverant*), bet noteikti rezultāti nav panākti. Bīskaps apliecināja gatavību uzklaut lietuviešu sūtņus Tukumā (*audierunt vestri nuncii ab illis ibidem in Tuckem*).⁹⁷

Landtāgi Tukumā notikuši 1463. un 1481. gadā. Kāpēc par landtāgu vietu izraudzīts tieši Tukums, noteiktu ziņu trūkst,

taču var pieļaut, ka parastajās landtāgu vietās - Rīgā un Valkā tanī laikā nebija droši konfliktu ar rīdziniekiem un krieviem dēļ. Turklāt Tukums bija salīdzinoši ērti sasniedzams delegātiem no visām Livonijas vietām.

1481. gada landtāga dokumenti nav saglabājušies, taču vēstures avoti glabā samērā plašu informāciju par 1463. gadā no 21. līdz 23. aprīlim Tukumā notikušo landtāgu. Tajā piedalījušies Livonijas ordeņa mestrs Johans no Mengedes, saukts Osthofs, landmaršals Gerds no Malinkrodes, Rēveles un Vilandes komturi Johans Spārs no Hertenas un Bernts no Heides, Kandavas fogts Ludvigs no Hachfeldas, šafers Heidenreihis no Valgardenas, Tērbatas bīskaps Helmihs, prāvests Heinrihs Sāvijerve un Tērbatas baznīcas dekāns Heinrihs Vildeshūzens, Tērbatas bīskapa vasaļi Konrāds Ikskils un Oto no Doles, Kurzemes bīskaps Pauls, prāvests Verners Cekemets un Kurzemes baznīcas dekāns Johans, kā arī Kurzemes vasaļi Hermanis Butlars un Bernhards no Peitingshūzenas, un visbeidzot - vārdā nenosaukti Sāmsalas bīskapa Jodoka Hoenšteina un elekta (bīskapa amata kandidāta) Johana Vatelkannes pilnvarotie.

Galvenais landtāgā atrisināmais jautājums bija strīds par Sāmsalas bīskapiju, un galīgo lēmumu šajā lietā vajadzēja pieņemt, pamatojoties uz 1463. gada februāri noslēgto mestra un Kurzemes bīskapa līgumu, kuri kā šķirējtiesneši nosprieda, ka Sāmsalas bīskapam Jodokam ir jāsamaksā viņa amata kandidātam Vatelkannem atlīdzība par bīskapa uzturu, kā arī Tērbatas bīskapijas piecu gadu ienākumi. Šķirējtiesneši noteica šo summu 22 000 veco Rīgas mārkus apmērā. No šīs summas Vatelkannem 10 000 mārkus ir jāizmaksā

tūlīt pēc dokumentu par viņa uzņemšanu un Jodoka atteikšanās [no bīskapa amata - ?] saņemšanas, nākamās 4000 - pēc pāvesta provīzijas saņemšanas, bet atlikumu - nākamo divu gadu laikā.

Tērbatas bīskapa un vasaļu klātbūtne landtāgā bija izskaidrojama ar karu starp Tērbatas bīskapiju un Pleskavas kņazisti, kas bija izcēlies pirms dažām nedēļām. Karā Tērbatas bīskapijas karaspēks bija cietis neveiksmi. Tukumā Tērbatas pārstāvji veda sarunas par Vācu ordeņa iesaistīšanos karā pret Pleskavu.

Ļoti iespējams, ka Tukumā notikušajā landtāgā turpinājās iepriekšējā gadā nesekmīgi uzsāktās sarunas ar Lietuvu par strīdīgajām robežām starp abām valstīm, un domājams, ka sarunas beidzās bez panākumiem, jo ordenis, kuram draudēja izcelties karš ar Pleskavu, nevēlējās iesaistīties konfliktā ar Lietuvu.⁹⁸

Diplomātiskās sarunas Tukumā pili notikušas arī vēlākos laikos. Literatūrā sastopamas ziņas bez norādes uz avotiem, ka mestrs Volters fon Pletenbergs 1506. gadā atzina par iespējamu Tukuma pili uzņemt Vācu ordeņa virsmestra sūtņus.⁹⁹

Tukuma pils - Kurzemes hercogistes pilsunga un virspilsunga rezidence (1618. gads - 17. gadsimta beigās)

Pirmajos hercogistes pastāvēšanas gados Tukuma pili un miestu pārvaldīja komandanti, kas bieži vien bija Šlokenbekas muižas īpašnieki - līdz 1573. gadam Dītrihs Šenkings, bet pēc viņa nāves Tukuma komandanta amatu mantoja viņa dēls Matias.¹⁰⁰

Acīmredzot šajā laikā pils atradusies ļoti sliktā stāvoklī.

1605. gada septembrī 4000 zviedri izlauņāja "Tukumu... vecu nenocietinātu namu (pili)" (*Tuckum...ein altes unbefestigtes Haus*). Arī 1613. gadā Tukuma miestniņš un pils bijuši pilnīgi panikuši, jo Dobeles dižciltīgie protestēja pret hercoga Frīdriha Tukumā 29. novembrī sasaukto landtāgu, jo landtāga locekļi "tur nevarētu atrast pajumti".¹⁰¹

1622. gadā Tukuma apkārtnes dižciltīgie savas dārglietas uzglabāja nevis pilī, bet Šlokenbekas muižā, kas piederēja Kurzemes maršalam Šenkingam, jo muiža bija labāk nocietināta nekā pils. Bet zviedri martā uzbruka Šlokenbekai, to ieņēma un sagūstīja maršalu. Tukumu zviedri ieņēma 1625. gadā, bet 1626. gadā to atkal atstāja.¹⁰²

Saskaņā ar 1617. gadā izdoto Kurzemes hercogistes pamatlikumu - Valdības formulu (*Formula Regiminis*) Kurzemes un Zemgales hercogiste teritoriāli un administratīvi tika iedalīta četros virspilskungu (*Oberhauptmann*) apriņķos. Divi no tiem atradās Kurzemē: Kuldīgā un Tukumā, un divi - Zemgalē: Sēlpilī un Jelgavā. Virspilskungi bija savā apriņķī augstākie tiesneši un administratori, un tos no dižciltīgu muižnieku vidus iecēla hercogs. Virspilskunga tiesā iztiesāja muižnieku civilietas, kā arī latviešu brīvzemnieku civilās un krimināllietas. Tukuma virspilskungam bija pakļauts Kandavas pilskungs.¹⁰³

Virspilskunga sēdekli jeb rezidenci Tukumā iekārtoja 1618. gadā. Kā jau tika minēts I nodaļā, virspilskungs tikai 1625. gadā varēja apmesties Tukuma pilī. 1653. gadā hercogs Jēkabs pavēlēja pili savest kārtībā, lai tur varētu mitināties virspilskungs.¹⁰⁴ Nav zināms, kā šī pavēle tika pildīta, taču 17.

gadsimta beigās pils jau bija tik sliktā stāvoklī, ka pilskungam tajā mitināties nebija iespējams (skat. I nodaļu).

Domājams, ka kopš pašiem hercogistes pirmsākumiem Tukuma pils līdzīgi daudzām citām bijušajām ordeņa pilīm, funkcionēja arī kā hercoga muižas jeb domēnes saimnieciskais centrs. 1698. gadā minēts, ka Tukuma pilī, dzīvojamā korpusa pirmajā stāvā tiek uzglabāta hercoga labība no Tukuma laukiem; pilī atradās arī zirgu staļļi un lopu kūtis.¹⁰⁵ Pateicoties Tukuma izdevīgajam ģeogrāfiskajam novietojumam, labību varēja gan pārdot Rīgā, gan nogādāt hercoga galma vajadzībām uz Jelgavu.

NOBEIGUMS

Ordeņa pils Tukumā Livonijas ordeņa valdīšanas laikā bijis samērā plaša novada militārais, administratīvais un saimnieciskais centrs, kurā noritējusi intensīva darbība: aizsardzības nodrošināšana, pārtikas uzkrāšana un uzglabāšana, kā arī satiksmes pa Livonijas - Prūsijas lielceļu nodrošināšana.

Kaut gan Tukuma pils, salīdzinot ar lielākajām ordeņa pilīm, nebija labi nocietināta, tā 15. gadsimtā aizsargāja Livonijas ordeņa valsts Kurzemes daļu pret Rīgas pilsētas karaspēka iespējamiem uzbrukumiem, un plašāka mēroga militāro konfliktu gadījumā varēja tikt izmantota karaspēka nodaļu novietošanai.

Pils bija vienīgā ordeņa mestriem tieši pakļautā saimniecības pils Kurzemē, un tajā uzkrātie labības krājumi, domājams, spēlēja lielu lomu mestru galma uzturēšanā. Par to, ka saimnieciskā darbība Tukuma pilstiesā bijusi intensīva un ra-

žīga, liecina Tukuma blakuspils Šlokenbekas uzbūvēšana jau 15. gadsimta pirmajā pusē.

Tukuma pils neierindojās starp svarīgākajiem administratīvajiem centriem Livonijā, taču Tukuma pilstiesā un tās centrs - pils hercogistes laikos kļuva par pamatu plašākas administratīvās vienības - virspilskunga apgabala izveidošanai. Kā pilij pie svarīgākā Livonijas lielceļa Tukumam bijusi ievērojama loma satiksmes nodrošināšanā visas Livonijas mērogā. Tiešas ziņas par darbību un sadzīvi Tukuma pilī rakstītajos avotos nav atrastas, bet darbības materiālās liecības varētu tikt atklātas arheoloģiskajos izrakumos.

Kā liecina rakstītie avoti, attēli un uzmērījumi, Tukuma pilij bijis kvadrātveida plānojums. Ārējo mūru veidotā kvadrāta garums Z - D virzienā bijis aptuveni 62 līdz 52 metri, platums R - A virzienā - 40 metri. Visticamāk, ziemeļu malā atradusies vārti un virsvārtu būves vai arī vesels korpuss. Domājams, ka pils rietumu malā bijis novietots divstāvu dzīvojamais korpuss ar pagrabiem. Šī korpusa sienas fragments vēl ir saglabājies. Dzīvojamā korpusa ziemeļu galā, iespējams, atradies tornis, kurš bijis izvīzīts nedaudz ārpus ārējo mūru veidotā perimetra. Tomēr nav izslēdzama varbūtība, ka laika posmā no 1772. līdz 1787. gadam ticis nevis atjaunots tornis, bet par divstāvu cietumu pārbūvēta labāk saglabājusies dzīvojamā korpusa daļa - ziemeļu gals.

Nav zināms par ēkām pie ziemeļu malas mūra. Ja virspilskunga dzīvojamās telpas tiešām atradusies pie ziemeļu mūra, pagaidām nav iespējams noskaidrot, vai tās bijušas pie mūra

piebūvēta ēka jebšu vesels korpuss gar visu ziemeļu malu. Pie austrumu mūra atradušās saimniecības ēkas: zirgu stallis, lopu kūtis un ratnīca; 17. gadsimta beigās cauri ziemeļu mūrim veduši mazi vārtiņi. Pils pagalmā, domājams, līdz 1653. gadam uz-būvēts koka ērbērgis.

PIELIKUMI

1. Tukuma pils apraksts Kurzemes hercoga muižas Ozolmuižas 1698. gada 30. jūnija inventāraprakstā

[...] malā pa labi lejpus vārtiem mūra stallis; zem trepēm, kas iet virs mūra vārtiem, mazs kambarītis, durvis [...] jaunas trepes zem sarkana dakstiņu jumta. Ejot augšā virs vārtiem, virs vārtiem divas telpas un viena tualete (*Sekret*), tajās 3 durvis... kamīns, zaļa glazēta krāsns un viena sliktā krāsns no smailpodiņiem (*Spitzkacheln*). Šajās divās telpās 14 logi septiņās logu ailēs (*Kopf*), tajos 22 rūtis. Šīs abas telpas ir tādas, ka tās nav iespējams apdzīvot; spāres zem caurā dakstiņu jumta, kā arī sijas baļķi no caurtekošā lietus ir galīgi sapuvuši, tad dažās vietās arī mūris ir jau izmircis cauri un sabojājies.

Iepretim vārtiem virs apartamentiem, kur dzīvo virspilskunga kungs, zem caura dakstiņu jumta, kur spāres jau ir pavisam iepuvušas, un tās karājas vairs tikai uz mūra. Apakšā ir brūzis, kur 2 veci logi [...]

[2. lp. nesalasāma lapas augšpusē]

[...] klēts, tur tiek uzglabāta Viņa Hercoga Gaišības labība no Tukuma laukiem. Uz dzirnavu dīķa pusi galā veca, no iekšpusē ar balstiem atbalstīta telpa, tajā tualete (*Sekret*), kamīns, sliktā, jau sagrūvusi podiņu krāsns, divas durvis [...], divi

veseli un viens pavisam saplēsts logs vienā logu ailē (*Kopf*). Šī visa rinda ir bijusi pirms tiem apartamentiem. Zem šiem apartamentiem ir 3 pagrabi, nošķirti ar 5 durvīm [...], visa eja kopā ar pagrabiem, viss no iekšpuses atbalstīts un pussagruvis. Ejot pa kāpnēm uz augšu, uz augšējiem apartamentiem, sānu sastatnes un eja vairākās vietās nenoklāta un sapuvusi. Priekšnamā durvis [...] Virtuve mājā no statņiem saslieta (*von Standerweg geklehm=stacket*) ar divām durvīm... pa labi telpa sadalīta ar baļķiem divās daļās, tajā 2 durvis [...] 14 logi iesisti svinā, tajos 15 rūtis, veca zaļa krāsns...

[3. lp. trūkst augšējās daļas]

...koka ērbērgis ar priekšnamu un kambari lejpusē pie mūra, ar lubu jumtu; tajā sliktā krāsns no podiņiem, 4 logi, durvis ar dzelzs eņģēm un āķiem.

Jauns koka zirgu stallis zem jauna lubu jumta ar dubultām durvīm... galā jauns ratu šķūnis, arī zem lubu jumta, durvis [...] Pie šī [stalla] ratu šķūņa vārti, kas iet cauri mūrim, pie durvīm dzelzs aizbidnis ar cemmi stenderē. Ārpus mūra jauna, no koka ārpus pils piebūvēta istaba zem sarkana dakstiņu jumta, durvis [...] Uz iekšpusi istabai nepieciešamie logi.

Divas lopu kūtis zem salmu jumta, blakus sakņu dārzs ar zaru žogu.

[3. lp. otrā pusē nesalasāms] [...] rija (?) [...] ar 2 žāvēšanas telpām (*cammern*) zem lubu jumta...ar gatavu krāsni, durvis bez dzelzs daļām. Vienā galā šķūnis no sliktiem baļķiem.

LVVA, 6999. f., 44. apr., 239. lieta, 2. -3. lp. No vācu valodas tulkojusi Inta Dišlere. Dokumenti bojāts, vietām trūkst lapu augšējās malas.

2. Tukuma pils apraksts Kurzemes hercoga muižas Ozolmuižas 1706. gada inventāraprakstā

Pils priekšā vecs, aizgruvis grāvis apkārt no trim pusēm; ejot uz pili, ļoti sabrucis vecs tilts; pie vārtiem dubults viras, caursistas ar koka naglām, pie tām 4 dzelzs stīpas, cemme un viens aizšautnis (bulta). Labajā pusē lejpus vārtiem mūra stallis; ejot zem trepēm virs minētajiem vārtiem, mazs kambarītis, durvis ar dzelzs eņģēm, āķiem, cemmi un krampi. Trepes zem sarkana caura dakstiņu jumta; ejot augšā virs vārtiem, virs vārtiem 2 istabas un 1 kambaris; tajos 41 logs, iesists svinā, četras durvis ar pienācīgām dzelzs detaļām, kamīns, viena zaļa un viena melni glazēta krāsns. Šīs abas istabas ir tādas, ka tās nav iespējams apdzīvot, spāres zem caurā dakstiņu jumta, kā arī siju baļķi no cauri tekošā lietus ir pavisam sapuvuši; tad tāds ir jau arī mūris, dažās vietās pavisam izmircis un sabojājies, tā ka viss vēl tikai tā turas.

Iepretim vārtiem virs istabām, kur jādzīvo virspilskungam, ir viss izpostīts, bez logiem un durvīm, ar sapostītu dakstiņu jumtu, kas tikai tāpat vien karājas un ir jābaidās, ka tas reiz ie-grūs, tādēļ būtu ieteicams, ka dakstiņi tiktu novākti, pirms viss sagrūst.

Sliktas trepes, kas iet augšā uz istabām. Apakšējos apartamentos klēts, kur durvis ar dzelzs eņģēm un āķiem, cemmi un krampi, un caurslēdzamu atslēgu; tur tiek uzglabāta hercoga labība no Tukuma laukiem. Tajā pieci jauni logi. Šie apartamenti ir tādi, ka augšā, izņemot klēti, pavisam sagrūvuši un pamesti. Pagrabi ir aizgrūvuši, un tiem nav redzamas ne durvis, ne kas cits.

Stāvkoku stallis un ratu šķūnis zem salmu jumta; ratu šķūnim dubultas durvis ar dzelzs āķiem un krampi. Pie stajļa vārti, kas iet cauri mūrim, bez durvīm.

Vēl jaunā stāvkoku virtuve, piebūvēta pie mūra, zem lubu jumta.

Ārpus galvenās ēkas (*Stockwerk*) jauns ērbēģis ar 2 istabām un 3 kambariem, no kuriem vēl stāv tikai sienas, jumts ir ar latām klāts. Šeit blakus veca koka pirts. Tad laidars ar 6 stajļiem, četri ar salmu un divi ar lubu jumtiem, ieskaits ar vecu latu žogu divviru vārtiem. Lejpusē ielejā sakņu dārzs ar zaru žogu.

Zem vārtiem, kas ved uz pili, trīs lieli dzelzs gabali (lielgabali?) (*Stucke*).

LVVA, 6999. f., 44. apr., 240. lieta, 5. lp. No vācu valodas tulkojusi Inta Dišlere.

3. Ziņas par Tukuma pili Kurzemes hercoga muižas Ozolmuižas 1712. gada inventāraprakstā

Ir pavisam sagrūvusi un vecie mūrētie apartamenti ir pavisam bez jumta; apkārtējais riņķa mūris vēl tā kā senāk; augšā virs vārtiem izmūrēta ēka, klāta ar veciem dakstiņiem, bet nevienā istabā nav ne logu, ne durvju, ne krāšņu.

Trīs dzelzs gabali (lielgabali?) atrodas zem vārtiem.

[...] Ērbēģi pili nojauc un sadedzināja moskovīti.

LVVA, 6999. f., 44. apr., 240. lieta, 32. lp.. No vācu valodas tulkojusi Inta Dišlere

Izmantotie avoti un literatūra:

1. Bēts Z. Tukuma ordeņa pils vēsturiskās izpētes materiāli. Manuskripts - R., 1978., 24. lpp. (turpmāk - Bēts Z.)

2. Turpat, 24. lpp.
3. Turpat, 25. lpp.
4. Lōwis K. von, Die Ordensburg Tuckum in Kurland. // Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Rußlands aus dem Jahre 1903 - Riga, 1904, S. 70. (turpmāk - Lōwis K von.)
5. Dišlere I., Ozola A., Smuškova I. Smārdes pagasts. Tukums, 1998., 225. - 230. lpp.
6. Ose I. Ordenpilis Latvijā. // Latvijas viduslaiku pils, III - R., 2002., 41. lpp. (turpmāk - Ose I.)
7. Asaris J. Arheoloģisko izrakumu liecības par Tukuma senatni. // Tukuma novada kultūrvēsture, IV. Tukums, 1999., 11. - 15. lpp.
8. Senās Latvijas vēstures avoti, II sējums, 1. burtnīca. R., 1940., 329. lpp.
9. Bilkins V. Kurša un kuršu cīņas. Linkoina, 1967., 280. lpp.
10. Ose I., 24. lpp.
11. Turpat, 22. lpp.
12. Mutiska konsultācija ar A. Zeļenkovu Latvijas Kara muzejā 12. 06. 2003.
13. Tuulse A. Die Burgen in Estland und Lettland. Reval, 1942, S. 229 - 230.
14. Lōwis K. von, S. 70.
15. Ose I., 16. lpp.
16. Lōwis K von., S. 70.
17. Ibidem, S. 71.
18. Ozola A. Tūkstošgade Tukumā. // Neatkarīgo Tukuma Ziņu Kalendārs 2000. gadam. Tukums, 1999., 120. lpp.
19. Piemēram: Ozola A. Tukums. R., Puse, 1995., 9. lpp.
20. Caune M. Zīmējumi no Gustava Bergmaņa atstātā mantojuma. // Latvijas Arhīvi. Nr. 3. - R., 1994., 44. lpp.
21. Latvijas Nacionālā bibliotēka, R JL - 1/69; reprodukcija: Ozola A. Tukums. R., Puse, 1995., 21. lpp.
22. Latvijas Vēstures muzejs, PV 24116; reprodukcija: Latvijas viduslaiku pils, III. R., 2002., 277. lpp.
23. Latvijas Akadēmiskā bibliotēka, Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa, Ms. 1219; reprodukcija: Bēts Z., pielikumi.
24. Bēts Z., 59. lpp., plāna kopija pielikumos.
25. Lōwis K. von, S. 73.
26. Ibidem, S. 74.
27. Ibidem.
28. Ibidem.
29. Ibidem, S. 75.
30. Bēts Z., 4. - 5. lpp.
31. Turpat, 30. lpp.
32. Vācu ordeņa pili vizitācija Livonijā. // Latvijas viduslaiku pils, III. R., 2002., 380. - 381. lpp.
33. Bēts Z., 39. lpp.
34. Kurland und seine Ritterschaft - Pfeffenhofen, 1971, S. 155; Ozola A. Tukums. R., Puse, 1995., 18. lpp.
35. Lōwis K. von, S. 75.
36. Ibidem, S. 76.
37. LVVA, 554. fonds, 3. apr., 1051. lieta, 184. lp.
38. Turpat, 186. lp.
39. Turpat, 254. - 255. lp.
40. Lōwis K. von, S. 76.
41. LVVA, 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta, 32. lp.
42. Turpat, 1042. lieta, 4. lp.
43. Turpat, 8. lp.
44. LVVA, 554. fonds, 1. apr., 1506. lieta, 61. lp.
45. Bēts Z., 49. lpp.
46. Turpat, 50. lpp.
47. LVVA, 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta, 5. lp.
48. Turpat, 30. lp.

49. Turpat, 36. - 42. lp.
50. Turpat, 46. lp.
51. Turpat, 52. lp.
52. Bēts Z., 57. - 58. lpp.
53. Turpat, 59. lpp.
54. Richter A. Baltische Verkehrs- und Adressbücher. Band 2. Riga, 1912, S. 256.
55. Bēts Z., 60. lpp.
56. Turpat.
57. Turpat, 62. lpp.
58. Turpat., 63., 66. lpp.
59. Bēts Z., 70. - 71. lpp.
60. Ozola A. Livonijas ordeņa pils Tukumā. Buklets - Tukuma muzejs, 1995.
61. Lōwis K. von, S. 69
62. Mettig C. Baltische Städte - R., 1905 (turpmāk - Mettig C.), S. 339.
63. Ibidem, S. 339.
64. Bēts Z., 22. lpp.
65. Šterns I., 95. lpp.
66. Liv-, Esth- und Kurländisches Urkundenbuch (turpmāk - LUB), Band 9, Nr. 322.
67. Vācu ordeņa pili vizitācija Livonijā. // Latvijas viduslaiku pils, III. R., 2002., 380. - 381. lpp.
68. LUB, 2. Abt., 1. Band, Nr. 56.
69. Ibidem, 2. Band, Nr. 40.
70. Ose I., 15. lpp.
71. Lōwis K. von, S. 71.
72. Ose I., 18. lpp.
73. Lōwis K. von, S. 70
74. Ibidem, S. 71.
75. LUB, 5. Band, Nr. MMXC
76. Lōwis K. von, S. 71.
77. Mettig C., S. 339.
78. Lōwis K. von, S. 72.
79. Šterns I., 81. lpp.
80. Turpat
81. Ritterbrüder im livländischen Zweig des Deutschen Ordens. Herausgegeben von L. Fenske und K. Militzer - Köln, Weimar, Wien, 1993, S. 774.
82. Šterns I., 81. - 82. lpp.
83. Turpat, 86. lpp.
84. Bēts Z., 30. lpp.
85. Šterns I., 137. lpp.
86. Tuulse A., S. 230.
87. Lōwis K. von, S. 71.
88. LUB, 9. Band, Nr. 910; 11. Band, Nr. 14.
89. Ibidem, 11. Band, Nr. 389; 12. Band, Nr. 160, 161.
90. Lōwis K. von, S. 71.
91. LUB, 2. Abt., 1. Band, Nr. 410.
92. Ibidem, 2. Band, Nr. 558.
93. Juškevičs J. Tukuma vēsturiskā hronika. // Aizsargs, 1933. g., Nr. 1.
94. Bēts Z., 31. lpp.
95. Richter A., S. 255.
96. Bēts Z., 36. lpp.
97. LUB, 12. Band, Nr. 174
98. Akten und Rezesse der livländischen Ständetage. 2-er Band (1460 - 1494). R., 1934, Nr. 42.
99. Tukuma senatne. // Tukuma Dzīve, 1933., Nr. 25.
100. Ozola A. Tukums. R., Puse, 1995., 18. lpp.
101. Lōwis K. von, S. 75.
102. Ibidem.
103. Latviešu konversācijas vārdnīca, 10. sējums. R., 1935. - 1934., 19142. sleja.
104. Lōwis K. von, S. 75.
105. LVVA, 6999. fonds, 44. apr., 239. lieta, 2. lp.

TUKUMS 18. GADSIMTĀ

Inta Dišlere

Par Tukumu 18. gadsimtā līdz šim Tukuma muzejā ziņu bija visai maz. Muzeja rīcībā esošie pētījumi - 1978. gadā vēsturieka Z. Bēta veiktā Tukuma pils torņa vēsturiska izpēte¹ un G. Īvāna pētījums 1983. gadā par Tukuma vēsturisko centru² sniedza tikai vispārīgu priekšstatu par Tukumu 18. gadsimtā. Tukuma muzeja izstādes "Pils. Sēta" sagatavošana 2001. gadā prasīja papildus pētījumus, lai izzinātu, kāda loma Tukumam bijusi Kurzemes-Zemgales hercogistē. Pētījumu mērķis bija noskaidrot Tukuma juridisko statusu, tā iedzīvotāju sastāvu un nodarbošanos, atklāt, ar ko Tukums atšķīries no citiem hercogam piederošajiem miestiem.

Pētnieciskā darba gaitā tika izskatīts liels daudzums Latvijas Valsts Vēstures arhīva dokumentu, kas attiecas uz 18. gadsimta Tukumu, t. sk. Kurzemes hercogu lēņu grāmatas un dokumenti par nodevu ievākšanu no hercoga zemes izmantotājiem un māju iemītniekiem, kā arī Ozolmuižas inventāra saraksti, kur iegūstama informācija par Tukuma iedzīvotājiem 18. gadsimtā. Dokumentos par hercoga pilīm un Tukuma virspilskunga muižas inventarizāciju lietā atrastas precīzas ziņas par hercogam piederošajām ēkām Tukumā, t. sk. arī par ordeņa pils torni, kas ļauj precizēt tā celšanas laiku. Tukuma evaņģēliski luteriskās draudzes un baznīcas revīziju protokolos un citos dokumentos atrastas zi-

ņas ne tikai par baznīcas stāvokli, remontiem un draudzi, tās sniedz vērtīgu informāciju arī par tukumnieku sabiedrisko stāvokli un savstarpējām attiecībām. Neatsverams informācijas avots par tukumniekiem un to nodarbošanos ir Tukuma virspilskunga tiesas akti – dokumenti par nekustamu īpašumu pirkšanu un pārdošanu, protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma amatnieku dēliem. Informācijai izmantota arī vēsturiskā literatūra latviešu valodā, bet it sevišķi līdz šim maz pētītā publicētā vēsturiskā un uzziņu literatūra vācu valodā.

Šī publikācija ir ieskats 18. gadsimta Tukumā, kas norāda uz Tukuma vietu Kurzemes-Zemgales hercogistē, hercoga īpašuma pārvaldi, tā raksturo 18. gadsimta Tukuma iedzīvotājus, arī saistībā ar 1758. gadā notikušo lielo ugunsgrēku Tukumā.

Tukums kā Ozolmuižas sastāvdaļa

Septiņpadsmitā un astoņpadsmitā gadsimta dokumentos, piemēram, dokumentos par ieņēmumiem no hercoga māju iemītnieku maksātajiem zemes un gruntsgabalu nodokļiem un tā izlietošanu³ Tukums tiek saukts par pilsētu vai pilsētiņu (*Stadt, Städtchen*) salīdzinājumā ar Kandavu, ko sauc par miestu (*Flecken*).⁴

1704. gada Kurzemes zemes rullī, kas glabājas Zviedrijas valsts arhīvā (*Skoklostersam-*

ling), Tukuma pilsētiņa ir minēta kā hercogam piederoša apdzīvota vieta Tukuma draudzē. Tās zemes platība bija divi vecie arkli (tā laika platības mērs).⁵ Tukums ietilpa lielākās hercoga domēnes Ozolmuižas sastāvā Tukuma virspilskunga apgabalā.⁶

Hercogam bija tiesības savas zemes pārdot, ieķīlāt vai apmainīt. Tā kā bija nepieciešama skaidra nauda, viņš mēdza ieķīlāt savas muižas vai atsevišķas to daļas. Hercoga muižas pārvaldīja pārvaldnieki vai nomnieki, kuru tiesības un pienākumi ikreiz tika apstiprināti ar līgumu. Hercogam piederošo muižu un citu teritoriju saimniecisko darbību, norēķinu un hercoga īpašuma izmantošanas kārtību regulēja hercoga muižu noteikumi jeb statūti. Saskaņā ar līgumu katrs muižas pārvaldnieks bija atbildīgs hercoga kameras priekšā par viņa laikā veikto saimniecisko darbību.⁷ Astoņpadsmitajā gadsimtā Ozolmuižas ķīlas turētāji un pārvaldītāji mainījušies vairākkārt. Līdz 1706. gadam tās pārvaldnieks un ķīlas turētājs bija Otto Georgs fon Brukens, saukts Foks, pēc tam leitnants Magnuss Kristofers fon Korfs, fon Karps, hofmeisteriņe fon der Reke un viņas dēls kamarjunkurs fon der Reke, leitnants Frīdrihs Vilhelms fon Alten-Bokums, Vilkājas dzimtkungs fon Grothuss, viņa atraitne Agnesa Katarina fon den Brinkena, Johans Gebhards fon Grothuss, Ernsts Johans fon Man-

teifelis, saukts Scēge, un viņa atraitne, Georgs Frīdrihs fon Knige un Kristofers Frīdrihs fon Firkss.⁸

Tā kā Tukums atradās uz hercoga zemes, tad tā pilsoņiem – namniekiem bija jāmaksā hercogam gruntsgabala nodeva un zemes nodoklis. Plaša Tukuma apkārtnē jau kopš seniem laikiem bija sadalīta tā iedzīvotājiem pret nelieliem procentiem (nodevām). Šīs zemes un ganību platības reiz bijušas ļoti ievērojamas. Kurzemes hercogi ievāca no šīm zemēm ikgadējus nodokļus, kādi Tukumā maksāti vēl 19. gadsimtā.⁹ Zemes Tukuma iedzīvotājiem hercogistes laikā bija iznomātas arī vēlākās Ozolmuižas pusmuižas Tiles teritorijā.¹⁰

Hercoga Jēkaba laikā Tukumā atsevišķi zemes īpašumi tika pārdoti dzimtas īpašumā, tie bija brīvi no nodokļu maksas.¹¹ No nodevas par gruntsgabaliem bija atbrīvoti arī hercoga ierēdņi.¹²

1706. gadā no 70 Tukuma pilsoņiem zemi izmantoja 36 namnieki un tās kopējā platība bija 433 pūrvietas. Par vienu pūrvietu zemes bija jāmaksā 3 florēni "labā naudā", rēķinot vienā pūrvietā 225 rīkstis, bet gruntsgabala nodeva bija 4 florēni par vienu mājas vietu.¹³

1712. gadā pēc lielā mēra (1710.) un Ziemeļu kara (1700.-1721.) dēļ Tukuma iedzīvotāju skaits bija ievērojami samazinājies, lauki aizlaisti un neapstrādāti, līdz ar to zemes nodoklis aprēķināts tikai vienam Tukuma pilsonim, bet gruntsgabala nodeva - par 33 apdzīvotām mājvietām.¹⁴

Tikai pamazām Tukums sāka atkal atdzīvoties un attīstīties. 1757. gadā Tukumā jau trīs reizes gadā tika rīkoti gadatirgi: piektdienā pēc Pūpolsvētdie-

nas, otrajā piektdienā pēc Lieldienām un trešajā piektdienā pēc Vasarsvētkiem. 1795. gadā, kā izriet no sastādītā inventāra apraksta, kopējā visu Tukuma iedzīvotāju ikgadējā gruntsgabalu nodeva par mājvietām pilsētiņā un par iedzīvotāju izmantotajām hercoga zemēm, kas bija jāiemaksā hercoga kamerai, bija 377 Alberta florēni 7 1/2 graši. Iztiku tukumniekiem deva arī pie mājām iekārtotie sakņu un augļu dārzi. Daži no tiem bija visai lieli - ar 50 līdz 80 augļu kokiem.¹⁵

Ap 1750. gadu arī Tukumu, Kandavu un Sabili skaitīja pie Kurzemes hercogistes pilsētām. Par pilsētu nozīmes mēru tika uzskatīta arklu tabula, kas norādīja uz to platību un kuru izmantoja zemes nodokļa aprēķināšanai. Pēc 1753. gada tabulas Tukumā tika aprēķināts zemes nodoklis no 1/4 arkla lielas zemes platības. Salīdzinājumā: Jelgavā no 3 arkliem, Liepājā 2 3/4, Ventspilī 1 3/8, Bauskā 1 1/2, Kuldīgā 3/4, Grobiņā 1/2, Jēkabpilī 1/2, Jaunjelgavā 1/4, Kandavā 3/16, Sabilē 1/16. Astonpadsmītā gadsimta beigās - 1797. gadā - Tukumā bija 1221 iedzīvotājs.¹⁶

Regulāri veiktajās Ozolmuižas pārbaudēs - izmeklēšanās, kuras veica hercoga nozīmēti ierēdņi, nododot un saņemot muižas nomā, tika apsektas arī hercoga īpašumā esošās teritorijas un būves Tukumā. Izsekot Ozolmuižas inventāra sarakstiem un izmeklēšanas komisiju protokoliem 18. gadsimtā, var nojaust, kā laika gaitā mainījusies muižai pakļauto teritoriju ainava, ko veidoja tirumi, pļavas, ganības, uzpludinātie diķi un, protams, arī ēkas un būves.

No hercoga ražošanas ēkām Tukumā jau 18. gadsimta sāku-

mā pastāvēja Tukuma dzimnava, kas bija no pamatiem mūrētas, ar diviem gaņģiem. 1706. gadā to slūžas bija labā stāvoklī, bet "...vēl jāuzbūvē mazas brīvas slūžas, lai būtu ērtāk novadīt ūdeni". Pie dzirnavām atradās veca rija un pirts.¹⁷ Iesala labība no dzirnavām tika piegādāta uz Ozolmuižu, dzirnavniekam pienācās no tās trešā daļa, kā arī visa malšanas nauda.¹⁸ 1722. gadā dzirnavām bija ļoti nepieciešams remonts. Dzirnavās šajā laikā bija vecs zirgu stallis, jauna pirts, rijai uztaisīts jauns kuļamklons, bija arī neliela smēde. Pie dzirnavām - 3 lauki, katrā pa 6 pūrvietām. Trīslauku sistēma tolaik bija tradicionāls zemes apstrādāšanas veids.¹⁹ 1739. gadā dzirnavām jau bija saremontēts dakstiņu jumts, sagādāti dēļi slūžu remontam,²⁰ bet līdz 1765. gadam bija jau pienācīgi saremontēts dzirnavu dambis un uzbūvētas jaunas slūžas, un dzirnavas turpināja darboties. Graudu malšana deva hercogam labus ienākumus, jo muižas zemnieki drikstēja malt labību tikai savās dzirnavās.²¹

Ienākumus hercogam deva arī krogi. 1739. gadā tika izdots rīkojums visos krogos lietot vienāda tilpuma stopu kannas un degvīna glāzes. Astonpadsmītā gadsimta beigās Ozolmuižā bija vairākkārt palielinājusies audzēto miežu platība un līdz ar to arī alus ražošana un ieņēmumi no tā. 1792. gadā hercogam Tukumā piederēja Tukuma Dzirnavu krogs un Kalna krogs jeb Tukuma ērbēģis (*Herberge*), "...kas uzcelts pirms 5 gadiem" [tātad ap 1787. gadu - I. D.] "no aptēstiem baļķiem un ir zem salmu jumta".²²

Bez saimnieciskajām būvēm hercogam Tukumā 18. gadsimtā piederēja arī citas ēkas. 1796. gada 11. aprīlī, atskaitoties jaun-

izveidotajai Kurzemes guberņas kamerālvaldei, Tukuma pilsētas priekšnieks, premjermajors barons Ungerns fon Sternbergs (*Ungern von Sternberg*) ziņoja, ka "...šejienes apriņķa pilsētā ir divas kroņa ēkas, no kurām viena ir tiesas nams ar 11 istabām un mazu ērbēģi, kurā dzīvo tiesas ziņnesis, kas ir uzraugs un kam ir atslēgas, kā arī zirgu stallis un ratu šķūnis un neliela noliktava. Šī māja atrodas Lielajā ielā. Tiklab lielajai mājai, kā arī blakus ēkām ir nepieciešams kapitālais remonts. Lielajā mājā ir jāpārmūrē visas krāsnis, kā arī jātaisa visas grīdas no jauna. Blakus ēkas kā stallis un ratu šķūnis ir gandrīz bez jumtiem. Otra kroņa māja ir masīva, no akmeņiem būvēta ēka, ko iepriekšējā laikā izmantoja kā cietumu, bet kuru es tagad izmantoju kā magazīnu. Šai ēkai remonts nav nepieciešams." ²³ Minētā cietuma ēka ir tagadējais Tukuma pilsētas muzejs - Pils tornis.

Vēl Tukumā atradās trīs neapbūvēti gruntsgabali, kas savulaik piederējuši hercogam. Viens no tiem ir 390 kvadrātrīkstes liels un "...atrodas Lielajā ielā blakus tirgoņa Zīversā (*Sieffers*) mājai, kur citkārt senos laikos stāvējis

tiesas nams, bet kas pirms daudziem gadiem pie vispārēja ugunsgrēka nodedzis, un nav vairs ticis uzbūvēts". Otrs neliels gruntsgabals atradies blakus mazajam pilsētas diķim, bet trešais "...ārpus pilsētas pie pilsētas zirgu ganībām, kur citkārt stāvējis ministeriāla dzīvoklis. Šī ēka pirms daudziem gadiem sabrukusi un pēc tam noplēsta". ²⁴

Bez saimnieciska rakstura būvēm uz hercoga Ozolmuižas domēnes zemes atradās Livonijas ordeņa laikā celtā Tukuma pils, kas 18. gadsimta beigās bija vairs tikai drupas, un hercogam kopā ar draudzi piederēja arī pie tirgus laukuma uzbūvētā mūra baznīca. ²⁵

Tukums - virspilskunga apgabala centrs

1617. gadā Polijas karaļa komisijas izstrādātā Kurzemes hercogvalsts satversme - Valdības formula (*Formula Regiminis*) - noteica četrus virspilskundzības jeb virspilskunga iecirkņus: Jelgavas, Tukuma, Kuldīgas un Sēlpils. To priekšnieki - virspilskungi realizēja administratīvo un tiesas varu savā apgabalā. Tukuma virspilskungam bija pakļautas Tukuma, Kandavas, Sa-

biles, Talsu un Auces draudzes. Tajās virspilskungs kopā ar diviem piesēdētājiem no vietējās muižniecības realizēja tiesas varu kā civillietās, tā arī krimināllietās pār iedzīvotājiem, uz kuriem neattiecās muižnieku patrimonālā [ar mantošanas tiesībām saistītā - I. D.] jurisdikcija, pilskungu vai pilsētu tiesas vara. ²⁶

1618. gadā hercogs Frīdrihs nozīmēja Tukuma pili par Tukuma virspilskunga rezidenci, pirmais Tukuma virspilskungs bija Heinrihs fon Plettenbergs (*Heinrich von Plettenberg*). Viņš gan savā amatā Tukumā stājās tikai 1625. gadā. ²⁷ Tā kā Tukums bija virspilskunga apgabala centrs, te atradās virspilskunga tiesa. Šīs tiesas zīmoga nospieduma attēls saglabājies Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā.

Pirmajā instancē, respektīvi, ar nosaukumu "pirmās instances tiesa" virspilskunga tiesa izskatīja muižnieku, sīko vasaļu, muižās un mazpilsētās dzīvojošo namnieku un citu brīvo iedzīvotāju civillietas. Krimināllietās virspilskunga tiesa muižniekus netiesāja. Krimināllietās pirmajā instancē tā izskatīja sīko va-

Tukuma pilsēta 1792. gadā. J. K. Broces akvarelis. LAB BM05179 AB.JPG.

saļu un muižās un mazpilsētās dzīvojošo brīvo iedzīvotāju sūdzības, otrajā - Tukuma namnieku lietas.

Virspilskungi katrā laikā varēja noturēt tiesu sesijas, izņemot virstiesu sesiju laikā, jo tad tie ar visiem saviem darbiniekiem un apelācijas aktīm pārcēlās uz Jelgavu un slēdza savas sesijas. Kā tieslietu pratējs un juriskonsults katram virspilskungam bija norīkots viens zvērināts advokāts. Tas pildīja prokurora funkcijas. Apelācijas instance virspilskunga tiesai bija hercoga virstiesas.

Pēc Kurzemes hercogvalsts likvidācijas 1795. gadā un tās teritorijas pievienošanas Krievijas impērijai hercogvalsts pārvaldes aparātu nomainīja Kurzemes vietniecības administratīvās un tiesu iestādes.²⁸

Par virspilskunga rezidenci Tukumā tika izvēlēta Tukuma pils. Taču tā 17. gadsimtā tika vairākkārt izpostīta. 1653. gadā pēc hercoga rīkojuma Tukuma pili izremontēja un iekārtoja par virspilskunga uzturēšanās vietu. 1658. gadā zviedri ieņēma Tukuma pili un izlaupīja miestīņu.²⁹

1748. gada 2. maijā veiktajā inventarizācijā uzskaitītas visas jaunajam Tukuma virspilskungam Francim Georgam fon Feiliceram, sauktam Franks (*Franz Georg von Pfeilitzer, gen. Franck*), nodotās ēkas: "Par galīgi sagruvušo pili, no kuras pāri palikušas tikai drupas, nav vairs nekas rakstāms inventārā. Tukuma pilsētiņā virspilskungam ir gan māja, kas senāk piederējusi kādam Šmolianam [arī Smolians - I. D.], bet tagad ir viņa [virspilskunga - I. D.] valdījumā, arī šī māja ne tikai ir neapdzīvojama, bet arī nav tādu izdevumu vērtā, lai to remontētu. Bez tam virspilskungam ir

īpašumā vēl viena, pie augstāk minētās Šmoliana mājas esoša maza mājiņa, kura, līdzīgi iepriekšējai, ir pavisam nelietojama. Ar šo mazo mājiņu pēc ļaužu izteikumiem ir šāda lieta - pirms to izdarījusi hercoga pārvalde, tā valdībai tikusi atņemta no Krievijas ķeizara puses, tā ir jau virspilskungam pievienota pie Šmoliana mājas. Tikmēr Praviņu pārvalde to, kā tai inventarizētu mājiņu, ir paņēmusi savā ziņā, un ja tā turpmāk tai paliks, to iztaisīs [izremontēs - I. D.]."³⁰

1758. gada 10. martā jaunajam virspilskungam Otto Frīdriham fon Zsam (*Otto Friederich von Sass*) tika inventarizēta pret Šmoliana māju iemāinītā Kirhhofa māja, kurā bija viena liela istaba, trīs kambari un viena pretistaba, kā arī divi priekšnami. Visas telpas bija izklātas ar māliem un kaļķiem un izbalsinātas. Kopā mājai bija 13 durvis un 9 logi, divas podiņu krāsnis. Māja bija celta no aptēstiem baļķiem uz māla, akmens un kaļķu pamata, tai bija uzmūrēts skurstenis un ierikota laba virtuve. Tai blakus atradās "pirms 9 gadiem" [ap 1749. gadu - I. D.] piebūvēts ratu šķūnis un zirgu stallis no aptēstiem baļķiem un uz māla un akmeņu pamata. Jumti bija klāti ar lubiņām. Gan ratu šķūnim, gan zirgu stallim bija dubultas durvis. Zirgu stalli bija 12 steliņģi. Vēl tur atradās divi veci stallīši no aptēstiem baļķiem, no kuriem vienam bija piebūvēts šķūnis uz pāļiem, bet sienas bija izvītas ar šprikām. Viss pagals bija apjots ar vecu špriku žogu, bet dārzs - ar zedēnu žogu. Turpat atradās aptēsti baļķi un zāģbaļķi, kas bija jau pavisam sapuvuši.

Inventarizācijā pieminēta arī mazā, pie Šmoliana mājas esošā mājiņa, kura uzņemta Praviņu pārvaldes inventārā un kuru

Krievijas ķeizara komisija nu atdevusi virspilskungam. Par pili atkal teikts, ka no tās ir tikai drupas un nav ko inventarizēt.³¹

1763. gadā virspilskungam Georgam Dītriham fon Bēram (*Georg Dietrich von Bebr*) inventarizētajā vidmē [virspilskunga amata muiža - I. D.] par ēkām teikts: "Pret Šmoliana māju iemāinītā Kirhhofa māja ar visām blakus ēkām nodegusi šeit notikušajā lielajā ugunsgrēkā, palicis tikai dārzs, kas iežogots ar zaru žogu." Pieminēta arī pavisam sagruvusī pils un pie Šmoliana mājas pieguļošā mazā mājiņa, kurā bija viena istaba un viens kambaris. Mājiņai bija četras logu ailes un viena krāsns.³²

1788. gada inventārā minēts, ka "mazā mājiņa pie Šmoliana mājas ir pavisam pagalam un nekas no tās vairs nav atrodams, bet tai piederīgais dārzs ir bez žoga".

Tukumnieki 18. gadsimtā

Pēc tam, kad Tukums 1618. gadā bija kļuvis par vienu no četriem hercogistes virspilskungu iecirkņu centriem, pilsētiņa sāka strauji attīstīties un tajā apmetās apgabala pārvaldes iestāžu darbinieki. Attīstījās amatniecība un preču apgrozība, pieauga iedzīvotāju skaits. Tie pārtika ne tikai no amatniecības, tirdzniecības un krogiem, bet arī no lauksaimniecības.

Ja kāds pilsētiņas iedzīvotājs gribēja nodarboties ar tirdzniecību vai amatniecību, viņam bija jāklūst par pilsoni. Tikai pilsoņiem bija atļauts iegūt kādu pilsētas namu vai turēt iebraucamo vietu. Pilsoņiem, kas gribēja nodarboties ar tirdzniecību, bija jāuzrāda zināms pamatkapitāls skaidrā naudā vai drošās obligācijās. Ja kāds gribēja kļūt par krodzinieku, tad tam bija no hercoga jādabū attiecīga

atļauja.³³ Pilsoņi bija samērā izglītotākā hercogistes iedzīvotāju daļa.³⁴

Tukuma iedzīvotāji bija muižnieki, ierēdņi, kalpotāji un citi "mācīti vīri" - mācītāji, ārsti, muižu pārvaldnieki, kā arī tirgotāji un amatnieki.³⁵ Tukumā dzīvoja hercoga gvardes jātnieki, kam pilsētiņā piederēja pat mājas,³⁶ un jau kopš 18. gadsimta pirmās puses arī atsevišķi ebreji.³⁷

Tukuma pilsoņi un namnieki bija vairāk vai mazāk turīgi Tukuma iedzīvotāji, kuru vārdi nosaukti dokumentos. Par viņu turību un sabiedrisko stāvokli liecināja atšķirības, kas tika strikti ievērotas sabiedriskās vietās. Vislabāk to varēja redzēt Tukuma evaņģēliski luteriskajā baznīcā [tolaik vienīgajā Tukuma baznīcā - I. D.], kur bija stingri noteiktas sēdvietas draudzes locekļiem. Pateicoties baznīcas revīzijām un to atstātajiem aktiem, mēs šodien varam uzzināt par Tukuma pilsoņiem 18. gadsimtā.

1725. gadā Tukuma baznīcā soli vēl atradās trijās rindās. Vīrieši sēdēja atsevišķos sēdekļos, šķirti no savām sievām, meitām un citām ģimenes sievietēm. Aiz dižciltīgo jeb muižnieku solumiem sekoja instances tiesas sekretāra sēdeklis, aiz viņa sēdēja pārējie tā valdes darbinieki, tālāk kalpotāji. Un tikai pēc viņiem bija pilsoņu un namnieku vietas. Sievietes sēdēja vidējā rindā, arī stingri noteiktā kārtībā aiz mācītāja kundzes.³⁸

Par vietām baznīcā bija jāmaksā. Viens - kā vīriešu, tā sieviešu - sēdeklis baznīcā maksāja 3 Alberta florēnus gadā. Maksa par sēdekli vidējā ejā bija dubultota - 6 florēni, bet korī (luktā) viena vīriešu vieta maksāja 1/2 florēna. Mazturīgajiem un nabadzīgajiem iedzīvotājiem bija jā-

uzrāda savs vārds pie baznīcas virsvaldes, un tad tie varēja saņemt viņiem ierādīto vietu par brīvu.³⁹

Reiz bija izcēlies strīds par sieviešu sēdekļiem starp pilskunga tiesas advokātu Frīderiki (*Friederici*) un Tukuma pilsoni un zeltkali Johanu Danielu Lintneru (*Johann Daniel Lintner*) [arī Linteners - I. D.]. Tā kā zeltkalis varēja pierādīt, ka viņa sieva šo sēdekli jau 26 gadus bija netraucēti izmantojusi, arī uz priekšu tas tika viņam rezervēts.⁴⁰

1725. gadā baznīcas pirmajā solā sēdēja Dītrihs Kristofers Gercens (*Görtzen*), Johans Frīdrihs Lautenbahs (*Lautenbach*), Johans Dīterihs Kēlers (*Köbler*), Niklāss Vilhelms Baumans (*Baumann*), Matiass Frīdrihs Belius (*Belius*), Daniels Gotfrīds Kirhhofs (*Kirchhof*), Johans Kristofs Šrēders (*Schröder*),⁴¹ bet korī jeb luktā bija vietas kurpniekam Rodenhāgenam (*Rodenbagen*), skroderiem Riflamenam (*Riflamen*), Barcam (*Barz*) un Bārhorstam (*Baahorst*), būvmeistaram Štolsdorfam (*Stolsdorff*), zobenu taisītājam Arendtam (*Arendts*), parūku taisītājam Ludviham (*Ludwich*), melderim Vikam (*Week*) un citiem.⁴²

Par Tukuma pilsoņu sabiedrisko un mantas stāvokli liecināja arī tas, ka bagātākie no viņiem iegādājās sev un savai ģimenei kapa vietas baznīcas velvēs. 1725. gadā kopīgas kapenes baznīcā bija Dītriha Kristofa Gercena (*Dieterich Christoph Görtzen*) un Johana Kristofa Šrēdera (*Johann Christoph Schröder*) dzimtām. Par kapenēm katrs bija samaksājis 3 Alberta florēnu lielu iestāšanās naudu. Otrās pilsoņu kapenes piederēja Evaldam Zeileram

(*Ewald Seyler*).⁴³ Dzimtas kapenes pilsoņiem maksāja 20 florēnus.⁴⁴

1753. gadā pilsoņu kapenes baznīcā jau piederēja Kristoferam Adamam Gercam (*Christopher Adam Goertz*) un Johanam Gotlobam Groškem (*Johann Gottlob Groschke*) - zem lielā kora pa kreisi pie lielajām durvīm. Frīdrihs Vilhelms Zīvers (*Friedrich Wilhelm Sieffers*) un Johans Dekers (*Johann Decker*) bija iegādājušies sev kādreizējās Otto Šrēdera (*Otto Schroeder*) un Nikolausa Hēnerta (*Nicolaus Hoener*) kapenes.⁴⁵

Valsts amatpersonas Tukumā

Valsts amatpersonas pārstāvēja virspilskungi, pirmās instances tiesas sekretāri, kā arī manrihteri, fiskāli un ministriāli (tiesas kurjeri un piedzinēji).⁴⁶ Šie hercoga ierēdņi saņēma atalgojumu galvenokārt graudā, viņiem piederēja amatmuižas (vidmes) un viņi baudīja pilnīgu neaizskaramību. Uzbrucēji viņiem, it sevišķi ministriāliem, tika sodīti ar visbargākajiem sodiem.⁴⁷ Hercoga apstiprināti bija arī Tukuma baznīcas mācītāji un ārsti.

Virspilskungi

Virspilskunga amatu Kurzemes hercogistē pildīja muižnieku kārtas pārstāvji. To uzdevums, kā jau augstāk minēts, bija noturēt tiesu sesijas. Virspilskungi tika iecelti amatā ar hercoga pavēli un viņu rīcībā tika nodota virspilskunga muiža (vidme). Ieceļot virspilskungu amatā, viņš tika iepazīstināts ar darbu un "priekšā stādīts" vietējiem pilsoņiem.⁴⁸

Tukuma virspilskunga muižai piederēja zemnieku sētas, kas atradās Ozolmuižas pārvaldē: Vecšilteri, Raudene, Jaunzemi jeb Bičuļi, Vanagi, Caukes jeb

Sviķi, Annotingi, kuru zemes platība 1728. gadā kopā bija 2 pilni apdzīvoti arkli un 4 3/4 neapdzīvoti arkli.⁴⁹ Šo māju zemniekiem līdzīgi kā citās muižās bija jāpilda parastās klaušas, jāpiedalās īpašu darbu veikšanā, kā arī regulāri jāpiegādā virspilskungam svaigas zivis, bet ziemai sālītas brētliņas, turklāt nodevas tie maksāja Ozolmuižas pārvaldē.⁵⁰

Virspilskungam tika nodota arī pils, 4 līdz 5 pūrvietas lielā dārza vieta un pie pils esošās ganības. Virspilskungam pienācās parastās zvejas tiesības dzirnavu dīķi. "Pēc veca ieraduma" virspilskungs saņēma no apiņiem, kā arī no brandvīna, tabakas un dzelzs, kas uz Tukumu tika atvesti pārdošanai, parasto muitas nodevu, līdzīgi arī no katra liellopa, kas tika nokauts pārdošanai.

Savu gada algu - 1400 Alberta florēnus - virspilskungs saņēma no hercoga kameras, bet pienākušos dedzināmo malku, proti, 40 asis pēc hercoga mēžu mēra, virspilskungam piegādāja Ozolmuižas zemnieki. Šīs pārvaldes zemniekiem bija jārūpējas arī par to, lai tiktu savlaicīgi nopļautas virspilskungam piederošās Tukuma un Tumes pļavas un savāktais siens - 2 kārtīgas kaudzes - aizvests uz Tukumu.⁵¹

1712. gadā, kad pēc mēra un kara dēļ Tukuma iedzīvotāju skaits bija strauji sarucis, Ozolmuižas pārvaldes izmeklēšanā tika konstatēts, ka "...riju pie Tukuma pils laukiem no Fokena kunga [Ozolmuižas pārvaldnieks - I. D.] saņēmis Zvirgzdiņu Ansis un viņam par to atdevis govi, arī 70 olektis linu audekla viņam par to jāatstrādā".⁵² Šajā laikā virspilskungam pienākošos muitas maksājumus divus gadus saņēmis sekretārs

Frīderiki (*Friedericī*), jo "...virspilskunga vieta ir bijusi vakanta".⁵³

Astoņpadsmitajā gadsimtā Tukuma virspilskunga amatā tika iecelti 16 muižnieki, kuru lielākā daļa vēlāk kļuva par ievērojamiem valstsvīriem Kurzemes hercogistē. Tukums savā ziņā kļuva par atspēriena punktu šo valstsvīru karjerā. Tukuma virspilskungi 18. gadsimtā bija:

1694.-1707. - Georgs Johans fon Bandemers (*Georg Johann von Bandemer*; miris 1707.), Kumbuļu dzimtkungs,⁵⁴

1707.-1709. - Heinrihs fon Trotta-Treidens (*Heinrich von Trotta-Treyden*; miris pirms 1714.), Krotēs dzimtkungs⁵⁵ un 1709. gadā Kurzemes landmaršāls;⁵⁶

1709. - Georgs Kristians fon Šlipenbahs (*Georg Christian von Schlippenbach*; 1645.-1717.), Salijas dzimtkungs.⁵⁷ 1700. gadā viņš tika iecelts par Jelgavas virspilskungu,⁵⁸ no 1710. līdz 1711. gadam bija Kurzemes landmaršāls,⁵⁹ bet savas karjeras virsotnē bija Kurzemes oberburggrāfs (1711.-1712.);⁶⁰

1710.-1711. - Johans Emerihs fon Koskuls (*Johann Emmerich von Koskull*; miris 1711.), Apuzes dzimtkungs,⁶¹

1711.-1718. - Eberhards Filips fon der Brigens (*Eberhard Philipp von der Brüngen*; miris 1727.), Strazdes un Šlokenbekas dzimtkungs,⁶² no 1718. gada līdz pat savai nāvei 1727. gadā pildīja Kurzemes landmaršala amatu;⁶³

1718.-1727. - Filips Heinrihs fon Hāns (*Philipp Heinrich von Hahn*; 1668.-1740.), Pastendes dzimtkungs,⁶⁴ no 1727. līdz 1739. gadam bija Kurzemes landmaršāls;⁶⁵

1727.-1733. - Georgs Frīdrihs fon Klopmans (*Georg Friedrich von Klopmann a. Würzau*; ap 1681.-1733.),⁶⁶ Vircavas, Oglaines (Lielvircavas pag.) un Kamarleišu (Iecavas pag.) dzimtkungs pirms stāšanās Tukuma virspilskunga amatā bija Skrundas pilskungs (1718.-1727.);⁶⁷ Tukuma virspilskunga amatā viņš bijis līdz savai nāvei;⁶⁸

1733.-1748. - Heinrihs Kristians fon Ofenbergs (*Heinrich Christian von Offenbergh*; 1696.-1781.), Čuču muižas (Dobeles pag.) dzimtkungs,⁶⁹ bija studējis tieslietas Kēnigsbergā. Viņš, šķiet, bijis ievērojamāks no visiem Tukuma virspilskungiem, kas kā bijušais hercoga Dobeles pilskungs (1727.-1733.)⁷⁰ pildīja savus pienākumus Tukumā.⁷¹ 1733. gada jūlijā ar hercoga pavēli viņš tika iecelts par Tukuma virspilskungu mirušā virspilskunga Georga Frīdriha Klopmana vietā. Virspilskunga amatā viņu 1733. gada 10. oktobrī ievadīja un viņam virspilskunga vidmi saskaņā ar pilnvaru nodeva Otto Kristofs fon der Hovens (*Otto Christopf von der Howen*).⁷² Tukuma virspilskunga amats bija tikai viens posms H. K. f. Ofenberga karjerā. Vēlāk viņš tika iecelts par Kurzemes hercogistes landmaršalu (1748.-1758.), oberburggrāfu (1758.-1763.) un landhofmeistaru (1763.-1767.), bet par nopelniem Kurzemes hercoga labā apbalvots ar Sv. Aleksandra Ņevska un Sv. Annas ordeni.⁷³

Interesants gadījums noticis 1747. gadā, kad divi gani atraduši pie Tukuma pils pērles ar diviem piekarinātiem dubultdukātiem. Tās fon Hāna kungs virspilskunga Ofenberga prombūtnes laikā "...pienācīgā kārtā nogādājis tiesas namā". Ofenbergs licis pērles notaksēt,

un tās novērtētas par 30 valsts dālderiem, un "...lai to varbūtējais īpašnieks nekādā gadījumā nezaudētu", publiski tika izsludināta diena - 8. maijs, kad tas varēja pieteikties un tiesiskā ceļā atpazīt savu īpašumu. No H. K. Ofenberga ziņojuma Kurzemes hercoga kambarkungam gan nav redzams, vai tāds īpašnieks pieteicies. Pērles visticamāk nonāca hercoga kasē.⁷⁴

1748.-1758. - Francis Georgs fon Feilicers, saukts Franks (*Franz Georg von Pfeilitzer gen. Franck*, 1688.-1770.), Struteles dzimtkungs, Struteles un Sesavas majorātu dibinātājs, Mazzantes un Lauku muižas dzimtkungs, pirms stāšanās Tukuma virspilskunga amatā bija Ventspils pilskungs (1735.-1748.).⁷⁵ Ar Polijas karaļa Augusta III mandātu, kas datēts Jelgavā 1748. gada 1. februārī, Kurzemes landhofmeistaram un virspadomniekam Kristoferam Frīdriham fon der Ostenam, sauktam Zakenam (*Christopher Friederich von der Osten, genannt Sacken*) tika uzdots ievadīt viņu amatā, ko viņš arī pienācīgi izdarījis 1848. gada 2. maijā, inventarizēdams virspilskungam piederošās zemnieku sētas un citu virspilskunga vidmei piederošo.⁷⁶ F. G. fon Feilicers, saukts Franks, pēc darba Tukuma virspilskunga postenī bija Kurzemes landmaršāls (1758.-1763.) un oberburggrāfs (1763.-1768.).⁷⁷ Otrajā laulībā viņš bija precējies ar Kristīni Luīzi fon Lambsdorfu (*Christina Louise von Lambsdorff*), Kurzemes hercoga Ernsta Johana Birona vecākā brāļa Karla atraitni un Struteles īpašnieci.⁷⁸

1758.-1763. - Oto Frīdrihs fon Zass (*Otto Friedrich von Saß*; 1704.-1798.),⁷⁹ šķēdes muižu dzimtkungs, Lielaucis un Tauvēnu (Lielaucis pag.) muižu kungs,⁸⁰ savu karjeru Kurzemes

valsts dienestā bija sācis 1732. gadā kā baznīcu vizitators, bet no 1735. līdz 1758. gadam viņš bija Saldus pilskungs.⁸¹ Ar Polijas karaļa Augusta III mandātu viņu vakantajā Tukuma virspilskunga postenī iecēla 1758. gada 24. februārī. 1758. gada 10. martā Georgs fon der Reke (*George von der Recke*), hercoga Jelgavas virspilskungs, Jaunpils un Annasmuižas dzimtkungs, Kalnciema, Klivesmuižas, Udzes (Bēzsmuižas pag.) un Šibes (*Schibbenhof*) kungs, ievadīja viņu amatā un nodeva tam inventarizēto Tukuma virspilskunga muižu. Viņš ieņēma šo amatu 1758. gada 13. maijā lielā Tukuma ugunsgrēka laikā.⁸² Vēlākajā Kurzemes hercoga dienestā O. F. f. Zass ieņēma landmaršāla (1763.-1768.) un oberburggrāfa (1768.-1786.) amatu,⁸³ no kura šķīrās 84 gadu vecumā pēc 54 valsts dienestā nokalpotiem gadiem,⁸⁴

1763.-1769. - Georgs Dītrihs fon Bērs (*Georg Dietrich von Bebr*, 1699.-1772.), Vērgaļu muižas dzimtkungs,⁸⁵ ar hercoga Ernsta Johana Birona mandātu 1763. gada 3. septembrī tika nozīmēts vakantajā Tukuma virspilskunga postenī. Viņš bija līdzšinējais hercoga Grobiņas pilskungs. Jaunajā amatā viņu ievadīja un inventarizēto muižu nodeva Heinrihs Kristians fon Ofenbergs, bijušais Tukuma virspilskungs.⁸⁶ Pēc darba Tukumā Georgs Dītrihs fon Bērs bija Kuldīgas virspilskungs. Viņš bija piektais Ugāles dzimtkungs no Bēru dzimtas un kopš 1722. gada Virgas muižas pirmais dzimtkungs, Bārtas un Nīcas kungs. Miris Nīcā 1772. gada decembrī;⁸⁷

1769.-1772. - Kristians Ernsts fon Elzens (*Christian Ernst von Oelsen*; 1729.-1787.), Mūrmuižas īpašnieks⁸⁸ un līdzšinējais Dobeles pilskungs 1769. gada

4. augustā ar hercoga Ernsta Johana Birona rīkojumu tika iecelts Tukuma virspilskunga amatā. 26. augustā landhofmeistars, virspadomnieks un bruņinieks Otto Kristofers fon der Hovens ievadīja viņu amatā un nodeva tam inventarizēto muižu.⁸⁹ Vēlāk viņš ieņēma Jelgavas virspilskunga un pils komandanta (1772.-1786.), 1786. gadā - Kurzemes landmaršāla un oberburggrāfa amatu, bet no 1786. gada decembra līdz 1787. gadam bija Kurzemes landhofmeistars.⁹⁰ K. E. F. Elzens bija piektais Mūrmuižas dzimtkungs, viņš bija precējies ar Elizabeti Šarloti fon Nettelhorstu no Zantes nama. Pateicoties Kristīnai Ernsta dēlim, dzimta sazarojās. Viņa bērni un mazbērni savulaik laulājušies Durbē. Miris 1787. gada 5. novembrī Jelgavā;⁹¹

1772.-1786. - Morics fon der Osten-Zakens (*Moritz von der Osten-Sacken*; 1725.-1812.),⁹² Brocēnu un Vec-Cieceres dzimtkungs, Saldus pilskungs, par Tukuma virspilskungu tika iecelts 1772. gadā ar hercoga Pētera Birona rīkojumu. 23. martā Sēlpils virspilskungs Frīdrihs fon Mirbahs (*Friederich von Mirbach*) ievadīja viņu amatā un inventarizēja virspilskunga vidmi.⁹³ M. f. d. Osten-Zakens kļuva par Tukuma virspilskungu uz 15 gadiem, bet vēlāk kā Kurzemes landmaršāls (1786.-1794.) darbojās virspadomnieku kolēģijā, kas hercogu laika izskaņā pārstāvēja valsts valdību.⁹⁴ Otrajā laulībā viņš bija precējies ar Katarīnu Šarloti f. Hānu (1744.-1809.) no Mēmeles. Morics f. d. Osten-Zakens atstāja amatu 87 gadu vecumā, vienu gadu pirms hercogistes pievienošanas Krievijai. Viņš miris tajā pašā gadā Tukumā.⁹⁵ Viņa sieva, landmaršāla kundze Katarīna fon Zake-

na, dzim. fon Hāna, 1801. gadā par 800 Alberta valsts dālderiem bija nopirkusi no atraitnes Dorotejas Elizabetes fon Alten-Bokumas māju ar Nr. 21 [tagad Lielā iela 17 – I. D.];⁹⁶

1787.-1788. - Karls Ferdinands fon Orgīss, saukts Rutenbergs (*Carl Ferdinand von Orgies gen. Rutenberg*; 1741.-1801.), Jaunauces dzimtkungs, savulaik bijis Jēkabpils virspilskunga tiesas asesors (1763.-1765.) un Saldus pilskungs (1775.-1787.), bet vēlāk iecelts Kurzemes kanclera (1788.-1794.) un no 1794. līdz 1801. gadam landhofmeistara amatā.⁹⁷ 1786. gada 29. decembrī ar hercoga Pētera Birona rīkojumu viņš tika iecelts vakantajā Tukumā virspilskunga postenī. 1787. gada 27. janvārī viņu ievadīja amatā un nodeva tam inventarizēto Tukumā virspilskunga muižu Kuldīgas virspilskungs Gideons Heinrihs Zass (*Gideon Heinrich Sass*). Pie Ozolmuižas zemnieku sētām bija nākušas klāt 3 zvejnieku sētas no Engures: Odi, Pavāri un Spuras. Katra zvejnieku saimnieka pienākums bija dot virspilskungam 13 valsts dālderus, sālitu speķi un reņģes. Pa visiem saimniekiem kopā bija jāpilda kļaušas ar zirgu: 3 dienas, ar kājām - 3 dienas, turklāt zemniekiem bija pienākums veikt arī "īpašo klausīšanu" [speciāli darbi, piemēram, malkas vešana, siena sagatavošana un vešana - I. D.] kā tas noticis iepriekš;⁹⁸

1788.-1794. - Dītrihs Ernsts fon Šepings (*Dietrich Ernst von Schoepplingk*; 1749.-1818.), Bornsmindes (Īslīces pag.) fideikomisa [nepārdodams īpašums, ko pēc noteiktas kārtības mantoja vienas ģimenes robežās - I. D.] īpašnieks⁹⁹ un Lambartes (Misas pag.) muižu

dzimtkungs bija studējis Leipciģā, kur viņa studiju biedrs bija vācu dzejnieks Johans Volfgangs fon Gēte (*J. W. v. Goethe*). Savu karjeru viņš sāka kā Bauskas pilskungs (1783.-1788.), 1788. gadā tika iecelts par Tukumā virspilskungu, bet pēc tam kļuva par Kurzemes hercoga landmaršalu (1794.-1796.) un oberburggrāfu (1797.-1803.) Kurzemes guberņā. Viņš bija arī Krievijas ķeizara slepenpadomnieks.¹⁰⁰ D. E. f. Šepings tika iecelts par Tukumā virspilskungu ar hercoga pavēli. Jauno virspilskungu amatā ievadīja landhofmeistars un virspadomnieks Ernsts Johans Taube (*Ernst Johann Taube*) 1788. gada 22. maijā un nodeva tam Tukumā muižu ar visu inventāru. Inventāra sarakstā tiek pieminēts, ka virspilskungam joprojām pēc veca paraduma jāsaņem parastā muitas nodeva no apiņiem, brandvīna, tabakas un dzelzs, kas uz Tukumā tika atvesti pārdošanai, kā arī no katra liellopa, kas tika nokauts un atvests pārdošanai.¹⁰¹

1794.-1796. - Ādams fon Koskuls (*Adam von Koskull*; 1740.-1815.), Staļģenes (Jaunsvirlaukas pag.) īpašnieks, bija pēdējais Tukumā virspilskungs Kurzemes-Zemgales hercogistes laikā.¹⁰²

Virspilskunga jeb pirmās instances tiesas asesori un sekretāri

Pirmās instances tiesas asesora [tiesas piesēdētāja, tiesneša palīga - I. D.] amats iedibināts 1759. gadā. Tukumā 18. gadsimtā to ieņēma muižniecības pārstāvji, pavisam astoņas personas: Frīdrihs fon Koškuls (*Friedrich v. Koschkull*, 1759.-1762); Reinholds Ernsts fon Bistrams (*Reinhold Ernst v. Bistram*, 1762.-1770.);

Heinrihs Leopolds fon Foks (*Heinrich Leopold v. Fock*, 1772.-...); Ernsts Johans fon Medems (*Ernst Johann v. Medem*,... - 1796.); Karls Filips fon Renne (*Karl Philipp v. Roenne*, 1759.-1763.); Karls Johans Gustavs fon Rādens (*Karl Johann Gustav v. Rabden*, 1763.-1771.); atkal Karls Filips fon Renne (1771.-1772.); Frīdrihs Johans fon Foks (*Friedrich Johann v. Fock*, 1773.-1777.); Eberhards Johans fon Medems (*Eberhard Johann v. Medem*, 1777.-1784.). Visilgāk amatā - no 1784. gada 17. aprīļa līdz 1796. gadam atradās pēdējais Tukumā virspilskunga tiesas asesors Johans Kristians Ernsts fon Bolšvings (*Johann Christian Ernst von Bolschwing*).¹⁰³

Valsts amatpersonas statuss bija arī tiesas sekretāriem, kas pildīja ne tikai savas funkcijas virspilskunga tiesā, bet arī pārraudzīja visu nodokļu iekasēšanu un tālāku iemaksāšanu hercoga kasē. Astoņpadsmitajā gadsimtā šai amatā darbojušies Kristofs Frīderiki (*Christoph Friederici*, 1694.-1713.), Kristofs Ernsts Frīderiki (*Christoph Ernst Friederici*, 1713.-1745.), Georgs Frīdrihs Baršņiks (*George Friedrich Barschnick*, 1745.-1749.), Johans Gotfrīds Bolners (*Johann Gottfried Bolner*, 1749.-1764.), Kristians Panteniuss (*Christian Pantenius*, 1764.-1772.) un Johans Kristofs Betihers (*Johann Christoph Boetticher*, 1772.-1796.), kam kā adjunkts [palīgs - I. D.] 1794. gadā kalpoja Frīdrihs Vilhelms Heinrihs Betihers (*Friedrich Wilhelm Heinrich Boetticher*).¹⁰⁴

Kristofs Frīderiki līdz 1677. gadam bija dzīvojis Ventpilī un darbojies tur kā privātskolotājs. 1677. gadā viņš sācis strādāt par skolotāju un ērgelnieku

Sabilē, bet no 1686. līdz 1694. gadam bijis notārs Tukumā. 1712. gada 2. jūnijā viņš rakstīja hercogistes valdībai adresētu vēstuli, ka esot jau pagājuši 18 gadi kopš hercogs Frīdrihs Kazimirs no Polijas karaļa notāra amata iecēlis viņu hercoga Tukuma notāra amatā, maksājot viņam 150 Alberta florēnus lielu algu no hercoga labā iekasētajām gruntsgabalu nodevām Tukumā. Nu viņš esot vecs un ciešot no acu vainas, turklāt viņam "pagājušais mēris [1710. gadā - I. D.] atņēmis ne tikai laulāto draudzeni, bet arī vairākus bērnus". Viņš nu lūdz apstiprināt savā vietā kā instances tiesas notāru viņa dēlu Kristofu Ernstu Frīderīki, kas "savu studiju laiku nav izmantojis ļaunprātīgi un nu jau sasniedzis 28 gadu vecumu". Sev viņš lūdz pilstiesas advokāta amatu. Hercogs Ferdinands šo K. Frīderīki lūgumu izpildīja un 1712. gada 26. augustā Dancigā rakstīja attiecīgu apstiprinājumu ar piebildi, "lai nebūtu no taisnību meklējošām pusēm nekādu pārmetumu, tad lūdzējam lietās, kurās viņa dēls ved protokolu, jāatturas būt par aizstāvi". Kā pilstiesas advokāts K. Frīderīki tiek minēts vēl 1724. gadā.¹⁰⁵

Kristofs Ernsts Frīderīki 1703. gada 14. jūnijā tika imatrikulēts [ierakstīts augstskolas studentu sarakstā - I. D.] Kēnigsbergā, bet jau 29. jūnijā iestājās Elbingas ģimnāzijas 2. klasē. 1712. gada 26. augustā pēc tēva lūguma viņš tika iecelts par Tukuma instances tiesas sekretāru, bet pārņēma savu amatu tikai 1713. gada sākumā. Vēl 1744. gada 21. novembrī viņš bija šajā postenī, bet jau 1745. gada 18. martā minēts kā nesen miris. Viņa dēls Johans Ernsts, Tukuma tirgotājzellis (*Kaufgeselle*), 1748. gada 6. februārī pārdeva Tukumā no sava nelaiķa tēva

mantoto māju par 200 valsts dālderiem Jaunpils pārvaldniekam Jakobam Cimmermanim (*Jakob Zimmermann*).¹⁰⁶

Georgs Frīdrihs Baršniks bija no Angerburgas Prūsijā, studēja Kēnigsbergā, kur tika imatrikulēts 1732. gada 5. aprīlī. 1737. gadā viņš kā students uzturējās pie Kalētu dzimtkunga, kambarkunga fon Noldes. Baršniks Mēmelē [Klaipēda - I. D.] bija apliecinājis ar zvērestu, ka katrā laikā piedalīsies tiesas sēdēs, ja viņš tiktu uz tām uzaicināts. 1740. gada 7. maijā viņš dabūja pilsētas tiesas advokāta vietu un dzīvoja Kuldīgā, bet 1745. gada 18. marta bija Tukuma instances tiesas sekretārs. 1749. gadā viņš saņēma lūgto demisiju [atlaišanu - I. D.]. Kad 1751. gadā tika apstrīdētas Ventspils pilsētas rātes tiesības ievēlēt no pilsoņu vidus pilsētas sekretāru un šis jautājums palika vēl neizlemts, valdība 27. martā uzdeva G. F. Baršnikam pārņemt Ventspils pilsētas sekretāra amatu. Viņš miris 1752. gada 18. maijā, būdams šajā amatā.¹⁰⁷

Johans Gotfrīds Bolners, tirgotāja Johana Bolnera dēls, dzimis Kēnigsbergā 1698. gadā,¹⁰⁸ studējis turienes universitātē, kur imatrikulēts 1716. gada 28. jan-

vārī. 1729. gada 29. jūnijā viņš iecelts par Ventspils pilsētas sekretāru, arī pils tiesas sekretāru, bet 1749. gada 14. februārī - par Tukuma instances tiesas sekretāru, miris 1764. gadā.¹⁰⁹

Tukuma virspilskunga tiesas sekretārs Johans Gotfrīds Bolners 1758. gada ugunsgrēka laikā glāba Tukuma tiesas arhīvu, pazaudēdams lielāko daļu no savām mantām, kas atradās tajā pašā ēkā.¹¹⁰ Iespējams, ka viņam palīdzēja arī viņa laulātā draudzene Saldus mācītāja meita Doroteja, dzim. Simonis (*Dorothea geb. Simonis*; 1699.-1789.), kas jaunībā daudz strādāja sava vīra, vēlāk arī dēla, pilstiesas advokāta Karla Johana Bolnera (*Karl Johann Bolner*) labā, bija izglītota sieviete un pārvaldīja senās valodas un dzejas mākslu. Viņas mīļākais laika kavēklis bija politiskie raksti. Sievietēm 18. gadsimtā neklājās nodarboties ar vīriešu lietām, tāpēc, protams, ar viņas parakstu nav datēts neviens dokuments, taču, iespējams, rokraksts ir saglabājies. Te nepieciešami papildus pētījumi un dokumentu salīdzināšana. Pat 90 gadu vecumā D. Bolnere saglabāja tik daudz gara spējas un mundruma, ka varēja nodarboties ne tikai ar tekstu sacerēšanu latīņu

Sabile - Tukuma virspilskunga tiesas sekretāra K. Frīderīki dzīves un darba vieta pēc 1677. gada. V. S. Štāfenhāgena gravīra. 1866. gads. TMNM Nr. 7483.

valodā, bet arī rakstīt dzeju vācu valodā. Tikai dažas nedēļas pirms savas nāves viņa rakstīja vēstules istā vīriešu stilā bez nevienas kļūdas valodā un pareizrakstībā. Viņas dzejoļi gan nav tikuši izdoti.¹¹¹ "Jelgavas avīze" 1789. gada 31. jūlijā ziņoja par Kurzemes hercogienes Dorotejas pateicības rakstu instances sekretāra Bolnera atraitnei par hercogienei veltīto dzejoļi un drīz pēc tam - 11. augustā - par viņas nāvi.¹¹²

Kristians Panteniuss dzimis 1731. gadā Jērshagenā pie Rīgenvaldes Pomerānijā (*Järshagen bei Rügenwalde*) kā mācītāja Johana Kristiana Panteniusa (dzimis 1690. gadā)¹¹³ dēls, studējis Leipcigā, bet kopš 1757. gada bija Kurzemē. No 1762. gada 5. marta līdz 1764. gadam viņš bija pilsētas tiesas advokāts, 1764. gada 16. februārī tika iecelts par Tūkuma instances tiesas sekretāru, bet no 1772. gada 21. septembra līdz 1796. gadam bija fiskāls [valsts advokāts - I. D.] Jelgavā. 1779. gadā hercogs iecēla viņu par padomnieku, 1781. gada 30. oktobrī - par galma padomnieku. Kurzemes guberņas laikā 1796. un 1797. gadā viņš bija guberņas advokāts kroņa lietās, 1797. līdz 1807. gadā - guberņas fiskāls. Miris Jelgavā 1807. gada 2. jūnijā. Pirmajā laulībā (1766. gadā) viņš bija precējies ar Jelgavas tirgotāja Tobiasa Salomona Brīninga (mirusi 1764., Jelgavā) atraitni un hercoga galma ārsta Johana Gotloba Groškes meitu Luīzi Eleonorī (mirusi 1771., Tukumā).¹¹⁴

Mācītāja Kristofa Betihera dēls Johans Kristofs Betihers dzimis Bārtā 1734. gada 26. decembrī, no 1752. līdz 1754. gadam studējis Kēnigsbergā. No 1765. līdz 1772. gadam bija pilsētas sekretārs Kuldīgā, 1772. gada 19. oktobrī iecelts par Tūkuma instances tiesas sekretāru, bija

pēdējais savā amatā Kurzemes-Zemgales hercogistes laikā, vēlāk pildījis Tūkuma apriņķa tiesas sekretāra (1796.-1797.) amatu. Pēc viņa lūguma par viņa adjunktū 1794. gadā iecelts viņa vecākais dēls Frīdrihs. Miris Tukumā 1831. gada 24. augustā.¹¹⁵

Tūkuma mācītāji

Tūkums 18. gadsimtā piederēja un vēl tagad pieder Kandas prāvesta iecirknim, kas tika izveidots 1636. gadā, sadalot Kurzemi septiņos prāvesta iecirkņos.¹¹⁶

Tā kā Tūkuma baznīca bija hercoga baznīca, tad to apkalpoja hercoga iecelti mācītāji. Astoņpadsmitajā gadsimtā Tukumā kalpojuši seši mācītāji: Vilhelms Brokhūzens (*Wilhelm Brockhusen*; 1695.-1710.), Vilhelms Šteineks (*Wilhelm Steineck*; 1711.-1735.), Dītrihs Grūbe (*Dietrich Grube*; 1736.-1755.), Polikarps Kristofs Bauers (*Polykarp Christoph Bauer*; 1756.-1764.), Georgs Heinrihs Loskils (*Georg Heinrich Loskiel*; 1765.-1780.) un Karls Ernsts Puzins (*Karl Ernst Pusin*; 1781.-1818.). Viņu ricībā tika nodota mācītāja muiža, kas atradās pie Tūkuma, bet parasti viņiem bija mājas arī pilsētiņā.¹¹⁷

Vilhelms Brokhūzens dzimis Liepājā, vietējā latviešu draudzes mācītāja Johana I Brokhūzena (*Johann I Brockhusen*) dēls, 1679. gadā iestājās Kēnigsbergas universitātē, bija mācītājs Zalvē, bet 1695. gadā saņēma norīkojumu uz Tukumu. 1703. gadā viņš sacerējis "Kristīgas mierinājuma rindas (vārdus)" sakarā ar Moku kunga Filipa f. d. Brigena (*Philipp v.d. Brügggen*) nāvi. V. Brokhūzens miris Tukumā 1710. gadā mēra laikā.¹¹⁸ 1712. gada 18. martā Kēnigsbergas universitātes studentu skaitā uzņemts viņa dēls

Vilhelms Johaness, vēlākais Vānes (1719.-1724.) un Ciravas (1724.-ap1739.) mācītājs.¹¹⁹

Vilhelms Šteineks dzimis Vecaucē 1681. gadā,¹²⁰ bijis bērnu saņēmējas (vecmātes) dēls un skolas puika Vilkājā.¹²¹ No 1702. gada viņš studēja Kēnigsbergā, kļuva pat *Cand. Ministerii* un mēra (laika) mācītāju Sv. Annas baznīcā Jelgavā. 1710. gada 9. oktobrī hercogs Frīdrihs Vilhelms iecēla viņu par latviešu diakonu Jelgavā. No turienes viņš 1711. gada 17. jūlijā tika pārcelts par mācītāju uz Tukumu un stājās amatā tā paša gada Miķeļos.¹²² Viņš sarakstījis četras garīgas dziesmas.¹²³ V. Šteineks bija satīrisks dzejnieks, viņu sauca pie atbildības tiesā par satīriska dzejoļa sacerēšanu pret hercogu Ferdinandu sakarā ar Lestenes Firksa nošaušanu.¹²⁴ Miris Tukumā 1735. gadā.¹²⁵

Dītrihs Grūbe, Piltenes muižkunga (*Amtmann*) dēls, dzimis ap 1698. gadu¹²⁶ Jaunaucē,¹²⁷ ordinēts 1725. gada 10. maijā, bija Vecauces mācītājs, 1735. gada 26. septembrī pārcelts uz Tukumu, stājies Tūkuma mācītāja amatā 1736. gada 12. augustā. D. Grūbe apkalpoja arī Sēmes baznīcu, miris 1755. gadā. Viņa atraitne Luīze, dzim. Bekere (*Luise Becker*), dzīvoja vēl 1760. gadā. Viņa trīs dēli: Gothards Frīdrihs, Gothards Bernhards un Jakobs, kas dzimis Tukumā 1747. gada 14. oktobrī, arī bijuši mācītāji.¹²⁸

Mācītāja D. Grūbes laikā Tūkuma baznīcai uzbūvēja torni.¹²⁹ Par tā celtniecību, baznīcas draudzes pārvaldi torņa celšanas laikā un celtniecības darbos iesaistītajiem Tūkuma amatniekiem vēsta torņa bumbā ievietotais dokuments:

"Mūsu Kunga un Pestītāja 1754. gadā, kad augstlabdzimu-

šais kungs Johans Frīdrihs Hāns (Johann Friederich Hahn), Mazplieņu dzimtkungs, un augstlabdzimušais kungs Eberhards Filips fon Butlars (Eberhard Philipp von Butlar), Raudas dzimtkungs, bija šis baznīcas dižciltīgie priekšnieki, šo torni no vidus uzmūrēja mūrniekmeistars Johans Gotfrīds Krumbholcs (Johann Gottfried Krumbholtz) un torņa smaili - būvmeistars Johans Kristofers Bole (Johann Christopher Bohle), abi pilsoņi šeit. Pēdējais svētā un augsti slavētā Dieva vārdā uzlicis uz šī stieņa izgatavoto bumbu un gaili minētā gada augustā.

Visuvarenais, saglabā šo torni un tā namu līdz pat Pastarai dienai viņa visaugstākai godībai!

Turklāt šajā laikā ļoti cienījamais un augsti mācītais kungs Dītrihs Grūbe bijis dvēseļu kopējs vācu un latviešu draudzē, Johans Pastars Hebers (Johann Pastar Heber), kantors un ērgelnieks, Filips Heinrihs Brandts (Philipp Heinrich Brandt) un Johans Justus Notnagels (Johann Justus Nothnagel) bija baznīcas priekšnieki no pilsoņiem. *Slava Dievam mūžīgi!*¹³⁰

Mācītājs Polikarps Kristofs Bauers dzimis 1723. gada 22. decembrī Iecavā kā turienes mācītāja dēls, apmeklējis *Collegium Friedericanum*, no 1741. gada mācījies Kēnigsbergas universitātē. Ievadīts darbā Tukumā 1756. gadā. Pirmajā laulībā viņš bija precējies ar Kristīnu Gotlību Švanderi (*Christina Gottlieb Schwander*), karaļa kometa Z. Švandera meitu, bet otrajā laulībā - ar Engures mācītāja J. D. Polšterna (*J. D. Polstern*) atraitni Amāliju Gotlību, dzim. Zeifarti (*Amalia Gottlieb geb. Seiffart*).¹³¹ P. K. Bauers miris 1764. gadā "...no uztraukuma

sekām par kāda piedzēruša zemnieka straujumu nelaikā baznīcā".¹³²

1764. gada 25. jūlijā pēc mācītāja Bauera atraitnes Amālijas Gotlības Zeifartes lūguma Tūkuma virspilskunga tiesas sekretārs Panteniuss ieradās Tūkuma mācītājmuižā un, asistējot Tūkuma tirgotājam Frīdriham Vilhelmam Zifersam (*Friedrich Wilhelm Sieffers*), aprakstīja un tiesiski apkopēja mirušā Tūkuma mācītāja Bauera atstāto kopējo mantojumu. Kopsavilkumā uzrādīta skaidrā nauda, 16 obligācijas no dažādām personām un nekustamais īpašums - "divas Tukumā starp labdzimušo atraitni fon der Brigenu (*von den Brügggen*) un tirgotāju Dekeru (*Decker*) esošās mājas". Šajā dzimtas īpašumā viena no mājām tobrīd vēl nebija līdz galam izbūvēta.¹³³

Šī mājvieta 17. gadsimta sākumā bija piederējusi mācītājam Konrādam Lēram (*Conrad Lebr*).¹³⁴ 1645. gadā hercogs Jēkabs bija visžēlīgi atļāvis to paturēt uz dzīves laiku viņa meitai,¹³⁵ hercoga Gotharda sekretāra, vēlāk pilstiesas sekretāra Frovina Torhakena (*Frowin Thorbaken*, arī "*Thor Haken*")¹³⁶ atraitnei Katarīnai Torhakenai, dzim. Lērai (*Catharina Thor Haken geb. Lebr*),¹³⁷ bet jau 1655. gada 19. janvārī hercogs Jēkabs šo māju kopā ar četrām pūrvietām dārza pārdeva dzimtīpašumā "...mūsu mīļajam uzticamajam Zaharias Smolianam (*Zacharias Smolian*) [arī Šmolians - I. D.]".¹³⁸ 1746. gadā Šmoliana māja bija nodota virspilskunga rīcībā, bet tā bija veca,¹³⁹ tādēļ 1758. gadā virspilskungs pārcēlās uz Kirhhofa māju,¹⁴⁰ bet Šmoliana māju, acimredzot, savā īpašumā ieguva mācītājs P. K. Bauers. Deviņpadsmitā gadsimta doku-

menti ļauj secināt, ka šis ēkas atradušās tagadējā Tūkuma kultūras nama vietā.¹⁴¹

Bez jau minētajām mājām P. K. Bauera atstāto mantu sarakstā uzskaitītas 18 sudraba un zelta mācītāja personīgās lietas, 19 sudraba piederumi (kausi, kannas, tabakas doze, galda piederumi, arī sudraba mežģīnes u. c.), Drēzdenes un japāņu porcelāna trauki, kā arī dažādi trauki no krievu un angļu māla, stikla, alvas, misiņa, vara, skārda un dzelzs, apģērbi, arī lopi, zirgi un inventārs. Viņa atstātajā plašajā bibliotēkā ir bijušas ne tikai teoloģijas grāmatas, bet arī leksikoni, zinātniskas grāmatas, Stendera latviešu gramatika un 11 manuskripti, kuru vidū alfabēta kārtībā sastādītā latviešu vārdnīca, kā arī medicīniskas receptes un sagatavošanas kurss ģeogrāfijai.¹⁴²

Tūkuma mācītājs Georgs Heinrihs Loskils (1710.-1780.) no 1728. gada bija studējis Rostokā, 1733. gadā kļuva par Stendes mācītāju, no kurienes viņš 1735. gadā aizgāja uz Rindu, bet 1755. gada janvārī - uz Ārlavu. G. H. Loskils piederēja hernhūtiešu brāļu draudzei. 1764. gada 2. oktobrī viņš tika iecelts par mācītāju Tukumā, kur tika ievadīts amatā nākamā gada 19. maijā,¹⁴³ bet viņa vietā Ārlavā sekoja tā znots Štober.¹⁴⁴ G. H. Loskils apkalpoja arī Sēmes baznīcu un 1775. gadā kļuva par Kandavas iecirkņa prāvestu. G. H. Loskils miris 1780. gada 12. augustā 71 gada vecumā un apbedīts Tukumā. Viņa sieva bija Lestenes pārvaldnieka Hofmana (*Hoffmann*) meita,¹⁴⁵ bet dēls Georgs Heinrihs Loskils (*Georg Heinrich Loskiel*), kas dzimis Kandavā 1740. gada 7. novembrī. Viņš bija pazīstams latviešu rakstnieks un hernhūtiešu dziesminieks, kas 1790.

gadā izdevis paša sacerētas un tulkotas "Garīgas dziesmas Dievam par godu un slavu".¹⁴⁶ Iespējams, ka G. H. Loskils cēlies no Tukuma, jo Loskilu dzimta bija pazīstama Tukumā jau 18. gadsimta sākumā.

Karls Ernsts Puzins, pēdējais Kurzemes hercoga mācītājs Tukumā un pirmais, kas kalpoja Tukuma baznīcā Kurzemes guberņas laikā. Dzimis Mežotnē 1746. gada 16. decembrī (pēc jaunā stila) mācītāja Georga Jakoba Puzina ģimenē, agri zaudējis tēvu. Mācījās vispirms Bauskas pilsētas skolā, tad kopš sava 10. dzīves gada - fon Vīgantu (*v. Wiegand*) Krotušas muižā Lietuvā, pēc tam Jelgavas pilsētas skolā un no turienes 1766. gadā devās studēt uz Jēnu, 1767. gadā uz Halli. Beidza savas studijas 1768. gadā Leipcigā, pēc tam kādu laiku uzturējās Berlīnē. Pēc savas atgriešanās viņš bija privātskolotājs, ordinēts 1775. gada 22. jūnijā un kļuva par Sesavas mācītāja Vilhelma Kristofa Hollenhāgena (*Wilhelm Christoph Hollenhagen*) vikāru. 1778. gada janvārī viņš saņēma aicinājumu kļūt par Engures mācītāju, no turienes viņš 1779. gada 16. oktobrī devās uz Baldoni un Tomi, bet 1781. gada 10. janvārī tika pārcelts uz Tukumu un 25. septembrī ievadīts Tukuma mācītāja amatā. K. E. Puzins apkalpoja arī Sēmes baznīcu. 1802. gada 13. maijā valsts justīcijas kolēģija nolēma viņu iecelt par Kandavas iecirkņa prāvestu un konsistorijas asesoru, 1806. gadā - par konsistorijas padomnieku. 1814. gada ugunsgrēkā K. E. Puzins zaudēja savu dzīvokli un lielu daļu no mantas. Viņš miris 1818. gada 14. martā¹⁴⁷ un apbedīts Tukuma Vācu kapos. Viņa dēls Karls Kristofs Puzins, kas dzimis Tu-

kumā 1783. gadā, bija Zemītes mācītājs no 1825. līdz 1846. gadam.¹⁴⁸

Tukuma baznīcas kalpotāji

Tie galvenokārt bija kantori [baznīcas kora diriģents - I. D.] un ērģelnieki, kā arī ķesteri. No nedaudz vairāk kā 100 Kurzemes baznīcām 18. gadsimtā tikai 18 bija tādas, kurās bija ērģeles.¹⁴⁹ Tukuma baznīcai tādas bija jau 1725. gadā, kad veikta Tukuma baznīcas inventarizācija.¹⁵⁰ 1769. gadā baznīcai jaunas ērģeles gatavojis Kuldīgas ērģeļu būvētājs Frēlihs (*Frölich*).¹⁵¹

Kantora un ērģelnieka gada alga 18. gadsimtā Tukumā bija 60 florēni, ķesteris par visu gadu saņēma 10 valsts dālderus un 5 valsts dālderus dzīvokļa irei.¹⁵²

Ernsts Fromholds Bolšteins (*Ernst Fromhold Bohlstein*) 1752. un 1753. gadā bijis Tukuma baznīcas draudzes ķesteris. 1752. gada septembrī Tukuma virspilskunga tiesā tika izrakstīti dzimšanas dokumenti viņa un viņa mirušās sievas Annas Anastasijas, dzim. Šau (*Schau*), dēlam Johanam Kristofam Bolšteinam (*Johann Christoph Bohlstein*), kas pēc tēva izteikumiem dzimis 1731. gada 9. decembrī.¹⁵³

Johans Kaspars Hebers (*Johann Caspar Heber*) 1751. gadā¹⁵⁴ un vēl 1759. gada 13. martā bija Tukuma kantors un ērģelnieks.¹⁵⁵ Kādam Kasperam Heberam jau 1712. gadā Tukumā piederējusi māja.¹⁵⁶

Johans Reinholds Hennings (*Johann Reinhold Henning*), Tukuma pilsonis un *Musicus Instrumentalis* 1759. gada 22. septembrī bijis liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā pie dzimšanas dokumentu izrakstīšanas

mirušā pārvaldnieka Roderta (*Rodder*) dēlam Vilhelmam Karlam Gotlobam.¹⁵⁷

Kristians Kimmels (*Christian Kimmel*) bija Tukuma pilsonis un *Musicus Instrumentalis* 1753. gada jūlijā¹⁵⁸ un vēl 1756. gada 29. decembrī.¹⁵⁹ Tukuma lielā ugunsgrēka laikā 1758. gada maijā viņš jau bija miris.¹⁶⁰

Par Tukuma baznīcas ērģelnieku un dziedātāju 1763. gada 23. maijā tika pieņemts Markvards (*Marquard*). 1774. gada 13. jūnijā Tukuma pilsoņu zvērinātie priekšstāvji (*taxatores*) bija lūguši instances sekretāru K. Betiheru neatļaut Markvardam pārdot namu Praviņu krodziniekam Ringam, jo "tirgoties ar namiem esot zaudējums pilsoņiem, kas nav pieļaujams".¹⁶¹ Taču Markvards savu māju ar visām blakus ēkām un dārzu tomēr pārdevis minētajam Tukuma iedzīvotājam Johanam Heinriham Ringam (*Johann Heinrich Ring*). Šis mājas atrašanās vieta pagaidām vēl nav noskaidrota.¹⁶²

Bijušā Tukuma ķestera Heses (*Hesse*) atraitne Marija Gotliba Hese ar baznīcas muižniecības priekšnieku piekrišanu un atļauju 1781. gada 13. augustā pārdevusi tobrīd amatā esošajam Tukuma ķesterim Johanam Nikolausam Vittem (*Johann Nicolaus Witte*) "viņas nelaiķa vīra paša līdzekļiem uzbūvēto māju ar visiem tās piederumiem, kā tā viņam piederējusi, par 145 Alb. valsts dālderiem."¹⁶³ Māja atradusies Tukumā, Lielā ielā.

Tukuma ārsti

Līdz pat 18. gadsimta otrajai pusei medicīniskā aprūpe Kurzēmē atradās ķirurgu rokās, kuru funkcijas hercogistes laikā bieži vien pildīja bārdzīņi, kā, piemēram, Francis Heinrihs

Bolms.¹⁶⁴ Ķirurgi (arī bārdzīņi) un aptiekāri piederēja amatnieku kārtai.¹⁶⁵ Tolaik izglītotu ārstu - *doctores medicinae*, kas ārstēja tikai iekšējās slimības, nebija daudz. Ķirurga profesijas apgūšanai bija nepieciešami vismaz trīs gadi, tiem sekoja seši zelta gadi.¹⁶⁶ Spilgts piemērs tam, ka apmācība nebija vienkārša un prasīja lielus līdzekļus, ir gadījums ar Tukuma ķirurga J. G. Groškes mācekli.

Hercoga galma ķirurgs un privilēģētais medicīnas aptieknieks J. G. Groške 1762. gada 25. februārī iesniedza Tukuma instances tiesā prasību pret kādreizējā Tukuma pilsoņa un mūziķa Kristiana Kimmela (*Christian Kimmel*)¹⁶⁷ atraitni. Viņš 1758. gada jūnijā uz neatlaidīgu atraitnes Kimmeles lūgumu, "...kas ugunsgrēkā Tukumā bija pazaudējis savu māju un visu savu mantu, un viņai nebija palicis nekas cits kā bērni, bija pieņēmis tās jaunāko dēlu par mācekli uz septiņu gadu apmācības laiku". 1762. gada 22. februārī, tātad vēl pirms noteiktā mācību laika beigām, esot pēkšņi ieradusies māte un pieprasījusi dēlu atpakaļ, arī viņš pats tam paskaidrojis, ka negrib vairs ilgāk palikt. Šo spītību viņš, Groške, esot uzskatījis par nepieciešamu sodīt ar pātagu. Tūlīt pēc tam Karls Ludvigs devies no viņa prom pie mātes. No pašas pirmās dienas viņš esot rūpējies ne tikai par to, lai māceklim nekā netrūktu, bet arī devis viņam uzturu, apģērbu un sniedzis dārgas nodarības ķirurgijā, arī liķu sekcijās un aptiekā, kamēr citiem mācekļiem aptiekās jāmaksā parasti 100 valsts dālderī par katru gadu. Tāpēc viņš gribot, lai aizbēgušo Karlu Ludvigu Kimmeli (*Karl Ludwig Kimmel*) kopā ar māti arestētu un sauktu pie atbildības nākamajā instances tiesas

Tukuma ūdens dzirnavas. 1915.-1918. gads. Pastkarte. TMNM Nr. 29851.

sēdē.¹⁶⁸ Kā beidzās tiesas prāva, nav zināms, tikai zēns vēlāk kļuva par "lielu vīru" - hercoga Emburgas muižu virspārvaldnieku.¹⁶⁹

Astoņpadsmitajā gadsimtā Tukumā darbojušies šādi arsti:

Francis Heinrihs Bolms (*Franz Heinrich Bolm*) 1712. gadā tika nosaukts kā bijušais Tukuma ķirurgs;¹⁷⁰

Antons Brands (*Anton Brandt*) 1762. un 1763. gadā bija Tukuma pilsonis un bārdzīnis, kas kopā ar savu meitu piedalījās kristībās pie Jaunsvirlaukas pārvaldes pārvaldnieka;¹⁷¹

Ventspils pilsētas ķirurga Jakoba Martina Brendela (*Jakob Martin Brendel*) dēls Magnuss Georgs Brendels (*Magnus Georg Brendel*), kas kristīts Ventspilī 1728. gada 5. augustā, bija Tukuma ķirurgs, divreiz precējies un vēl 1794. gadā lika Tukumā kristīt bērnu. 1797. gadā viņš jau dzīvoja Irlavas ķesterātā;¹⁷²

Johans cum Felde (*Johann zum Felde*) nosaukts kā Tukuma ķirurgs un pilsonis 1728., 1735.¹⁷³ un 1742. gadā.¹⁷⁴

Astoņpadsmitajā gadsimtā viens no Tukuma ievērojamākajiem pilsoņiem bija jau pieminētais hercoga ķirurgs un praktizējošs mediķis Johans Gotlobs Groške (*Johann Gottlob Groschke*; 1714.-1777.), kurš 1743. gadā bija nopircis Tukumā māju, 1744. gada 16. februārī salaulājies ar Sofiju Ģertrūdi Gercu (*Sophie Gertrud Görtz*). 1760. gadā hercogs deva viņam atļauju atvērt Tukumā pirmo aptieku. Taču par to Groškem divreiz gadā par velti bija jānolaiž asinis hercoga zemniekiem. 1768. gadā viņš Jelgavā kopā ar galma mediķi Berntheizelu (*Berntheusel*) un galma ķirurgu Hagenu (*Hagen*) izmēģināja istu baku inokulāciju (inficēšanu), lai atrastu pretpoti pret šo slimību.¹⁷⁵ 1770. gada 27. jūnijā hercogs Pēteris iecēla viņu par savu personīgo ķirurgu un izsniedza ekskluzīvu privilēģiju viņa aptiekai. Tas nozīmē, ka tik ilgi, kamēr tā bija viņa vai viņa mantinieku īpašumā, tai bija jāpaliek vienīgajai aptiekai Tukumā. Viņa aptieka- Vecā aptieka, atradās tagadējā Brīvības laukumā 4.¹⁷⁶ 1773. gada 2. janvārī hercogs piešķīra J. G. Groškem uz dzīves laiku gada pensiju 100 rubļus - pēc tam,

kad Groške bija hercogam atdevis savu ķirurgisko, dabas un monētu kabinetu, ko patiesībā varētu uzskatīt par pirmo muzeju Tukumā.¹⁷⁷ J. G. Groške miris Tukumā 1777. gada 17. augustā. Pēc viņa nāves aptieku mantoja viņa atraitne Sofija Ģertrūde, dzim. Gerca, kas tika apglabāta Tukumā 1797. gada 31. janvārī. Aptieka pārgāja viņas meitas Sofijas Ģertrūdes Groškes (*Sophie Gertrud Groschke*) īpašumā. Viņa bija precējusies ar Jelgavas, vēlāk Tukuma tirgotāju Georgu Frīdrihu Konradu Eksi (*Georg Friedrich Konrad Exe*). Ekse vēlāk pārdeva aptieku brāļiem Adolfi (*Adolph*).¹⁷⁸

J. G. Groškes dēls, arī Johans Gotlobs Groške (1760.-1828.), kurš dzimis Tukumā, studēja medicīnu Vācijā. Hercogs Pēteris 1786. gadā iecēla viņu par Jelgavas Pētera akadēmijas fizikas un dabas zinātņu profesoru, vēlāk galma ārstu. 1798. gadā viņš tika apstiprināts par medicīnas doktoru.¹⁷⁹

Johans Salomo Kepels (*Johann Salomo Kaeppel, Keppel*) bija cēlies no Prūsijas, kā Tukuma ķirurgs viņš tiek pieminēts no 1799. līdz 1801. gadam, nebija leģitimēts [nebija likumīgs Kurzemes pilsonis - I. D.].¹⁸⁰

Samuels Kunstmans (*Samuel Kunstmann*) bija Tukuma ķirurgs. 1705. gadā viņš tiek nosaukts par doktoru, tāpat arī 1712. gada oktobrī kā *Medicinae Candidatus* un *Practicus*. Arī viņa dēls Samuels Frīdrihs Kunstmans (*Samuel Friedrich Kunstmann*), kas dzimis Tukumā 1692. gada 6. maijā, bija ārsts Rudbārzos.¹⁸¹

Johans Dīdrihs (Frīdrihs) Lautenbahs (*Johann Diedrich Lautenbach*). Kā ārstējošais ķirurgs

bijis liecinieks Piltenes landrāta Ernsta Evalda f. Heikinga (*Ernst Ewald v. Heyking*) testamenta parakstīšanā 1724. gada 13. aprīlī. 1725., 1728., 1744., 1747. un no 1753. līdz 1755. gadam viņš tiek nosaukts kā Tukuma ķirurgs, taču jau 1758. gadā viņš bija miris.¹⁸²

Jelgavas pilsoņa un ķirurga Johana Kristofa Libšteina (*Johann Christoph Liebstein*) dēls Johans Heinrihs Libšteins (*Johann Heinrich Liebstein*) kristīts Jelgavā 1756. gada 22. aprīlī, minēts kā Tukuma ķirurgs 1786., 1787. un 1790. gadā. 1785. gadā viņš laulājies ar Gerdruti Elisabeti Bekeru (*Gerdruta Elisabeth Becker*) no Tukuma. 1801. gadā Tukuma ķirurgs Libšteins bija jau miris.¹⁸³

Martins Leonhards Daniels Līce (*Martin Leonhard Daniel Lütze*) tika dēvēts par "zāļu zinātnes doktoru", 1778. gadā bija ārsts Stendē un aprūpēja tur bijušo valsts pilnvaroto Ernstu Vilhelmu fon d. Brīģenu (*Ernst Wilhelm v. d. Brügggen*). No turienes viņš 1781. gadā pārcēlās uz Tukumā un kopš 1782. gada tika kristības vairākkārt nosaukts kā kūma. M. L. D. Līce miris 1798. gada februārī.¹⁸⁴

Johans Erdmans Manns (*Johann Erdmann Mann*) bija no Prūsijas, izmācījies par ķirurgu Berlīnē. 1796. gadā viņš tiek nosaukts kā apakšķirurgs Tukumā, 1797. gada 24. augustā viņš kā Tukuma ķirurgs laulājies ar Konstanci fon Korfu (*Constantia von Korff*) no Lielplieņiem. 1805. gadā viņš izturējis eksāmenu Tērbatā un ticis apstiprināts kā ķirurgs. Līdz 1806. gadam viņš bijis ķirurgs Tukuma virspilskunga apgabālā, bet 1806. gadā aizceļojis uz Mazkrieviju, 1809. gadā bija aprīņķa ārsts Orlā.¹⁸⁵

Tukuma pilsonis un ķirurgs Johans Martens (*Johann Martens*) bija jau miris 1758. gada 7. februārī, kad viņa meita Anna Barbara Jelgavā laulājās ar ādmini Kasparu Šteineki (*Kaspar Steinecke*).¹⁸⁶

Johans Peters Matejs (*Johann Peter Matthey, Matthes, Matthes*) bija no Prūsijas, kā feldšeris laulājies 1778. gada 10. jūlijā Kuldīgā ar Mariju Luīzi Vaksmundu (*Marie Luise Wachsmund*), no prūšu Holandes nākuša seglinieka Karla Vaksmundā (*Karl Wachsmund*) meitu. No 1775. līdz 1802. gadam viņš bija ķirurgs Tukumā. 1798. gadā Matejs netika pieļauts Kurzemes medicīnas pārvaldes eksāmenam, ko tomēr 1805. gadā nokārtoja un 1811. gadā tika apstiprināts par ķirurgu. Tad apmetās Dobelē, kur viņš kopš 1805. gada bieži tiek pieminēts kā kūma. No 1813. līdz 1815. gada viņam Dobelē piederēja aptieka. 1823. gada oktobrī viņš tika uz mēnesi arestēts, jo pieļāvis rupju pārskatīšanās kļūdu kādas pārvaldnieka sievas dzemdībās, kuras rezultātā viņa mira. Turpmāk viņam prakse tika aizliegta. Tobrīd viņš jau bija vecs un vājš sirmgalvis. Viņa atraitne mira Dobelē 1832. gada 12. februārī 84 gadu vecumā.¹⁸⁷

Johans Frīdrihs Mēlzands (*Johann Friedrich Mehlсанд*) tiek pieminēts kā Tukuma pilsonis un ķirurgs 1712., 1714. un 1715. gadā.¹⁸⁸

Tukuma ārsts bijis arī Millers (*Müller*), kas bija jau miris 1788. gadā. No viņa mirušās sievas Tukumā uz "brīva zemes gabala esošo māju, kas nemaksā gruntsgabala nodevu", mantojusi Magdalēna Emerentija Flanniša (*Magdalebna Emerentia Flannisch*), kas savas tantes māju 1788. gada 23. jūnijā pārde-

vusi Zutiņu (Kabiles pagastā) dzirnavu melderim Johanam Ludvigam Štefani (*Johann Ludwig Steffani*).¹⁸⁹

Johans Kristofs Reimers (*Johann Christoph Reimer*) bija ķirurgs Tukumā, kad viņam 1704. gadā piedzima dēls Johans Kristofs, vēlākais Skrundas mācītājs. Vēl 1714. gadā J. K. Reimers ir ķirurgs Tukumā, bet 1731. gadā jau *Med. Practicus* Jelgavā.¹⁹⁰

1712. gada 6. augustā Anna Marija Bremze (*Anna Maria Brömse*) apsūdzēja Tukuma ārstu Gotfrīdu Šimmelfenīgu (*Gottfried Schimmelpfennig*) savas meitas sliktā aprūpēšanā, taču viņš tika attaisnots.¹⁹¹

Johans Frīdrihs Zēlands (*Johann Friedrich Seeland*), pulka feldšeris Tukumā, 1708. gada 20. martā kopā ar savu zelli pēc Viņšēņu pārvaldnieka Mora (*Mobr*) pieprasījuma apskatījis kāda zemnieka liķi un izsniedzis par to apliecību.¹⁹²

Bārdzinis un ķirurgs Johans Zeilers (*Johann Seyler*) 1704. gada 11. jūnijā parakstījis Tukumā sastādīto vienošanos ar savu māti Sofiju Gerdrutu Blossfeldi, Vizina atraitni (*Sophie Gerdruta Blossfeld, Witwe Wiesin*), kuras jaunākais dēls viņš bijis. Klāt bijis arī viņa vecākais brālis, Odres mācītājs (Nurmuižas pagastā) Kristofs Heinrihs Zeilers (*Christoph Heinrich Seyler*). "Tā kā Johans Zeilers tagad ir nodomājis doties prom no valsts, viņš atstāj visu savu īpašumu uzglabāšanā mātei, līdz viņš atkal atgrieztos vai kaut kur apmestos."¹⁹³

Tukuma sudrabkaļi un zeltkaļi

Tukumā 18. gadsimtā nebija savas zeltkaļu cunfetes [amatnieku organizācija - I. D.], taču to

skaitis šajā laikā pēc E. Zoiberliha (*E. Seuberlich*) sniegtajām ziņām nav bijis mazais - ja salīdzinām ar Ventspili, kur zeltkaļi pieminēti tikai garāmejojot.¹⁹⁴ Tukuma un citu mazo pilsētiņu zeltkaļi šajā laikā kā tā saucamie "līdzmeistari" skaitījās lielākoties pie Kuldīgas, kur šis amatniecības veids 18. gadsimtā bija galvenais. Līdzmeistari savus darbus parasti iezīmēja ar šīs pilsētas zīmes vienu pusi - pusriteni. Bija arī hercoga zelta un sudraba apstrādātāji, kuri nepiederēja nevienai cunftei, bet kalpoja galvenokārt hercoga galmam.¹⁹⁵

Līdzšinējie pētījumi sniedz ziņas par ievērojamu Tukuma zelta un sudraba apstrādātāju skaitu 18. gadsimtā.

Johans Ludvigs Frīderiki (*Johann Ludwig Friderici*) minēts kā Tukuma pilsonis un zelta apstrādātājs 1741.,¹⁹⁶ 1751.¹⁹⁷ un 1753. gadā, kad viņš liecinājis Tukuma virspilskunga tiesā, kur izrakstīti dzimšanas dokumenti.¹⁹⁸ Viņa meita 1759. gadā laulājusies ar pulkstenmeistaru, Tukuma pilsoni Johānu Vilhelmu Taubi. J. L. Frīderiki tad jau bija miris.¹⁹⁹

Johans Heinrihs Frīderiki (*Johann Heinrich Friderici*) dzimis Tukuma zeltkaļa Ludviga Frīderiki ģimenē. Līdz 1763. gadam strādājis par zelli Kuldīgā. Hercogs Ernsts Johans Bīrons pavēlējis viņu no turienes izraidīt, tādēļ Frīderiki meklējis vietu citur. Bija Tukuma pilsonis, 1768. gadā laulājies ar Kristīni Elizabeti Markīvici, 1769. gadā kristīts viņu dēls Ernsts Filips.²⁰⁰

Francs Ksaveriuss Galevics (*Frantz Xaverius Galewitz*) dzimis 1764. gadā Tukuma mucinieka Johana Galevica ģimenē. Līdz 1787. gadam mācījies Kuldīgā Kristofera Droča darbnīcā. 1804. gadā ieguvis Tukuma pilsoņa tiesības un reģistrējis dēlu.²⁰¹

Frīdrihs Gothards Gampers (*Friedrich Gotthard Gamper*) no 1752. līdz 1757. gadam mācījies Kuldīgas zeltkaļa Petera Jakoba Rodes darbnīcā. 1783. gadā viņš atgriezies Tukumā. 1785. gadā uzņemts Kuldīgas zeltkaļu cunftē par līdzmeistaru, pieminēts līdz 1792. gadam.²⁰²

Karls Vilhelms Grozefskis (*Karl Wilhelm Groseffsky*) dzi-

Tukuma tirgus laukums. F. V. O. Rozenberga akvarelis. 1832. gada augusts. TMNM Nr. 7516.

mis Saldū, no 1769. līdz 1775. gadam mācījies Rīgā Johana Kristiana Henka darbnīcā. 1782. gadā ieguvis Tukuma pilsoņa tiesības un laulājies ar Jelgavas ādmiņa meitu Mariju Kristīni Štibheni. 1788. gadā uzņemts Kuldīgas zeltkaļu cunftē par līdzmeistaru. 1800. gadā ievēlēts par Tukuma birģermeistaru. Labojis Tukuma luterāņu baznīcas upurtrauku. Minēts līdz 1825. gadam. Viņa dēli - Tukuma zeltkalis Karls Ernsts un Karls Gothards.²⁰³ Tukumā blakus atraitnes Štanges (*Stang*) gruntsgabalam zeltkalim Grozevskim 1794. gadā piederēja māja.²⁰⁴

Andreass Hāks (*Andreas Hack*) minēts 1742. gadā. Viņa jaunākā meita Helēna Elizabete laulājusies 1756. gadā.²⁰⁵

Francs Ernsts Hausmanis (*Franz Ernst Hausmann*) minēts kā Tukuma pilsonis no 1760. gada. Viņa dēli: Grobiņas zeltkalis Johans Ernsts, Johans Andreass un Frīdrihs Vilhelms, kas dzimis 1764. gadā.²⁰⁶

Johans Hausšilds (*Johann Hausschild*) dzimis Jaunjelgavas pilsoņa Jakoba Hausšilda un Katarīnas Elizabetes, dzim. Distonas, ģimenē. Kā Tukuma pilsonis minēts no 1771. gada. Viņš 1774. gadā salaulājies ar tukumnieci Annu Helēnu Magdalēnu Kimmeli. Viņu dēls no 1798. līdz 1804. gadam Jelgavā bijis zeltkaļu māceklis.²⁰⁷ Iespējams, ka tas ir Johans Kristians Hausšilds, kas dzimis 1777. gadā un 1804. gadā ieguvis Tukuma pilsoņa tiesības.²⁰⁸ 1770. un 1775. gadā J. Hausšilds saņēmis atlīdzību par upurtrauka labošanu. Miris 1796. gadā.²⁰⁹

Frīdrihs Vilhelms Ivanovskis (*Friedrich Wilhelm Iwanowsky*) dzimis 1764. gadā, pieminēts 1811. gada zeltkaļu sarakstā.²¹⁰

Kristians Benjamins Kass (*Christian Benjamin Kass*) dzimis 1745. gadā, bija Tukuma pilsonis, 1783. gadā laulājies ar Annu Mariju Elizabeti Neimani, bet 1792. gadā - ar Mariju Veroniku Lampi. Miris 1805. gada 29. aprīlī.²¹¹

Martins Kroijers (*Martin Kroyer*) kā Tukuma pilsonis minēts no 1772. gada, 1773. gadā laulājies ar Mariju Gotlibu Šervicki. 1786. gadā dzīvojis Tumes krogā pie krodzinieka Fāla.²¹²

Jakobs Kuncius (*Jakob Kuncius*) dzimis 1771. gadā, kā Tukuma pilsonis minēts 1796. gadā. Mūža galā saslimis un kļuvis par pilsētas nabagu. Miris 1816. gada 7. oktobrī.²¹³

Johans Daniels Linteners (*Johann Daniel Lintener, Lintner, Lindner*) bija ievērojams Tukuma pilsonis un namīpašnieks. Tukumā dzīvojis, sākot no 17. gadsimta beigām, vismaz 30 gadus. Iespējams, Tukumā arī miris. Par savas sievas sēdekli pirmajā solā Tukuma baznīcas vidējā rindā, tūlīt aiz dižciltīgo sieviešu sēdekļiem viņš maksājis 6 Alberta florēnus, divtik vairāk nekā citur.²¹⁴

1719. gada 12. aprīlī Tukuma pilsoņi sūdzējušies hercogam, ka "...zeltkalis pārdevis savu māju un nopircis citu, kas ieķīlāta leitnantam fon Heikingam (*von Heucking*) un ir brīva no nodokļiem, lai nebūtu jāmaksā nodeva".²¹⁵ Tā paša gada 13. jūnijā pilsētnieki lūguši, lai hercogs pavēl zeltkalim Linteneram maksāt Tukumam uzliktās kontribūcijas, tāpat kā tas jādara citiem pilsoņiem.²¹⁶ J. D. Linteners savukārt 1721. gada 7. oktobrī rakstījis iesniegumu hercogam un lūdzis atbrīvot viņu no gruntsnomas maksas par māju Tukumā, kuru viņš pirms dažiem gadiem nopircis, jo no tās neesot nekāda labuma.²¹⁷ Gruntsnoma - 4 florēni gadā par mājvietu - viņam tomēr bija jāsamaksā.²¹⁸

J. D. Linteners darinājis abus savulaik Tukuma evaņģēliski luteriskajā baznīcā lietotos upurtraukus, kas atrodas Tukuma muzeja krājumā²¹⁹ un bija apskatāmi izstādē "Pils. Sēta" Pils tornī 2001. un 2002. gadā. Viens no tiem darināts 1723. gadā un ir bijis Cēres dzimtkunga Frīdriha Kazimira Rapa (*Friedrich Casimir Rappe*) un viņa laulātās draudzenes Gotlibas Grothusas

Šķēde - O. F. f. Zasa dzimtas muiža. V. S. Štafenhāgena gravīra. 1866. gads. TMNM Nr. 7483.

(*Gottlieb Grotbuss*) dāvinājums draudzes baznīcai.²²⁰ Kā Degoles muižas ķīlas turētāji f. Rapes piederēja Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzei, ar to, iespējams, izskaidrojams viņu dāvinājums baznīcai.²²¹ Otru upurtrauku draudzes priekšnieki no pilsoņu vidus - Johans Dekers (*Johann Decker*) un Johans Mertens (*Johann Mertens*) - 1729. gadā likuši zeltkalam pagatavot no vecā baznīcas sudraba.²²²

Bez šiem upurtraukiem J. D. Linteners 1929. gadā izgatavojis Tukuma evaņģēliski luteriskajai baznīcai arī kanceles svečturi. Viņš pieminēts vēl 1731. gadā, bet viņa atraitne līdz 1733. gadam.²²³ Viņas dēls no pirmās laulības Niklāss Vilhelms Baumanis (*Niclas Wilhelm Baumann*), iespējams, pēc patēva nāves strādājis mātes vadītajā darbnīcā. 1729. un 1730. gadā iesniegtas prasības pret Tukuma pilsoni un zeltkali Baumani. 1933. gadā viņš lūdzis atļauju kopā ar ģimeni izceļot no Kurzemes.²²⁴

Otto Vilhelms Loskils (*Otto Wilhelm Loskiel*) minēts kā Tukuma pilsonis un zeltkalis 1752. gadā. 30. septembrī Tukuma pilsoņi kurpnieks Frīdrihs Hennings (*Henning*) kopā ar zirgu kalēju Mertenu Emstu Špringenfeldu (*Springenfeldt*) bijuši liecinieki Tukuma virspilskunga tiesā par to, ka Kandavas apgabalā dzīvojošā kurpnieka Johana Hermana Bekera (*Johann Hermann Becker*) māte Anna Margareta, Tukuma pilsoņa un zeltkaļa Otto Vilhelma Loskila māte Anna Doroteja un Rīgā mirušā, kādreizējā seržanta Kaspera Heinriha Mostes (*Most*) māte Elizabete ir bijušas māsas, dzim. Johansenas (*Johansen*). Bez jau minētajiem vēl dzīvajiem Loskila un Bekera nebija

vairs neviena - ne māsu, ne brāļu bērnu, kādu citu tuvinieku vai citu interesentu, kas būtu ieinteresēti Rīgā mirušā seržanta Mostes atstātajā mantojumā.²²⁵

Benjamins Gotlibs Loskils (*Benjamin Gottlieb Loskiel*) minēts laika posmā starp 1766. un 1775. gadu. 1768. gadā viņš laulājies ar atraitni Ģertrūdi Elizabeti Mageni.²²⁶

Johans Vilhelms Loskils (*Johann Wilhelm Loskiel*) dzimis 1751. gadā Tukuma zeltkaļa Loskila ģimenē, 1766. gadā iesvētīts, bet 1777. gadā laulājies ar Ģertrūdi Elizabeti Šteinu no Tukuma. 1782. gadā dzimis viņu dēls Heinrihs Kazimirs, vēlāk podnieks.²²⁷

Kristians Reindāls (*Christian Reindahl, Reinendahl*) minēts Tukuma tiesas dokumentos no 1760. līdz 1776. gadam, bet jau 1732. gadā minēts Tukuma pilsonis un zeltkalis Johans Ferdinands Reindāls (*Johann Ferdinand Reindahl*), kas taisījis šņaucamās tabakas kārbīņu Iģenes un Sātu muižas īpašniekam Kristoferam Heinriham fom Torkam.²²⁸

Frīdrihs Vilhelms Šteinbeks (*Friedrich Wilhelm Steinbeck*) 1743. gadā labojis Tukuma luterāņu baznīcas upurtrauku, bet 1744. gadā viņš minēts Tukuma pilsētas tiesas aktos.²²⁹

Tirgotāji

Matiass Frīdrihs Belius (*Matthias Friedrich Belius*) - Tukuma pilsonis un tirgotājs, 1752.,²³⁰ 1753.²³¹ un 1755. gadā minēts kā liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā, kad izrakstīti dzimšanas dokumenti Tukuma amatnieku dēliem.²³²

1790. gada 24. jūnijā Tukuma tirgotājs Frīdrihs Tobiass Brucers (*Friedrich Tobias Brutzer*) un

viņa sieva Anna Katarina, dzim. Adelofa (*Anna Catharina Adeloff*) nopirkuši dzimtas īpašumā no Jaunmoku dzimtkunga un oberjēgermeistara Ēriha Reinholda fon Albedila (*Ebrich Reinhold von Albedyll*) "no viņa Tukumā esošās, kopā ar Jaunmoku muižām dzimtas īpašumā nopirktās dubultās mājas to daļu, kas ir uz kapsētas pusi un atrodas pie tirgus laukuma" [tagad Brīvības laukums 2 - I. D.].²³³

Tukuma tirgotājs Johans Dekers (*Johann Decker*) minēts kā liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā 1745. gada 1. septembrī²³⁴ un 1755. gada 12. jūnijā.²³⁵

Joahims Groskops (*Joachim Groskop*), Tukuma pilsonis un tirgotājs. 1752. gada 14. jūnijā bijis liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā, kad izrakstīti dzimšanas dokumenti hercoga Kandavas mežsarga Johana Brahmana un viņa sievas Marija Veronikas, dzim. Linkeres, dēlam Johanam Frīdriham.²³⁶ 1755. un 1756. gadā J. Groskops tiek nosaukts par melderī.²³⁷

Daniels Gotfrīds Kirhhofs (*Daniel Gottfried Kirchhoff*), Tukuma pilsonis un tirgotājs kā liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā minēts 1752. gada 14. jūnijā.²³⁸ Jau 1725. gadā viņam un viņa sievai piederēja sēdekļi Tukuma baznīcas pirmajā solā "otrā pusē no mazajām durvīm", par ko viņš bija samaksājis 3 Alberta florēnus.²³⁹ No 1736. gada viņš pieminēts tiesas aktos sakarā ar to, ka līdz hercogam Ferdinandam bija nonākusi ziņa, ka Tukuma baznīcas velvju brīvajās kapenēs esošie zārki ir pilnīgi izpostīti un apgānīti, radot nepatiku pret kristietību, un hercogs bija uz-

devis ar virspadomnieku starpniecību 1736. gada 9. aprīli valsts advokātam Johanam Erdmanam Gerkem (*Johann Erdmann Goercke*) noskaidrot lietas apstākļus.²⁴⁰ 1736. gada 24. aprīli Gerke ziņojis, ka "apmēram pirms trim gadiem [ap 1733. gadu - I. D.] Tukuma pilsoņi Štokmans (*Stockmann*) un Kirhhofs, kas gan iepriekšējā ziemā pārcēlies uz Iecavu, bijuši baznīcas priekšnieki no pilsoņiem. Štokmans, neskatoties uz to, ka daudzi bija viņu no tā atrunājuši, kopā ar saviem krievu algādžiem, diviem krievu kalpiem un kādreizējo kurlu zvaniķi Ērmani bija ņēmis laukā no Tukuma baznīcas pilsoņu velvēm zārkus ar liķiem - ne tikai tos, kas tur bija apbedīti pirms neatminamiem laikiem, bet arī tos, kas vēl nebija pilnīgi sadalījušies. To viņi darījuši, neņemdami vērā, ka par katru pieaugušu liķi baznīcai bija samaksāti 2 valsts dālderī, bet par vienu bērna liķi - 1 dālderis.

Liķi tika iemesti tam speciāli izraktā lielā bedrē kapsētā pirms tam atsitot vaļā zārku sastiprinājumus. Tā kā daži liķi nebija dabūjami ārā no zārkiem,

jo tie bija cieši aiznagloti un ar piestiprinātām skavām, tad tos tik ilgi kratījuši, līdz liķi no saviem zārkiem iekrituši bedrē. Šī kā pie kristiešiem, tā pagāniem, turkiem un ebrejiem nedzirdētā procedūra turpinājusies trīs dienas par vislielāko sašutumu un apjukumu iedzīvotājiem un izrādi te diezgan daudz dzīvojošajiem ebrejiem. Pēc pilsoņa Gercena stāstījuma bijušais un vēl dzīvais kurlais zvaniķis Ērmanis cēlis sieviešu liķiem augšā kreklus un tādā veidā rādījis ebrejiem to kailos ķermenus. Visbeidzot kādreizējais ķesteris Vinters, kurlais zvaniķis Ērmanis un plēšu minējs Lorencs sadalījuši zārkus, kurus drīz vien pārdevuši. Dažiem no tiem vēl jāatrodas nepārdotiem zvanu tornī, par ko pilsoņi Kēlers, Gercs, Kēnigams, Beligs u. c. var liecināt".²⁴¹ Sakarā ar šo nedzirdēto kapu apgānīšanas gadījumu hercogs Ferdinands pavēlēja advokātam uz ātrāko ierosināt un vest lietu pret vainīgajiem, lai tie saņemtu pienācīgu sodu par nodarījumu un līdz ar to atturētu citus no līdzīgas rīcības.²⁴² 1737. gada 9. maijā tika pavēlēts abiem ap-

sūdzētajiem personīgi ierasties tiesā un atbildēt uz apsūdzību, kā arī saņemt pienākošos sodu.²⁴³ Abiem apsūdzētajiem uzaicinājums uz tiesu tika izsniegts 18. martā: Dītriham Heinriham Štokmanam Tukumā (*Dieterich Heinrich Stockmann*) ar Tukuma ministriāla Kristofa Jona (*Christoph John*) piezīmi un Danielam Gotfrīdam Kirhhofam ar Sēlpils ministriāla Filipa Johana Fabriciusa (*Philip Johann Fabricius*) atzīmi par izsniegšanu.

Taču tiesas process turpinājās vēl 1738.²⁴³ un 1740. gadā, kad tika noteikti vairāki tiesas sēdes termiņi. Kā process beidzies un kādu sodu saņēmuši vainīgie, nav zināms. Kirhhofs savā paskaidrojumā gan izklāstījis, ka mirušo apgānīšanā nav piedalījis un nav par to neko zinājis.²⁴⁴

Tukuma tirgotājs Johans Gotlobs Krauze (*Johann Gottlob Krause*) 1783. gada 12. aprīli par 1300 valsts Alberta dālderiem nopircis no Tukuma pilsoņa un skrodera Gotfrīda Rolanda (*Gottfried Roland*) divas dzīvojamās ēkas ar blakusēkām, no kurām vecāko G. Rolands 1772. gadā pircis no kapteiņa fon Tilena (*von Thülen*) kundzes, bet jauno uzbūvējis pats.²⁴⁵ Jau 1784. gada 26. martā J. G. Krauze pārdevis šo nekustamo īpašumu Otto Vilhelmam fon Šilingam (*Otto Wilhelm von Schilling*) par zemāku cenu nekā pats bija pircis - 1000 Alberta valsts dālderiem. Jaunajam īpašniekam bija pienākums arī turpmāk ik gadus maksāt hercogam gruntsnomu.²⁴⁶

Augustinus Andreass Voicekovskis (*Augustinus Andreas Woitzekowsky*), Tukuma pilsonis un tirgotājs, 1758. gada 6. janvārī (pēc jaunā stila) bijis liecinieks Tukuma virspilskunga

Pastende - F. H. f. Hāna dzimtas muiža, V. S. Štafenhāgena gravīra. 1866. gads. TMNM Nr. 7483.

tiesā,²⁴⁷ bet 1759. gada 29. decembrī dzimšanas dokumenti izrakstīti viņa un viņa sievas Annas Katarinas Gerdrutas, dzim. Cimmermanes (*Anna Catharina Gerdrutha geb. Zimmermann*), dēlam Johanam Fridriham.²⁴⁸

Fridriham Gothardam Zivertam (*Friedrich Gotthard Siewert*) pēc 1758. gada ugunsgrēka bija ticis ierādīts zemes gabals [tagad Lielā ielā 11 - I. D.], kas robežojās ar "pamesto hercoga zemes gabalu". 1775. gada 13. septembrī viņš šo 1/2 mājvietā uzbūvēto māju ar blakusēkām un dārzu pārdeva Tukuma pulksteņmeistaram Johanam Rodem (*Johann Robde*) par 420 Alberta valsts dālderiem. Par šo hercoga zemes gabalu arī nākamajam saimniekam "...katru gadu uz Lieldienām jāmaksā 2 florēni kā gruntsgabala nodeva". Šai mājai kaimeiņos savulaik atradusies mūrnieka Krumbholca, 1775. gadā - Bledau māja.²⁴⁹

Tukuma amatnieki

Ne katrs varēja būt amatnieks. Ja kāds par tādu gribēja kļūt, viņš bija spiests iestāties pie kāda amata meistara kā mācekļis, lai pēc zināmiem gadiem kļūtu par zelli un vēl pēc dažiem gadiem par meistarū. Tukuma iedzīvotāju dēli devušies mācībā uz lielajām pilsētām, lai apgūtu kādu "godājamu amatu", bieži vien dēli turpināja tēva amatu. Tukumā 18. gadsimtā dzīvojuši un strādājuši dažādu amatu pratēji, daži no tiem bijuši līdzmeistari vai nu Kuldīgas, vai Jelgavas amatnieku cunftēs. Lielākoties par Tukuma amatniekiem 18. gadsimtā atrastās ziņas ir visai skopas, tās vairumā gadījumu ņemtas no Tukuma virspilskunga tiesas aktīm, taču tās ļauj spriest par tukumnieku galvenajiem nodarbošanās veidiem.

Mūrnieki

Tukuma mūrniekmeistars 1715. gadā bijis Kaspars fon Hovori (*Caspar von Hovory*).²⁵⁰

Tukuma pilsonis Gotfrīds Krumbholcs (*Gottfried Krumboltz*) bijis mūrniekmeistars Tukumā 1752.²⁵² un 1754. gadā, kad, kā jau minēts, Tukuma baznīcai tika uzbūvēts tornis, kā arī 1763. gadā.²⁵³ Tukumā viņam piederējis namīpašums [tagad Lielā ielā 13 - I. D.].²⁵⁴

Heinrihs Ceikovskis (*Heinrich Zeykoffskt*) bija Tukuma mūrnieks 1792. gadā.²⁵⁵

Galdnieki

Tukuma pilsonis un galdnieks Hermans Fridrihs Konradi (*Hermann Fridrich Conradi*) 1757. gadā divas reizes bijis liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā, kad izrakstīti dzimšanas dokumenti.²⁵⁶

Kristofs Hibēnets (*Christoph Hübenet*) bijis galdnieks Tukumā 1753. un 1757. gadā.²⁵⁷

Johans Justus Notnāgels (*Johann Justus Nothnagel*) minēts kā Tukuma pilsonis un galdnieks 1752. gada martā, kad liecinājis Tukuma virspilskunga tiesā.²⁵⁸

1782. gadā Tukuma galdniekam Šnē (*Schnee*) un viņa sievai Annai E., dzim. Holngrenai (*Anna E. Holngreen, Holmgreen*), piedzimis dēls Johans Filips, kas vēlāk Rīgā kļuva par podnieku un kuram Rīgas rāte 1799. gadā izsniedza dzimšanas apliecību.²⁵⁹

Johans Georgs Cellers (*Johann Georg Zeller*) bija Tukuma galdnieks 1752.,²⁶⁰ 1754.,²⁶¹ 1756.²⁶² un 1759. gadā.²⁶³

Stiklinieki

Kā stiklinieks Maksimilians Fridrihs Gross (*Maximilij Fridrich Gros*) pieminēts 1756. gadā Tukuma virspilskunga tiesas dokumentos.²⁶⁴

Tukuma pilsonis un stiklinieks Johans Kristofers Lange (*Johann Christopher Lange*) 1752. gadā bijis liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā.²⁶⁵

Nikolauss Peters (*Nicolaus Pötter*) bijis stiklinieks Tukumā 1726. gadā.²⁶⁶

Krāsotāji

Kā Tukuma pilsonis un krāsotājs 1759. gadā pieminēts Karls Fridrihs Ramfs (*Carl Fridrich Ramf, Ramsly*),²⁶⁷ bet 1758. gadā - Teodors Šulcs (*Theodor Schulz*).²⁶⁸

Georgs Kristians Hoiers (*Georg Christian Hoyer*) no Tukuma bija daiļkrāsotājs Kuldīgā. 1793. gadā viņš ieguvis Kuldīgas pilsoņa tiesības.²⁶⁹

Lina audējs

Andreass Lindemans (*Andreas Lindemann*) bijis Tukuma pilsonis un lina audējs 1752. gadā.²⁷⁰

Skroderi

Heinrihs Brands (*Heinrich Brandt*) bija Tukuma skroderis 1757. gada 27. septembrī.²⁷¹

Tukuma pilsonis un skroderis Johans Heinrihs Flomans (*Johann Hinrich Flobmann*) 1742. gada aprīlī bija jau miris. Viņa un viņa sievas Annas Emerentijas, dzim. Loskilas (*Anna Emerentia Looskiel*), dēlam Vilhelmam Ernstam Flomanam (*Wilhelm Ernst Flobmann*), kas dzimis 1726. gada 18. septembrī, 1742. gada aprīlī Tukumā liecinieku klātbūtnē tika izsniegti dokumenti par dzimšanu.²⁷²

Tukuma pilsonis un drēbniekmeistars Fridrihs Lange (*Friedrich Lange*) ap 1782. gadu par 350 Alberta valsts dālderiem pircis no savas sievasmātes Annas Katarinas Elizabetes Groppas, dzim. Runau (*Anna Catharina Elisabeth Gropp, geb. Runau*), viņas māju Vecmoku ielā otrajā iecirknī ar hip. Nr. 116.²⁷³

Tukuma pilsonis un skroderis Gotfrīds Rolands (*Gottfried Roland*) 1772. gadā nopirka no kapteiņa kundzes fon Tīlenas viņas veco māju,²⁷⁴ kuru viņš 1783. gadā kopā ar jaunuzcelto māju pārdevis Tukuma tirgotājam Johanam Gotlobam Krauzem (*Johann Gottlob Krause*).²⁷⁵ Vēlāk šī māja ir O. v. fon Šilinga īpašums.²⁷⁶

1777. gada 23. jūnijā māju Tukumā uz 1/2 mājvietas liela zemes gabala no M. E. Bledau nopircis skroderis Kristians Vitenburgs (*Christian Wittenburg*).²⁷⁷

Georgs Skrishofskis (*George Skrishoffski*) un Heinrihs Vulfs (*Heinrich Wulff*), abi Tukuma pilsoņi un Tukumā dzīvojoši skroderi, 1752. gada 22. februārī liecinājuši Tukuma virspilskunga tiesā, kad izrakstīti dzimšanas dokumenti polim Johanam Ernstam Kojajovskim (*Johann Ernst Kojajoffski*).²⁷⁸

Natanelis Zela (*Nathanel Sela*) bijis Tukuma pilsonis un skroderis 1751. gada 30. septembrī, kad Tukuma virspilskunga tiesā tika izrakstīti dzimšanas dokumenti viņa un viņa mirušās sievas Annas Katarīnas, dzim. Nikeles (*Anna Catharina Nickele*), dēlam Johanam Gotfrīdam.²⁷⁹

Kurpnieki

1726. gadā dzimšanas dokumenti izrakstīti Tukuma kurpnieka Blemkes (*Blömke*) un viņa sievas Urzulas, dzim. Lancas (*Ursula Lantz*), dēlam - Tukumā dzimušajam Kristianam Vilhelmam Blemkem (*Christian Wilhelm Blömke*).²⁸⁰

1753. gada 13. septembrī izrakstīti dzimšanas dokumenti mirušā kurpnieka Johana Bella (*Johann Bell, Boll*) un viņa vēl dzīvās sievas Annas Barbaras,

dzim. Bohleres (*Bochler, Bacbler*), dēlam Johanam Evaldam Bellam.²⁸¹

Frīdrihs Hennings (*Friedrich Henning*) bijis Tukuma pilsonis un kurpnieks 1752.²⁸² un 1753. gadā, kad liecinājis Tukuma virspilskunga tiesā.²⁸³

Tukuma pilsonis un kurpnieks 1755. gadā bijis Johans Evalds Kleinsmits (*Johann Ewaldt Kleinschmidt*),²⁸⁴ bet kurpnieks Heinrihs Vilhelms Klingenberg (*Heinrich Wilhelm Klingenberg*) bija jau miris 1757. gada 27. septembrī, kad izrakstīta dzimšanas apliecība viņa un viņa sievas Kristīnes Elizabetes, dzim. Lorences (*Christina Elisabeth Lorentz*), dēlam Peteram Filipam Klingenbergam (*Peter Philip Klingenberg*).²⁸⁵

Peters Lorencs (*Peter Lorentz*) bijis kurpnieks 1752. gadā,²⁸⁶ Johans Meiers (*Johann Meyer*) - 1752.,²⁸⁷ 1753.²⁸⁸ un 1759. gadā.²⁸⁹ Kristians Feifers (*Christian Pfeifer*) pieminēts kā Tukuma pilsonis un kurpnieks 1751. gadā,²⁹⁰ bet kurpnieks Kristians Georgs Reihards (*Christian Georg Reichard*) 1757. gada 27. septembrī, bija liecinieks, kad izrakstīta dzimšanas apliecība kurpnieka Johana Ruksa (*Johann Ruchs, Rux*) un viņa sievas Margaretas, dzim. Reihardes (*Margaretha Reichard*), dēlam Johanam.²⁹¹

Kurpnieks Rumps (*Rump*) 1773. gadā dzīvojis Dārza ielā [tagad Nr. 7 - I. D.] blakus atraitnes Marijas Elizabetes Kesleres, dzim. Kontius (*Maria Elisabeth Kessler geb. Contius*), mājai.²⁹²

Johans Sebastians Šteins (*Johann Sebastian Stein*) un Gotfrīds Verners (*Gottfried Werner*) minēti kā kurpnieki un Tukuma pilsoņi 1753. gadā,²⁹³ J. S. Šteins arī 1756.²⁹⁴ un 1758.

gadā,²⁹⁵ bet Johans Reinhods Ziverts (*Johann Reinhold Sievert*) nosaukts kā kurpnieks 1756. gadā.²⁹⁶

Sedlinieki

Tukuma pilsonis un sedlinieks Johans Kristofers Bergs (*Johann Christopher Berg*) 1752. gada 10. martā bija jau miris, kad tika izrakstīti dzimšanas dokumenti viņa un viņa mirušās sievas Marijas Elizabetes, dzim. Moricas (*Maria Elisabeth Moritz*), dēlam Johanam Jakobam Bergam.²⁹⁷

Jakobs Vilhelms Heiers (*Jacob Wilhelm Haeyer*) bija Tukuma pilsonis un godājamā sedlinieku amata līdzmeistars Jelgavā 1751. gadā,²⁹⁸ bet Johans Heinrihs Heiers (*Johann Heinrich Höyer*) bijis Tukuma pilsonis un sedlinieks 1759. gadā.²⁹⁹

Tukuma sedlinieks Albrehts Kēlers (*Albrecht Köbler*) bija jau miris, kad 1752. gada 7. martā Tukuma virspilskunga tiesā izrakstīta dzimšanas apliecība viņa un viņa mirušās sievas Emerentijas, dzim. Mertenas (*Emerentia Merten*), dēlam Didriham Vilhelmam Kēleram (*Didrich Wilhelm Köbler*).³⁰⁰

1745. gada 1. septembrī dzimšanas apliecība izsniegta sedlinieka Simona Kēniga (*Simon König*) un viņa sievas Dorothejas Hedvigas, dzim. Hibekinas (*Dorothea Hedwich geb. Hübeckin*), astotajam bērnam - dēlam Kristoferam Ludvigam Kēnigam (*Christopher Ludwich König*), kas dzimis 1729. gada 14. martā un kas "aizsūtīts uz Rīgu, lai iemācītos godājamo sedlinieka amatu".³⁰¹

Savu dēlu "mācīties godājamo amatu" 1745. gadā sūtījis arī Tukuma sedlinieks Otto Frīdrihs Kontius (*Otto Friedrich Contius*) un viņa sieva Anna Elizabete, dzim. Šmita (*Anna Elisabeth*

Schmidt), abi "brīvi vācu cilvēki". Par lieciniekiem dzimšanas apliecības izrakstīšanai bijuši tukumnieki Georgs Johans Šteinbeks (*George Johann Steinbeck*) un Heinrihs Vulfs (*Heinrich Wulff*).³⁰²

Kuldīgas sedlinieku cunftes līdzmeistars Kristians Georgs Rībēns (*Christian George Rieben*) 1793. gada 20. novembrī no Annas Evas Marijas Jakobsones, dzim. Rihteres (*Anna Ewa Maria Richter*), par 290 Alberta valsts dālderiem nopircis bijušo Radhenu māju Tukumā.³⁰³

Kalēji

Heinrihs Brands (*Heinrich Brandt*) kā Tukuma pilsonis un misiņkalis minēts Tukuma virspilskunga tiesas aktos 1752. gada februārī.³⁰⁴

Zirgu kalējs un Tukuma pilsonis Martins Ernsts Špringenfelts (*Martin Ernst Springenfeldt*) bijis liecinieks Tukuma virspilskunga tiesā 1742.,³⁰⁵ 1752.,³⁰⁶ 1753.³⁰⁷ un 1757. gadā.³⁰⁸

Tukuma pilsoņi un zirgu kalēji 1759. gadā bija Johans Heinrihs Širvics (*Johann Heinrich Schirwitz*),³⁰⁹ 1757.³¹⁰ un 1758. gadā - Johans Kristians Šmeisers (*Johann Christian Schmeiser*).³¹¹

Varkalis no Tukuma Martins Šmits (*Martin Schmidt*) laulājies 1764. gadā Kuldīgā ar Kuldīgas dārznieka Johana Vilhelma Timma (*Johann Wilhelm Timm*) un Annas Elizabetes, dzim. Hemzingas (*Annas Elisabeth Hemsing*), meitu Gotlību (dzimusi ap 1740.).³¹²

Atslēdznieki

Johans Broks (*Johann Brock*) 1746. gadā ieguvis pilsoņa tiesības Ventspilī, kur viņš bija atslēdznieks, 1777. gadā viņš dzīvoja Tukumā.³¹³

Karls Jakobsons (*Carl Jacobsohn*) bija atslēdznieks Tukumā 1780. un 1782. gadā.³¹⁴ Atslēdznieks Karls Ernsts Jakobsons (*Carl Ernst Jacobsohn*) un viņa sieva Anna Eva Marija, dzim. Rihtere un bijusi precējusies Radhena (*Anna Ewa Maria Richter-Radchen*), 1793. gada 8. oktobrī par 307 Alberta valsts dālderiem nopirkuši vairāksolišanā bijušo Radhenu māju Tukumā. Jau 20. novembrī atkal pārdeva to tālāk Kuldīgas seglinieku cunftes līdzmeistaram Kristianam Georgam Rībēnam (*Christian George Rieben*).³¹⁵

Johans (II) Askanius Kohs (*Johann (II) Askanius Koch*) no Tukuma bija metālapstrādātājs un "mākslinieks daudzās zinātnēs" Kuldīgā. Pirms 1761. gada viņš ieguva pilsoņa tiesības Kuldīgā, no 1773. līdz 1776. gadam bija Kuldīgas pilsētas eltermanis [pilsētas vecākais no amatnieku gildes - I. D.].³¹⁶

1773. gada 15. oktobrī Tukuma atslēdznieks Andreass Fridrihs Rībēns (*Andreas Friedrich Rüben*) nopirka no atraitnes Marijas Elizabetes Kesleres, dzim. Kontius (*Maria Elisabeth Kessler geb. Contius*), ceturto da-

ļu no viņai piederošā gruntsgabala [tagad Dārza iela 1/3 - I. D.].³¹⁷

Melderi

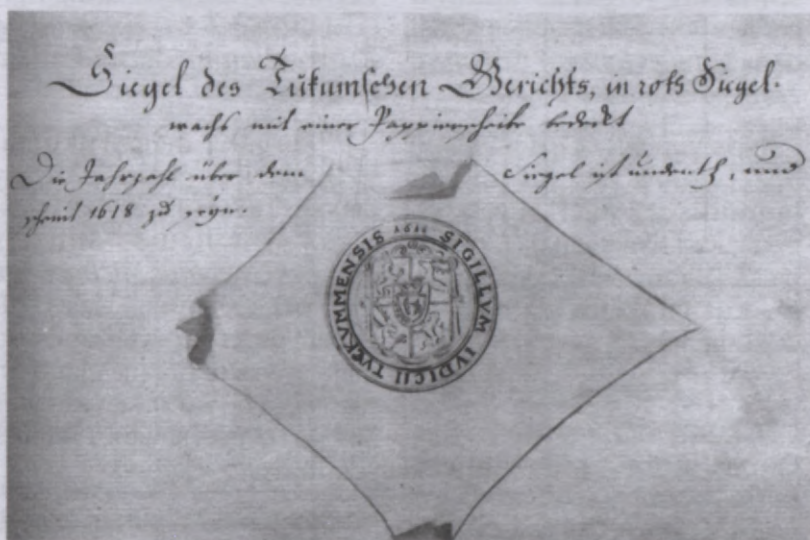
Kā melderis un Tukumā dzīvojošs pilsonis 1753.³¹⁸ un 1757. gadā minēts Mihaels Hetčers (*Michael Hetscher*).³¹⁹

Jirgens Hartrāts (*Jürgen Hartrabt*) bija melderis dzirnavās pie Tukuma 1745. gadā, kad viņš liecinājis Tukuma virspilskunga tiesā.³²⁰

Meldermeistars Johans Daniels Preiss (*Johann Daniel Preiss*) 1794. gadā Tukumā no Elionoras Tresinskas, dzim. Hammeres (*Eleonora Tressien-sky geb. Hammer*), nopircis māju ar visām blakus ēkām un dārzu, par ko samaksājis 450 Alberta valsts dālderus.³²¹

Ādmiņi

Ievērojamas dzimtas ciltstēvs bija Tukuma ādmiņmeistars un rātskungs Kristians Gabriels Dannenbergs (*Christian Gabriel Dannenberg*; 1762.-1849.), kas 18. gadsimtā kā nabadzīgs zēns bija ieceļojis no Meklenburgas. Viens no viņa dēliem Johans Kristians Dannenbergs turpināja tēva amatu un bija arī Tuku-

Tukuma virspilskunga tiesas zīmoga nospieduma attēls un apraksts. 1618. gads. LAB Bm05145 a.jpg.

ma birģermeistars.³²² 1847. gada 20. septembrī astoņdesmit piecus gadus vecais dzimtas ciltstēvs Kristians Gabriels Dannenbergs un viņa desmit gadus jaunākā dzīves draudzene Anna, dzimusi Hainca (*Haintz*), Tukumā evaņģēliski luteriskajā baznīcā svinējuši zelta kāzas. Tas bijis ievērojams notikums ne tikai 39 piederīgajiem, bet arī visiem tukumniekiem.³²³

Kapa piemineklis K. G. Dannenbergam un viņa sievai ir viens no skaistākajiem Tukumā Vācu kapos. Tajā iegravēts viņa paša sacerēts pants:

“Ar paša spēkiem kā nabaga vīrs
Es sāku savu amatu.
Manā vecumā tēvišķi
Tu sūtīji man laulāto draudzeni,
Dāvā viņai reiz mieru man blakus.”³²⁴

Dannenbergu dzimtas locekļi bija pedagogi, zeltkaļi, mākslinieki, muižu nomnieki, dārznieki, mežziņi un citu profesiju pārstāvji.³²⁵

1793. gadā māja Tukumā netālu no tagadējā Brīvības laukuma piederējusi baltādu ādminim Šenam (*Schön*),³²⁶ bet 1793. gada 20. novembrī kā asistents mājas pirkšanā un pārdošanā Tukumā piedalījies Tukumā pilsonis un Jelgavas ādmiņu cunftes līdzmeistars Johans Kristians Lange (*Johann Christian Lange*).³²⁷

Karls Vencels (*Carl Wentzel*) bija Tukumā pilsonis un baltādmīnis 1756.³²⁸ un 1758. gadā, kad tika aicināts kā liecinieks Tukumā virspilskunga tiesā, kur izrakstīja dzimšanas dokumentus.³²⁹

Pārvaldnieki

Tukumā namīpašnieks bija Dobes muižas pārvaldnieks Karls Leopolds Konradi (*Carl Leopold Conradi*), kas 1767. gadā bija laulājies ar tukumnieci Annu Gotlību Hartmani, atraitni

Liepāja - mācītāja V. Brokhūzena dzimtā pilsēta. V. Š. Štafenhāgena gravīra. 1866. gads. TMNM Nr. 7483.

Ginteri (*Anna Gottlieb Hartmann, Witwe Guenther*). Tukumā viņiem dzimuši bērni.³³⁰

Pārvaldnieks Tukumā bijis Rumps (dzimis ap 1740.) 1790. gadā, kad viņa meita Elizabete laulājusies ar Johanu Albrehtu (*Johann Albrecht*), Rumps jau bija miris.³³¹

Citi amatnieki

1752. gada 8. janvārī Tukumā virspilskunga tiesā dzimšanas apliecība izrakstīta mirušā cepurnieka Johana Sofrena (?) Millera (*Johann Sophren (?) Müller*) un viņa vēl dzīvās sievas Annas Dorotejas, dzim. Kurcenbaumas (*Anna Dorothea Kurtzenbaum*), dēlam Karlam Didriham.³³²

1794. gadā māja Tukumā, Vecmoku ielā, piederēja cepurniekam Tileim (*Thiel*), bet miesnieks Nikolauss Mihaels Ciplings (*Nicolaus Michael Zippling*) par 400 Alberta valsts dāderiem pircis turpat līdzās esošo māju ar visām blakus ēkām un rijas vietu no savas sievasmātes Marijas Lovisas, atraitnes Štanges (*Maria Lowisa Stang*).³³³

1784. gadā Tukumā, kur viņam piederēja māja, uzturējies Kristofs Vilhelms Brafelets

(*Christoph Wilhelm Bravelett*) - ērģelmeistars no Labiau Prūsijā. 1786. gadā viņš Tukumā būvējis ērģeles Ēdoles baznīcai. Viņš bijis mācībā Kēnigsbergā pie ērģelmeistara Kaspari un 1776. gadā studējis Kēnigsbergas universitātē ērģeļu arhitektūru (*architekturae prae primus organicae*). 1788. gada 16. februārī viņam tika dota hercoga atļauja “iekārtoties Kuldīgā, nespiežot iegūt (turienes) pilsoņa tiesības”.³³⁴

Tukumā pavāram Volendovskim (*Woblendoffski*) un viņa sievai Katarinai E., dzim. Kalanei (*Cath. E. Kalan*), Tukumā dzimis dēls Gothards Vilhelms. Tukumā mūrniekmeistars Gotfrīds Krumbholcs 1763. gadā bija liecinieks, kad izrakstīti viņa dzimšanas dokumenti.³³⁵

Beķermeistaram Vībķem (*Wiebke*) Tukumā piederēja mājas [tagad Lielā iela 3 - I. D.], ko viņš 1800. gadā nopirka no rātes ierēdņa Radzevskas (*Radsewsky*).³³⁶

1775. gada 13. septembrī māju Lielā ielā [tagad Lielā iela 11 - I. D.] no Gotharda Ziverta pircis Tukumā pulksteņmeistars Johans Rode (*Johann Robde*).³³⁷ 1780. gada 27. no-

vembrī, kad pulkstenmeistars bija jau miris, šo māju nopircis hercoga Grenču muižas pārvaldnieks Heinrihs Kristofs fon Mērsfelde (*Heinrich Christoph von Meersfelde*),³³⁸ bet jau pēc četriem gadiem šo māju un uzbūvētās blakus ēkas atpirka Dorotheja Goldmane, dzim. Šmīdena (*Dorothea Goldmann geb. Schmieden*).³³⁹

1763. gada 5. oktobrī māju Tukumā nopircis arī dreijeris Laurentijs Funks (*Laurentius Funck*).³⁴⁰

Kā grāmatsējējs Tukumā darbojies Benjamins Zeiferts (*Benjamin Zeyffert*), kas bija precējies ar Annu Margaretu (II) Forleri, Kurzemes hercoga būvmeistara Jelgavā Johanna Kristiana Forlera (*Johann Christian Vorler*) meitu, kas kristīta Jelgavā 1740. gada 20. novembrī un mirusi Tukumā 1793. gada 18. maijā. 1736. gadā hercogs Ernsts Johans Bīrons bija ataicinājis J. K. Forleru no Pēterburgas, lai celtu Rundāles pili un citas hercoga būves.³⁴¹

“Godājamā Pienavas meldera Frīdriha Altmana (*Friedrich Al-*

tmann) un sudrabkaļa Frīdriha Vilhelma Šteinbekes (*Friedrich Wilhelm Steinbecke*)” tiesas lietā pret arestēto Kasparu Danielu Kānu (*Caspar Daniel Kahn*) 1744. gadā minēts Tukuma kurpnieks Lipskovskis (*Lipskoffsky*), muzikants Kimmels (*Kümmel*) [sk. augstāk - I. D.], kurpnieks Vaksmūts (*Wachsmuth*), kurpnieks Feifers (*Pfeiffer*) [sk. augstāk - I. D.], seglinieks Fogelis (*Vogel*), skroderis Paulsons (*Paulson*), kurš ar seglinieku Fogeli dzīvojis vienā mājā, atraitne Mertena, Beliuss, Dekers (*Decker*), Collers (*Zoller*), Berkners (*Berckner*), kurpnieks Bērends (*Berends*), Štēnbeks (*Steenbeck*), ķirurgs Groške (*Groschke*).³⁴²

Kā Tukuma pilsonis, nenorādot amatu, 1752. gadā minēts Vilhelms Ernsts Meiers (*Wilhelm Ernst Meyer*),³⁴³ 1759. gadā - Johans Frīdrihs Reims (*Johann Fridrich Reim, Riem*) un Johans Meiers (*Johann Meyer*).³⁴⁴ Tukumā 1753. gadā dzīvojis Otto Vilhelms Špicmahers (*Otto Wilhelm Spitzmacher*).³⁴⁵

Šeit, protams, nav minēti visu to amatnieku vārdi, kas 18. gadsimtā bija Tukuma pilsoņi un namnieki. Lai tos izzinātu, pētījumi vēl jāturpina.

Ugunsgrēks Tukumā 1958. gada 13. maijā

Latvijas Valsts vēstures arhīva Kurzemes hercogu lietās saglabājušies dokumenti par ugunsgrēkiem Kurzemes pilsētās Jelgavā, Liepājā, Grobiņā, Bauskā un arī Tukumā. Amatpersonas rakstījušas par tiem ziņojumus valdībai, cietušie lūguši palīdzību. Trīs dokumenti - Tukuma virspilskunga tiesas sekretāra J. G. Bolnera ziņojums, nodegušo māju saraksts un ugunsgrēkā cietušo tukumnieku lūgumraksts Polijas kara-

lim - ļauj uzzināt par šī Tukumā vēsturē traģiskā notikuma apstākļiem.³⁴⁶

1758. gada 13. maija ugunsgrēkā Tukumā pavisam nodega 25 mājas uz 16 1/2 mājvietām.³⁴⁷ Ugunsnelaime sākās no Fergīsa pirts. Kristians Vilhelms Fergīss (*Christian Wilhelm Vergies*) bija apprecējis Martina Svarca (*Martin Schwarz*) atraitni. Tiesas sekretārs J. G. Bolners savā ziņojumā aprakstījis šī traģiskā notikuma apstākļus:

“Pilsonis Fergīss, kam piederēja viņa pabērnu Švarcu māja, bija šajā Vasarsvētku vakarā par naudu nodevis algādžu rīcībā savu pirti un licis to izkurināt. No turienes tad arī sācies ugunsgrēks. Pilsoņi pie tā nav vainīgi. Mēs visi bijām liecinieki, kā liesmas aprija 25 no visām Tukumā mājām.

Patiesības labad man jāziņo augstākām instancēm (tā kā pilsoņi to nav izdarījuši), ka arī pirmajos Vasarsvētkos Tukumā bija līdzīgas uguns briesmas. Aizdegās skrodera Vurma (*Wurm*) mājas skurstenis, un, tikai pateicoties kādam svešiniekam, kas piesteidzās palīgā, un ūdenim, kas, par laimi, atradās mājas priekšā, uguns tika nodzēsta. Ja augstais Dievs nebūtu šo nelaimi novērsis, tad būtu nodegušas arī tās pa kreisai rokai esošās pāri palikušās mājas pilsētas galā, kur atrodas arī hercoga skolas nams un ērgelnieka māja, jo pūta vēl tas pats ziemeļu vējš, un šī māja ar bojāto apvalkskursteni atrodas augšpus ganībām.

Pie šādām apvalkskursteņu mājām uguns briesmas ir vēl jo lielākas tāpēc, ka tur tiek dedzināta sprakšķoša malka, kas dod daudz dzirksteļu. Tad vēl gandrīz visās mājās uz bēniņiem atrodas siens un lopbarība, kur sprēgā uguns dzirksteles. Man

Tukuma evangeliski luteriska baznīca. 1935. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 22737.

gan jāsaka, ka ir bijis attiecīgs rīkojums, piedraudot ar sodu, ja tiks glabāts siens uz bēniņiem...

Pirms diviem gadiem nodega pilsones Tolsdorfas (*Tolsdorff*) sētā viņas pirts, labi, ka pie pavisam mierīga laika un bez zaudējumiem. Es personīgi labdzimušā virspilskunga vārdā aizliedzu celt šajā vietā pirti, bet tā pēc tam atkal tur tika uzbūvēta. 3. jūnijā pēc nežēlīgā ugunsgrēka nodega atkal viena pirts Tukumā. Turklāt Tukumā ir divas rijas, kas nav te paciešamas, jo tās atrodas dzīvojamo māju vidū. Divas citas rijas atrodas uz lauku pusi un diezgan tālu, bet tās tomēr izskatās bīstami. Tie, kam ir zeme, ražas laikā saved tur un samet kaudzēs visu savu ziemas un vasaras labību, kas nelaimes gadījumā, Dievs, pasargi mūs no tā, var noklāt visu Tukuma pilsētiņu ar uguni. Turklāt rijas apkalpo īsti nekārtīgi burlaki.

Jālūdž karaļa rīkojums, lai Tukumā pilsoņiem būtu pienākums turēt mājās katram vienu spaini un pa 2 kaimiņiem kopīgi vienu derīgu uguns āķi, bet visiem kopā likt pagatavot vienu derīgu uguns šprici, kura, pēc

Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas upurtrauks ar iegravētiem F. K. Rapa un G. Grothusu dzimtu ģerboņiem. J. D. Lintenera darinājums. 1723. gads. TMNM Nr. 12737.

manām domām, varētu izmaksāt 100 Alberta valsts dālderus. Un lai katrs pats vai viņa kalpi, vai algādži pie pirmām trauksmes zvana skaņām ir gatavi uguns dzēšanai ar spaini un āķi.³⁴⁸

Starp nodegušajām mājām bija hercoga tiesas nams.³⁴⁹ Astoņpadsmitā gadsimta pirmajā pusē tas bija piederējis Tukumā pilsonim un tirgonim Danielam Gotfrīdam Kirhhofam (*Daniel Gottfried Kirchhof*), kas pārcēlies dzīvot uz Iecavu.³⁵⁰ 1758. gada 10. martā šī māja tika ierādīta kā tiesas nama vieta jaunajam Tukumā virspilskungam Otto Frīdriham Zesam apmaiņā pret līdzšinējo virspilskungam piederošo ēku, tā saucamo Šmoliana māju.³⁵¹ Ugunsgrēkā nodegušas arī visas blakus ēkas. Šķiet, ka lielā ugunsgrēka laikā vienīgā drošā patvēruma vieta varēja būt no mūra būvētā baznīca. Iespējams, ka tieši uz turieni tiesas sekretārs J. G. Bolners nogādāja tiesas arhīvu. Vēl 1796. gadā zemes gabals, kur atradās nodegušais tiesas nams, bija neapbūvēts.³⁵² Tagad uz tā atrodas Tukumā E. Birznieka-Upīša 1. pamatskola.

Ugunsgrēkā nodega divas muižniekiem piederošās mājas un Jaunmoku muižas īpašumā esošais krogs. Bet visvairāk cieta Tukumā pilsoņi. Starp tiem bija mācītāja Grūbes atraitne, pārvaldnieki Forkampfs (*Vorkampff*) un Hennings (*Hennig*), Martina Švarca un Kēlera (*Köhler*) mantinieki,³⁵³ iespējams, Tukumā sedlinieka Albrehta Kēlera, kas bija jau miris 1752. gadā, mantinieki.³⁵⁴ Cietušo vidū bija pavārs Russ (*Russ*),³⁵⁵ Niklāss Erštrēms (*Niclas Oerström*),³⁵⁶ zirgu kalējs Johans Heinrihs Širvics (*Johann Heinrich Schirwitz*),³⁵⁷ Johans Gotfrīds Šāfs (*Johann Gottfried*

Vecās aptiekas ēka Tukumā. 1950.-to gadu beigās. I. Fedoroviča foto. TMNM Nr. 37948.

Schaf),³⁵⁸ Hartrāts (*Hartrath*),³⁵⁹ skroderis Natanel Sela (*Nathanel Sela*),³⁶⁰ Tukumā pulksteņmeistars Johans Vilhelms Taube (*Johann Wilhelm Taube*),³⁶¹ Johans Bogislauss Reindāls (*Johann Bogislaus Reindahl*),³⁶² Zeiferts (*Seyfert*),³⁶³ Keslers (*Kessler*),³⁶⁴ Beliuss. Tukumā pilsonis un tirgonis Matiass Frīdrihs Beliuss (*Matthias Friedrich Belius*) dzīvojis Tukumā jau 1725. gadā. 1753. gadā viņš bijis Tukumā baznīcas apakšpriekšnieks, pieminēts dokumentos vēl 1759. gadā. Bija ievērojams Tukumā pilsonis, sēdēja baznīcas pirmajā solā, kurā "...saskaņā ar hercoga lēmumu, datētu Jelgavā 1726. gada 2. decembrī, bez šo te sēdošo interesentu atļaujas un pret viņu gribu nevar ieņemt vietu neviens".³⁶⁵

Tāpat kā daudzi citi, arī kādreizējā Tukumā ķirurga Johana Frīdriha Lautenbaha (*Johann Friedrich Lautenbach*)³⁶⁶ atraitne Sofija Elizabete, dzim. Buhvalde (*Sophie Elisabeth geb. Buchwaldt*), līdz ar divām savām mājām pazaudēja visu savu mantu. Viņas vīrs jau 1725. gadā bija sūdzējies instances tiesā par cieši pie viņa robežas esošo dāri vai pirti kā par "uguns perekli".³⁶⁷

1758. gada 13. maijā nodegušo māju vietā, protams, tika uzceltas jaunas. 1805. gadā Tukumā bija 131 privātmāja un 6 krogi, iedzīvotāju skaits sasnī-

K. G. Dannenberga kapa piemineklis Tukuma Vācu kapos. 20. gadsimta sākums. Fotogrāfs nezināms. LAB IZ093-072. JPG.

dzis 1221 - to vidū muižniecības pārstāvji, daži ārsti, apriņķa revizors, daži pulkstenmeistari un zeltkaļi, bet lielākais vairums iedzīvotāju bija amatnieki, kas nodarbojas arī ar lauksaimniecību.³⁶⁸

Tukums 18. gadsimtā

Tukumam jau 18. gadsimtā bija ievērojama vieta Kurzemes-Zemgales hercogistē. Tukums, kas atradās uz hercoga zemes, piederēja pie hercoga domēnes Ozolmuižas, tajā atradās hercogam piederošās ēkas, arī starp 1769. un 1787. gadu celtais pils tornis - cietuma ēka hercogistes laikā. Kā virspilskunga apgabala centrs ar tajā darbojošos pirmās instances tiesu Tukums bija viena no hercogistes tiesu varas nozīmīgākajām vietām.

Tukumā 18. gadsimtā dibināta pirmā aptieka, te meklējami aizsākumi vienam no pirmajiem muzejiem Latvijā.

Tukuma pilsoņi - tirgotāji, amatnieki un kalpotāji - 18. gadsimtā pārtika ne tikai no tirdzniecības, amatniecības un krogiem, bet arī no lauksaim-

niecības, kas īstenībā bija cēlonis 1758. gadā piedzīvotajai lielajai ugunsnelaimei.

Tukumā darbojās hercoga apstiprinātas privilēģētas valsts amatpersonas, kas bija ievērojama daļa no pilsētiņas iedzīvotājiem. Vairākiem Tukuma virspilskungiem amats Tukumā bija viens posms viņu tālākajā karjerā. Tukuma 18. gadsimta pilsoņu un namnieku vidū bija hercogistē ievērojamas personas - ārsti, mācītāji, tirgotāji, zeltkaļi. Vairāki no viņiem kļuva slaveni Kurzemē, piemēram, Gercu, Dannenbergu, Panteniņu un citu dzimtu pārstāvji, kuru likteņi vēl jāizzina. Daudzus šo bijušo tukumnieku pēcnācējus un uzvārdu nesējus mēs šodien varam sastapt Latvijā.

Tukuma pilsētiņas attīstību neapšaubāmi ietekmējušas vēsturiskās norises. Par to ietekmi un nozīmi Tukumā un Kurzemes-Zemgales hercogistē izpētes darbs vēl jāturpina.

Tukumam 18. gadsimtā vēl nebija pilsētas tiesību, tās, kā jau zināms, tika iegūtas tikai pēc Kurzemes iekļaušanas Krievijas sastāvā 1795. gadā 27. novembrī, kad ķeizariene Katrīna II parakstīja ukazu par apriņķu izveidošanu un to centru - apriņķa pilsētu noteikšanu Kurzemē, "...piešķirot tām visus labumus un priekšrocības, kādas dotas Krievijas pilsētām". Tikai pēc tam Tukumā tika izveidota jauna pārvaldes iestāde maģistrāts jeb pilsētas valde.³⁶⁹

Atsauces:

1. Bēts Z. Tukuma pils torņa vēsturiskā izpēte. Rīga, 1978.
2. TMNM Pza Nr. 668 - Tukuma pilsētas vēsturiskā centra vēsturiskās izpētes materiāli. Rīga, 1983.
3. Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk LVVA) 554. fonds, 1. apr., 1879. lieta - Dokumenti par ieņēmumiem no hercoga māju iemītniekiem maksātā zemes nodokļa un tā izlietošanu 1645.-1790. gadā, 1. lp.
4. LVVA 554. fonds, 1. apraksts, 1792. lieta - Dokumenti, kas attiecas uz miestiem

5. Dunsdorfs E. Die Gutsbesitzer in Kurland, Semgallen und Pilten am Anfang des 18. Jahrhunderts // Baltische Hefte. Sonderdruck aus Band 11. 1965., S. 229.
6. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta - Dokumenti par Ozolmuižas inventarizāciju 1706. gadā. 1. - 27. lp.
7. Hahn J. Frhr. v. Die bäuerlichen Verhältnisse auf den herzoglichen Domänen Kurlands im XVII. und XVIII. Jahrhundert. Karlsruhe i. B., 1911., S. 13.
8. Dišlere I. Muižas Tukuma novadā. Pētniecībā sasniegtais, perspektīvas un problēmas. // Ventspils muzeja raksti, 1. sējums. R., 2001., 234. - 237. lpp.
9. - 10. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Tukuma pilsētas vēsturiskais apskats un apstākļu izklāsts, 23., 25. lp.
11. LVVA 640. fonds, 4. apr., 247. lieta - Hercoga Jēkaba izrakstītās lēņu grāmatas un dokumenti par zemes gabalu piešķiršanu, 1634. - 1677., 235. lpp.
12. - 14. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta - Dokumenti par Ozolmuižas inventarizāciju, 1706., 25. - 27., 78. - 80. lp.
15. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Tukuma pilsētas vēsturiskais apskats un apstākļu izklāsts, 26. lp.
16. Klopmann G., Frhr. von. Von Kurlands Ordenburgen, herzgl. Militär, Krieg, Pest und Not, und anderem. Hrsgb. Kurländische Ritterschaft, 1983., S. 42.
17. - 22. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta - Ozolmuižas inventārs 1706. gadā, 6. - 7., 33., 40. - 41., 111., 143. lp.
23. - 25. LVVA 97. fonds, 1. apr., 5. lieta - Tukuma pilsētas priekšnieka barona Ungerna Šternberga ziņojums Kurzemes kamerālvaldei 1796. gada 11. aprīlī, 4., 9. lp.
26. Zeida Ā. Kurzemes hercogvalsts Tukuma virspilskunga tiesa 1617.-1795.
27. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 155.
28. Zeida Ā. Kurzemes hercogvalsts Tukuma virspilskunga tiesa 1617.-1795.
29. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Rīga, 1937., 17. lpp.
30. - 32. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 13. lp. o. p., 14., 17. - 18., 24. lp.
33. - 34. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laiks Kurzemē. R., 1931./1932., 338. lpp.
35. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Tukuma pilsētas vēsturiskais apskats un apstākļu izklāsts, 32. lp.
36. - 37. LVVA 554. fonds, 1. apr., 1792. lieta - Dokumenti, kas attiecas uz miestiem Tukums, Kandava u. c. no hercoga Ferdinanda laika (1711.-1737.), 14. lp., 16. lp. o. p.
38. - 43. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 52. lieta - Tukuma draudzes revīzijas protokoli, 11. lp. o. p., 12. lp., 14. lp. o. p., 15. lp.
44. - 45. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 16. lp. o. p., 8. lp. o. p.
46. - 47. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laiks Kurzemē. R., 1931./1932., 130. - 133. lpp.
48. - 51. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 2. lp. - 8. lp.
52. - 53. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta - Ozolmuižas pārvaldes inventārs un izmeklēšana 1712. gada 6. martā, 111. lp. o. p., 12. lp.
54. - 65. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 149. - 150., 154. - 155.
66. Turpat, S. 154.; LVVA 6999. fonds, 44. apr.,

1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 6. lp.
67. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 206.
68. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 6. lp.
69. - 70. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154., 190.
71. - 72. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 6. - 9. lp.
73. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 190.
74. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1104. lieta - H. K. Ofenberga ziņojums kambarkungam 1747. gada 19. martā par Tukuma pili atrastajām pērlēm, 1. - 2. lp.
75. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 196.
76. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 11. - 14. lp.
77. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 196.
78. Seeberg-Elverfeldt R., Dr. Genealogie der Grafen von der Wenge genannt Lambsdorff. Bonn, 1986., S. 137. - 138.
79. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154.
80. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 15. - 21. lp.
81. Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft, Band I. Görlitz in Schlesien, 1937., S. 612.
82. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 15. - 21. lp.
83. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 150.
84. Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft, Band I. Görlitz in Schlesien, 1937., S. 612.
85. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154.
86. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 22. - 27. lp. o. p.
87. Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften, Band II. Görlitz in Schlesien, S. 784.
88. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154.
89. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 28. - 35. lp. o. p.
90. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 189.
91. Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft, Band I. Görlitz in Schlesien, 1937., S. 448. - 460.
92. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154.
93. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 36. - 42. lp.
94. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 151.
95. Geschichte des kurländischen Geschlechts von der Osten-Sacken 1381 - 1991. Bremen, 1992., S. 63.
96. LVVA 653. fonds, 1. apr., 43. lieta - Pirkšanas-pārdošanas līgums, 1. - 2. lp.
97. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 188.
98. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 43. - 49. lp. o. p.
99. - 100. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154., 195.
101. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju 1728.-1788., 51. - 55. lp. o. p.
102. Kurland und seine Ritterschaft. Pfaffenhofen / Ilm, 1971., S. 154.
103. - 109. Räder W. Die Juristen Kurlands im 18. Jahrhundert. Posen, 1942., S. 3., 5., 6., 18., 19., 25., 40., 41.
110. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās, cietušo lūgumi palīdzēt u. c., 33. lp.
111. Recke J. F. von, Napiersky K. E. Allgemeines Schriftsteller- und Gelehrten-Lexikon der Provinzen Livland, Esthland und Kurland, Band I. Mitau, 1827., S. 217.
112. - 115. Räder W. Die Juristen Kurlands im 18. Jahrhundert. Posen, 1942., S. 9., 25., 26., 72., 73.
116. - 118. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 14., 177., 283.
119. Otto, G. Dr. med. Kur-Liv-Estländer auf der Universität Königsberg i. Pr. Riga, 1896., S. 13.
120. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 673.
121. LVVA 235. fonds, 1. apr., 194. lieta - Mācītāja K. Elferfelda pieraksti Tukuma vācu draudzes baznīcas grāmatā 1800.-1825., 1. lp.
122. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 673.
123. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. R., 1937., 97. - 100. lpp.
124. LVVA 235. fonds, 1. apr., 194. lieta - Mācītāja K. Elferfelda pieraksti Tukuma vācu draudzes baznīcas grāmatā 1800.-1825., 1. lp.
125. Es viņu pazistu. Grand Haven, Mich., 1975., 479. - 480. lpp.
126. Räder W. Kurländische Akademikerfamilien. Marburg a. d. Lahn, 1953., S. 5.
127. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. R., 1937., 100. lpp.
128. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 381.
129. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. R., 1937., 100. lpp.
130. Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas arhīvs.
131. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 229.
132. LVVA 235. fonds, 1. apr., 194. lieta - Mācītāja K. Elferfelda pieraksti Tukuma vācu draudzes baznīcas grāmatā 1800.-1825., 1. lp.
133. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 667. lieta - Lieta par mirušā Tukuma mācītāja P. Bauera atstātās mantas inventarizāciju 1764. gadā.
134. LVVA 640. fonds, 4. apr., 247. lieta - Hercoga Jēkaba izrakstītās lēņu grāmatas un dokumenti par zemes gabalu piešķiršanu 1634.-1677., 11., 67. lpp.
135. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1879. lieta - Dokumenti par ieņēmumiem no hercoga māju iemītniekiem maksātā zemes nodokļa un tā izlietošanu 1645.-1790., 3. lp.
136. II Session der Ritterbank // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1895. Mitau, 1896., S. 76. - 79.
137. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1879. lieta - Dokumenti par ieņēmumiem no hercoga māju iemītniekiem maksātā zemes nodokļa un tā izlietošanu 1645.-1790., 3. lp.
138. LVVA 640. fonds, 4. apr., 247. lieta - Hercoga Jēkaba izrakstītās lēņu grāmatas un dokumenti par zemes gabalu piešķiršanu 1634.-1677., 235. lpp.
139. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 245. lieta - Ozolmuižas pārvaldes inventārs 1749. gada
12. decembrī, 107. lp.
140. Turpat, 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju, 17. lp. o. p. - 18. lp. o. p.
141. Turpat, 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849. Pielikumi pie ziņojuma, 63. lp.
142. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 667. lieta - Lieta par mirušā Tukuma mācītāja P. Bauera atstātās mantas inventarizāciju 1764. gadā.
143. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 513.
144. LVVA 235. fonds, 1. apr., 194. lieta - Mācītāja K. Elferfelda pieraksti Tukuma vācu draudzes baznīcas grāmatā 1800.-1825., 1. lp.
145. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 513.
146. Es viņu pazistu. Grand Haven, Mich., 1975., 317. lpp.
147. Kallmeyer T. Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. Riga, 1910., S. 582.
148. Räder W. Curonen an Universitäten Deutschlands 1801 - 1831. Riga, 1935., S. 36.
149. Hoheisel A., Starck L. Der landische Mittelstand in Kurland. Angaben zu über 3200 Familien und Einzelpersonen. Köln, 1991., S. 9.
150. - 152. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. R., 1937., 37. - 38. lpp.
153. - 154. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1752. gadā, 6., 13. lp.
155. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1752. gadā, 1. lp.
156. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 240. lieta - Ozolmuižas pārvaldes inventārs un izmeklēšana 1712. gadā, 80. lp. o. p.
157. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1759. gadā, 5. lp.
158. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1753. gadā, 6. lp.
159. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1756. gadā, 11. lp.
160. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 35. lp.
161. Virbulis A. Tukuma draudze un baznīca. Riga, 1937., 97. - 20. lpp.
162. - 163. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 645. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1776.-1782., 3. - 5. lp.
164. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 104.
165. Juškevičs J. Hercoga Jēkaba laiks Kurzemē. R., 1931./1932., 344. lpp.
166. Hoheisel A., Starck L. Der landische Mittelstand in Kurland. Angaben zu über 3200 Familien und Einzelpersonen. Köln, 1991., S. 10.
167. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēļiem 1753. gadā, 6. lp.
168. Otto G. Die Apotheken und Apotheker Kurlands. Mitau, 1915., 90-91.
169. Hoheisel A., Starck L. Der landische Mittelstand in Kurland. Köln, 1991., S. 97.
170. - 173. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 104., 110., 113., 154.
174. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 601. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma amatnieku dēļiem 1742. gadā, 1.

- lp.
175. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 176. -177.
176. Otto G. Die Apotheken und Apotheker Kurlands. Mitau, 1915, S. 148. -149.
177. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 176. -177.
178. Otto G. Die Apotheken und Apotheker Kurlands. Mitau, 1915, S. 148. -149.
179. - 188. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 177., 233., 263., 271., 277., 284., 285., 289., 290., 291., 293., 449.
189. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 62. lp.
190. - 193. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 331. -332., 335., 367., 369. 370.
194. - 195. Seuberlich E. Beiträge zur Geschichte der baltischen Goldschmiede. Die Goldschmiede der kleinen Städte. Riga, 1913., S. 186.
196. Rundāles pils muzejs. Latvijas sudrabkaļi. Darbi un meistarū zīmes. R., 1993., 184. lpp.
197. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 6. lp.
198. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 7. -8. lp.
199. - 203. Rundāles pils muzejs. Latvijas sudrabkaļi. Darbi un meistarū zīmes. R., 1993., 184. - 186. lpp.
204. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 647. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 2. -3., 6. -7. lp.
205. - 213. Rundāles pils muzejs. Latvijas sudrabkaļi. Darbi un meistarū zīmes. R., 1993., 184. - 186. lpp.
214. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 52. lieta - Tukuma draudzes revīzijas protokoli, 15. lp.
215. - 218. LVVA 554. f., 1. apr., 1792. lieta - Dokumenti, kas attiecas uz miestiem Tukums, Kandava u. c. no hercoga Ferdinanda laika (1711.-1737.), 16., 17., 21. lp, 22. lp. o. p.
219. TMNM Nr. 12737., 12738.
220. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 19. lp. o. p.
221. Fircks E., Frhr. von. Neue kurländische Güter-Chroniken. Mitau, 1900., S. 244.
222. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 15. lp. o. p.
223. - 224. Rundāles pils muzejs. Latvijas sudrabkaļi. Darbi un meistarū zīmes. R., 1993., 184. lpp.
225. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 15. lp.
226. - 229. Rundāles pils muzejs. Latvijas sudrabkaļi. Darbi un meistarū zīmes. R., 1993., 184. - 185. lpp.
230. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 9. lp.
231. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 7. -8. lp.
232. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 4. lp.
233. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 62., 62. lp. o. p.
234. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 602. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1745. gadā, 8., 9. lp. o. p.
235. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 4. lp.
236. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 8. o. p., 12. lp.
237. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 1. - 3., 6. lp.
238. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 8. o. p., 12. lp.
239. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 52. lieta - Tukuma draudzes revīzijas protokoli, 12., 13. lp.
240. - 244. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 592. lieta - Fiskāla sūdzība pret Tukuma baznīcas kalpotājiem par patvarībām baznīcas kaplīcā 1736.-1738., 1., 3., 5., 7., 9. -11. lp.
245. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 195. lieta - Hofuēsas advokāta J. Gerkes sūdzības lieta pret D. Štokmanu un D. Kirnhofu 1740. gadā, 1. - 5. lp.
246. Turpat, 645. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1776.-1782., 9. -10. lp.; turpat, 646. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas-līgumu apstiprināšana Tukumā 1784.-1788., 3. lp.
247. Turpat, 646. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1784.-1788., 3. lp.
248. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757., 6. lp.
249. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759., 4. lp.
250. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 60. o. p., 61. lp.
251. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 78.
252. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752., 2., 14. lp.
253. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 128.
254. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 60. o. p., 61. lp.
255. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 184.
256. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757., 1. lp.
257. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 78.
258. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 7. lp.
259. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 164.
260. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 9., 13. lp.
261. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 120.
262. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 11. lp.
263. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 4. lp.
264. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 6. lp.
265. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 7. lp. o. p., 9. lp.
266. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 90.
267. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 2., 4. lp.
268. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 7. lp.
269. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 185.
270. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 13. lp.
271. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 5. lp.
272. Turpat, 601. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1742. gadā, 1. lp.
273. - 274. Turpat, 645. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1776.-1782., 9. - 11. lp.
275. - 276. Turpat, 646. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1784.-1788., 3. lp.
277. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 61., 61. lp. o. p.
278. - 279. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 4., 6. lp.
280. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 90.
281. Turpat, S. 78.; LVVA 3958. fonds, 1. apr., 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 1., 10. lp.
282. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 15. lp.
283. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 3. lp.
284. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 3. lp.
285. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 4. lp.

286. - 287. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 1., 14. lp.
288. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 8. lp.
289. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 3. lp.
290. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 3. lp.
291. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 5. lp.
292. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838. gadā, 61. lp. o. p.
293. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 2. lp.
294. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 2. o. p., 5., 6. lp.
295. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 6. lp.
296. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 2. o. p., 5. lp.
297. - 298. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 3., 9. lp.
299. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 6. lp.
300. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 7. o. p., 9. lp.
301. - 302. Turpat, 602. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1745. gadā, 8., 9. lp. o. p., 11. lp.
303. Turpat, 647. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 1. lp.
304. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 1. lp.
305. Turpat, 601. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1742. gadā, 1. lp.
306. Turpat, 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 15. lp.
307. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 8. lp.
308. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 3. - 4. lp.
309. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 2. lp.
310. - 311. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 2., 21. lp.
312. - 314. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 110., 132., 159.
315. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 647. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 1. lp.
316. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 126.
317. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838. gadā, 61. lp. o. p.
318. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 7. lp.
319. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 2. lp.
320. Turpat, 602. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1745. gadā, 8., 9. lp. o. p.
321. Turpat, 647. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 4. - 5. lp.
322. Tukuma Vācu kapi.
323. Das Inland. Nr. 39. - 29.09.1847. - Spalte 848.
324. Tukuma Vācu kapi.
325. Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710 - 1960. Köln-Wien, 1970., S. 156.
326. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 62. lp. o. p.
327. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 647. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 1. lp.
328. Turpat, 607. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1756. gadā, 2. lp.
329. Turpat, 608. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1757. gadā, 7. lp.
330. - 331. Hoheisel A., Starck L. Der landische Mittelstand in Kurland. Angaben zu über 3200 Familien und Einzelpersonen. Köln, 1991., S. 38., 137.
332. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 2. lp.
333. Turpat lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1793.-1794., 2. - 3., 6. - 7. lp.
334. - 335. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil I. Stockholm, 1951., S. 128., 338.
336. LVVA 653. fonds, 1. apr., 43. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumi Tukumā 1800.-1801., 5. lp.
337. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 60. o. p., 61. lp.
338. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 646. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1784.-1788., 1. - 2. lp.
339. Turpat, 646. lieta - Nekustamu īpašumu pirkšanas-pārdošanas līgumu apstiprināšana Tukumā 1784.-1788., 1. - 2. lp.
340. LVVA 96. fonds, 1. apr., 10575. lieta - Speciālās komisijas materiāli par Tukuma pilsētas stāvokli 1838.-1849., 60. lp.
341. Campe P. Lexikon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400-1850, Teil II. Stockholm, 1957., S. 103., 175., 257.
342. LVVA 554. fonds, 1. apr., 1797. lieta - Kaspars Daniela Kāna tiesas lieta, 1744. gadā.
343. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 16. lp.
344. Turpat, 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 3. lp.
345. Turpat, 606. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1753. gadā, 5. lp.
346. - 349. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 29. - 35. lp.
350. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 592. lieta - Fiskāla sūdzība pret Tukuma baznīcas kalpotājiem par patvarībām baznīcas kapličā 1736. gada 9. aprīlī, 3. lp.
351. LVVA 6999. fonds, 44. apr., 1042. lieta - Dokumenti par Tukuma muižas inventarizāciju, 17. lp. o. p. - 18. lp. o. p.
352. LVVA 97. fonds, 1. apr., 5. lieta - Tukuma pilsētas priekšnieka barona Ungerna Sternberga ziņojums Kurzemes kamerālvaldei 1796. gada 11. aprīlī, 4. lp.
353. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 35. lp.
354. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 7. o. p., 9. lp.
355. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 35. lp.
356. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 5. lp.
357. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 609. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1759. gadā, 2. lp.
358. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 6. lp.
359. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 35. lp.
360. LVVA 3958. fonds, 1. apr., 605. lieta - Protokoli par dzimšanas apliecību izsniegšanu Tukuma u. c. amatnieku dēliem 1752. gadā, 6. lp.
361. - 362. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 6., 7. lp.
363. LVVA 554. fonds, 3. apr., 1884. lieta - Ziņojumi par ugunsgrēkiem pilsētās u. c., 35. lp.
364. - 365. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 123. lieta - Tukuma baznīcas apbedījumu maksas, 5. lp., 5. lp. o. p.
366. LVVA 4799. fonds, 2. apr., 52. lieta - Tukuma draudzes revīzijas protokoli, 12. lp.
367. Brennsohn I. Die Ärzte Kurlands. Riga, 1929., S. 271.
368. Beschreibung der Provinz Kurland. Mitau, 1805., S. 228.
369. Ozola A. Tukums. R., 1995., 26., 31. lpp.

VĒSTURISKU TĒRPU PARĀDE DURBES PILĪ

Ina Line

Kopš 2000. gada, kad tika izstrādāta Durbes pils interjera koncepcija un projekts, Tukumā muzejs mērķtiecīgi atjauno 19. gadsimta otrās puses muižnieka mājokļa interjeru. Priekšstats par vidi, kādā ritēja 19. gadsimta Kurzemes muižnieku dzīve, tiek veidots, gan restaurējot pašu pils ēku un rekonstrējot telpu sākotnējo apdari, gan eksponējot tajā atbilstošus iekārtas priekšmetus un mākslas darbus. Tomēr laikmeta garu nerada tikai māja un tajā esošās lietas. Tikpat nozīmīgi ir arī cilvēki - viņu dzīvesveids, sadzīves kultūra, attiecības, stāja, jā, arī tērpi - lietas, ko ir gandrīz neiespējami demonstrēt jebkādā statiskā ekspozīcijā. Tieši tādēļ, - lai tuvinātu muzeja apmeklētāju sajūtai, ka nams, kurā viņš ir ieradies, ir īsts un dzīvs, ka te viņu sagaida ne tikai īstas 19. gadsimta mēbeles, gleznas un skulptūras, bet arī muižas vēsturi un attiecīgo laikmeta pārzinoši cilvēki, - 2002. gadā Tukuma muzejā ar Kultūrkapitāla fonda finansiālu atbalstu tika izstrādāts un realizēts projekts "19. gadsimta tērpi Durbes pilij".

Projektā bija paredzēts izgatavot piecus dažādus, hronoloģiski un stilistiski atšķirīgus 19. gadsimta sieviešu tērpu atdarinājumus tām muzeja darbiniecēm, kuras ir tieši iesaistītas pils apmeklētāju un viesu uzņemšanā. Pēc projekta realizācijas ikvienu pils apmeklētāju sagaidītu tikšanās ar kāda konkrēta pils

vēstures etapa tēlu, bet situācijās, kad viesu uzņemšanā vienlaikus būtu iesaistītas visas piecas darbinieces (dažādos pasākumos, svētkos u.tml.), tā kļūtu par īstu 19. gadsimta dāmu tērpu parādi, kas savdabīgā veidā - no modes attīstības viedokļa - raksturotu vienu gadsimtu pils vēsturē. Projekta autori bija pārliecināti, ka stilistiski pareizs, kvalitatīvi izgatavots un detaļās ticams tērps ir vēl viena papildus iespēja raksturot laikmetu un spilgtāk iezīmēt 19. gadsimta muižas vidi, vēl viens paņēmieni, kā padarīt aizraujošāku Latvijas vēstures izziņas procesu.

Projekta ietvaros radīto tērpu hronoloģiskās robežas aptver laiku no 19. gadsimta sākuma, kad Durbes pils pārbūves rezultātā ieguva savu tagadējo veidolu, līdz 20. gadsimta sākumam, kad muiža piedzīvoja pēdējo uzplaukumu pirms īpašuma nacionalizācijas Latvijas brīvvalsts agrārreformas gaitā. Iecerētie tērpi jau sākotnēji nepretendēja uz precīzu, konkrētu Durbes iemītnieku tērpu kopiju statusu. To noteica pati situācija - fakts, ka līdz mūsu dienām nav saglabāties neviens tērpa oriģināls, kas būtu saistīts ar Durbes pils iemītniekiem. Kā tiešus paraugus kopiju izgatavošanai nevarēja izmantot arī citu muzeju kolekcijās esošus tērpus - Latvijas muzejos vienkārši neatradās piemērotu attiecīgā laika un vienlaikus arī attiecīgo aprindu tērpu.

Te jāpaskaidro, ka dažādu sabiedrības slāņu ģērbšanās veids vienmēr bijis atšķirīgs, tādēļ arī Durbē, pirms ķerties pie tērpu modelēšanas, nācās atbildēt uz pamatjautājumu: "Kas tad ir šīs dāmas, kuras sagaida un pavada pils apmeklētājus? Kāds ir viņu sociālais stāvoklis jeb kārtas piederība?"

Pat labi apzinoties mūsdienu muzeja apmeklējuma visai nosacīto līdzību pils apciemojumam 19. gadsimtā, jau pati iecere režisēt tikšanos ar konkrēta laikmeta personāžu izvirzīja pienākumu modelēt situāciju pēc zināmas analogijas. Jau sākotnēji bija skaidrs, ka viesi pili nepieklātos pavadīt kalponei vai sulainim, kuru statuss, izglītības līmenis un iespējamās zināšanas muižas vēstures

Anna fon der Reke, dzim. f. Koskula (1888.-1979.) Rīgā, ap 1915. gadu. L. f. d. Rekes foto. TMNM Nr. 35908.

un pils interjera jautājumos nekādi nevarētu atbilst šodienas muzeja speciālista līmenim. Protams, muižas vēsturi un pils interjerus varētu kompetenti komentēt "paši īpašnieki", taču "muižas īpašnieku", "hercogu" vai "mestru" iesaistišana ekskursantu apkalpošanā, kas kā teatralizēts paņēmieni tiek izmantots daudzos ārzemju (pēdējā laikā arī Latvijas) vēsturiskajos objektos, parasti tikai kompromitē konkrētas vēsturiskās personas un deformē apmeklētāju priekšstatus par reālajiem cilvēkiem, kas ir šo "lomu" prototipi.

Ņemot vērā šīs atziņas, Durbes pili tērpa valkātājas - viesu pavadones statuss vispār netiek konkretizēts, ļaujot apmeklētājiem pašiem veidot savus pieņēmumus, taču pēc apģērba līmeņa un tā nēsātājas stājas tā varētu būt muižas īpašnieku uzticības persona vai pils pārraudze, kura bauda gandrīz to pašu sabiedriskā prestiža līmeni, kāds ir muižas īpašniekiem.

Jau projektu uzsākot, bija skaidrs, ka jaundarinātie tērpi, kaut arī nepretendē uz kopijas statusu, tomēr nedrīkst pārtapt par attiecīgā laikmeta tērpu ar bezpersonisku stilizāciju. Nepieļaujama likās arī šo tērpu pielīdzināšana virspusēji jeb «lielās līnijās» atdarinātiem teātra kostīmiem. Tērpiem bija jābūt ļoti ticamiem gan izvēlēta materiāla un piegriezuma ziņā, gan apdares detaļās un aksesuāros. Ņemot vērā, ka tērpu valkātājām būs jādarbojas vēsturiskā vidē starp īstiem 19. gadsimta interjera priekšmetiem un mākslas darbiem, turklāt - ļoti tuvā kontaktā ar apmeklētājiem (tātad, labi apskatāmām pat tuvumā), arī tērpu kvalitātei un atbilstībai vēsturiskajiem prototipiem bija jābūt maksimālai.

Izgatavot šiem nosacījumiem atbilstošus tērpus nekādi nav iespējams bez nopietnām priekšzināšanām tērpu vēsturē un plašas literatūras izmantošanas, turklāt jēdzienu "literatūra" šajā gadījumā jāsaprot trīs principiāli atšķirīgas grupas - mūsdienai vai vismaz vēlāka laika pētījumi par modes vēsturi, attiecīgā laikmeta modes izdevumi un 19. gadsimta daiļliteratūra, kurā tā vai citādi atspoguļotas tā laika gērbšanās tradīcijas un modes aktualitātes.

Latvijas bibliotēkās un muzejos ir pieejami samērā daudzi bagātīgi ilustrēti ārzemju izdevumi par modes vēsturi, bez kuriem nebūtu iespējams iegūt vispārējas zināšanas un priekšstatus par attiecīgo tēmu,¹ taču šie izdevumi diemžēl ne mazākā mērā neiezīmē situāciju tērpu attīstībā tieši Latvijā. Savukārt Latvijas tērpu vēsture līdz šim ir visai maz pētīta kultūras vēstures nozarē. Par lokālajām tērpu tradīcijām (protams, neskaitot plaši pētītos etnogrāfiskos apģērbus) un modes parādībām to vēsturiskajā attīstībā ir atrodamas tikai atsevišķas publikācijas, kuras gan vairāk ieskicē, nevis pilnvērtīgi aizpilda plašo lokālo tērpu vēstures ainu. No šādiem izdevumiem atzīmējami Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja darbinieces Līgas Kalniņas raksti² un viņas sastādītais izdevums par šī muzeja apģērbu kolekciju,³ kā arī Igora Freimaņa grāmata "Laiks. Laikmets. Mode",⁴ kur pasaules modes vēstures kontekstā nedaudz skarta arī situācija Latvijā.

Par nozīmīgu avotu tērpu pētniecībā visā pasaulē uzskata konkrētā laika modes periodiku un citus modes izdevumus, kuri ļauj tieši un ar citu pētnieku viedokļiem nepastarpināti ielūkoties attiecīgā laikmeta tērpu pasaulē. Eiropā periodiskie mo-

des izdevumi pazīstami jau kopš 1770. gada, kad Londonā sāka izdot žurnālu "The Ladies Magazine". Diemžēl Latvijā arī šajā ziņā vērojama liela atpalicība, un pirmais specializētais modes mēnešraksts ar nosaukumu "Modes Vēstnesis", ko izdeva Karls Berris "...sevišķi priekš drēbju pagatavošanas mākslas veicināšanas un vispārīgi priekš dažādām mājas dzīves vajadzībām" sāka iznākt Jelgavā latviešu valodā tikai 1900. gada februārī. Apmēram ar šo pašu laiku datējamas arī pirmās šuvēju rokasgrāmatas un citi vietēji modes izdevumi.

Brīnišķīgu vielu laikmeta tērpu studijām dažkārt sniedz arī daiļliteratūrā atrodamās norādes uz personāžu apģērbu, tā fasonu, krāsām vai izmantotajiem audumiem. Tiesa, arī šajā ziņā Latvijas situācija mūs nelutina. Latviešu literatūrā kopumā ir atrodams pavisam nedaudz darbu, kuros darbība noris muižas vidē, un arī tajos vairumā gadījumu galvenie varoņi pieder zemākajām kārtām, savukārt aprakstu meklējumi mums vēl

Ampirstila tērps. Darināts pēc 1820. gada paraugiem. I. Smuškovas foto.

maz pazīstamajā baltvācu me-
muārliteratūrā un rokrakstos ek-
sistējošās dienasgrāmatās prasa
ļoti ievērojamus laika resursus.
Jebkurā gadījumā, tā informācija
par kungu mājas sadzīvi un mui-
žas ļaužu ģērbšanos veidu, kā-
du atrodam Latvijas literārajos
darbos, ne tuvu nevar līdzinā-
ties bagātīgajai ainai, kādu šajā
ziņā paver, piemēram, Krievi-
jas 19. gadsimta daiļliteratūra.

Ļoti būtisks informācijas avots
tērpu vēstures pētniecībai un
vēsturisku tērpu darināšanai ir
dažādi izogrāfiskie materiāli. Ja
pirmsfotogrāfijas laikmetā (Lat-
vijā apmēram līdz 19. gadsimta
50. gadiem) vizuālu priekšsta-
tu par turīgo aprindu ģērbšanās
stilu sniedz galvenokārt attiecī-
gā laikmeta portretējumi tēlnie-
cības, glezniecības un grafikas
nozārē, tad, sadzīvē plaši ievie-
šoties fotogrāfijai, tās loma ap-
ģērbu iemūžināšanā kļuva gluži
nenovērtējama. Diemžēl arī šo
informāciju, ko vietējās tērpu
vēstures griezumā sniedz 19.
gadsimta mākslas darbi un vēs-
turiskie fotoattēli, līdz šim Lat-
vijā neviens nav apkopojis un
sistemātizējis.

Atgriežoties pie mūsu projek-
ta tēmas, visdrošākais un objek-
tīvākais ceļš tā realizācijā,
ņemot vērā jebkādu Durbes ori-
ģinālu trūkumu, bez šaubām,
būtu konkrētu, dabā eksistējošu
atbilstoša laika un līmeņa Lat-
vijas vēsturisko tērpu kopēšana.
Diemžēl arī šāds risinājums iz-
rādījās maz iespējams, kaut vai
tā iemesla dēļ, ka vēsturiskie tēr-
pi Latvijā ir saglabājušies ļoti
mazā skaitā. Apģērbs, atšķirībā
no gleznas vai skulptūras, kaut
arī reizēm šķiet apbrīnojams
mākslas darbs, vispirms tika
darināts valkāšanai, nevis glabā-
šanai. Drānas kļuva nemoder-
nas, tika pāršūtas, tās nolietojās
un tika izmestas. Lai kādi arī ne-
būtu drānu likteņi, agrāk vai vē-

lāk to mūžs noslēdzās mēslainē
vai piedzīvoja pēdējo pazemo-
jošo dzīves cēlienu grīdas lupat-
as izskatā. Tā tas ir tagad, un tā
tas ir bijis vienmēr.

Kaut virspusējam ieskatam to-
mēr vērts pieminēt nozīmīgākās
Latvijas vēsturisko apģērbu kole-
kcijas. Paši senākie tērpi Lat-
vijā (ja neskaita arheoloģiskā
perioda tērpus), kas nonākuši
muzeju krājumos, saglabājušies
kopš 17. gadsimta un atrodas
Rundāles pils muzeja tekstiliju
kolekcijā. Šeit atrodami arī vai-
rāki 18. gadsimta tērpi un to sa-
stāvdaļas. Pārsvārā kolekciju
veido tērpi no Kurzemes herco-
gu kapenes Jelgavas pili, kā arī
citu Latvijas muižnieku apbedī-
jumiem.

Lielākā Latvijas vēsturisko tēr-
pu kolekcija (ap 2000 vienību)
pieder Rīgas vēstures un kuģ-
niecības muzejam. Tajā atroda-
mas drānas, sākot no 18.
gadsimta. Tērpu kolekcija ir arī
Latvijas Vēstures muzejā un
gandrīz visos Latvijas rajonu
muzejos, tomēr arī te nospiedo-
šais vairums ir latviešu etnogrā-
fiskie apģērbi un jau salīdzinoši
jaunāka laika - 20. gadsimta tēr-
pi. Muzeju kolekcijās esošo tēr-
pu vai to detaļu izmantošana
prototipu līmenī ir apgrūtināta
arī plašāk pieejamas informāci-
jas un pārskatāmu katalogu trū-
kuma dēļ.

Konkrēto Durbes pils tērpu
izgatavošanai tika izpētīti vairā-
ki tērpi dažādos Latvijas muze-
jos, taču neviens no modeļiem
nebija piemērots tiešai kopēša-
nai. Šo paraugu izmantošana
vairāk izpaudusies detaļu, apda-
res elementu vai tīri konstruk-
tīvu paņēmienu aizgūšanā.

Projekta izstrādes gaitā pierā-
dījās, ka ir svarīgi ne tikai orien-
tēties tērpu un to modeļu
vēsturiskajā attīstībā, bet arī pār-
zināt izejmateriālus, no kuriem

tie izgatavoti, un pašas izgata-
vošanas tehnoloģijas. Kā rāda
pieredze, tieši šajos elementos,
veidojot vēsturisku tērpu repli-
kas, visbiežāk tiek pieļautas bū-
tiskas kļūdas. Klaji moderni
audumi, sintētiskas apdares de-
taļas, mūsdienīgi raksti un "ķi-
miskas" krāsas spēj sabojāt
siluetā un kopējā iecerē pat vis-
labāko vēsturiskā tērpa atdari-
nājumu. Lai sniegtu kaut nelielu
ieskatu šo jautājumu daudzvei-
dībā, nepieciešams plašāks ek-
skurss audumu un to ražošanas
vēsturē.

Audumi

Līdz pat 20. gadsimta sāku-
mam visus audumus pēc to iz-
gatavošanas tehnoloģijas iedalīja
vienkārtnos, saržas jeb triniša
(arī kepera) audumos un atlasa
pinumā austajos. Protams, līdz-
tekus pastāvēja arī no šīm teh-
nikām atvasināti un dažādu
tehniku savienojumos austi
audumi. Otrā audumu daļjuma
pazīme bija to materiāls, un te
jāatceras, ka līdz sintētisko
šķiedru izgudrošanai Eiropā bi-
ja tikai četri auduma pamatma-
teriāli - zīds, kokvilna, vilna un
lins.

Tērps ar krinolinu. Darināts pēc 1853.
gada paraugiem. I. Smuškovas foto.

Šo tehniku un materiālu kombināciju varianti tomēr bija gandrīz bezgalīgi. Tā, piemēram, lai konkretizētu dama tipa auduma (tā izgatavošanai savienotas vienkārtna un atlasa tehnikas un izveidots spīdīgs raksts uz matēta pamata) iespējamus apakštipus, lietoja vismaz sešus dažādus nosaukumus atkarībā no izmantotā materiāla, auduma biezuma un blīvuma, austā raksta izmēra un auduma izmantošanas veida. Neskatoties uz it kā ierobežotajām iespējām, salīdzinot ar šodienas tehnoloģijām, audumu daudzveidība jau 19. gadsimtā bija gluži pārsteidzoša. Piemēram, vienā Krievijas veikalā (te atcerēsimies, ka arī Kurzeme šajā laikā bija Krievijas guberņa) 19. gadsimta 30. gados bija nopērkami vismaz 12 dažādi atlasa auduma veidi.⁵ Diemžēl šodien daudzu literatūrā minētu materiālu atpazīšana jau var sagādāt nopietnas grūtības, jo tādi nosaukumi, kā "trianons", "lustrins" vai "aksamits" vairumam mūsdienu cilvēku ir tikai neko neizsakoša skaņa.

Jāpiebilst, ka tieši tekstilrūpniecības nozare 18. un 19. gadsimtā piedzīvoja visstraujākos ražošanas un tehnoloģiju jauninājumus, kas būtiski izmainīja un uzlaboja audumus. 1779. gadā S. Kromptona izgudrotā vēršanas mašīna spēja rūpnieciski izgatavot kvalitatīva auduma ražošanai nepieciešamus diegus, bet 1804. gadā Z. M. Žakāra radītā aušanas mašīna - ieaust rakstus zīda audumos. Tehniskā progresa rezultātā laika posmā no 1779. līdz 1812. gadam vilnas dzijas pašizmaksa Eiropā samazinājās par 90%. Šajā laikā ārkārtīgi strauji attīstījās arī kokvilnas industrija, jo kokvilnas šķiedra, salīdzinoši ar vilnu, bija labāk piemērota mehanizētai apstrādei. No 1785. līdz 1850. gadam Anglijā audumu ražošanas apjomi pieauga 50,6 reizes,

bet to cena samazinājās 5,5 reizes.⁶ Tas padarīja kvalitatīvu apģērbu pieejamu daudz plašākiem iedzīvotāju slāņiem.

Arī Latvijā tekstilrūpniecība 19. gadsimtā bija viena no straujāk augošajām nozarēm. Līdzīgi kā Eiropā, vadošā nozare arī te bija kokvilnas ražošana. 18. un 19. gadsimta mijā Rīgā sāka darboties A. Vēlera un A. Pihlāua kokvilnas audumu krāsotavas. 1824. gadā A. Pihlāua manu-faktūra sāka kokvilnas audumu ražošanu, bet brāļi Hļebņikovi ierīkoja kokvilnas austuvi un vērptuvi. Vadmalas manufaktūra tika iekārtota jau 1810. gadā, bet pēc divdesmit gadiem Latvijā tekstilrūpniecībā sāka izmantot tvaika dzinējus. Augstāko attīstības pakāpi nozare sasniedza 19. gadsimta 70. gados, bet tekstiluzņēmumu skaits Latvijā laikā no 1800. līdz 1900. pieauga no 1 līdz 38.⁷ Neskatoties uz to, lielu daļu audumu tērpju izgatavošanai Latvijā joprojām ievada no Eiropas.

Veidojot vēsturisku tērpu atdarinājumus, ļoti svarīgi ir izvēlēties arī laikmetam raksturīgu auduma krāsu. Tāpat kā tagad, arī agrāk katrā sezonā bija sava modernā un aktuālā krāsu gamma, kas vīriešu un sieviešu tērpiem bija dažāda. Interesanti, ka, raksturojot krāsu, 19. gadsimtā lietoti daudz niansētāki un neparastāki nosaukumi nekā mūsdienās, piemēram, "Navarīnas dūmi ar pelniem", "Londonas dūmaka", "tirgus liesma", "ķīniešu", "Adelaidas krāsa" u. c. Nosaukumu izcelsme parasti saistīta ar nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem, vietām, slavenām personām u. tml. Diemžēl daudzu šādi dēvētu audumu toņi mūsdienās vairs nav precīzi rekonstruējami.

Tērpa krāsu, līdzīgi kā mūsdienās, arī 19. gadsimtā izvēlējās atbilstoši valkātāja vecumam

vai, sekojot modes untumiem, taču bieži krāsu izvēli noteica šodien jau sen aizmirsta krāsas simboliskā nozīme. Interesanti, ka mūsdienās tik ierasto svinību krāsu - melno - 19. gadsimta sākumā pilnīgi necieta, uzskatot to par sēru krāsu un jaunu, valsts darbā neaizņemtu dīkdienā modes apģērbu krāsu. Valsts dienestā strādājošie, tie, kas bija nodrošināti ar stabiliem ienākumiem un cienījamu amatu, nēsāja šīs iestādes noteiktas krāsas drānas. Jauni vīrieši, kas valkāja melnas krāsas drānas, 19. gadsimta pirmajā pusē, piemēram, nelabprāt tika uzņemti namos, kuros bija jaun kundzes precību gados. Attieksme pret melno krāsu, galvenokārt modes periodikas ietekmē, mainījās tikai ap 19. gadsimta 60. gadiem, un melnā krāsa kļuva par labklājības un cienības simbolu. No melnas drānas šuva svinību apģērbu vīriešiem - frakas, kā arī dāmu virsapģērbu - pelerīnes un apmetņus.

Tērpu modeļi

Jācer, ka viss iepriekš minētais kaut nedaudz pavēra priekškaru uz visnotaļ sarežģīto tērpu vēstures ainu un iezī-

Tērps ar turnīru. Darināts pēc 1886. gada paraugiem. I. Smuškovas foto.

mēja to problēmu loku, ar kādām nācās saskarties, izstrādājot vēsturiskos tērpus Durbes pilij, kādi tad galu galā bija Durbes pilij izvēlētie tērpu modeļi un kāpēc konkrētajam tērparam tika izvēlēts tieši tas vai cits modelis, krāsa, detaļas u. tml.

Pirmais no Durbes pils tērpiem hronoloģiski tika piesaistīts laikam ap 1820. gadu, tātad laiku, kad Durbes pils atradās grāfu Mēdemu īpašumā. Elejas dzimtkungs grāfs Johans Kristofs (saukts Žanno) Mēdems 1818. gada 2. decembrī nopirka Durbes muižu kopā ar pārējiem Šlokenbekas īpašumiem. Viņa uzdevumā arhitekts Johans Georgs Berlics pārbūvēja Durbes kungu māju un projektēja ainavu parku. Pili parādījās mākslas darbi no Mēdemu kolekcijas. Durbe bija nonākusi tāda cilvēka rokās, kuru raksturo laba izglītība, smalka, izkopta gaume, eiropieisks dzīves stils un nosliece uz daiļajām mākslām.

Pārskatot šī laika modi, jāatzīst, ka līdz pat 19. gadsimta 20. gadiem dāmu tērpos aktualitāti saglabāja 18. gadsimta nogales un 19. gadsimta sākuma "antīkais" siluets, kura svarīgākās īpatnības bija paaugstināta jostasvieta, pieguļošs ņieburs un taisna, krītoša svārku daļa, kas aizmugurē savilkta ielocēs vai krokās. Svārku apakšmalu rotāja ar virsū šūtām rišām un volāniem vai citām dekorācijām. Piedurkni veidoja pie plecu viļes savilkta, kuplu; apakšdaļā tā sašaurinājās un nosedza plaukstu locītavu.

Dāmu tērpus 19. gadsimta pirmajā ceturksnī darināja galvenokārt no gaišas krāsas audumiem, tomēr vēl gadsimta sākumā vispopulārākā - baltā - krāsa pēc 1816. gada jau tika uzskatīta par pārmērīgas kautrības un pieticības izpausmi, vec-

modīgu ieradumu vai pat nabadzības pazīmi. Rīta un mājas drānām tagad visbiežāk tika lietoti neuzbāzīgi, gaiši pasteļtoņi, virskleitām un iziešanai sabiedrībā paredzētiem tērpiem - košākas krāsas, bet balto izmantoja tikai apdares detaļās. Līdztekus gludiem, vienkrāsainiem audumiem tika piedāvāti arī sīki rakstaini un svītraini audumi smalki niansētās krāsās. Šādi audumi, kā to apliecina 19. gadsimta sākuma tērpi Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kolekcijā, bija iecienīti arī Latvijā.

Populārākie audumi, kas lietoti šajā laika posmā, bija zīda atlās, šenijs, kreps, činca, rīpsa audumi, arī muarē. Vasaras tērpiem sāka izmantot vieglus kokvilnas audumus - perkalē, poplīnu, muslīnu, batistu, organzu.

Summējot šī laikmeta tērpiem vispārraksturīgās īpašības ar konkrētu vietējo prototipu detaļām, Durbes pils darbiniecei tika izgatavota silti pelēcīgi zaļa rakstaina rīpsa auduma kleita ar paaugstinātu vidukli un volānu kleitas apakšdaļā. Kā paraugs kleitas piegrieztnes veidošanā tika izmantots konkrētas 1820. gada kleitas uzmērījums⁸, bet audums tika izvēlēts pēc analogijām ar 1820. gada audumu rakstu paraugiem no Austrijas Lietišķās mākslas muzeja kolekcijas.⁹

Izgatavojot kleitu, izmantoti laikmetam atbilstoši tehniskie risinājumi - tērpa apakšmalā tika iestrādāts no vates veidots rullītis, kas notur kleitu pienācīgā attālumā no kājām un palīdz veidot šī perioda kleitām raksturīgo siluetu. Piedurkņu galu un kakla izgriezuma apdarei tika izmantots mežģīnes volāns. Tērpu lieliski bagātinātu vēl kāda pagaidām nerealizēta deta-

ļa - balts šifona šemizē. Tā 19. gadsimta pirmajā pusē dēvēja mazu, uz kleitas virsū velkamu vestīti ar sasienamu aizdari zem krūtīm, ap rokas izgriezumu un apkakli rotātu ar volāniem.

Atbilstoši 19. gadsimta sākuma tehniskajām iespējām, tērps pilnībā tika sašūts ar rokām, neizmantojot šujmašīnu.

Durbes pils otrais tērps hronoloģiski piesaistīts laikam ap 1840. gadu, kad Durbes muižā kārtējo reizi bija mainījušies īpašieki. Pēc Žanno Mēdema nāves 1838. gadā viņa pieci dēli vienojās par Šlokenbekas-Sēmes īpašuma (tajā ietilpa arī Durbes piemuiža) pārdošanu. To nopirka Rīgas tirgotājs Eberhards Mihaels Bulmerings. Šāds lietu pavērsiens Durbē simboliski sakrīt ar vispārējo 19. gadsimta 30. un 40. gadu pilsoniskās kultūras uzplaukumu, ko raksturo tieksme uz praktiskumu, komfortu un mājīgumu, vēlme ikvienā situācijā apliecināt darbīgumu, nenogurdināmību un progresīvu attieksmi pret pasauli.

Bidermeijera stils, kas 19.

Bidermeijera stila tērps. Darināts pēc 1830. gada paraugiem. I. Smuškovas foto.

gadsimta otrajā ceturksnī Latvijā nomainīja ampīru, arī apģērbā ieviesa korektīvas pilsonisko ideālu un gaumes virzienā. Ap 1830. gadu modē nākušais sieviešu apģērba siluets skaidri demonstrē izmaiņas, salīdzinot ar gadsimta sākumu - tērpa viduklis nostājās savā dabiskajā vietā, ņieburs kļuva cieši pieguļošs, svārku daļa bija paplatināta, krokota vai likta ielocēs pie vidukļa līnijas. Lai veidotu šādu siluetu, atkal bija nepieciešamas korsetes.

Vidukļa slaidums tika uzsvērts ar trīsstūrveida pagarinājumu priekšpusē vai jostu, bet kakla līnija - ar izgriezumu, kas vakara tērpos un balles kleitā atsedza arī plecus. Atkailinot kaklu, pieauga gan rotaslietu, gan sarežģītu frizūru loma. Arī cepuru un aubju daudzveidība bīdermeijera laikā bija gluži pārsteidzoša. Pretstatā tievajam viduklim, nolaidenās, nedaudz pagarinātās plecu līnijas noslēdza kuplas piedurknes ar šaurām aprocēm. Tērpu garums, salīdzinot ar gadsimta sākumu, nedaudz samazinājās, atsedzot baltas zeķes un ādas vai auduma kurpes ar zemu papēdi un strupiem purngaliem.

Svārku zvanveida formu veidoja ar apakšsvārku palīdzību, kurus valkāja vairākus vienu virs otra. Apakšējais bija flaneļa, tam sekoja kaliko, bet tam - īpaši stingra auduma apakšsvārkus, ko auda ar zirga astru piedevu. Virs šī apakšsvārka vilka vēl trīs vai četrus krokotus sniegbalta muslīna apakšsvārkus - atkarībā no tā, vai tērps bija paredzēts mājai vai vizītei, ballei vai svinīgām vakariņām.

Svarīga tērpa sastāvdaļa bija gan lielas, baltas, krāšņi rotātas apkakles, gan specifisks apģērba gabals kanzū - liela apkakle

ar pagarinātiem priekšējiem stūriem, ko sasēja uz muguras. Kanzū varēja būt arī ar piedurknēm. Bīdermeijera laikmetā iemīļots un ļoti populārs sievietes tērpa elements bija arī liels plecu lakats vai kašmira šalle.

No audumiem plastiskuma un viegluma dēļ joprojām populāri bija zīda audumi - zīda atlasi (arī ar ieaustu rakstu), gāzes audums, muarē. Šo pašu īpašību un augstās kvalitātes dēļ iecienītākais vilnas audums bija kašmirs. Balles tērpiem izmantoja krāšņo brokāta gāzes audumu un brokāta tillu. Dienas tērpiem parasti kalpoja dažādu materiālu krepa audumi un ripss. Virskleitām, kuras nēsāja mēteļa vietā, lietoja arī vadmaļu un citus biežākus un blīvākus vilnas audumus. Joprojām populāri bija kokvilnas audumi - poplīns, tilla tarlatans, organza, Indijas muslīns, bet katūns bija īpaši iecienīts vasaras ikdienas tērpiem.

Jāatzīmē, ka bīdermeijera laikmetā strauji palielinājās audumu daudzveidība, kas izskaidrojama ar straujo aušanas un apdares tehnoloģiju attīstību. Rūpnieciski izgatavoja košus, izšūtus un apdrukātus audumus ar ziedu rakstiem. Krāsainus rakstus varēja arī ieaust. Spilgtākas krāsas (rozā ar baltu mežģiņu apdari, tumši sarkans, violets) audumus parasti izmantoja vakara tērpiem, bet ballēm un operai piemēroti bija pustoņi (citronu krāsa, bāli zils). Ceļojuma un ikdienas tērpi visbiežāk bija dzeltenīgi brūni, pelēki vai arī veidoti kā zaļgans virstērps virs balta batista. Vasaras drānām parasti kalpoja gaišākas krāsas audumi.

Ražošanas un tirgus attīstība 19. gadsimta 30. un 40. gados padarīja jaunās modes tenden-

ces pieejamas daudz plašākiem sabiedrības slāņiem, nekā tas bija iespējams agrāk, tādēļ distance starp aristokrātisko un pilsonisko modi bīdermeijera laikā krietni vien mazinājās.

Arī Latvijā bija spēkā visas minētās modes likumības, ko pierāda lokālos mākslas darbos (J. S. B. Grunes, R. K. Švēdes, J. Dēringa u. c. gleznās) attēloto personāžu apģērbs. Par īpaši piemērotu prototipu 1840. gada Durbes tērpiem kalpoja apģērbs, kas redzams R. K. Švēdes gleznotajā Marijas Milnas portretā.¹⁰

Apkopojot gan tikko minētajā, gan citos mākslas darbos redzamo tērpu detaļas un modes literatūrā pieejamās piegrieztnes, tika pašūta sarkana svītrotā sarža auduma kleita ar kuplām piedurknēm, cieši pieguļošu augšdaļu, lielu kakla izgriezumu, uz muguras aizpogājamu aizdari un jostu. Tērpu papildināja liela apkakle no ziloņkaula balta šifona auduma ar mežģiņu apdari. Pareiza tērpa silueta veidošanai būtu nepieciešams to papildināt ar sniegbalta batista auduma

Jūgendstila tērps. Darināts pēc 1901. gada paraugiem. I. Smuškovas foto.

apakšsvārkiem, kuru apakšmalu rotātu neliela mežģīne. Lai tērpa radītais tēls veidotos vēl pārliecinošāks, tas vēl bagātināms arī ar laikmetam raksturīgo cepuri vai mežģīņu aubi.

Durbe vēlreiz mainīja īpašniekus 1848. gadā, kad E. M. Bulmerings noslēdza līgumu par Šlokenbekas-Sēmes muižas pārdošanu Matiasam Dītriham Reinholdam fon der Reķem. Pirkums bija pilnībā jāapmaksā līdz 1859. gadam, taču 1854. gadā puses panāca jaunu vienošanos - apmaksātā īpašuma daļa (Šlokenbeka ar Durbes, Alīnes un Altonas pusmuižām) palika Reķu īpašumā, bet pārējās, vēl neapmaksātās īpašuma daļas paturēja Bulmerings.

Par M. D. R. fon der Reķi zināms, ka viņš jaunībā studējis jurisprudenci Heidelbergā, agri zaudējis gan savu pirmo, gan otro sievu, pēc tam ar visu sparū nodevies muižas saimniecības attīstīšanai. Tieši viņa laikā Durbē tika izbūvētas jaunas dzimavas, nopietnus ienākumus sāka dot pirta brūzis.

Šis laiks sakrīt arī ar kārtējo pagrieziena vēsturisko stīlu attīstībā - sākot ar 19. gadsimta 40. gadiem Latvijā sevi pieteica jaunais historisma stils, kura kultivētā interese par vēsturi un pagātnes stīliem atspoguļojās arī šī laikmeta tērpos. Īpaši nozīmīgu lomu modes attīstībā spēlēja tieši 18. gadsimta vidū un otrajā pusē pazīstamais rokoko stils, pateicoties kuram 19. gadsimta 50. gados jau otrreiz savu uzvaras gājienu uzsāka krinolīns. Tā sauktais "otrais rokoko" vispirms kļuva populārs Napoleona III galmā Francijā, taču īpašu popularitāti tas ieguva tādēļ, ka bija Austrijas karaļienes Eižēnijas iemīļotais stils.

Galma modei sekoja arī pilsoniskā sabiedrība visā Eiropā, tādēļ rokoko ietekme bija

vērojama praktiski visu slāņu tērpos. Tā izpaudās gan audumu rakstos, gan sieviešu tērpu ņieburu piegriezumā, gan piedurkņu formā, bet īpaši - svārku formā. Pats apzīmējums "krinolīns" tika lietots jau kopš 1829. gada un apzīmēja cietu audumu ar zirga astru piedevu. Jaunu jēgu tas ieguva ap 1850. gadu, kad modē nāca tērpi ar ļoti pieguļošu augšdaļu, šaurām piedurknēm un kuplu, kupolveidīgu svārku daļu.

Sākotnēji svārku kuplumu nodrošināja vairāki (reizēm pat seši) sarežģīti piegriezuma apakšsvārki vai svārku daļā iestrādāti, no 3 līdz 12 kārtās likti volāni, turklāt katru volānu vēl papildus rotāja rišas, robota apakšmala vai apdares lentīte. Nereti audumu izgatavoja ar tādu aprēķinu, lai veidotos speciāla dekoratīva mala, ko izmantot svārku volānu šūšanai. Kupla silueta nodrošināšanai tomēr īpaši ērti izrādījās krinolīni ar metāla karkasu, kurus jau 1850. gados ražoja rūpnieciski.

Maksimālo izmēru krinolīns sasniedza ap 1858. līdz 1860. gadam, īpaši dažādos viesību tērpos. Atbilstoša silueta tērpus

sievietes valkāja arī mājas dzīvē, taču krinolīna izmērs te bija ievērojami mazāks, vai arī to aizstāja tikai stīvināti apakšsvārki. Par krinolīna norieta ieskaņu kļuva 1867. gada Vispasaules izstāde Parīzē, kurā tika demonstrētas jaunās modes tendences un jauni sieviešu tērpu siluēti.

Krinolīna laikmetā sievietes tērps nebija tikai tradicionālā kleita. Arvien populārāki kļuva svārki un blūzes vai virsjaciņa, zem kuras vilka ar izšuvumiem rotātu šemīzē. To, ka šādi tērpi lietoti arī Latvijā, apliecina kaut vai Garozas muižas īpašnieka L. fon Grothusa līgavas Luīzes fon Menzenkampfas tērps, kurā viņa redzama kādā ap 1852. vai 1853. gadu uzņemtā fotoattēlā.¹¹ Krinolīna tērps ar trīs volāniem svārku daļā redzams mugurā arī kādai citai vietējai dāmī - Svītenes muižas īpašniecei grāfienei Cecilijai fon Anrepai-Elmptai ap 1870. gadu uzņemtā fotogrāfijā.¹²

Krinolīna laikmeta tērpu darināšanai bija vajadzīgi viegli audumi, jo svārku apakšmala pa perimetru vakartērpos varēja sasniegt 10 metrus, un pat ikdienas tērpu apakšmalas apkār-

Miramu ģimene Durbes parkā. 1900. gads. O. E. Šmita foto. TMNM Nr. 25299/3.

tmērs parasti bija trīs līdz četri metri. Tāpēc populārākie audumi 19. gadsimta trešajā ceturksnī bija muslins, tafta, poplins, šifons, tarlatans, damasts, muarē, arī zīda samts un rūtoti tā sauktie "skotu" audumi. Virsapģērbu un pelerīnu izgatavošanai izmantoja vadmalu.

Deviņpadsmitā gadsimta 50. gadu sākumā populāra bija pelēka, pārļu pelēka, tumši koši zila, arī debesszila, koši zaļa, pudeļu zaļa, kastaņbrūna un nespodri brūna krāsa. Iecienīta bija arī melnā krāsa, un melnas krāsas apģērbu no zīda un samta nēsāja ne tikai sērās, bet arī ikdienā. Īpaši plaši to lietoja virsapģērbu darināšanai, bet vizīšu un vakara tērpos izmantoja arī tādu salikumumu kā melnas mežģīnes uz baltas taftas. Dienas apģērbā bija populārs arī sarkans, "aplauzts" purpurs ar zilu apdari, bet 1850. gadu beigās ļoti moderns kļuva dažādu nianšu violetais. Šim periodam raksturīga košu, ar pamataudumu kontrastējošu krāsu, sevišķi melnas, izmantošana tērpu apdarē. Tika lietotas arī mežģīnes, no kurām īpaši iecienītas bija gan baltas, gan melnas broderī tehnikā izšūtas mežģīnes.

Deviņpadsmitā gadsimta trešā ceturksņa tērpu raksturu lielā mērā noteica arī tehnoloģiju progress. Ap 1857. gadu sadzīvē ieviesās šujmašīnas, ko 1851. gadā patentēja gan Eliass Ho, gan Īzaks Singers. Tika izgudrotas ierīces arī mašīndarba mežģīņu izgatavošanai un broderī izšuvumu veidošanai. Modes jaunumus izplatīja dažādi preses izdevumi, informējot par sabiedrībā pazīstamu personu tērpiem, bet specializētos, tieši sievietēm adresētos izdevumos, līdztekus dzejai, romāniem un saimnieciska rakstura padoņiem, tika publicēti arī modes jaunumi, piegrieztu lapas un izšuvumu paraugi.

Durbes pili izgatavotais 19. gadsimta trešā ceturksņa tērps modelēts, izmantojot Latvijas Nacionālajā bibliotēkā esoša 1853. gadā Štutgartē izdota modes žurnāla 13 ieteikumus. Tērpu veido svārki uz krinolīna ar trīspakāpju volānu un pieguļoša jaciņa ar pagodas tipa piedurknēm, kā arī šajā laikā populārās papildus iepogājamās piedurknes. Tā pagatavošanai izmantots viegls, tumši zaļš dama tipa audums ar ziedu rakstu. Svārku volāni rotāti ar nelielu rišu gar to apakšmalu, bet jaciņas apdarē lietotas melnas samta lentītes un balta mežģīņu apaklīte.

Atbilstoši laikmeta modei, svārku silueta uzturēšanai izgatavots arī metāla stieplu karkasa krinolīns, virs kura velkami balta batista apakšsvārki ar volāniem. Interesanti, ka tieši 19. gadsimta vidū sievietes bez korsetes un apakšsvārkiem sāka nēsāt arī apakšbikses, kas bija diezgan pagaras, jostasvietā sasiename un rotātas ar mežģīnēm.

Ceturtais Durbes pili pašūtais tērps, atšķirībā no iepriekšējiem, nav izvēlēts, sekojot īpašnieku dzimtu nomaiņai vai citiem muižas dzīvei nozīmīgiem

notikumiem, bet drīzāk tādēļ, lai demonstrētu tieši 19. gadsimta pēdējai trešdaļai raksturīgo - ļoti specifisko tērpu modi. Durbes īpašnieks šajā laikā (no 1869. līdz 1903. gadam) bija Ludvigs fon der Reke, kurš savā dzimtā kļuva par pirmo bāriona titula nesēju. Ilgus gadus pavadījis Krievijā, viņš bija precējies ar Albertīni fon Firksu, bet pēc sievas nāves - ar viņas māsu Mariju. Ludvigs fon der Reke iegājis Tukuma novada vēsturē kā visu labi ieredzēts muižnieks, kura laikā Durbē valdīja materiāla labklājība un pili notika nopietni remontdarbi.

Raksturīgākā moderna sieviešu tērpa sastāvdaļa 19. gadsimta 70. un 80. gados bija turnīrs - ar īpaši piegrieztu apakšsvārku vai rūpnieciski izgatavota karkasa palīdzību veidota kupla, uz augšu pacelta svārku aizmugures daļa. Pirmo reizi turnīrs parādījās 70. gados, bet 80. gadu otrajā pusē tas kļuva vairāk konstruktīvs, siluetā bagāts un krāšņi dekoratīvs. Svārku daļas kuplums sākās zem vidukļa līnijas un koncentrējās mugurdaļā, audumam brīvi krītot līdz zemei. Svinīgos pasākumos un izejot sabiedrībā, turnīrs vienmēr bija lielāks un tam rak-

Pie Niadas strūklakas Durbē. 1900. gads. O. E. Šmita foto. TMNM Nr. 25298/3.

sturīgais siluets - izteiktāks, ko panāca, izmantojot speciālu karaku. Mājas dzīvē ērtības dēļ parasti lietoja auduma turnīru, kas, saglabājot fasona specifiku, tomēr mazāk ierobežoja kustību brīvību.

Vēlamais 19. gadsimta 80. gadu sievietes tēls bija slaidis un sievišķīgs - tika izceltas krūtis, šmaugs viduklis, apaļīgi gurni un plakans vēders. Šī tēla veidošanā galvenā loma bija tieši tērpiem, kuru ierobežojums bija ciets kā bruņas, ar pagarinātu priekšdaļu un saīsinātu aizmuguri. Tas sastāvēja no vairākām daļām, kuru savienojumu vilēs ievietoja vaļā ūsas vai korsetes metāla stiegras. Pagarinātu siluetu un graciozu gaitu nodrošināja šajā laikā apavu modē ienākušie augstie papēži.

Lai tērpa drapējumi veidotos iespējami plastiski, svārkus, izņemot pašu apakšējo daļu, neoderēja. Drapēriju raksturs un drapēšanas paņēmieni mainījās ik pēc aptuveni katriem pieciem gadiem. Laikā no 1875. līdz 1880. gadiem audumu drapēja plašos lokos, kurus kombinēja ar sīkām ielocēm, bet 80. gadu sākumā ļoti moderni bija drapērijas papildus izrotāt ar mežģinēm un volāniem. Pēc 1884. gada drapējums kļuva brīvāk krītošs - iepriekš lietoto ielocu un volānu rindu vietā svārku daļu visā to garumā veidoja sīkas ieloces jeb plisējums, bet virskleitas drapēja lēzenās, plastiskās ielocēs. Šajā piecgadē mežģīnes tika izmantotas, lai akcentētu tikai atsevišķas tērpa detaļas - aproces, kakla izgriezumu vai apkakli.

No turnīra izmantošanas dāmas atteicās tikai 19. gadsimta 90. gados - galvenokārt modē nākušo sportisko aktivitāšu un dinamiskāka dzīvesveida dēļ. Kundzes un jaunkundzes spēlēja tenisu, mācījās braukt ar moder-

no transporta līdzekli - velosipēdu, un to bija grūti vai pat neiespējami darīt turnīra svārkos.

Deviņpadsmitā gadsimta 80. gadu tērpiem piemērotākie bija smagi, krītoši audumi kombinācijā ar mežģinēm, vieglāku audumu volāniem un apdares lentēm. Populārs bija samts, brokāts, blīvi austie zīda audumi, kā arī vieglākie vilnas audumi. Modernās krāsas 80. gadu tērpos bija dziļas un piesātinātas, bet par īpaši modernu uzskatīja mēļos un violetos toņus kombinācijā ar melno.

Vienā tērpā nereti izmantoja dažādus atšķirīga materiāla audumus, bet tērpa atsevišķas sastāvdaļas (svārkus, virskleitas, atsevišķi stiprināmas šlepes) varēja mainīt un kombinēt, panākot lielāku tērpu daudzveidību. Tas bija ļoti praktiski, jo labāko aprindu dāmai arī tad, ja nebija paredzētas viesības, dienas laikā bija nepieciešami vairāki tērpi - rīta vizītei, pusdienām, pēcpusdienas pastaigai un vakariņām ģimenes lokā.

Latvijas Vēstures muzeja kolekcijā saglabājušies divi tērpi ar turnīra svārkkiem - tumši zils kostīms, iegūts Jelgava apriņķa Sīpeles pagastā,¹⁴ un krēmkrāsas kostīms no Jelgavas apriņķa Džūkstes pagasta.¹⁵ Diemžēl šie tērpi mūsu gadījumā nebija piemēroti tiešai kopēšanai, jo nepārprotami piederējuši vienkāršas kārtas sievietēm. Izgatavojot 19. gadsimta 80. gadu tērpu Durbes pili, tika izmantots modelis no kādas 1886. gadā Berlīnē izdotas grāmatas, kura atrodas Latvijas Nacionālajā bibliotēkā.¹⁶ Šī grāmata tapusi kā mācību līdzeklis šuvējām, un tajā atrodami ne tikai modernu tērpu un to detaļu kombinēšanas paraugi, bet arī detalizētas pamācības par tērpa piegrieztnes veidošanu un tērpa apda-

ri. Grāmatā parādīti arī vairāki auduma turnīra izgatavošanas veidi.

Durbes pilij pašūto tērpu veido plisēti svārkus un virskleita ar saņorētu aizdari muguras daļā un bagātīgi drapētu svārku aizmuguri. Tas šūts no tumši zila dama tipa auduma ar ieaustu puķu pušķu rakstu, bet apkakles un piedurkņu apdarei izmantotas mašindarba mežģīnes ziloņkaula baltā tonī.

Arī piektā Durbes pils tērpa hronoloģisko piesaisti noteica ne tik daudz būtiski pavērsieni muižas vēsturē, cik vēlēšanās radīt jūgendstila iespaidotu tēlu, kāds ap 1900. gadu noteikti nebija svešs arī Durbes pils sievietēm. Muižas īpašnieks no 1903. gada bija Karls Matias Fricis Ludvigs fon der Reke, kurš Getingenā bija studējis jurisprudenci un veiksmīgi vadīja muižas saimniecību. Viņam piederēja lieliska zirgaudzētava. Attīstīta bija arī lauksaimnieciskā ražošana. Šajā laikā jauninājumus piedzīvoja Durbes pils, kurā ienāca tādas modernā laikmeta parādības kā vanna un elektrība. Pils otrajā stāvā tika modernizētas viesu istabas. Karla Matisa sieva bija Eveline fon der Reke no Veis-Plonjanas atzara.

Divdesmitā gadsimta sākuma dāmu tērpu raksturīgākā iezīme bija S veida siluets, kuru panāca, akcentējot tievu vidukli (valkājot korseti un izmantojot platu samta vai ādas jostu) un tērpa apakšdaļā veidojot paplatinātus svārkus. Tipiskas šī laika tērpa detaļas bija tā sauktās "šķiņķa" piedurknes un augsta, kaklam cieši pieguloša apkakle. Lai gan tieši 20. gadsimts bija tas, kas uzsāka cīņu pret korseti kā sievietes veselībai kaitīgu apģērbu, gadsimta sākumā no tās vēl neatteicās.

1902. gadā modes pasaulē populāra kļuva ideja, kuru propagandēja beļģu arhitekts un mākslinieks H. van de Velde. Saskaņā ar viņa teoriju, sievietes individualitātei bija jāizpaužas tieši mājas tērpā. Ielas apģērbā tai bija jācenšas līdzināties vīrietim, bet svētku tērpi jādarina, ievērojot tradīcijas. Par jaunu iezīmi sievietes garderobē kļuva divdaļīgs kostīms, kas, veidots no zvanveida svārkjiem un pagarinātas vai bolero tipa žaketes, uzsvēra tērpa S veida siluetu. Svārki bija pieguļoši gurnos, un kuplums, kas aizmugurē bija izvērsts, sākās tikai ap ceļgaliem. Svārku kuplumu uzturēja apakšsvārki, kurus bieži speciāli darināja no čaukstošā taftas auduma.

Sievietes garderobē pastāvīgu vietu ieņēma svārki un blūze, ko tagad nēsāja arī bez virsjakas. Blūzes ņiebura daļā bija pieguļošas, piedurknes-pie pleca līnijas piekrokotas un kuplas, bet pie aproces šauras, apkaklītes-stāvas, cieši kaklam piegulošas. Šāda tērpa lokāla versija, piemēram, redzama mugurā Garozas muižas īpašniecei Ženijai fon Grothusai kādā 1900. gadā uzņemtā fotogrāfijā.¹⁷

No audumiem moderni kļuva plāni, krītoši, puscaurspīdīgi zīdi, kas kleitām, blūzēm un vākartērpiem bieži bija svītroti, ar spīdīgu virsmu (šifons, muslins, krepdešins). Vadmalu, samtu un plišu parasti lietoja ielas tērpu šūdināšanai. Audumu apdarē izmantoja austrumu, bizantiešu ornamentus, arī aplikācijas. Tērpus rotāja aproces un apkakles, ko varēja izgatavot gan no rūpnieciski darinātām mežģinēm, gan dažādās rokdarbu tehnikās.

Populārākās audumu krāsas 19. un 20. gadsimta mijā bija

pasteltoņi - dažādu nokrāsu sarkanais, blāvi zils, rozā, zaļš, kā arī eksotiskas, neparastas krāsas ar pavisam divainiem nosaukumiem - "nimfas gurna cerīkrāsa", "maigi zilās hortenzijas", "klusināti gaiši violets", "Nilas zilais", "kukurūzas krāsa", "salmu krāsa", "automobiļu sarkanā". Moderni bija arī visai negaidīti krāsu salikumi - zaļš samta tērps ar kafijas krāsas mežģinēm, sarkans ar zeltu un zilu u.tml.

Divdesmitā gadsimta sākuma apģērbu Latvijas muzeju kolekcijās ir samērā daudz, taču Durbes pils tērpa darināšanai apzināti tika izmantota piegrieztne no K. Berrisa grāmatas "Dāmu apģērbu sagriešanas māksla".¹⁸ Izgatavotais tērps ir reljefa samta kostīms tumšā vēsi zaļganpelēkā krāsā, to veido svārki ar nelielu šlepi, tolaik ļoti modernā bolero tipa virsjaka, kas rotāta ar smalki plīvētu volānu, un plāna, svītrotā, pelēcīgi rozā atlasa auduma blūze ar slēpto aizdari. Tērps pilnībā tika izgatavots atbilstoši grāmatā dotajam modelim un tā pagatavošanas tehnoloģijas aprakstam. Svārku silueta veidošanai tika pašūti arī laikmetam tipiskie tafatas apakšsvārki.

Durbes pils vēsturisko tērpu projektā piedalījās vairāki Tukuma muzeja darbinieki, projektu vadīja Tukuma muzeja galvenā speciāliste - Durbes pils pārvaldniece Daiga Šmitenberga, tērpu modeļus un piegrieztnes sagatavoja šo rindu autore, bet tērpu izgatavošanas praktisko daļu veica Tukuma šuvējs Imants Haņeckis.

Projekts "XIX gadsimta tērpi Durbes pilij" noslēdzies ar piecu skaistu vēsturisku tērpu radīšanu. Projekts jau tagad iegūvis

labas atsauksmes sabiedrībā un uzskatāms par nopietnu ieguldījumu Durbes pils un Tukuma muzeja popularizēšanā. Vienlaikus projekta gaitā veiktie pētījumi par 19. gadsimta tērpu vēsturi kalpojuši par pamudinājumu turpināt darbu, izzinot Latvijas tērpu vēsturi - šo, tik plašo, bagāto, taču pagaidām tikai virspusēji skarto Latvijas kultūrvēstures tēmu.

Izmantotie avoti un literatūra:

1. Laver J. A Concise History of Costume. - London, 1960.
- Kybalova L., Herbenova O., Lamarova M. The Pictorial Encyclopaedia of Fashion. - New York, 1968.
- Yarwood D. The Encyclopaedia of World Costume. - London, 1978.
- Thiel E. Geschichte des Kostums. Die europäische Mode von der Anfängen bis zur Gegenwart. - Berlin, 1980.
- Boucher F. 20.000 Years of Fashion. The History of Costume and Personal Adornment. - New York.
- Kybalova L. Das Große Bilderlexikon der Mode. - Dresden, 1980.
2. Kalniņa L. Ridznieku apģērbs 18. gadsimtā. / Gadsimtu sadzīves tradīcijas Rīgā. - Zinātniskā konference, Rīga, Mencendorfa nams, 1999. gada 9. februāris. - Rīga, 1999., 13.-15. lpp.
3. Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs. Apģērbu kolekcija. Sast. L. Kalniņa. - Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Rīga, 2000.
4. Freimanis I. Laiks. Laikmets. Mode. - Rīga, 1998.
5. Laikraksts "Gaišā", 1832, Nr. 98.
6. Rubenis A. 19. gadsimta kultūra Eiropā. - Apgāds Zvaigzne ABC, Rīga, 2002.
7. Latvija 19. gadsimtā. Vēstures apceres. Ath. red. J. Bērziņš. - Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, Rīga, 2000.
8. Gutkowska-Rychlewska M. Historia ubiorow. - Wroclaw, 1986.
9. Paraugi publicēti grāmatā: Himmelheber G. Kunst des Biedermeier. 1815 - 1835. - München, 1988.
10. Atrodas Rundāles pils muzejā. Audekls, eļļa, 39 x 31,5 cm, inv. Nr. K; 683.
11. Lancmanis I. Garozas muiža. Lambārtes muiža. - Rundāles pils muzejs, 2001., 10. lpp.
12. Lancmanis I. Svītenes muiža. Bērsteles muiža. - Rundāles pils muzejs, 2003., 6. lpp.
13. Allgemeine Muster-Zeitung. Album für weibliche Arbeiten und Moden. - Stuttgart, 1853., S. 1 - 24.
14. Latvijas vēstures muzejs, inv. Nr. VL 6776, VL 6777.
15. Latvijas vēstures muzejs, inv. Nr. VL 6817, VL 6818.
16. Lechner H., Beeg G. Anfertigung der Damen Garderobe. - Berlin, 1886.
17. Lancmanis I. Garozas muiža. Lambārtes muiža. - Rundāles pils muzejs, 2001.
18. Berris K. Dāmu apģērbu sagriešanas māksla. - Jelgava, 1901.

KULTŪRVĒSTURISKS APSKATS PAR LESTENES PAGASTU

Loāna Šulca, Mag. bist.

**Ģeogrāfiski vēsturiskā
izziņa**

Lestenes pagasts atrodas starp Irlavas, Degoles, Slampes, Džūkstes un Jaunpils pagastiem un ietilpst apgabalā, kur paugurājs pāriet līdzenu virsmā. Augstākā vieta atrodas Abavas augšgalā - 55 metri virs jūras līmeņa. Paugurājā ir auglīga un lauksaimnieciski izmantojama zeme, kas aizņem 69 % pagasta platības. Lestēnē iegūtās ražas pārsniedz Latvijas caurmēra ražas. Pagasta ziemeļu un dienvidu galā ir mežaudzes un nelieli purvi. Tā kā pagasts atrodas uz Lielupes un Ventas baseinu robežas, te sākas vairākas iztekas un sīku upīšu galotnes, kuru vairums novada ūdeņus uz Lielupi. Tādas ir Džūkstes augšgala satekas austrumu gals, Bērzes pietekas dienvidi, Abavas augšgals rietumos. Lielākie ezeri pagastā ir Lestenes un Kliģu ezeri (Lestenes ezers dēvēts arī par Pālansu).

Pagasta kopplatība 1926. gadā ir 7335 hektāru. Nekustamā īpašuma vērtība - Ls 203 221.

Pagasts atrodas starp divām dzelzceļa līnijām - Jelgavas un Tukuma, Liepājas un Glūdas. Tuvākie no ciemiem ir Jaunpils un Džūkste. Apdzīvotība pagastā - vidēji 15 līdz 24 iedzīvotāji uz kvadrātkilometru.¹

Tuvākā pilsēta ir Dobeles - 21 km, bet tuvākā dzelzceļa stacija - Bērzupe - 8 km.

Iedzīvotāju skaits 1920.- to gadu sākumā - 1571. Apdzīvoto

vietu skaits - 214 (jaunsaimniecības - 103, vecsaimniecības - 98).

1932. gadā iedzīvotāju skaits ir nedaudz palielinājies - 1580 (739 vīrieši un 850 sievietes).

1935. gadā - 1610 iedzīvotāji: vīrieši - 739, sievietes - 871. Pagasta kopplatība 110 km² jeb 10774,94 hektāru.

Pēc tautības iedzīvotāji iedalāmi šādi: latvieši - 94 %, krievi - 2 %, vācieši - 2 %. Pēc ticības iedalāmi: luterāņi - 84 %, katoļi - 6 %, pareizticīgie - 1 %. Apdzīvoto vietu kopskaits - 240.³

Pēckara gados (40. gadu beigās un 50. gadu sākumā) pagastā dzīvoja 1610 iedzīvotāji (t. sk. latvieši - 94 %, krievi - 2 %, vācieši - 2 %). Pēc ticības sadalījums ir šāds - luterāņi - 84 %, katoļi - 6 %, pareizticīgie - 1 %. Sētu kopējais skaits pagastā ir

291 ar 7655 ha zemes, no tām tīrumi aizņem 65 %, pļavas - 16 %, ganības - 9 %, meži - 4%, purvi - 1 %.⁴

1995. gadā, laikā, kad Tukumā muzeja organizēja ekspedīciju Lestēnē, pagastā dzīvoja 870 cilvēki. Pagasta kopējā platība 84 km².

Lestenes pagasta teritorijā ir vairāki kapi:

- 1) Pūpju kapsēta,
- 2) Libertu kapsēta,
- 3) Dziedzeru kapsēta,
- 4) Leģionāru kapi pie baznīcas,
- 5) Sarkanarmiešu kapi pie Kalnapūpjiem,
- 6) Sarkanarmiešu kapi pie Lapsiņām,
- 7) Sarkanarmiešu kapi pie Lejasviķiem,
- 8) Otrā pasaules karā kritušo Vācu armijas karavīru kapi 0,8 km no Unguriem,
- 9) Otrā pasaules karā kritušo Vācu armijas karavīru kapi pie Vīpiem,
- 10) Menonītu draudzes kapsēta pie "Vanagiem".

Lestenes pils. 1930.-tie gadi. Ed. Laskaševska foto. TMNM Nr. 36605.

1992. gadā arhitektūras pieminekļu sarakstā ietilpst šādi Lestenes pagasta objekti:

- 1) Lestenes baznīca,
- 2) Lestenes muižas apbūves komplekss,
- 3) Lestenes muižas dzīvojamā ēka,
- 4) ieejas durvju komplekts Lestenes muižas dzīvojamajā ēkā,
- 5) interjera dekoratīvā apdare,
- 6) margu fragments fasādē,
- 7) divas krāsnis,
- 8) Lestenes muižas kalpu māja,
- 9) saimniecības ēka,
- 10) vārtu kaluma fragments,
- 11) parks.

Lestenes muiža 17. – 19. gadsimtā

Līdz 17. gadsimta otrajai pusei Lestenes novads pieder Jaunpils muižas īpašnieku fon der Rekes dzimtai. Par Lestenes pagastu kā par pastāvīgu vienību var sākt runāt no 1669. gada 5. jūnija, kad Lestenes muižu nopirka Georga I no Nurmuižas mazdēls, poļu armijas pulkvedis, bijušais hercoga Jēkaba sūtnis Francijā Jurgens Georgs fon Firkss. Viņš apprec Jaunpils muižas īpašnieka Fridriha fon Rekes māsu Annu Elizabeti fon Reki. Pēc Georga seko viņa vienīgais dēls Karls Fridrihs (dzimis 1679. gadā), poļu kambarkungs un viens no Kurzemes hercogvalsts vienīgā ordeņa - Nopelnu krusta - nedaudzajiem bruņiniekiem. Viņu nošauj hercoga gvarde 1715. gada 21. janvārī Jelgavā, jo izcēlās strīds starp hercogvalsts muižniecību un hercogu – regentu Ferdinandu. Pēc tiesas prāvas Karla Fridriha īpašums stipri samazinājās. Nav atrodamas ziņas par Firksu īpašumu sākotnējo lielumu.

1720. gada 16. jūlijā Lestenei pievieno Klīgu muižu, bet precīzas ziņas par pagasta lielumu nav.

Daļa no Lestenes muižas zāles. 1918. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28035.

Ja varam ticēt toreizējam Lestenes mācītājam Johanam Fridriham Urbānam, tad Karla Fridriha vienīgais dēls Ferdinands ievērojami paplašinājis savus īpašumus. 1768. gadā viņš nopērk Upesmuižu, kas ietilpa Zebrenes pagastā, 1780. gadā – Zušumuižu (turpat) un 1790. gadā – Zemīti.

Viņa vienīgais dēls – Ferdinands Ulrihs, kam viņš atstāj Upesmuižu, mirst, atstādams četrus dēlus. Vecaistēvs (miris

1794. gadā) īpašumu sadala trīs daļās – Lestene, Zemīte un Upesmuiža ar Zušumuižu.

Tālākās ziņas ir tikai par vienu no dēliem Enkelu Ferdinandu Ulrihu, kurš 1795. gadā sāk valdīt Lestēnē.

Lestenes Firksu ciltszars izskatās šāds:

- 1) Georgs Jurgens fon Firkss (1669.–1702.),
- 2) pirmā sieva – Anna Elizabete fon Reke (mirusi 1670. gadā),

Skats uz Lestenes muižas terases. 1917.gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr.28051.

Lestenes muižas vārti. 1984. gads.
O. Limeža foto. TMNM Nr. 30359/13.

- 3) otrā sieva – Luīze Marija fon Ketterere (1670.–1679.),
- 4) trešā sieva – Veronika Marija fon Bēra (1686.–?)
- 5) Karls Fridrihs fon Firkss (1702.–1715.),
- 6) Ferdinands fon Firkss (1715.–1794.),
- 7) Ferdinands Ulrihs fon Firkss (miris 1789. gadā, četri dēli),
- 8) Enzels Ferdinads fon Firkss (1795.–1848.),
- 9) Pauls fon Firkss (1848.–1874.), sieva Sofija fon Firkss, dzimusi fon Livena,
- 10) Barons Pauls fon Firkss (1874.–1882.)
- 11) Adele fon Livena (1882.–1895.), nomira bez pēcnācējiem,
- 12) Pauls fon Firkss (barona Paula otrais dēls 1895.–1920.)

Pēdējam muižu atsavināja agrārās reformas rezultātā.

Barons Firkss. 20. gadsimta sākums.
Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28049.

Kā vēsta laikraksti, Lestene ir dzimtpagasts un mājas iepirkusi no barona Firksa 1880. un 1881. gadā par augstu maksu - no 30 līdz 60 rubļiem pūrvieta (1 pūrvieta - 0.37 ha). Tomēr konkrēts māju skaits apskatāmajā laikā periodā nosaukts netiek. Vienīgās ziņas par māju skaitu var iegūt, apskatot 1707. gada Lestenes muižas māju ģenerālkarti, kur iezīmēta 91 māja (ieskaitot 1720. gadā pievienoto Kliģu pagastu).

1857. un 1858. gadā pastāv trīs privātmuižas - Lestenes muiža, mācītājmuiža, Kliģu muiža. Kopā Lestēnē dzīvo 3161 iedzīvotāji.

Laikā no 1835. līdz 1890. gadam piedzimuši 67 bērni, no viņiem 33 bijušas meitenes un 34 zēni. Norādītajā laikā posmā vidēji gadā miruši 56 cilvēki.⁵

Lestenes pagasta muižas 20. gadsimtā

Divdesmitā gadsimta sākumā vēstures avotos Lestenes pagastā minētas vairākas muižas: Lestenes muiža, Kliģu muiža, Jaunlestenes muiža, Annas muiža, Marijas jeb Mariņmuiža, Ferlanda muiža, Lielbērzes muiža, Lestenes mācītājmuiža, Kārļa muiža.⁶

Sīkākas ziņas ir tikai par Lestenes muižu un Mariņmuižu.

1920. gadā **Lestenes muižas** īpašnieks ir barons Pauls Firkss. Par muižas zemes platību datu nav, bet ir ziņas, ka mežs aizņēmis 7318 pūrvieta. Kliģu muižai - 532 pūrvieta meža.⁷

Pēc agrārreformas pagasta valde apspriež jautājumu - kur un kādā veidā būtu ierādāma Lestenes muižas nu jau bijušajam īpašniekam Paulam Firkssam 50 ha liela neatsavināmā daļa.⁸

Pauls Firkss Lestenes muižu nomā - gan centru, gan muižas

Lestenes muižas nodegusi kalpu māja. 1986. gads. O. Limeža foto. TMNM Nr. 30370/2.

saimniecības ēkas. 1922. gadā Pauls Firkss atdod pagasta sabiedrībai klēti labības krājumu novietošanai pret atlīdzību 1 rublis gadā.⁹

1923. gadā pagasta valde nolemj - tā kā Lestenes centrā ir lieli augļu dārzi, muižas nomniekam nekavējoties vajadzētu ierīkot augļu apstrādāšanas iestādi - fabriku.¹⁰

Savukārt Lestenes lauksaimniecības biedrības rūpnīcas iestādes pieprasīja Lestenes muižas bijušo riju ar 10 ha zemes piešķirt dzimtipašumā - mašīnu koplietošanas un vaislas stacijas ierīkošanai.¹¹

Ir zināms, ka 1920. gadā Lestenes muižā dzīvojusi kāda Marija Lange, kura no pagasta pieprasījusi maizi, bet šī prasī-

Lestenes muižas mūra žogs ar vārtu aili. 1988. gads. O. Limeža foto. TMNM Nr. 30361/3.

Lestenes muižas bijušais spirta brūzis. 1962. gads. O. Līmeža foto. TMNM Nr. 30360/2.

ba noraidīta.¹² Kliģu muižā dzīvojis Fricis Rozentāls,¹³ bet Jaunlestenes muižā - Augusts Ozols, kurš pagasta padomē iesniedzis lūgumu atbrīvot viņu no aktīvā karadienesta, jo ir vienīgais strādnieks jaunsaimniecībā.¹⁴

Lai novērtētu zemi sadalītajās muižās un rentes mājās, pagasta padome ieceļ palīgus: Ferlandu muižā - Augustu Lejiņu, Mariņmuižā - Jāni Freimani, Jaunlestenes muižā - Pauli Grinbergu, Kliģu muižā - Kristapu Kamaru, rentes mājās - Ansi Krastiņu.¹⁵

1932. gadā pagasta valdes apspriedē tiek izvirzīts jautājums par Lestenes muižas kultūras centra un Abavas muižas mazā kultūras centra nomnieku (pēdējai nav zināms) pienākumu nepildīšanu saskaņā ar nomas līgumu. Abi kultūras centri ir nekārtīgi un par to apkopšanu nomnieki neinteresējas. Pagasta padome atzīst, ka turpmāk vairs nevajadzētu centrus iznomāt, bet sadalīt tos jaunsaimniecībās, centra dārzus - dārzniecībās, jaunsaimniecībām iedalot pļavu starpgabalus lielajā Lestenes purvā, kurš ir meliorēts, bet stāv neizmantots. Tā varētu izveidot 25 jaunsaimniecības un 25 dārzniecības.¹⁶

1933. gadā tiek ierīkotas grantsbedres uz valstij piederošās Lestenes muižas centra zemes, jo pagasta centrā trūkst labas grants ceļu labošanai, kas notiek klaušu kārtā.¹⁷

1934. gadā Lestenes muižu par nopelniem brīvības cīņās piešķīra ģenerālim Mārtiņam Hartmanim (1892.-1941.), kurš 1919. gada jūlijā bija Latvijas armijas virspavēlnieka štāba operatīvās daļas priekšnieks. Vēlāk te dzīvojuši viņa meita dzejniece Astrīda Ivaska.

Vienlaicīgi pagasta valde nolēmj par Zemkopības ministrijas noteiktu maksu iegūt dzimtīpašumā uz Lestenes pagasta pašvaldību vārda vairākus zemes gabalus šādām vajadzībām:

- 1) no Lestenes muižas atdalīto zemes gabalu ar nosaukumu "Lestenes nespējnieku patversme", kopplatība 1,56 ha;
- 2) no Lestenes muižas atdalīto zemes gabalu ar nosaukumu "Lestenes brīvkapi" kapsētas ierīkošanai, kopplatība 1,67 ha.

Valde nolēmj iekļāt šos zemes gabalus, pievienojot tai arī vēl uz zemes gabaliem gulstošos valsts aizdevumus par Ls 500. Valsts Zemes bankai un par nosacīti atlaistās izpirkšanas maksas ar % nodrošinājumu Ls 592. apmērā ar % Zemkopības ministrijai.¹⁸

Lestenes pagasta bijušās Mācītājmuižas drupas. 1995. gads. M. Laudaka foto. TMNM Pza 1485.

Kaut arī muiža 1934. gadā atdota M. Hartmanim, Lestenes kultūras centru joprojām iznomā Pauls Firkss un arī Ērihs Lange.

1934. gada 13. jūnija Pagasta padomes sēdē izskatīts jautājums, kuru iesniegusi Centrālā Zemes ierīcības komiteja - par Lestenes muižas kultūras centra sadalīšanu. Pagasta padome atzina, ka ir nepieciešams, pieprasīt Lestenes muižas pili priekš pagasta sabiedrības kultūrālām vajadzībām, jo līdz šim Lestenes pagasta sabiedrība ir atradusies neapskaužamā stāvoklī un visas pagasta biedrības un organizācijas ir spiestas mināties un darboties ļoti sliktās un nepiemērotās telpās - Lestenes muižas manēžā. Turklāt

Lestenes muižas ipašniece Astrīda Ivaska, dzim. Hartmane ar dzīvesbiedru un Annu Žiguri Lestēnē. 1989. gads. V. Koršunova foto. TMNM Nr. 33733.

Skats uz Lestenes pagasta bijušo Abavas muižu no dārza puses. 1995. gads. M. Laudaka foto. TMNM Pza 1472.

pagasta pašvaldībai nav telpu ārsta novietošanai, kāds pagastā ir ļoti nepieciešams.¹⁹

1935. gada 15. aprīlī Lestenes pagasta valde lūgusi Zemkopības Departamentu gādāt, lai tiktu nokārtoti nodokļu parādi Ls 1125 apmērā un centrālā nomniekam Paulam Firksam izsniegtā sēklas fondu aizdevuma atmaksa Ls 632,48 apmērā.

1937. gadā pašvaldības īpašumā iegūts Lestenes muižas zemes gabals "Lestenes bibliotēkas biedrība". Zemes kopplatība - 0,74 ha, t. sk. aramzemes - 0,04 ha, ganības - 0,12 ha, parks - 0,25 ha, nederīga zeme - 0,33 ha. Zeme novērtēta par Ls 23, pati ēka - par Ls 9000.

Arhīva materiālos ir saglabājušās atsevišķas ziņas par **Marijas jeb Mariņmuižu**. 1924. gadā valdē tiek apspriests jautājums - kādas ēkas muižā ir iegūstamas pagasta sabiedrības īpašumā. Pagasta padome nolēma: iegūt pili II pakāpes pamatskolas ierīkošanai, mazo dzīvojamo ēku skolas apkalpotāju dzīvokļiem, maizes cepļi maizes cepšanai, klēti un dārzu, kā arī zirgu stalli lopu kūtij un pagrabu.²⁰

1927. gadā tiek uzaicināti amatnieki, lai blakus ēkā - stallī - iekārtotu dzīvokli. Mariņmuižā ir nolemts izveidot skolu.²¹

1928. gadā muižas zeme tiek iznomāta Pēterim Šukurim. Pēc pagasta padomes lēmuma zemes īpašnieks ir skola. Zemes kopplatība - 11 ha. Iznomāšanas līgums tiek no jauna noslēgts 1930. gadā. Pagasta sabiedrībai pieder muižas dzīvojamā ēka - skola, klēts, zirgu stallis, maizes cepļis, dzīvoklis. Skola muižā ir no 1932. gada.²²

Lestenes mācītājmuiža dibināta kopā ar baznīcu 1670. gadā, tomēr pirmās noteiktās ziņas par to ir no 1700. gada. Sākumā mācītājmuižai piederēja četras klaušu mājas. 1881. gadā konsistorija šo kārtību grozīja un panāca ar Lestenes muižu vienošanos par noteiktām nodevām. Divu kilometru attālumā no mācītājmuižas atrodas Lestenes baznīca ar 350 vietām. Mācītājmuižā ir 50 ha zemes.²³

Lestenes baznīca

Līdz 17. gadsimta otrajai pusei Lestē savas baznīcas nebija. Situācija mainījās 1669. gadā, kad Lestenes muižu nopirka poļu armijas pulkvedis, bijušais hercoga Jēkaba sūtnis Francijā Georgs fon Firkss. 1670. gadā viņš uzsāka plašus celtniecības darbus muižas kompleksā, nodibināja baznīcu un pastorātu (mācītājmuižu; tagadējās "Dūjas"). Baznīcas dibināšana bija gan vairāk simbolisks akts, jo pati baznīcas ēka tā arī netika uzcelta. To pierāda kaut

Lestenes baznīca. 1930.-tie gadi. K. Erdmana foto. TMNM Nr. 30356/2.

Ērģeles Lestenes baznīca. 1930.-tie gadi. Ed. Laskaševska foto. TMNM Nr. 36607.

vai fakts, ka pirmais mācītājs - Jakobs Kristians Gercs Lestē sāka strādāt tikai 1700. gadā.

Baznīcas celtniecība tika uzsākta tikai 17. gadsimta pēdējos gados. 1700. gada septembrī namdara Hansa Mihaela Šrēdera vadībā jau bija pabeigta baznīcas jumta konstrukcija. 1703. gadā Lestenes baznīca jau minēta kā jaunuzcelta, taču segta vēl ar salmu (pagaidu) jumtu.

Kā redzams, būvdarbi tika veikti samērā lēni, un tikai ap 1704. līdz 1709. gadu Karla Ferdinanda fon Firksa laikā tika pabeigta baznīcas āriene, bet interjera izveide - 1754. gadā, viņa dēla Ferdinanda fon Firksa valdīšanas laikā. Plašs kapitālais remonts baznīcai veikts 1890. gadā, bet sīkāka informācija par šo remontu nav atrasta. Ir aprēķināts, ka Lestenes baznīca atrodas 560 46' 26" ziemeļu platumā un 70 11' 23" rietumu garumā.

Lestenes baznīca būvēta ļoti vienkāršās formās ar apmestām

sienām zem stāva kārniņu jumta un masīvu, kvadrātisku torni rietumu galā. No daudziem citiem lauku dievnamiem, kas šādā izskatā Kurzemē celti jau kopš Gotharda Ketlera laikiem, tā atšķiras ar visai iespaidīgiem izmēriem un lieliem, gotiski spraišļotiem logiem. Celtnes dominante bija tās torņa smaile, kas, ja ticam teiksmām, sava augstuma dēļ spējusi maldināt pat jūrasbraucējus.

Torņa smaile aizgāja bojā 1747. gadā, kad tajā iespēra zibens. Ugunsgrēkā sakusušo zvanu atlēja no jauna vēl tā paša gada beigās, tā uzrakstā iemūžinot bēdīgā notikuma aprakstu: "Es saucu dzīvos uz grēku nožēlošanu un mirušos uz mieru. Klausieties, cilvēki, mana gaišā saskaņa slavas gūstā. Un, ja tu dzirdi manu gaišo skaņu, nes Dievam upuri. Pirms septiņiem gadiem augstdzimušais Ferdinands Firkss, pulkvežleitnants, Lestenes muižas dzimtkungs, lika mani izliet. 06.08.1747 ar Dieva sūtījumu blakus tornim mani iespēra zibens. Ar augstāk minētā pulkvežleitnanta gādību 1747. gada 15. decembrī mani izlēja no jauna."

Torņa smaili jau krietni pieticīgā veidā atjaunoja tikai Ferdinanda Ulriha fon Firksa laikā 19. gadsimtā.

Pretstatā baznīcas skarbajai ārīenei, tās interjers bija pārsteidzoši grezns. Pilastriem rotāti pilāri dalīja telpu trīs jomos, kurus sedza skaistas krusta un zvaigznes velves. Interjera barokālo noskaņu kāpināja zeltīti kapiteļi, arku slēdzējakmeņi un velvju ribojuma krustpunktos izveidotas rozetes. Uz vienas no tām, kas bija veidota kā eņģeļu galviņu ietverta, atradās gada skaitlis "1704", kas norādīja laiku, kad baznīcas interjers izveidots.

Altāris Lestenes baznīcā. 1930.-tie gadi. Ed. Laskaševska foto. TMNM Nr.36606.

Baznīcas iekārtas autors ir slavenais Ventspils kuģu būvētavas kokačigālnieks Nikolass Sēfrenss Jaunākais (1660.-1710.). Baznīcas iekārta iegājusi mākslas vēsturē kā izcilākais Latvijas baroka piemineklis. Visi priekšmeti ir izgatavoti vienlaikus ar celtnes iekštelpas apdari.

Lestenes altāra retabls - milzīga, turpat 10 metru augsta trīsstāvu būve ar apmēram 30 apaļskulptūrām un cilņiem - bija viens no lielākajiem Latvijā. Altāra centrā bija ilustrētas trāģiskākās Jaunās Derības lappuses - "Krustā sišana", "Kapā guldišana".

Atšķirīgi veidots bija trešais stāvs, kur "Debessbraukšanas" cilni aizstāja ažūra "Glorija" (liesmojošas saules motīvs). Pārējo daļu aizpildīja eņģeļu un apustuļu figūras. Altāris bija milzīgi liels un bagātīgs skulptūru galerija.

Patiesi unikāla bija Lestenes baznīcas kancele. Šajos cilņos, par paraugu kuriem bija kalpojušas 17. un 18. gadsimtā populārās simbolu grāmatas, nosacītu tēlu un simbolu valodā bija ie-

miesoti dažādi kristīgās morāles postulāti. Piemēram, burbuļu pūtējs ar smilšu pulksteni simbolizēja bez istās morāles nodzīvotā laika bezjēdzību; bites, kas aplido rožu krūmu, mācīja ņemt no Dieva vārdiem tikai labo - līdzīgi bitēm, kas vāc medu. Ar kanceli kompozicionāli bija saistīts arī biktssols. Baznīcas ērģeles ar 33 registriem 1707. gadā izgatavoja Liepājas ērģelbūvētājs Korneliuss Rēneuss. Cits Liepājas ērģelbūvētājs Kārlis Hermanis 1847. gadā ērģeles papildināja ar vēl 10 registriem, bet 1873. gadā senais instruments tika aizstāts ar jaunu.

Starp eņģeļu figūrām, kas ar taurēm, flautām, timpāniem, stabulēm rokās simbolizēja ērģeļu kā dievišķā mūzikas instrumenta ideju, atsevišķas figūras, pielietojot vienkāršus mehāniskus pievadus, bija veidotas kustīgas. Ērģeles spēlējot, speciāls mehānisms darbojās ar aukliņu un figūras kustējās.

Viena no teikām stāsta, ka ērģeles taisījis kāds vietējais jauneklis, kuram par šo darbu apsolīta brīvība un muižas īpašnieka audzumeitas Marijas roka. Kad darbs bijis galā, jauneklim izdūruši acis, lai viņš nespētu uztaisīt citas - pārākas ērģeles. Tā aklais meistars lūdzis atļauju nospēlēt iesvētīšanas dievkalpojumu. Brīnumaino ērģeļu satriekti, dievlūdzēji metušies ceļos un saukuši: "Ak, svētā Lestene!" Pēc dievkalpojuma jauneklis ērģelēm kaut ko pada-

Lestenes baznīca pēc Otrā pasaules kara. 1940.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 30356/3.

rījis - tās vairs nav darbojušās un neviens vairs nav mācējis tās salabot.

Citā variantā šī pati teika vēsta, ka abi jaunieši gan laimīgi saderināti, taču laulāšanās brīdī baznīcā ienācis kāds mēra slimnieks. Visi klātesošie aplipināti ar ļauno sērgu un drīz vien miruši. Šī teika sasauca ar patiesību, jo Lestenes iekārta bija Sēfrensa Jaunākā darbs. Viņš mira 1710. gadā Lielajā mērī.

Sēfrenss nomira, tādēļ netika pabeigta uzsāktā iekārtas krāsošana un tā gandrīz pusgadsimtu nostāvēja puskrāsota. Gaiši pelēko krāsojumu ar zili un zaļi "marmorētām" kolonnām un bagāto zeltījumu iekārta ieguva tikai 1754. gadā.

No kādreizējā baznīcas inventāra atzīmējami Jelgavas sudrabkaļa Mihaela Rēla 1710. gadā kaltais vīna kauss ar patēnu, divi ar zeltu un sudrabu izšūti samta upura maki (1703.), Jelgavas meistara J. H. Glandorfa kaltais upurmaks ar Firksu un Bēru ģerboņiem, 19. gadsimtā darinātā kristāmā bļoda. No lielākajiem baznīcas priekšmetiem minamas vēl divas provinciālas rokoko formās grieztas epitafijas (Karlam un Ferdinandam Firksiem), bēru karogs, ar gleznotu Ferdinanda fon Firksa portretu (1794.), četri ar ādu tapsēti atzveltņus krēsli (17. gadsimts) un divas melni krāsotas liķu nestuves no baznīcas celšanas laika. Īpaši jāpiemin pie kanceles piestiprinātais smilšu pulkstenis ar četriem laika rādītājiem.

Lestenes baznīca piederēja evaņģēliski luteriskajai draudzei. Strutele bija Lestenes filiālbaznīca, tāpēc materiālos tiek minēta Lestenes-Struteles draudze.

Visi Lestenes mācītāji līdz 19. gadsimtam bijuši vācu tautības:

Jakobs Kristians Gercs (1700.-1719.), Andreass Johans Brunnengrēbers (1720.-1731.),

Vilhelms Moriss Hafens (vai Hāks) (1731.-1740.),

Johans Fridrihs Urbāns (1741.-1803.),

palīgi - Fridrihs Kazimirs Urbāns (1788.-1796.) un Johans Georgs Lebuhts Rihters (1796.-1803.)

Karls Fridrihs Vatsons (1803.-1826.), Karls Hermans Kupfers (1827.-1860.),

Heinrihs Vilhelms Kupfers (1860.-1878.),

Heinrihs Vilhelms Klapmeijers (no 1878. gada), palīgs - Oskars Teodors Vidars (1894.-1897.).

Abi Urbāni ne tikai pildījuši savus baznīcas pienākumus, bet arī atstājuši rakstiskas liecības par to, kā rīkoti Ferdinanda fon Firksa jubilejas svētki.

No 1803. līdz 1826. gadam kā mācītājs darbojies Karls Fridrihs Vatsons. Viņš pazīstams kā nozīmīgs Latvijas kultūrvēstures pētnieks un viens no pirmajiem latviešu laikraksta "Latviešu Avīzes" dibinātājiem.

Dievkalpojumi pārsvarā notikuši latviešu valodā, vācu valodā - tikai sešas reizes.

Deviņpadsmitā gadsimta beigās Lestenes-Struteles draudzē ir vairāk nekā 2500 cilvēku, izņemot 30 vāciešus, pārējie latvieši.

1922. gadā Lestenes draudze ir piesavinājusies Pūpju kapus un uzlikusi nodokli - 15 rubļu gadā atsevišķiem kapu vietu īpašniekiem, pretējā gadījumā brīvas vietas tiks atdotas citiem. Valde pagastā nevar izšķirties kā īpašums ir kapi - pagasta sabiedrības vai baznīcas īpašums. Valde balsošanā pieņem pirmo variantu.

Divdesmitā gadsimta 30. gados Lestē ir luterāņi - 84%, katoļi - 6%, pareizticīgie - 1%.

Par traģisku pagrieziena brīdi baznīcas vēsturē kļuva 1945.

gads, kad izdega dievnama tornis un artilērijas apšaudē ievērojami tika bojātas pārējās celtnes daļas. Kaut arī tūlīt pēc kara jumts tika salabots un novērsta celtnes tālākā bojāšanās, baznīcas stāvoklis arvien pasliktinājās.

1961. gadā Lestenes draudzei aizliedza turpmāk noturēt dievkalpojumus. Pamestajā celtnē sākās nesodīta iekārtas demolēšana un izvazāšana. Slavenā viesu grāmata, kurā 30. gados savu sajūsmu bija apliecinājuši gan Latvijas, gan ārvalstu izcili valsts un kultūras darbinieki, nonāca Tukuma muzeja krājumā.

1963. gadā nodega baznīcas jumts un ēkas stāvoklis kļuva kritisks. Tajā tika iebūvēta kalte un klēts. Sapostītā iekārta tika pārvesta uz Tukumu, vēlāk - uz Rundāles pils muzeju. Baznīca kā vienots kultūrvēstures un mākslas ansamblis beidza pastāvēt.

Uz Rundāles pils muzeju aizvests:

- 1) Lestenes baznīcas altāra 1. stāva malas rotājums - alautu vija,
- 2) Altāra fragments 2. un 3. stāvs,

Lestenes pagasta Pūpju kapi. 1920.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 30307.

- 3) Biktsola fragments - fasādes siena,
- 4) Kanceles uzejas portāls,
- 5) Ērģeļu prospekta fragments - stabuļu tonis,
- 6) Ērģeļu prospekta fragments - mazais ērģeļu prospekts.²⁴

Teikas par Lesteni

Teika stāsta, ka Velns esot gribējis celt tiltu pār Lestenes ezeru. Viņš zinājis, ka Lancenieku pagastā ir milzum daudz akmeņu - gan lieli, gan mazi, tāpēc paņēmis lielu maisu un sācis tur akmeņus lasīt. Kad maiss bija pilns, Velns nesis to uz Lestenes ezeru. Ceļā maisam gadījies caurums, un akmeņi bi-ruši ārā, kamēr Velns nonācis pie Lestenes ezera, maisā palicis tikai viens milzīgi liels akmens.

Tā kā sākusi jau gaisma aust (Velns strādājis tikai pa nakti), viņam nekas neiznācis un Velns akmeni iesviedis Lestenes ezera pašā vidū.

No tā laika vēl šodien Lestenes ezera vidū esot viens liels, liels akmens, ko Velns iesviedis. Kur Velnam laukakmeņi bi-ruši, ir akmeņiem nosēta strīpa pāri visiem laukiem tieši uz Lestenes ezeru.²⁵

Grīvenieku, Ķepuru un vēl citu saimniecību laukos plata zemes strīpa kā sētin nosēta akmeņiem. Turpretim blakus - Lancenieku pagastā - nav neviena akmeņa.

Savukārt pie Lestenes lielceļa 21 km no Lestenes muižas atrodas kāds avots. Senāk Lestenes muižā dzīvojis skops kungs. Viņš pavalstniekus ļoti izkalpinājis un ar to sakrājis lielu bagātību. Mirdams viņš naudu nevienam nav gribējis atstāt, tāpēc licis uztaisīt lielu dzelzs lādi, kurā salicis visu savu bagātību. Lielo lādi viņš nogremdējis avotā.

Tagad vasarā siena laikā ar grābekļa kātu varot sataustīt lādes vāku. Mierīgā saules laikā, kad ūdens esot dzidrs, varot saredzēt uz lādes sēžam skopā muižnieka dvēseli. Kurš gribot lādi ar visu naudu dabūt, tam jāatstāj sieva ar diviem bērniem, lai tie nomirstot pie šī avota. Līdz ko tas būšot izdarīts, lāde tūlīt uzpeldēšot virs avota un naudu varēšot viegli dabūt. Līdz šim neviens tāds gudriņiņš nav gadījies.²⁶

Kāda cita teika stāsta, kad Lestenes aklais kungs (pēdējā barona tēva tēvs) vēl bija redzīgs, viņš šausmīgi cilvēkus pēris. Reiz viņš pieķēries vienam nevainīgam. Tas pēc pēriena atgriezies un teicis: "Nu apskaties labi, ko tu esi pēris. Tu savā laikā vairs citus neredzēsi!" Pēc tam barons kļuvis pavisam aklis.²⁷

Vēl cita teika stāsta, ka baroni Firksi savus ļaudis sodījuši ar knūtām pie spirta brūža. Lielmāte bijusi laba un nav varējusi paciest ļaužu mokas, tāpēc vēlāk sāka sodīt Kāķu kalnā. Tā kalns arī dabūjis savu nosaukumu.²⁸

Teikas stāsta, ka Kāķu kalnā cilvēki arī kārti. Kārtas meitas, kam gadījies bērns, turklāt pakārtas ar visu bērnu un turpat arī apraktas. Tur kārti arī cilvēki, kas vēl smagāk esot noziegušies. Pēc nostāstiem, tā priede vēl it kā arī tagad tur stāvēt.²⁹

Menonītu draudze

Pēc ticības piederības pagasta iedzīvotājus 20. un 30. gados varētu iedalīt šādi: luterāņi - 84%, katoļi - 6%, pareizticīgie - 1%. Taču bija vēl kāda cita ticības draudze - menonīti, kuri dzīvoja Lestenes pagasta "Vanagos" (tagad Džūkstes pagasta teritorijā).

Menonītu draudzes mācītājs Fricis Krigerts. 1926. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28535.

Menonītu draudze Kurzemē izveidojās 1902. gadā, kad Kurzemes gubernators parakstīja atļauju izveidot menonītu apgabalu, kur valdītu savi garīgie likumi un savs mācītājs noturētu dievkalpojumus. Kā pirmais no mācītājiem minams Johans Volbergs. Menonītu apgabālā toreiz ietilpa 10 ģimenes jeb 61 ticīgais.

Taču menonīti Kurzemē parādījušies jau krietni agrāk - ap laiku no 1807. līdz 1815. gadam, kad tiek nosprausta robeža starp Prūsiju un Krieviju.

"Vanagu" menonītu draudzi vadījis mācītājs Fricis Krigerts. Šeit bijusi labi iekopta saimniecība, kuras vadība bijusi brāļa Žaņa Krigerta pārziņā (viņš arī pagasta vecākais). Savukārt brā-

Menonītu draudzes orķestris. 1920.- tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28537.

Menonītu draudzes altāris ražas svētkos Lestenes pagasta "Vanagos". 1920.- tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28538/6.

lis Kārlis Krigerts bijis dārznieks "Vanagos". Saimniecībā izveido- tas vairākas siltumnīcas, kur audzētas vīnogas. Šurp braukuši dārzkopības speciālisti sniegt konsultācijas. Darbā gājuši visi

Lestenes II pakāpes pamatskolas (Mariņmuiža) skolas pārzinis Žanis Arnolds Milts un viņa sieva skolotāja Vera Milts. 1930.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 30342.

kopīgi un arī ienākumi sadalīti vienlīdzīgi. Kā stāstīja vairāki lestenieši, "Vanagos" kolhozs pastāvējis jau Latvijas laikā. Mājās bijis savs orķestris, savs altāris lūgšanām un pat ērģeles. Draudzes locekļiem izveidota atsevišķa kapsēta.

Interesants fakts, ka padomju represiju laikā neviens no menonītiem netika izsūtīts, un 1949. gadā visi draudzes locekļi iestājās kolhozā. Pat šajā laikā draudzes locekļi saglabāja vienotību ģimenē. Pēdējo draudzes locekļu vārdi lasāmi uz kapu kopiņām "Vanagu" māju kapsētā.³⁰

Izglītība un skolas Lestēnē 17. – 19. gadsimtā

Līdz 19. gadsimta otrajai pu- sei mājapmācība palika galvenais latviešu izglītošanas veids. Pirmās konkrētās ziņas par mājapmācību Lestenes pagastā sniedz 1841. gada pārskats, kuru Kurzemes muižnieku maršals iesniedzis Krievijas izglītības ministrijai. Pagastā 1841. gadā ir pārklaušināti 85 zēni un 80 meitenes, bet 1849./50. mācību gadā 100 zēni un 190 meitenes.

Deviņpadsmitā gadsimta otrajā pusē pieauga nepieciešamība pēc vairāk izglītotiem, labāk sagatavotiem strādniekiem. Radās latviešu tautiskās atmodas kustība – jaunlatvieši. Visa tā ietekmē sāka veidoties skolas, arī Lestēnē. Tā dibināta 1853. gadā. Mācību ilgums 1857./58. mācību gadā bija 12 nedēļas. Baznīcas draudze tajā laikā dalījās trīs skolās: Lestene, Kliģi, Strutele. Galvenais bija lasītprasme. Apskatāmajā laika periodā Lestenes baznīcas skolā (tāds ir oficiāls nosaukums) mācījās 34 zēni un 12 meitenes. Bērni mācījās lasīšanu, rakstīšanu, reliģiju, rēķināšanu, ģeogrā-

fiju, mūziku, vācu valodu. Skolas ēka bija 500 sudraba rubļu vērtībā. Tā atradās 3,5 verstu attālumā no muižas. Tajā vietas bija 50 skolniekiem. Uz 15 iedzīvotājiem draudzē skaitījās 1 skolēns.

1862. gadā par skolotāju skolā strādā Ansis Frīnfelds, kuram ir Irlavas skolotāju semināra izglītība. Ziemā skolā mācās 28 zēni, 21 meitene, vasarā – 5 zēni un 6 meitenes.

1875. gadā Lestenes pagastā ir divas skolas un šeit strādā divi skolotāji. Abās skolās kopā mācās 101 zēns un 48 meitenes. Otrā skola domāta Kliģu skola, jo 1720. gadā Kliģu pagasts pievienots Lestenei.

1875./76. gadā pirmo reizi parādās nosaukums Lestenes divklasīgā pagastskola un šajā gadā tur mācījušies 63 skolēni. Par skolotāju kopš 1871. gada strādā Otto Jakobs Flugins, kurš arī beidzis Irlavas skolotāju semināru un saņem 250 rubļu gadā.

1880./81. mācību gadā Lestenes divklasīgajā pagastskolā mācās 66 zēni un 53 meitenes. Bez skolotāja Flugina strādā palīgskolotājs Jānis Gulbis, kurš beidzis Irlavas skolotāju semināru. Abi saņem algu 460 rubļu gadā. Skolas uzturēšana izmaksā 530 rubļu gadā. Ir saglabājusies informācija par Irlavas un Jaunpils apgabalu skolotāju 48. sapulci, kas notika 1883. gada 25. un 26. septembrī un tika noturēta Lestenes pagasta skolā. Šeit Lestenes palīgskolotājs Simonsons nolasīja referātu „Par vingrošanu skolā”. Lai tā taptu kopta. Džūkstes skolotājs Lerhs nolasīja referātu „Par vēstures mācību skolā”, uzsverot Tēvijas un Krievijas vēstures pasniegšanu skolā.

1887./1888. mācību gadā par palīgskolotāju Lestenes strādā Roberts Štreibergs, par kuru sīkāka informācija nav atrodamā. Pirmā skolotāja alga ir augstāka - 185 rubļu, palīgskolotāja - palikusi tāda pati. Skolas uzturēšana izmaksā mazāk - 406 rubļu, no kuriem muižnieks sedz 80 rubļu, pagasts - 326 rubļu. Kopgalda izdevumus sedz vecāki.

No 1888./89. mācību gada skolā mācās:

1. ziemā (klasē) 17 zēni un 14 meitenes,
2. ziemā (klasē) 16 zēni un 20 meitenes,
3. ziemā (klasē) 17 zēni un 16 meitenes.

Vasaras mēnešos mācījušies 7 zēni un 4 meitenes. Pirmo reizi vēstures avotos parādās informācija par skolēnu sagatavotības līmeni. Pirmajā ziemā uzņemti skolēni ar šādu sagatavotību - slikti lasa 1 zēns un 1 meitene, labi lasa (mehāniski) 5 zēni un 8 meitenes, labi lasa (atstāsta) 8 zēni un 4 meitenes, labi lasa un raksta - 3 zēni un 1 meitene. Obligāti skolā jābūt 120 dienas. Pirmais skolotājs ir O. J. Flugins, palīgskolotājs - Teodors Ernests Pinne, kurš Lestenes pagasta skolā strādā kopš 1888. gada. Skolas uzturēšana izmaksā 569 rubļu. Skolas inventārā ietilpst soli un galdi, uzskates līdzekļi un grāmatas, bibliotēka, ģeogrāfiskās kartes, mūzikas instrumenti. Pirmo reizi skolā darbojas internāts. Meiteņu guļamistabās gulēja 20 meitenes, zēnu guļamistabās - 15 zēni. Pirmajā telpā mācījās 70 bērni un otrajā - 30 bērni.

No 1889. gada Lestenes skola pārveidota par četrklasīgo pagastskolu. Līdz pat 1892. gadam skolā strādā Flugins un Pinne. 1892. gadā kā palīgs strādā skolotājs Elzings un Sēja nākošajā gadā.³¹

Skolu attīstība 20. gadsimta 20. un 30. gados

Divdesmitajos un trīsdesmitajos gados Lestenes pagastā ir divas skolas - Lestenes I pakāpes pamatskola un Kliģu pamatskola.

Lestenes skola ir mūra ēka, apdrošināta Jaunpils pagastā par Ls 2000. Pie skolas ir 1 ha zemes. Nama stāvs ir vecs, abi skolas gali ir katastrofālā stāvoklī. Skolā ir arī guļamistabas, kuras ir labi saglabājušās. Tualetes nav iekštelpās, bet dārzā. Tā secinājusi pārbaudes komisija. Vēl - nav zem dzeramā ūdens traucē krāna attiecīgais trauciņš, tādēļ ūdens pie eliešanas tek uz grīdas. Skolu apkalpotājs tīra svētdienās, pārējās dienās - paši skolēni. Kopgalda nav. Nakts gulētāji - 14. Skolā strādā divi skolotāji - skolas pārzinis Krišjānis Rezevskis un Hedviga Stipnieks. Minēts arī skolotājs Grīnfelds. Viņi strādā ar divām klasēm, kur ir 65 skolēni, kas sadalīti četrās nodaļās: I - 19, II - 24, III - 14, IV - 8 skolēni.³²

Kliģu skola ir vienkārša ķieģeļu ēka, apdrošināta par Ls 2000, bet blakus ēka - par Ls 1000. Pie skolas ir 1 ha zemes. Ēka ir apmierinošā stāvoklī. Komisijas slēdzienā rakstīts, ka arī "nav atejas, skolas telpas jābalsina, nav apkalpotājas". Skolēni - nakts gulētāji - tikai viens. Skolā ir viens skolotājs - Olga Ulmann, beigusi Petrogradas sieviešu ģimnāziju un pirms tam strādājusi Upesmuižas pamatskolā. Pirms viņas strādājusi Emma Grīnhofa. Skolotāja strādā vienā klasē ar 24 skolēniem un trīs nodaļām: I - 9, II - 7, III - 6 skolēni.³³

1920. gadā Lestenes pagastā pavisam ir 28 bērni (līdz 10 gadu vecumam), kuri ir trūcīgi un kuriem nav vecāku.³⁴

Šajā gadā Lestenes pamatskolā ir 71 skolēns (zēni - 35, meitenes - 36), kas ir vecāki par 8 gadiem.³⁵

Kliģu pamatskolā - 28 skolēni (zēni - 12 un meitenes - 16). Pie skolas izveidots augļu un sakņu dārzs.³⁶

1921. gadā Kliģos mainās skolotāji. Darbā stājas Austra Līberga kā pārzine. Savukārt Lestenes pamatskolā sāk strādāt Anna Vilhelmīne Gerber no Lestenes muižas un Frīcis Grīnfelds - mācību pārzinis.³⁷

Kā kandidāte tiek uzņemta Matilde Redliha. Nepaklausīgie bērni tiek aizsūtīti uz Irlavas koloniju.³⁸

Tā kā Lestenes skolas nams ir "nerūmīgs" un tur ir maz zemes saimniekošanai, tad pagasta valde nolemj meklēt jaunas telpas. Tas pats attiecas arī uz pagasta namu.³⁹

1922. gadā pagastā parādījusies nepieciešamība nodibināt II pakāpes pamatskolu. Tai izrauga piemēroto Lestenes Marijas jeb Mariņmuižas lielo dzīvojamo ēku un klēti, pie ēkām ir dārzs un 45 pūrvietas zemes, ieskaitot augļu dārzu.⁴⁰ Taču skolas izveidošana aizkavējas, un vēl 1925. gadā tiek diskutēts jautājums - vai Mariņmuižā labāk nevajadzētu ierīkot Zemkopības skolu, jo šāda skola apgabalā ir nepieciešama, turpretim II pakāpes pamatskola jau pastāv kaimiņu pagastā. Zemkopības skolai varētu nodot lietošanā arī augļu dārzu un zivju audzētavu.⁴¹

Skolā regulāri notiek ārstu un skolas padomes apskates. 1925. gadā ārsts Ēbelis kopā ar skolas padomes locekli Paulu Gulbi izdarījis Kliģu skolā apskati. Secinājums: skolai jāiegādājas 8 tāfeles, papīrkurvis un 1 lampa.

Lestenes skolā nākamajā vasarā ir jāapsit jumts ar šindeljiem, jāliek jaunas grīdas.⁴²

Šajā laikā ne visi pagastā dzīvojošie bērni apmeklē pagasta mācību iestādes, daži mācās arī kaimiņu pagastos. Šo pagastu valdes pieprasa no Lestenes pagasta valdes līdzekļus skološanai. 1925. gadā Jaunpils valde pieprasa Ls 650 par 10 Lestenes bērniem, kuri tajā mācību gadā apmeklē Jaunpils pagasta II pakāpes pamatskolu. Džūkstes pagasta valde pieprasa līdzekļus par 8 skolēniem, Praviņu pagasta valde – par 4 Lestenes bērniem, Tukuma apkārtnes pagasta II pakāpes pamatskola – par 1 skolēnu.⁴³

Pēc Tukuma apriņķa skolu valdes 1926. gada 29. marta lēmuma apriņķī ir iedalīti II pakāpes pamatskolu iecirkņi, nosakot, ka Lestenes pagastā ir jābūt II pakāpes pamatskolai, un uzdotot pagasta valdei ierīkot Lestenes pagastā pilnu II pakāpes pamatskolu, apvienojot to ar tagadējo I pakāpes pamatskolu. Līdz šim par kavēkli pilnas pamatskolas ierīkošanai bija telpu trūkums, kas ar jaunās pamatskolas ēkas izbūvi ir

zudis, jo tajā ir izbūvētas četras klašu telpas ar diviem skolotāju dzīvokļiem.

Skolēnu skaits pilnā pamatskolā būs pietiekošs, jo tajā gadā I pakāpes pamatskolu apmeklē 60, bet kaimiņu I pakāpes pamatskolu – 12 skolēni.

Lestenes pagasts iedzīvotāju skaita ziņā ir daudz lielāks par dažiem pagastiem, kur jau pastāv pilnas (6 klases) pamatskolas.⁴⁴

1927. gadā skolās atkal notiek apskates. Apriņķa ārsts Dr. Bilovs secinājis, ka Kliģu skolā grīdu ieteicams eļļot, jāiegādājas jauni soli, jo vecie ir kaitīgi veselībai, nav roku mazgājamā trauka, tualetes bedre no ārpusēs nav noslēgta. Šos trūkumus ieteicams novērst līdz mācību gada sākumam. No Kliģu skolas padomē ir Frīcis Liepiņš.⁴⁵

Pagasta padome apskata Mariņmuižā izbūvējamo pilno pamatskolu un secina, ka dzīvojamajā ēkā var ierīkot šīs klases un citas skolnieku telpas, vienu skolotāju istabu, bet skolotāju dzīvokli vēl jāpiebūvē. Skolas ēkai ir vēlams izbūvēt fasādi.⁴⁶

1928. gadā kaimiņu pagastu skolas apmeklē 31 bērns, bet no kaimiņu pagastiem Lestenes skolas apmeklē 3 bērni. Pēc iedzīvotāju saraksta vajadzētu būt 77 skolēniem jeb 5% no iedzīvotāju skaita. Daudzi skolu neapmeklē naudas trūkuma vai arī skolas tāluma dēļ.

Gan Lestenes, gan Kliģu skolās neatrisināts jautājums ir kopēdināšana. Tā joprojām nav ierīkota.

1928. gadā Kliģu skolā strādā viens skolotājs vienā klasē ar 20 skolēniem, kuri sadalīti nodaļās: I – 6, II – 8, III – 6 skolēni. Pirmskolnieki ir pieci. Lestenes skolā nakts gulētāji ir septiņi, tālākais no skolas dzīvo 12 km attālumā. Skolā strādā divi skolotāji ar divām klasēm un 4 nodaļām: I – 13, II – 14, III – 17, IV – 18 skolēni. Lestenes skolas pārzinis ir Frīdrihs Grīnfelds, kurš 1930. gadā no darba atsakās. Skolas padomes priekšsēdētājs ir Krastiņš.⁴⁷

Deviņi bērni no Lestenes mācās Džūkstes II pakāpes pamatskolā.⁴⁸

1929. gadā Kliģu skolā notiek pamatīgi remontdarbi. Atsevišķā piebūvē tiek iebūvēta plīts, bet nav vajadzīgo naudas līdzekļu, lai to pabeigtu, jo paredzēts izbūvēt pilnu pamatskolu Mariņmuižā.⁴⁹

Pilnas pamatskolas izbūvei Mariņmuižā nepieciešami Ls 63638. Pagasta pašvaldība var sniegt tikai 1/6 daļu no šīs summas. Valde nolemj pārējo naudu lūgt pašvaldību departamentam.⁵⁰

1929. gadā pagastā mācās 67 skolēni. Skolu telpas var uzņemt tikai 75 skolēnus, bet pēc iedzīvotāju skaita vajadzētu būt 160 skolēniem. Pagastā pavisam ir 1600 iedzīvotāji.⁵¹

Lestenes II pakāpes pamatskolas skolēni un skolotāji: 2. rindā 2. no kreisās Vilhelmine Gerbers, 3. Vera Milts, 4. skolas pārzinis Zanis Arnolds Milts, 5. Kārlis Vitols. Ap 1936. gadu. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 30283.

Pagasta valde uzskata, ka Kliģu I pakāpes pamatskolā plīts nemaz nav vajadzīga, jo te ir 18 skolēni un nav neviena, kas paliek pa nakti. Kliģu skolas vadība uzskata, ka ēdamistabas ierīkošana ir ļoti nepieciešama, bet telpu trūkuma dēļ tādu nemaz nav iespējams izveidot. Par cik skolēnu ir maz, ir iespēja pusdienas pasniegt ģērbtuvē.⁵²

1930. gadā Kliģu pamatskolā notiek plašāki remontdarbi – izlabo piebūves, atjauno grantsbedri, izlabo durvis, logus, grīdas un uztaisa jaunas sētas.⁵³

1931. gadā notiek skolu padomes vēlēšanas. No Lestenes pamatskolas tiek ievēlēts Ferlands Sutašķis, no Kliģu pamatskolas – Kārlis Bauka.

Ievērojot, ka 1931./32. mācību gada budžetā nekādi nebija iespējams paredzēt ieņemt summas pamatskolas būvei, kam tuvākajā laikā būs nepieciešami lieli līdzekļi, pagasta padomes priekšsēdētājs Žanis Krigerts liek priekšā proporcionāli paaugstināt visus nodokļus par 10%, kas dotu ieņēmumu Ls 2441 apmērā.⁵⁴

Līdzekļus prasa arī remontdarbi Lestenes pamatskolā, kurus vada būvinspektors Jirgens. Par pamatskolas padomes priekšsēdētāju ievēlēts Volde-mārs Bērziņš.⁵⁵

1931./32. mācību gadā piešķirtais pabalsts skolas kopgaldam nav izlietots un Lestenes pamatskolas padome lūdz šo summu atvēlēt ermoņiku iegādei. Skolā joprojām notiek remontdarbi.⁵⁶

1932. gadā Lestenes pagastā ir 142 skolas vecuma bērni, kuri pirmo reizi sāks mācīties (dzimuši laikā no 1918. līdz 1921. gadam). Viņi par skolām izvēlējušies: Lestenes I pakāpes pamatskolu – 63 skolēni, Kliģu I

pakāpes pamatskolu – 19, Jaunpils II pakāpes pamatskolu – 12, Annenieku I pakāpes pamatskolu – 9, Mācītājmuižu – 24, Džūkstes I pakāpes pamatskolu – 6, Džūkstes II pakāpes pamatskolu – 4, Bērzbekes I pakāpes pamatskolu – 2 skolēni. Vispār skolu neapmeklē – 3 bērni un tie paši slimības dēļ. Pabalsts grāmatām no pagasta tiks izsniegts 11 skolēniem.⁵⁷

Pabeigšanai tuvojas skolas iekārtošanas darbi Mariņmuižā. Skolas zeme tiek iznomāta Vilim Zustānam. Jaunās pamatskolas ēkas iesvētīšanas un atklāšanas svinības paredzētas kopīgi ar skolas padomi 1933. gada 11. decembrī. Tā izlemj skolas padomes priekšsēdētājs A. Krastiņš, priekšsēdētāja vietnieks V. Gerbers, mācītājs – A. Indriksons. Pamatskola uz jaunajām telpām pārceļas jau 18. novembrī, līdz iesvētīšanai katru dienu jaunajās telpās jākurina krāsnis, kabineti jāvēdina un jātīra logi.⁵⁸

1930. gadā slēgts nomas līgums starp Lestenes pagasta valdi kā pagasta pašvaldības pārstāvi un pilsoni Frici Bērtuli, dzīvojošu Mariņmuižā. Lestenes pagasta valde iznomā Fricim Bērtulim pagasta pašvaldībai piederošo Mariņmuižas skolas zemi – 11 hektāri.⁵⁹ Taču 1932. gadā pagasta padome, ievērojot, ka pagastskolas pārceļšana uz pārbūvējamo skolas ēku varētu izdarīt ātrāk nevis 1932. gada rudenī, valde nolemj skolas zemi iznomāt vairāksolišanā.⁶⁰

1932. gadā Lestenes pamatskolā tiek ievilkts telefons, un veco pamatskolas ēku nolemj izlietot lauksaimnieciskām vajadzībām, iespējams ierīkot lauksaimniecības skolu, kā arī noturēt kursu priekšlasījumus. Zemi – 1,5 hektārus – ar tās iz-

mantošanai nepieciešamajām telpām paredzēts iznomāt skolas padomei. Mariņmuiža nu būs pilna pamatskola. Vēl gan nepieciešami skolotāji, līdz ar to arī dzīvokļi. Dzīvokļiem atbilstu toreizējā policijas kārtībasnieka dzīvojamās telpas turpat Mariņmuižā.⁶¹

1933. gadā pagasta valde izlemj, ka turpmāk, Lestenes pamatskolas priekšniekam Voldemāram Bērziņam neļaus strādāt. Ir jāsarīko vēlēšanas Lestenes sešklasīgās pamatskolas priekšnieka un otrā skolotāja vietai, ieliekot sludinājumu „Valdības Vēstnesi” un „Jaunākajās Ziņās”. Pēc sludinājuma ievietošanas par pamatskolas pārzini ievēlēts skolotājs Žanis Arnolds Milts, dzimis 1905. gada 25. aprīlī, kurš ieguvis Valsts centrālā pedagogiskā institūta diplomu un no 1929. gada 15. jūnija – pilnas sešklasīgās pamatskolas skolotāja tiesības visos priekšmetos un papildskolas skolotāja tiesības matemātikā, dabas zinībās un ģeogrāfijā. No 1934. līdz 1935. gadam par skolotāju pamatskolā strādāja Kārlis Upīts.⁶² Viņš bija kreisais – komunistiski noskaņotais, tādēļ viņam vajadzējis atstāt skolotāja vietu. Starp citu, 1939. gada 18. novembrī pret viņu rīkots “atentāts”.

1934./35. mācību gadā sākā ar 6. klases atvēršanu vajadzīgs ceturtais skolotājs. Ir paredzēts, ka būs 120 skolēnu. Skolotājam jāierīko telpas dzīvošanai. Jāizbūvē labības šķūnis uz skolas zemes, jāpiegādā vingrošanas laukuma ierīkošanai nepieciešamā grants. 1933. gadā skolu apmeklē 92 bērni, mājās mācās – 17 bērni.⁶³ Par skolotājiem pēc sludinājuma pieteikušies J. Ašaks no Jaunpils sešklasīgās pamatskolas, kurš nav bijis piemērots amatam, taču vēlāk darbā pieņemts, Al-

berts Šmidhens no Dubultiem, jo no iepriekšējās darba vietas atlaists, un Kārlis Cīrulis no Jaunmuižas sešklasīgās pamatskolas. Tā kā vēlmais rezultāts nav sasniegts, sludinājums tiek ielikts vēlreiz.⁶⁴

No 1935. gada par skolotāju strādā Arnolds Milts, kurš bija aizsargs. 1940. gada jūnijā viņa vietā par skolotāju sāka strādāt Kārlis Vitols.

1934. gadā par skolas uzturētāju pārstāvjiem skolu padomēs izraudzīti Lestenes pamatskolā – pagasta vecākais Alfrēds Grandmanis un Kliģu pamatskolā – pagasta valdes loceklis Alberts Šēnbergs.⁶⁵

1934./35. mācību gadā Kliģu skolai izsniegts pabalsts trūcīgo skolēnu kopēdināšanai. No izsniegtajiem 50 latiem izmantoti tikai Ls 40. Atlikušo naudu skolas padome nolēmj izmantot skolas bibliotēkas grāmatu salabošanai.⁶⁶

1936. gadā bijušās Lestenes skolas telpas un zeme tiek atdota nomniekiem izolē. Nekustamais īpašums Lestenes pamatskolā tiek sadalīts piecos atsevišķos iznomājamajos objektos jeb dzīvokļos. Līgums jānoslēdz 14 dienu laikā, nomaksājot

attiecīgu zīmognodevu. Saskaņā ar izsoles rezultātiem, uz 3 gadiem iznomāti četri dzīvokļi – Johannai Rozei, Ludvigam Purmalim, Fricim Spudem un Robertam Ādminim, bet uz 5 gadiem – Artūram Kleinbergam.⁶⁷

Pagasta valde bieži atbalsta skolu ziedojumu veidā. Tā, piemēram, 1937. gadā Lestenes pagasta vecākais Alfrēds Grandmanis ziņo, ka izmaksājis ziedojumu Lestenes sešklasīgajai pamatskolai eglītes vakara sariņkošanai (Ls 30) un tāpat pamatskolas vajadzībām nopircis vienu gaismas lukturi – lampu "Petromax" par Ls 40. Sekojot Valsts Prezidenta K. Ulmaņa draudzīgajam aicinājumam, pagasta valde nolēma ziedot Ls 48 dzelzs gultiņu iegādei.⁶⁸

Uz Lesteni brauc Jelgavas novadu mazpulku inspektors K. Pelēkais.⁶⁹

1936. gadā Kliģu pamatskolā ir nepieciešami divi skolotāji, tādēļ vajadzīgas papildus telpas. Tā kā to nav un pamatskolā tās nav iespējams izbūvēt, klases un dzīvoklis ir jāiebūvē tuvējā Kliģu nespējnieku dzīvojamajā ēkā, kuru amatnieks Žanis Krūmiņš ir izremontējis.⁷⁰

Kliģu pamatskolas skolēni. Vidū skolas pārzine Austra Liberga. 1920.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28516.

1937. gadā tiek noteikts naudas sods par skolas neapmeklēšanu – Ls 0,50 par dienu – Ls 2 par 4 dienām un Ls 4 par 8 dienām.

1938. gadā pagasta valdē ienācis ziņojums – pārvest uz Lois Volfa vārdu starp Artūru Kleinbergu un pagasta valdi 1936. gada 12. februārī noslēgto nomas līgumu par bijušās Lestenes skolas telpu un zemes nomāšanu uz 5 gadiem par Ls 890 nomas maksu gadā. Līguma slēdzējs Artūrs Kleinbergs pārcēlies uz dzīvi Vidzemē, kur nopircis Mores dzirnavas. Luis Volfs dzīvo „Meldiņos”.⁷¹

Lestenes pamatskolā vienlaikus atkal notiek remontdarbi. Ap skolu izveidota sēta, kuru uzstādis Fricis Grošteins. Tukumā aprīņa būvinspektors atsūtījis skolas izpildu būvprojektu par Ls 80.⁷²

Remonti notiek arī Kliģu skolā, kas vēl 1937. gada dokumentos parādās kā I pakāpes pamatskola, bet pēc tam – vienkārši ar nosaukumu Kliģu pamatskola.

1939. gada 23. aprīli izbeidzas nomas līgumi par bijušās Lestenes skolas telpām un zemi. Pagasta valde nolēmj pagarināt nomas līgumus, noslēdzot tos ar Frici Spali, Ludvigu Purmali, Frici Spundi un Mariju Grīnu.⁷³

Mariņmuižā skola darbojas līdz 1940. gadam.

Pašvaldību darbība 20. gadsimta 20. un 30. gados

Pagasta padomes un pagasta valdes sēdes notiek Lestenes pagasta namā. 1920. gadā pagasta padomes priekšsēdētājs ir Krišjānis Rezevskis (viņš ir arī skolotājs Lestenes skolā). Pagasta padomē ir 15 cilvēki: Vilis Blūmfelds, Kārlis Grantiņš, Fri-

cis Grošsteins, Jānis Snikers, Frīcis Spunde, Jānis Ansons, Ansis Remess, Augusts Prūsis, Jānis Freidenfelds, Lūcija Nidorfa, Matilde Buttere. Pagasta priekšsēdētāja biedrs ir Ansis Grikmanis. Pagasta rēķinvedis – darbvedis Indriķis Guļevskis. Pagasta tiesas priekšsēdētājs – J. Flugins.⁷⁴

1920. gadā pagastā pastāv arī taksācijas komisija sešu cilvēku sastāvā: Jūlis Grikmanis no "Krikšām", Jēkabs Eikens no "Šnibām", Eduards Neudorfs no "Lejas Maķikām", Augusts Prūsis no "Sileniekiem", Otto Jurgis no "Kalna Pūpjiem", Vilhelms Blumfelds – Lestenes muižas pārvaldnieks.⁷⁵

Jau pagasta padomes darbības sākumā noteikts likums – ja pagasta valdes loceklis regulāri nenāk uz sapulcēm, jāmaksā soda nauda – 25 rubļi.

Pagasta padome nosaka pagasta nodokli izdevumu segšanai – 30 kapeikas no pūrvietas un katras slaucamas gov, bet par katru zirgu, kas vecāks par diviem gadiem, noteikts nodoklis – 5 rubļi. No katras kuļmašīnas un tvaika mašīnas – 50 rubļu, par vēdzirnāvam – 25 rubļi.⁷⁶

1920. gadā pagasta valdi vada Jānis Lielgalvis, bet viņa slimības dēļ 1921. gada 1. februārī uz laiku ievēlēts Miķelis Kreidemanis.⁷⁷

Pagasta tiesas priekšsēdētājs ir J. Flugins.⁷⁸

1921. gadā pagastā ir daudz trūkumcietēju un to, kas atgriezušies mājās no Krievijas. Pagasta padomes uzdevums ir nodrošināt trūcīgos nespējnieku namā ar nepieciešamo pārtiku un ikdienas lietām. Labības un kartupeļu trūkuma dēļ pagasta padomes locekļi nolēm katram

nespējniekam dot pabalstu – 25 rubļi.⁷⁹ Arī pastalas tiek izdalītas tiem pagasta iedzīvotājiem, kuri no pagasta saņem pabalstus. Izsniegšana notiek pagastā lozēšanas kārtībā.⁸⁰

1922. gadā notiek pagasta valdes vēlēšanas. Par priekšsēdētāju ievēlēts Ansis Krastiņš. Paredzētas arī pagasta padomes vēlēšanas, ir trīs kandidātu saraksti: "Apvienotā laukstrādnieku liste", "Bezpartejiskā pilsoņu liste", "Zemnieku Savienības liste".⁸¹ Katrā sarakstā ir 15 cilvēki. Visvairāk balsu ieguva "Apvienotā laukstrādnieku liste" – ievēlēti 8 kandidāti, bet par padomes priekšsēdētāju ievēl Žani Krigertu no "Vanagiem", kurš pārstāv "Bezpartejisko pilsoņu listi".⁸²

Arī jaunajai pagasta pašvaldībai ir daudz problēmu. Ir grūtības ar pagasta nama, skolas un telegrāfa kantora apsildīšanu.⁸³

No šā gada pagastā tiek dibināta jauna tradīcija. Proti, pagasta valde nolēm, ka katru gadu 17. septembrī būtu lietderīgi un izdevīgi noturēt gadatirgu Lielbērzes muižā. Arī pirms tam šādi tirgi notikuši, tikai "Lambartos".⁸⁴

1923. gadā pagastā apspriests jautājums par dzelzceļa nepieciešamību. Lestenes pagasta iedzīvotājiem ir nepieciešams ērtāks satiksmes ceļš, jo tuvākā dzelzceļa pietāte ir Tukums, 25 verstis no Lestenes centra. Projektētais jaunais dzelzceļš ir būvējams šādā virzienā: Liepāja – Aizpute – Saldus – Līvberze.⁸⁵

Pēc valdes priekšlikuma pagasta padome nolēma celt dzelzceļniekam Fr. Mālbergam pieminekli. Tiek vākti ziedojumi. Pagasta sabiedrība ziedo 200 rubļus.⁸⁶

Šajā gadā notiek vienas no retajām robežu maiņām. Proti, Lestenes pagastam pievieno Dobeles pagasta Rumbu muižu ar zemi, kura kā trijstūris iespiežas šī pagasta robežās. No Rumbu muižas Dobeles pagasta nams atrodas 11 verstu attālumā, bet Lestenes pagasta nams – 7 verstis, arī tuvākā skola atrodas Lestenes pagasta Kligos.

Lestenes pagastam pievienotas Irlavas pagasta "Ķūķu", "Rasu" mājas, Praviņu pagasta "Apšu kalēju" mājas, jo tās atrodas starp Irlavas un Lestenes pagastu māju zemēm, atstatu nost no pagastu namiem.

No Lestenes pagasta atgrieztas un pievienotas Praviņu pagastam šādas mājas: "Krikšas" – 38,8 ha zemes un 6 iedzīvotāji, "Krikšu sarga mājas" – 16,7 ha zemes un 7 iedzīvotāji, "Snības" – 37,9 ha un 8 iedzīvotāji.

Dobeles pagastam pievienotas Kligu "Kuiļu" mājas – 47,9 ha zemes un 8 iedzīvotāji. Visas šīs mājas atrodas tuvāk kaimiņu pagastu namiem un skolai un ieiet kaimiņu pagastu robežās ķīļveidīgi.⁸⁷

1925. gadā jaunums Lestenes ikdienā – pagasta valdē ierīkots telefons.⁸⁸

1927. gadā jau ir 11 telefonu abonenti. Telefona centrāles darba laiks ir 14 stundas dienā, taču izrādās, šāds darba laiks ir nepietiekošs un tas jāpagarina. Darbojas divas pasta nodaļas – "Mežniekos" un "Kligos".

Joprojām neatrisināts jautājums pagasta pašvaldībai ir ārsta klātbūtne pagastā. Lestene nav slimnīcas vai ārsta mājas. Nepieciešamības gadījumā medicīniskā palīdzība jāmeklē Džūkstes pagastā.⁸⁹

1928. gadā pagasta valdes sastāvs ir šāds: priekšsēdētājs –

Žanis Krigerts no "Vanagiem", locekļi – Žanis Krigerts no "Dreimaņiem", Gustavs Garoziņš, Žanis Grošsteins, Jānis Kviesis, Indriķis Kaminskis, Jānis Grošsteins, Ernests Vaķis, Paulis Liepa, Rūdolfs Freimanis, Augusts Piķis, Žanis Zauers, Ferlands Butaskis.⁹⁰

Pagasta valde pieņem divas reizes nedēļā un īpaši piektdienās no 9.00 līdz pēdējam apmeklētājam.⁹¹

1931. gadā pagastā notiek atkal jaunas vēlēšanas. Par pagasta padomes priekšsēdētāju vairākkārtīgi tiek ievēlēts Žanis Krigerts no "Vanagiem" par priekšsēdētāja biedru – Žanis Krigerts no "Dreimaņiem". Par valdes priekšsēdētāju ievēl Gustavu Garoziņu, var valdes priekšsēdētāja biedru – Albertu Šēnbergu no "Laķukalējiem". Par valdes locekļiem ievēl Žani Grošsteinu no "Druvmaļu" jaunsaimniecības, Žani Volfu no "Meldiņiem", Augustu Piķi no "Piķu" jaunsaimniecības, Augustu Cini no "Kurkām", Žani Zaueru no "Rēzēm".⁹²

Sākot ar 1933. gadu, pagastā uzsākta ziedojumu vākšana Brīvības pieminekļa celtniecībai Rīgā. Sākumā ziedojumu apjoms ir Ls 50, nākamajā - 1934. gadā – Ls 100.⁹³

1935. gadā notiek remontdarbi Lestenes pagasta namā - pagrabs tiek betonēts.

1936. gadā pagasta pašvaldība nosaka maksājamo nodokli tirgotavām:

- 1) Kārļa Baukas pārtikas veikalam Jāņu krogā, kas tirgojas ar alu promnešanai – Ls 30;
- 2) Roberta Orlova pārtikas veikalam „Amatniekos”, kas tirgojas ar alu promnešanai – Ls 30;
- 3) Lestenes bibliotēkas biedrības nama komitejas un citu sabiedrisko organizāciju bufetēm ar alus, medus, kvasu, augļu un ogu vīnu pārdošanu – Ls 15 dienā.⁹⁴

Lestenes pagasta pašvaldība. 1938.gads. Fotografis Stanko. TMNM Nr. 31462.

Ir uzsākta Tautas nama pārbūve no pagasta pašvaldības līdzekļiem.⁹⁵ Būves vieta atradīsies pagasta centrā uz zemes gabala, ko Lestenes bibliotēku biedrība dāvinājusi pagasta pašvaldībai.

Tā kā pagastā ir 1612 iedzīvotāji, namā ierīkojamo telpu apmēri un būvei lietojamie materiāli jānosaka arhitektam. Līdzekļus būves izdevumu segšanai pagasta pašvaldība plāno sagādāt no Latvijas Zemnieku Kredīta bankas – Ls 20 000, no pagasta pašvaldības rīcības kapitāla – Ls 14 000, no Lestenes evaņģēliski luteriskās draudzes padomes – Ls 200, no pašvaldības līdzekļiem – Ls 3800.⁹⁶ Tautas nama būves skices izstrādājis arhitekts Voldemārs Ozoliņš.⁹⁷

Tomēr tautas nama jautājums netika ātri risināts un vēl 1938. gadā, svinot valsts 20. gadu pastāvēšanas jubileju, pagastā izskanējis ierosinājums visiem spēkiem rūpēties par nama būves realizēšanu. Tāpēc pagasta pašvaldībai jānāk talkā ar ziedojumiem.⁹⁸

1937. gadā pašvaldība ziedo Ls 400 smagā auto iegādei 11. Tukuma aizsargu pulkam. Tā paša gada 3. septembrī Irlavas slimnīcā miris Kannenieku māju īpašnieks Jānis Lielgalvis, kurš no 1918. līdz 1922. gadam bijis pagasta valdes priekšsēdētājs.⁹⁹

Bez nodokļiem tirgotavām 1937. gadā pagasts nosaka izpriece nodokli: no mākslinieku koncertiem – 10% no ieejas maksas, tāpat no zaļumsvētkiem, 15% - no kino un cirka, no pamatskolu rīkoti sarīkojumiem nodokli nolemj neņemt.¹⁰⁰

Pagasta pašvaldībā viesojas vēsturnieks Jānis Juškevičs. Viņš apņemas uzrakstīt pagasta vēstures hroniku pēc visiem Latvijā atrodamajiem vēstures avotiem par honorāru Ls 70 – 80 apmērā. Hroniku rakstīs kopīgi ar Annenieku, Jaunpils, Zebrenes pagastiem.¹⁰¹

1938. gadā fotogrāfs Stanko Rīgā ir pagatavojis valdei albumu "Tukuma aprīņa lauku pašvaldības".¹⁰²

Pagasta padomi 1938. gadā veido pagasta vecākais Alfrēds Grandmanis, Žanis Krigerts no "Vanagiem", Žanis Krigerts no "Dreimaņiem", Luis Volfs, Gustavs Garoziņš, Kārlis Bauka, Fricis Upmanis, Alberts Zankovskis, Jānis Kviesis, Jānis Šēnbergs, Fricis Dzeguze, Kārlis Lielgalvis, Paulis Liepa, Fricis Delveris, Fricis Kaktiņš.¹⁰³

Šajā gadā krāsots pagasta nams. To veica Ansis Burdiņš no Tukuma.¹⁰⁴

Uzņēmumi un pagasta īpašumi

Pirmās ziņas par uzņēmumiem Lestenes pagastā ir no 20. gadu sākuma, kad Fricim Lambergam dota atļauja atvērt bodi – pārtikas preču pārdošanu Lestenes muižā ar noteikumu, ka netirgos alkoholiskos dzērienus.¹⁰⁵

1922. gadā Ernestam Ozoliņam ilglaicīgā nomā piešķirta Lestenes muižas bijušā Baznīcas kroga ēka ar sešām pūrvietām aramzemes un četrām pūrvietām pļavu – Tautas nama iekārtošanai.¹⁰⁶

Kārlim Baukam piešķir Kliģu Jāņa kroga smēdi ar dzīvojamo ērbēgi un 18 pūrvietām aramzemes, piecām pūrvietām pļavu un 10 pūrvietām ganību kalēju darbnīcas un tvaika dzirnavu ierīkošanai.¹⁰⁷

Tā paša gada augustā Eduards Unbedahts baznīcas krogū atver iebraucamo vietu un tējnīcu.¹⁰⁸

1926. gadā atļauja dota Žanīm Šteinertam, lai bijušās Lestenes muižas krogā atvērtu tējnīcu, jo tā pagasta centra ir ļoti vēlama. Vienlaikus Jāņa kroga jaunsaimnieks Kārlis Bauka savās mājās Jāņa krogā atver pārtikas preču tirgotavu.¹⁰⁹

1927. gadā paplašinās arī Ža-

ņa Šteinerta "business": baznīcas krogā ļaužu deramajā dienā 19. martā sāk darboties vienreizējā bufete ar alkoholiskā dzēriena – alus tirdzniecību.¹¹⁰

Ar 1928. gadu vīna tirgotava atvērta "Akmentiņos". Īpašnieks ir Jānis Grošsteins.¹¹¹

Tās darbības laiks gan nebija ilgs. 1929. gada 6. jūnijā degvīna tirgotava pie "Akmentiņiem" slēgta, jo darbojas pretēji paredzētajam līgumam.¹¹² Pēc pāris dienām tā atkal atsāk darbību, jo Jānis Grošsteins saņēmis patenti uz valsts degvīna pārdošanu no akcīzes valdes Rīgā.¹¹³

1929. gada jūnijā atļauju tirdzniecībai vēlas saņemt Ansis Gulbis – lai tirgotos ar alu, augļu vīnu promešanai savā pārtikas un sīkpreču tirgotavā Putnu krogā. Pagasta padome lūgumu noraida.¹¹⁴

Laika gaitā uzņēmumu skaits pieauga un uzņēmumu sarakstā 1935. gadā jau reģistrēti šādi uzņēmumi (daži minēti jau iepriekš):

- 1) Krejošanas punkts krogā, 6,2 km no pagasta nama, īpašniece ir Jaunpils piensaimnieku sabiedrība;
- 2) Linu apstrādāšanas centrs;
- 3) Zāģu gateris;
- 4) Tvaika dzirnavas, zāģētava un ēvelmašīna bij. Jāņu krogā, kur strādā divi strādnieki. Īpašnieks Kārlis Bauka. Uzņēmums atrodas 4 km no pagasta nama. Īpašums piešķirts 1922. gadā Kārlim Baukam;
- 5) Kliģu Jāņkroga smēde ar dzīvojamo ērbēgi un 18 pūrvietas aramzemes, 5 pūrvietas pļavu, 10 pūrvietas ganību;
- 6) Luisa Volfa tvaika dzirnavas "Melniņos", 5 km no pagasta nama;
- 7) Voldemāra Krigerta tvaika dzirnavas "Dreimaņos", 7 km no pagasta nama;
- 8) Jāņu kroga pārtikas veikals, piešķirts 1926. gadā, īpašnieks ir Kārlis Bauka;

9) Pārtikas veikals Lestenes lauksaimniecības biedrības namā, 2,5 km no pagasta nama, īpašnieks ir Jorgis Beķeris;

10) Pārtikas preču veikals Lestenes muižā, 2,5 km no pagasta nama, īpašniece ir Amālija Lēmberts. Veikals piešķirts 1922. gadā ar noteikumu, ka netiks tirgots alkohols;

11) Pārtikas veikals "Kārklīņos", 3 km no pagasta nama, īpašniece ir Pauline Blumfelde;

12) Pārtikas veikals "Amatniekos", 6 km no pagasta nama, īpašnieks ir Roberts Orlovs;

13) Zāģētava bijušajā skolā, 0,5 km no pagasta nama, īpašnieki ir brāļi Kleinbergi, kas dzīvo Kliģu muižā;

14) Iebraucamā vieta un tējnīca Lestenes baznīcas krogā, īpašnieks ir Eduards Unbedahts, atvērta 1922. gadā;

15) Tējnīca Lestenes muižās krogā. Īpašnieks ir Žanis Šteinerts.

16) Tējnīca un iebraucamā vieta pie Lestenes muižas baznīcas krogā no 1927. gada. Īpašnieks - Miķelis Kreidemanis;

17) Vīna tirgotava "Akmentiņos", atvērta 1928. gada 8. maijā. Īpašnieks - Jānis Grošsteins.

18) Pārtikas un sīkpreču tirgotava Putnu krogā, atvērta 1929. gada 14. jūnijā. Īpašnieks – Ansis Gulbis tirgojas ar alu un augļu vīnu promešanai;

19) Ķieģeļu ceplis.¹¹⁵

1926. gadā no 14. oktobra līdz 20. novembrim pagasta robežās tiek būvēts trigonometriskais signāls (tornis) pie Kalnu Lentu mājām. Būvē nodarbināti strādnieki un šķūtnieki no Lestenes un apkārtnējiem Annenīku, Jaunpils, Struteles un Irlavas pagastiem.¹¹⁶

Pagasta īpašumā 20. un 30. gados ir šādi objekti:

- 1) pagasta valdes nams – ķieģeļu mūra ēka uz Tukuma – Jaunpils ceļa, apdrošināta Jaunpils pag. Savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrībā par Ls 4000. Pie nama atrodas trīs ēkas: kūts, klēts un šķūnis, kā arī 280 ha zemes, kuras vērtība ir Ls 19 129. Pagasta namā dzīvo darbvedis, palīgs un vecmāte. Tajā ir trīs istabas, viena arestu telpa, darbveža dzīvoklis ar trim istabām un virtuvi. 1935. ga-

dā pagasta nama pagrabā notiek remontdarbi, jo kopš nama uzcelšanas 1906. gadā tas vairs nav lietojams.¹¹⁷

Lielāki remontdarbi pagasta namā bijuši 1926. un 1927. gadā. Nama vērtība ir Ls 128 000.¹¹⁸

2) Bijušais pagasta skolas nams ar divām ēkām un 1,9 ha zemes, kuru vērtība Ls 9875.¹¹⁹

3) Kliģu I pakāpes pagasta skolas nams ar divām ēkām un 2,20 ha zemes, kuras vērtība Ls 11 138. Skola celta 1883. gadā.¹²⁰

4) Kliģu nespējnieku patversme ar vienu ēku, vērtība – Ls 6000. Atrodas pie Kliģu skolas. Ievietoti tie nespējnieki, kam nav dzīvokļu un kuri saņem pabalstu ārpus patversmes. Ēka – mūra kleķa. Apdrošināta Jaunpils pagasta Savstarpējā ugunsapdrošināšanas biedrībā par Ls 1400.¹²¹

5) Lestenes nespējnieku patversme ar vienu ēku un 1,60 ha zemes, vērtība – Ls 10 887.

6) Lestenes pagasta skola ar piecām ēkām un 12,1 ha zemes, vērtība – Ls 50 471.¹²²

Krogu Lestenes teritorijā bijis visai maz. Ir zināmi tikai divi: Jāņa krogs Kliģu muižā, īpašnieks barons A. Fircks, un krogs Kārļa muižā – krodznieks A. Arais.

Nespējnieku nami

Lestenes pagastā ir divi nespējnieku nami – Lestenē un Kliģos. Pēc zemes agrārreformas Lestenes pagasta nespējnieku patversmes dzīvojamo ēku ar stalli un malkas šķūni ar nosaukumu "Kalniņi" atstāj pagasta sabiedrības īpašumā, nepārņemot šīs ēkas valsts īpašumā.¹²³

1920. gadā Lestenes nespējnieku māja dzīvo 16 iemītnieki. Daudziem no viņiem šeit dzīvo arī otrās pusītes. Šajā laikā nespējnieku patversmes pārzinis ir Jānis Batlers.¹²⁴ Pagasta padome nolemj piegādāt pārtiku, audumu un apavus nespējnieku patversmes iedzīvotājiem.¹²⁵ Katram nespējniekam tiek dotas nedēļā trīs silķes. Uz svētkiem

nespējnieku nama iemītniekiem dota kafija rauši, sviests.¹²⁶ Labības un kartupeļu trūkuma dēļ pagasta padomes locekļi nolemj katram nespējniekam piešķirt pabalstu – 25 rubļus.¹²⁷

1921. gada beigās namā ir 10 cilvēki.¹²⁸

1925. gadā pagasta padome nolemj veikt namā labiekārtošanas darbus – celt tualeti un virtuvi ēkā, kā arī ierīkot garaiņu novadītāju.¹²⁹

1926. gadā Lestenes nespējnieku patversmē dzīvo 24 trūcīgie. Pagasta atvēlētā norma vienam cilvēkam ir 14 kg rudzu un miltu, 400 gramu tauku, 600 gramu cūkas gaļas un 400 gramu sviesta.¹³⁰

Situācija Lestenes nespējnieku namā ir slikta – sienas un griesti nomelnējuši, netīrs māla klons, nav tualetes. Savukārt Kliģu patversmei nav pirts, tualete izjukusi, akā netīrs ūdens.¹³¹ 1929. gadā Lestenes nespējnieku patversmes pārzinis ir Žanis Kriģerts no "Dreimaņiem". Šajā laikā patversmes ēkai nodedusi pirts un tā jāceļ no jauna.¹³²

Plašāki remontdarbi Lestenes patversmē uzsākti tikai 1931. gadā. Tos veic amatnieks Gustavs Krūmiņš.¹³³

1931. gadā uz svētkiem vairs neizsniedz gardumus, bet gan naudu – Ls 1,50.¹³⁴

Lestenes pagasta jaunsaimniecība "Bālas". 1930.-tie gadi. Fotografis nezināms. TMNM Nr. 30308/2.

1932. gadā Lestenes nespējnieku skaits jau ir 37 cilvēki, no tiem 12 atrodas patversmē. Patversmē telpu ziņā var ievietot 20 nespējniekus.¹³⁵

Kliģu nespējnieku patversmē plašāki remontdarbi uzsākti tikai 1934. gadā – pārmūrētas divas plīti un siltuma mūris.¹³⁶ Arī tos veic amatnieks Gustavs Krūmiņš.

Vecsaimniecības un jaunsaimniecības

Kurzemes guberņas apskatā par 1910. gadu toreizējā Lestenes pagastā minētas 96 vecsaimniecības: Abavas Kraučī (40,99 desetinās zemes), Bāči (30,71), Bitebirznieki (35,21), Bitebunkilji (33,35), Bruberi (41,60), Brilandi (36,48), Bražas (40,72), Budeļi (55,91), Vecvagari (34,04), Valiči (38,82), Vanagi (54,59), Gibeļas (58,55), Gerķi (64,91), Gaiļi (69,45), Dzerieksti (30,65), Dzerpiķi (31,75), Dreimaņfreiji (39,45), Dreimaņjāņi (44,33), Zūtari (30,92), Zvejniekrēpiņi (51,00), Zvejniekgulbji (51,00), Ilēni (32,66), Krikša (34,76), Ķirukalēji-Purīni (28,50), Ķirukalēji-Prese (34,84), Ķēķi (36,21), Kārkli (78,78), Kalnapuri (44,97), Kazemnieki (36,36), Kundziņbērziņi (45,83), Kundziņfreimaņi (43,29), Kundziņprieži (42,13), Kannenieki (44,76), Kripiņi (45,29), Kalnalentas (42,12), Kārklaiņlipas (44,88), Kārklaiņmeņģi (50,78), Kauliņi (55,22), Kuilji (43,00), Kalnabitšķēpi (44,33), Liči (40,59), Loči (36,41), Lapaiņi (43,37), Lāči (27,68), Lejaslentas (38,51), Lieljāņi (58,82), Laķukalēji (93,00), Lejasbitšķēpi (52,33), Muižnieki (42,22), Mizas (43,16), Mazbites (27,78), Meldiņi (59,32), Lejasmaķikas (40,66), Kalnamaķikas (40,66), Ormanlejiņas (44,49), Lielgalvuormaņi (34,62), Putni (37,42), Pampji (48,92), Paugugibeļas-Spundes (43,95), Paugugibeļas-Snikeri (34,00), Pūces (49,14), Pūri (32,02), Pastari (39,91), Pālansi (40,81), Penkule (65,05), Putnēni (45,56), Remesi (36,45), Rūjas (54,44), Rūsas - Nibergi (47,89), Rūsas-Feldmaņi (39,28), Rēzes (46,35), Ruņģulejas (47,33), Kalnarūņģi (44,66), Snibas (29,10), Spīgi (37,31), Salīņkrūģi (43,64), Salīņpūpi

(47,62), Silīki (51,87), Silgailrozenfeldi (32,54), Silgailtramdahi (39,31), Stiveri (43,61), Stūrmaņi (40,40), Sviķi (34,13), Stinte (74,01), Skapji (47,39), Stāvaiņi (41,33), Sakārņi (34,10), Trinče (43,03), Tilikas (74,65), Tēviņkamiņi (64,66), Tēviņjansoni (56,00), Tempji (79,00), Ciluļi (35,72), Ceipukstes (54,15), Ērmes (43,42), Jāginti (38,33).¹³⁷

Pārmaiņas lauksaimniecībā sākās pēc 20. gadu agrārreformas. Lai novērtētu zemi sadalītajās muižās un rentes mājās, pagasta padome ieceļ muižas pārziņus: Ferlanda muižā – Augustu Lejiņu, Mariņmuižā – Jāni Freimaņi, Jaunlestenes muižā – Pauli Grīnbergu, Kliģu muižā – Žani Frīdenbergu, Kārļu muižā – Kristapu Kambaru, rentes mājās – Ansi Krastiņu.

1925. gadā Lestenes pagastā reģistrētas jaunsaimniecības:

Banči, Bāči, Baļas, Bites, Bitesšķēpi, Bražas, Brīlandi, Brūveri, Budeļi, Ceipukstes, Cīruļi, Dreimaņi, Dziedras, Dziedzeri, Ērmes, Gaiļi, Ģerķi, Gibejas, Īlenieki, Jāginti, Kalniņi, Kannenieki, Kauliņi, Kārklīņi, Kārkli, Klibiši, Kraučas, Kriķšas, Kripji, Kuliņi, Kundziņi, Kunkuli, Kuņģi, Ķirukalēji, Ķēķi, Lačukalēji, Lapsiņas, Lāči, Lentas, Ļepukstes, Liči, Lieljāni, Logi, Maķikas, Mazbites, Meldiņi, Meņģi, Mizas, Mucenieki, Muižnieki, Palanci, Pampji, Pastari, Paugibeļas, Plinkši, Puksteņi, Putni, Putniņi, Pūces, Pūpi, Pūri, Remeši, Rēzes, Ruņģi, Rusas, Rūjas, Sakārņi, Saliņu–Kraučas, Saliņu–Pūpi, Silgaili, Siliši, Sīriņi, Skapji, Snibas, Snidari, Spīrgas, Spīgi, Stāvaiņi, Stintes, Stīveri, Streiti, Stūrmaņi, Svilpi, Sviķi, Tempji, Tēviņi, Tilikas, Trinči, Ūngurkrogs, Osmaņi, Vamži, Vanagi, Vecvagares, Zemgaļi, Zūtari, Zvejnieki.¹³⁸

1928. gadā nekustmo īpašumu sarakstā ir 98 vecsaimniecības un 119 jaunsaimniecības, bet 1935. gadā – tāds pats skaits vecsaimniecību ar zemes kopplatību – 4780 ha, kā arī 109 jaunsaimniecības ar zemes kopplatību 2022 ha, 17 amatnieku saimniecības un citas saimniecības ar 570 ha zemes.¹³⁹

Zemniekiem pagasta labā jāstrādā kļaušas, kurām ir noteikts skaits. Tā, piemēram, kļaušu budžetā 1928. gadā ietilpst šādi pienākumi: kurināmā materiāla piegāde, pasta sūtījumu piegāde, apgaismošanai nepieciešamo materiālu piegāde, būvmateriālu pievešana, produktu piegāde nespējniekiem, skolu un pagasta nama uzturēšana, steidzami rīkojumi.

1935. gadā pagasta valdes aprēķinātais kļaušu budžets ir šāds: 310 zirdzinieku dienas un 76 kājnieku dienas. Kļaušu aprēķināšanai vienzirga dienas vērtība ir Ls 5, kājnieku dienas – Ls 2,50. Kļaušas pēc budžeta paredzēts uzlikt nekustamās mantas īpašniekiem atbilstoši nekustamās mantas vērtībai. Par kļaušu nepildīšanu sods desmit latu. 1939. un 1940. gadā aprēķinātas 550 zirdzinieku un 300 kājnieku dienas.¹⁴⁰

1935. gada pavasarī Zemkopības ministrija likvidējusi Lestenes kulturālā centra saimniecību un sadalījusi to jaunsaimniecībās.¹⁴¹

Organizācijas un biedrības

Aizsargu organizācija Lestēnē izveidojās 1919. gadā. Tās vadītājs bija Oto Dankers. Tā kā aizsargiem trūka ieroču, aizsargu nodaļas darbība uz laiku tika pārtraukta.¹⁴²

1925. gadā aizsargiem atlaida tās kļaušu dienas, kuras viņi priekšniecības uzdevumā un pēc savas iniciatīvas nostrādāja atklājot pagasta noziegumus.¹⁴³

1935. gadā aizsargu nodaļas vadītājs ir Lielgalvis.

1939. gadā tiek nolemts ziedot no pašvaldības līdzekļiem Ls 63 aizsargu karoga iegādei, kas paredzēts Lestenes aizsargu sporta pulciņam.¹⁴⁴

Mazpulku organizācija

1935. gadā Lestēnē nodibinājās mazpulks, tā vadītājs – Arnolds Milts. Mazpulki regulāri organizēja skates, kur dalītas balvas. Nodibināšanas brīdī maz-

Mazpulcēni meža stādīšanas talkā Mariņmuižas kalnā. 1930.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 30276.

pulkiem nebija atribūtikas. 1935. gadā mazpulks nodibinājās arī Kliģos. 1936. gadā tika iesvētīti abu mazpulku karogi, tādēļ pagasta vecākais Alfrēds Grandmanis pasūtījis divas sudraba nozīmītes iesvētīšanas karogu kātiem. Uz karogu iesvētīšanu ieradās Jelgavas novada mazpulku vadītājs – inspektors K. Pelēkais.¹⁴⁵

Lestenes bibliotēku biedrība

Dibināta 1901. gadā. Telpas atradās bibliotēku biedrības namā. Priekšsēdētājs – Voldemārs Krigerts no "Dreimaņiem". Šajā gadā biedrībā ir 45 biedri. Pieņēma savs nams ar skatuves iekārtu. Bibliotēkā glabājas 1200 sējumi. Ir telpas Lestenes muižas manēžā.¹⁴⁶

1920. gadā bibliotēku biedrība lūdza pagasta valdi atvēlēt vietējā skolas nama telpas izglītības veicinošu pasākumu organizēšanai, piemēram, pasākumiem skolēnu ziemas brīvlaikā.¹⁴⁷

1924. gadā akciju sabiedrības "Lestene" priekšsēdētājs Šteinbergs iesniedza priekšlikumu atdot pagasta sabiedrībai piešķirto Mariņmuižas dzīvojamo

Lestenes II pakāpes pamatskolas mazpulcēni. Pirmajā rindā vidū skolas pārzinis un mazpulku vadītājs Žanis Arnolds Milts. 1930.-tie gadi. Fotografārs nezināms. TMNM Nr. 30277.

ēku bibliotēku biedrībai, lai tai piešķirto manēžu un garāžu Lestenes centrā varētu dabūt akciju sabiedrības vajadzībām. Pagasta sabiedrība šīs telpas tomēr atvēlēja II pakāpes pamatskolai.

1928. gadā biedrībai pieder bufete, kur notiek tirgošanās. Bufetē ir liela istaba un virtuve. Telpas ir labi apgaismotas. Bufetē tirgojas arī ar alu, augļu un ogu vīnu, medus kvasu. 20. gadu vidū par biedrības vadītāju tiek iecelts Ansis Mūrnieks.¹⁴⁸

Biedrībai pieder nekustamais īpašums – zemes gabals ar nosaukumu "Lestenes bibliotēku biedrība". 1936. gadā biedrība nolēmusi atdāvināt Lestenes pagasta pašvaldībai savu īpašumu – Lestenes muižas zemi.¹⁴⁹

1939. gadā Bibliotēkas biedrības nams pārdēvēts par "Austmām".¹⁵⁰

Lestenes lauksaimniecības biedrība

Biedrība dibināta 1920. gadā. Telpas atradās pagasta namā. Biedrības priekšsēdētājs – Žanis Krigerts no "Dreimaņiem". 1921. gadā biedrībā ir 66 biedri.

Lestenes krājaizdevumu sabiedrība

Biedrība dibināta 1926. gadā un arī tās telpas atradās pagasta namā. Par biedrības priekšsēdētāju ievēlēts Krišjānis Rezovskis no „Brilandiem”. 1926. gadā biedrībā ir 40 biedri.

Lestenes – Annenieku mednieku biedrība

Zināms vienīgi tas, ka tā dibināta 1922. gadā un tajā iestājušies 38 biedri.¹⁵¹

Lestenes pagasts Otrā pasaules kara laikā

1939. un 1940. gadu mijā Lestenes pagasta valdes priekšsēdētājs ir Alberts Šēnbergs. Valdes locekļi – Jānis Bauka, Vilmārs Zauers, Alberts Zankovskis. Līdz 1944. gadam pagasta sekretārs ir Vilhelms Gāle. Pēc viņa – Juris Bērziņš.¹⁵²

1940. gadā par pagasta vecāko iecelts Alfrēds Grandmanis. Valdes locekļi – Gustavs Garoziņš un Alberts Šēnbergs.

1940. gada 1. jūlijā Lestēnē tiek atvērta jauns veikals – vīna tirgotava, īpašnieks – Ansis Trampedahs "Austrumos". Pagasta valde nolemj maksājamo

nodokli noteikt par labu pagasta pašvaldībai – Ls 40 apmērā, pieskaitot 20% nodokļa paaugstinājumu.¹⁵³

Pēc 1940. gada Lestēnē joprojām darbojas koris, kuru vada Žanis Grošsteins.

Kara laikā darbojas Lestenes pamatskola. Par skolotājiem šeit strādā Kārlis Vītols, Klāra Zālītis, Berta Fimbauere; skolas apkalpotāja-Anna Goža.¹⁵⁴

1939./40. mācību gadā Lestenes skolā notiek remontdarbi, bet jau 1940. gadā skola Mariņmuižā tiek slēgta. Pagasta valde uzskata, ka turēt nekustamos īpašumus nav izdevīgi, jo tas neatmaksājas, tādēļ tiek meklēti pircēji.

1940. gadā Zemkopības ministrija pārdod Lestenes pagasta pašvaldībai no Lestenes muižas atdalīto zemi ar nosaukumu "Lestenes pamatskola", kurš tai piešķirts 1924. gada 26. novembrī. Pārdodamās zemes kopplatība ir 1,88 hektāru. Uz pārdodamās zemes atrodas skolas nams, bijušais krogs ar stadulu un kūts. Pārdodamās zemes vērtība ir Ls 809. Objekts jāizlieto skolas vajadzībām.

Kaujas par Lestēni

1944. gadā Kurzemē vēl atradās vācieši, kas sīvi pretojās Padomju armijai. Te uzturas armijas grupējums "Ziemeļi", kuru veidoja 34. divīzija.

Grupējumam tika pavēlēts pāriet aizsardzības kaujās. Ja gadījumā mainītos politiskie apstākļi par labu Vācijai, šai armijai būtu savi uzdevumi Padomju armijas aizmugurē. Šis armijas virspavēlnieks Šerners raksta, ka pats firers pavēlējis aizsargāt Kurzemi. To viņš uzskatījis par Vācijas fortu, kas vājina ienaidnieka spēkus, pirms tie saņiegs pašu Vāciju.

Ierīkotas arī aizsardzības līnijas, sevišķi ap Liepājas un Ventspils ostām. Aizsardzību viņi izveidoja tā, lai armija varētu aizsargāties divās grupās.

Kad Padomju armija veiksmīgi pavirzījās uz priekšu Austrumprūsijā, Kurzemes vācu grupējums tika ielenkts.

Pēc Rīgas atbrīvošanas un Palangas ieņemšanas Baltijas frontes 1. un 2. karaspēks pāriet uzbrukumā, lai atbrīvotu Kurzemi. Tas notiek 1944. gada 16. oktobrī. Ienaidnieku atspieda par 6 līdz 30 kilometriem. Lai arī Padomju karaspēks negūst redzamus panākumus, tomēr hitlerieši zaudē daudz dzīvā spēka un tehnikas. Izjūk plāns apvienot Kurzemes karaspēku ar Austrumprūsijā esošo karaspēku. Kaujas ilgst no 27. oktobra līdz novembrim, tomēr panākumu nav.

Novembra beigās trīs nedēļu laikā karaspēks pārgrupējas. Daudz korpusu un divīzijas novieto rezervē vai pārceļ uz citām frontēm.

Augstākā virspavēlniecība mēģina likvidēt Kurzemes katlu, tomēr tā nevar šim mērķim iedalīt dzīvo spēku un tehniku, jo padomju karaspēks cīnās Austrumprūsijā un Polijas rietumdaļā. Kurzemes karaspēkam ir uzdevums saistīt pretinieka spēkus un neļaut ienaidniekam tos pārsviet uz citiem frontes iecirkņiem. Kaujas te iesākas 21. decembrī un turpinās līdz mēneša beigām. Tādēļ arī 130.

Leģionāru kapi Lestenes pagastā pie "Lieljāņiem". 1995.gads. M. Laudaka foto. TMNM Pza 1448.

latviešu korpusstāj Rīgu un iesaistās kaujās par Latvijas pilnīgu atbrīvošanu.

No 1944. gada decembra līdz 1945. gada maijam latviešu korpusstāj cīnās Kurzemē. 1944. gada decembra beigās sākas uzbrukums Saldus un Tukuma virzienā. 21. decembrī 42. un 10. gvardes armijas kreisais flangst uzbrūk Saldus virzienā, bet 23. decembrī dodas uzbrukumā uz nelielo apdzīvoto vietu – Lesteni. Pretinieka nocietinājumi ir četras tranšejas līnijas, pretlauka grāvis, kura dziļums četri metri, bet platumst – astoņi metri. Caur aizsardzības līnijām atrodas dzelzceļst, kurst savieno Rīgst – Ventspilst un Jelgavast – Liepājast maģistrālest. Šist dzelzceļst ļauj ātrist pievest rezerves un bruņojumist. Novērošanas punktā no 22. līdz 23. decembrist ierodast Padomju Savienības maršalst Vasilevskist, maršalst Čistjakovst, 2. Baltijast frontest ģenerālist Jerjomenko, ģenerālleitnantst Frolovst.

Latviešu korpusst 22. armijast sastāvā, uzbrūkst frontē starp Priednieku mājāst un Balto muižist, no turienes ieņemot ceļast posmist pie Dirbāst un dzelzceļist. Vēlākāst uzdevumst – sekot tanku korpusāst, nonākt līdz Ferdinandmuižāst un Lesteneist, tālākt izvēršot uzbrukumist līdz Jaunlesteneist un Dārtāst.

Artilērijast apšaudē un artilērijast uzbrukumst sākast 23. decembrist.

26. decembrist vāciešist pievelkst papildspēkust – 81. un 93. vācu kājnieku divīzijist, kuru atved no Tukuma austrumast rajonast, 102. policijast bataljonist no Kuldīgast rajonast.

26. decembra naktist 43. padomju gvardēst divīzijast daļast mazāst grupāst atkāpst uz zie-

Leģionāru masu apbedījumi pie Lestenes baznīcāst. 1995.gadst. M. Laudaka foto. TMNM Pza 1454.

meļrietumist no "Trenčist", apejot tost no dienvidist. 123. pulkst jau naktist ieņem nocietinājuma punktust – "Trenčist" un "Sikmaņist", "Brūverist", "Kraučas", "Gibeļast".

28. decembrist 308. divīzijast pāriet uzbrukumā. Netālist no "Vamžist" mājāst notiek kaujast.

130. latviešu korpusāst jāpārgrupējast uz Annenieku pagastu līnijāst starp mājāst "Blusast", "Karmačas", "Bērzaiņist". Tā vietā cīnāst par vācu padzišanist no Lestenes iesaistās 2. Baltijast frontēst 1. gvardēst armijast 112. strēlnieku korpusast 377. un 44. strēlnieku divīzijast. 1945. gada 24. martā tā padzen vāciešust un leģionārust, daļist saņemot gūstā.

"Kurzemes katla" galvenāst cīņast risināst Lestenes centrā. Vietējie lesteniešist zinast stāstīt, ka pēc šist kaujāst visa Lestenes apkārtnēst pie baznīcāst izskatījusst kā kapu laukst un, būvējot jauno ceļist caurist Lestenes centram, tas būtībāst celts uz karavīru kaulist. Ne veltist Lestenes pagastāst ir tik ļotist daudz leģionāru piemiņast vietu.¹⁵⁵

Deportācijas

Latvijas iekļaušanai Padomju Savienībā seko ātra visu dzīves sfēru pielīdzināšana padomju modelim. Radikālas pārmaiņas sākas sabiedrības sociālajos un saimnieciskajos pamatos. Saskaņā ar 1940. gada 22. jūlija Tautas Saeimas deklarāciju par zemes nacionalizāciju visa zemnieku saimniecību zeme, kas pārsniedz 30 hektāru, bez atliedzības atsavināma. Ierobežots tiek arī darba spēks saimniecībās. Zemes reforma iznīcina lielsaimniecības un vājina plašus vidējo zemnieku slāņus. Vienlaikus nacionalizētas arī bankas, rūpniecības, tirdzniecības un saiksmes uzņēmumi, nami.

Padomju represīvās iestādes tūlīt pēc Baltijas valstu okupēšanas sāk izsūtīt šo valstu pamatiedzīvotājus uz mazapdzīvotiem un attāliem PSRS rajoniem, to regulāri turpinot līdz 50. gadu beigām.

Pirmā lielā deportācija notiek 1941. gada jūnijā vidū galvenokārt vienā naktī – 14. jūnijā saskaņā ar šādiem dokumentiem – VK(b)P CK un PSRS Tautas komisāru padomes 1941. gada 14. maija lēmumu Nr. 1299-526ss, PSRS NKV/NKGB 1941. gada 14. jūnija apstiprināto plānu, ar norādi, ka izsūtīšana veicama saskaņā ar biedra Berijas 1941. gada 14. aprīļa rīkojumu (šie rīkojumi attiecas uz Lietuvu, Igauniju, Latviju un Moldāviju).¹⁵⁶

1941. gada 19. martā Tukuma apriņķa LKP sekretārs A. Mazjēcis, Tukuma apriņķa IK priekšsēdētājs H. Krūziņš un NKVD Tukuma rajona priekšnieks R. Leimanis pieņem lēmumu, ka zirgu un mašīnu koplietošanas punkts jāierīko katrā pagastā. Šo procesu

kontrolē komisija, kuru veido iepriekš minētie kompartijas biedri.¹⁵⁷

Tukuma rajonā mašīnu un traktoru organizēšanai atvēlētas nacionalizēto kulaku saimniecības: Matkules pagastā – “Šuikas” (īpašnieks Andrejs Grīnhofs), Slampes pagastā “Vibuļi” (īpašnieks Eduards Vibulis) un Lestenes pagastā – Lestenes muiža.¹⁵⁸

1941. gadā sākas arī muižu nacionalizācija. 25. martā ar LK(b)P CK un LPSR Tautas Komisāru Padomes (TKP) rīkojumu tiek izteikts lūgums ģenerālim Hartmanim piederošo Lestenes muižas centru ar visu inventāru, mašīnām u. c. darba rīkiem nacionalizēt. Šis muižas centrs atrodas blakus nacionalizētajai saimniecībai, kur nav tik labas ēkas, bet, ja nacionalizētu muižas centru un pievienotu nacionalizēto saimniecību, būtu ļoti labs zirgu un mašīnu koplietošanas punkts.¹⁵⁹

Lielākā padomju iekārtai nevēlamo cilvēku izsūtīšana notiek 1949. gadā. Arī no Lestenes pagasta. 25. martā deportēti:

“Plinkšas”

Dakša Arnolds Friča d., dzim. 1915. gadā, mājās atgriezies 29.11.1956.

Dakša Ruta Arnolda m., dzim. 1947. gadā, mirusi 11.11.1949.

Dakša – Dombrovska Velta Alberta m., dzim. 1924. gadā, mājās atgriezies 29.11.1956.

Dombrovska Liba Kaspara m., dzim. 1873. gadā, mirusi 11.11.1951.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričkas rajonu.

“Bites”

Lejiņš Jānis Jāņa d., dzim. 1900. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Lejiņš Alma Mārtiņa m., dzim. 1910. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Lejiņš Gunta Jāņa m., dzim. 1945. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričkas rajonu.

“Sviķi”

Diglis Erna Jāņa m., dzim. 1909. gadā, mājās atgriezies 30.12.1956.

Diglis Fricis Kriša d., dzim. 1905. gadā, mājās atgriezies 30.12.1956.

Diglis Dainis Friča d., dzim. 1938. gadā, mājās atgriezies 30.12.1956.

Diglis Vija Friča m., dzim. 1932. gadā, mājās atgriezies 30.12.1956.

Diglis Ilga Friča m., dzim. 1930. gadā, mājās atgriezies 08.01.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Molotovas rajonu.

“Mazsakārņi”

Miezis Fricis Jāņa d., dzim. 1906. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Ļeskovičs Valērija Kārļa m., dzim. 1919. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Ļeskovičs Egons Miķeļa d., dzim. 1948. gadā, miris 06.05.1949.

Ļeskovičs Imants Miķeļa d., dzim. 1945. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Ļeskovičs Ojārs Miķeļa d., dzim. 1941. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Ļeskovičs Ligita Miķeļa m., dzim. 1946. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Ļeskovičs Soloveika Friča m., dzim. 1949. gadā, mājās atgriezies 27.05.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

“Lapsiņas”

Kakstiņa Lidija Kristapa m., dzim. 1905. gadā, mājās atgriezies 30.09.1956.

Ulmanis Gunārs Jāņa d., dzim. 1929. gadā, mājās atgriezies 30.09.1956.

Kakstiņa Marija Fernanda m., dzim. 1870. gadā, mirusi 11.11.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričkas rajonu.

“Tempji”

Kazaks Jānis Anša d., dzim. 1889. gadā, miris 07.03.1953.

Kazaks Jānis Jāņa d., dzim. 1924. gadā, mājās atgriezies 29.04.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

“Silgaiļi”

Veinberga Auguste Kārļa m., dzim. 1880. gadā, mājās atgriezies 10.04.1956.

Veinberga Mirdza Kārļa m., dzim. 1926. gadā, mājās atgriezies 10.04.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričkas rajonu.

“Vecvagari”

Auniņš Jānis Friča d., dzim. 1905. gadā, mājās atgriezies 30.01.1957.

Auniņš Leontine Friča m., dzim. 1903. gadā, mājās atgriezies 30.01.1957.

Leģionāru kapi Lestenes pagastā pie “Caunēm”. 1995.gads. M. Laudaka foto. TMNM Pza 1449.

Deportēti uz Tomskas apgabala Šegarskas rajonu.

"Sikmaņi"

Bērziņš Alberts Kārļa d., dzim. 1895. gadā, mājās atgriezies 10.04.1956.

Bērziņš Auguste Friča m., dzim. 1905. gadā, mājās atgriezies 10.04.1956.

Bērziņš Laimonis Alberta d., dzim. 1924. gadā, mājās atgriezies 13.02.1956.

Bērziņš Dzintra Alberta m., dzim. 1946. gadā, atgriezies 10.04.1956.

Bērziņš Ilga Alberta m., dzim. 1926. gadā, mājās atgriezies 13.02.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Kārkli"

Klijāns Jānis Ģederta d., dzim. 1905. gadā, mājās atgriezies 02.04.1956.

Šarākovs Marija Jēkaba m., dzim. 1919. gadā, mājās atgriezies 18.02.1956.

Šarākovs Juris Jāņa d., dzim. 1942. gadā, mājās atgriezies 18.02.1956.

Šarākovs Biruta Jāņa m., dzim. 1943. gadā, mājās atgriezies 18.02.1956.

Šarākovs Maruta Jāņa m., dzim. 1945. gadā, mājās atgriezies 18.02.1956.

Šarākovs Velta Jāņa m., dzim. 1938. gadā, mājās atgriezies 18.02.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Kaņi"

Kāle Anete Ferdinanda m., dzim. 1917. gadā, mājās atgriezies 19.02.1957.

Kāle Aija Friča m., dzim. 1941. gadā, mājās atgriezies 19.02.1957.

Kāle Lija Friča m., dzim. 1945. gadā, mājās atgriezies 19.02.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Gruntnieki"

Bunkšis Elza Jāņa m., dzim. 1909. gadā, mājās atgriezies 07.07.1956.

Bunkšis Imants Gustava d., dzim. 1932. gadā, mājās atgriezies 07.07.1956.

Bunkšis Aija Gustava m., dzim. 1934. gadā, mājās atgriezies 07.07.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Lejaslentās"

Bērziņš Kārlis Kārļa d., dzim. 1888. gadā, mājās atgriezies 23.05.1957.

Bērziņš Trine Viļa m., dzim. 1863. gadā, mirusi 11.11.1952.

Bērziņš Mirdza Kārļa m., dzim. 1913. gadā, mājās atgriezies 23.05.1957.

Bērziņš Elga Kārļa m., dzim. 1929. gadā, mājās atgriezies 23.05.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Lejasrunģi"

Zile Austra Kārļa m., dzim. 1912. gadā, mājās atgriezies 30.04.1957.

Zile Kārlis Augusta d., dzim. 1942. gadā, mājās atgriezies 30.04.1957.

Zile Māris Augusta d., dzim. 1945. gadā, mājās atgriezies 30.04.1957.

Zile Uldis Augusta d., dzim. 1943. gadā, mājās atgriezies 30.04.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

"Tilikas"

Ritelis Kristaps Friča d., dzim. 1896. gadā, mājās atgriezies 24.04.1956.

Ābelite Lidiņa Fridriha m., dzim. 1893. gadā, mājās atgriezies 24.04.1956.

Deportēti uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

"Stīverī"

Štāls Johanna Ausma Pētera m., dzim. 1894. gadā, mājās atgriezies 20.05.1957.

Brauers Milda Augusta m., dzim. 1921. gadā, mājās atgriezies 20.05.1957.

Brauers Arvids Ernesta d., dzim. 1915. gadā, mājās atgriezies 20.05.1957.

Brauers Vizma Arvida m., dzim. 1947. gadā, mājās atgriezies 20.05.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Kalna Maķikas"

Gulbis Paulis Friča d., dzim. 1883. gadā, mājās atgriezies 16.02.1956.

Gulbis Otilija Jāņa m., dzim. 1893. gadā, mājās atgriezies 16.02.1956.

Siliņa Dzintra Alberta m., dzim. 1935. gadā, mājās atgriezies 07.09.1955.

Deportēti uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

"Ziedoņi"

Volfs Otilija Jāņa m., dzim. 1906. gadā, mājās atgriezies 27.06.1957.

Volfs Luiss Luisa d., dzim. 1941. gadā, mājās atgriezies 27.06.1957.

Volfs Rasma Luisa m., dzim. 1940. gadā, mājās atgriezies 27.06.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Muļžnieki"

Ādminis Oskars Roberta d., dzim. 1904. gadā, mājās atgriezies 22.05.1954.

Ādminis Julija Kārļa m., dzim. 1874. gadā, mājās atgriezies 22.05.1954.

Ādminis Velta Oskara m., dzim. 1933. gadā, mājās atgriezies 22.05.1954.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Mizas"

Upmanis Ansis Friča d., dzim. 1880. gadā, mājās atgriezies 27.09.1954.

Upmanis Austra Milda Jāņa m., dzim. 1891. gadā, mirusi 11.11.1952.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Remesī"

Skrube Lizeta Jēkaba m., dzim. 1888. gadā, mājās atgriezies 24.09.1954.

Skrube Ināra Kārļa m., dzim., 1942. gadā, mājās atgriezies 24.09.1954.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Vamži"

Dumbers Matilde Jāņa m., dzim. 1871. gadā, mirusi 15.05.1951.

Dakteris Milda Jāņa m., dzim. 1906. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Dakteris Gunārs Augusta d., dzim., 1941. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Dakteris Jānis Augusta d., dzim. 1938. gadā, mājās atgriezies 18.04.1957.

Deportēti uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.

"Oši"

Grase Alīda Kārļa m., dzim. 1891. gadā, mājās atgriezies 01.07.1955.

Deportēta uz Omskas apgabala Odeskas rajonu.

"Budeļi"

Ozolnieks Katrīna Pētera m., dzim. 1901. gadā, mājās atgriezies 26.10.1955.

Deportēta uz Omskas apgabala Tavričeskas rajonu.¹⁶⁰

Kolektivizācija

Sākoties kolektivizācijas procesiem, Lestenes pagastā nodibinās vairāki lauksaimniecības arteļi: "Vētra", "Blāzma", "Kommunārs", "Zemes Spēks", "Straume", "Darbs", "Arājs". Daļa šo lauksaimniecības arteļu (l/a) materiālu glabājas Tukuma zonālajā Valsts arhīvā.

L/a "Zemes Spēks" atrodas Tukuma apriņķa Lestenes pagastā Mežnieku ciemā. Tas dibināts 1948. gada 17. oktobrī Lestenes "Jaunzemjos". Par arteļa centru tiek izraudzīti "Amatnieki". Pirmie kolhoznieki ir Paulis Grīnbergs no "Zaļkalniem", Staņislavs Budģins no "Bērišiem", Kārlis Lange no "Amatniekiem", Žanis Kaļķis no "Klibišiem" (bezzemnieks), Irēna Banga no "Stintēm", Žanis Ozols no "Mērdzēm", Valters Brancis no "Stintēm" (bezzemnieks) un Jānis Lausis no "Jaunlestenes" (bezzemnieks).¹⁶¹

Par lauksaimniecības arteļa priekšsēdētāju ievēl Staņislavu Budģinu, par viņa vietnieku – Helēnu Langi. Izveidota revīzijas komisija, l/a valde, mantas vērtēšanas komisija (arī citos l/a). Jaundibinātā arteļa vadība nolemj pieprasīt ilgtermiņa kredītu 50 000 rubļu būvkokū, laukmašīnu, produktīvo lopu un mākslīgo mēslu iegādei, kā arī atvērt tekošos rēķinus lauksaimniecības un valsts bankās.

Tiek noteikta iestāšanās maksas arteli – 25 rubļi vienai ģimenei. Katra kolhoznieku ģimene var paturēt 0,6 ha piemājas zemes un vienu govī. Arteļa zemes kopplatība ir 322 hektāru, t. sk. aramzeme – 219,7 hektāru. Turpmākās l/a valdes sapulces notiek “Ozolu” un “Zaļkalnu” mājās. Biedru skaits nemitīgi pieaug. Lidz kolhoza apvienošanās laikam l/a teritorijā ietilpst vēl šādas mājas – “Pīlādži”, “Druviņas”, “Jaunlestene”, “Jaunzemji”, “Naudītes”, “Būvnieki”, “Dzintari”, “Gruntnieki”, “Dukāti”, “Ķaunes”, “Salnāji”, “Silmači”, “Vecvagari”, “Mazkrikšas”, “Baļas”, “Zvirgzdiņi”, “Bramaņi”, “Mizas”, “Logi”.¹⁶²

Arteļa laukstrādnieku brigādē ir trīs posmi ar posminiekiem – Augustu Miezi, Ferdinandu Grinbergu un Žani Petrēvicu. 1949. gadā dibināts vēl ceturtais posms ar posminieku Valteru Branci. 1955. gadā izveidotas divas laukkopības brigādes un traktoru brigāde.¹⁶³

Katrai ģimenei lauksaimniecības arteli ir jāpilda saistības. Proti, no saimniecības gada laikā jānodod divi vezumi pelavu, labība govju ēdināšanai 230 kg vai 500 kg siena (vēlāk – 1200 kg siena), 300 kg lopbarības sakņu.

Par kulaku saimniecībām tika uzskatītas “Kāļi”, “Tilikas”, “Stintes”.

Arteļim bija vairākas fermas, kas bija izvietotas pārsvarā arteļa dalībnieku mājās: zirgu novietne “Stintēs” un “Lieljāņos”, cūku ferma “Kāļos” un “Dreimaņos”, “Baļās” un “Muižniekos”, liellopu fermas “Ozolos” un “Rūjās”, putnu ferma “Klibišos”, aitu un kumeļu novietne “Dreimaņos”. Noliktavu grupa atradās “Kūmās”, darba pagalmis “Miežos” un “Stūrīšos”, dzīvojamais sektors uz zemes gabaliem

“Amati”, “Sikuraiņi”, “Birzmalieši”, “Lejnieki”, “Stūrīši”, “Kalēji”, “Silnieki”, “Druviņi”. Arteļim ir arī sava krejotava.

L/a “Zemes Spēks” iesaistās sociālistiskajā sacensībā ar l/a “Komunārs”. Artelis gan ilgi nepastāv, jo jau 1950. gadā apvienojas ar l/a “Darbs”, taču saglabājot savu nosaukumu.

1952. gadā kolhozā ir 151, bet 1955. gadā – jau 237 biedru. Sētu skaits arteli – 103.¹⁶⁴

Staņislavs Budgins ir l/a vadītājs līdz pat 1956. gadam, kad notiek kolhoza apvienošanās.

Lauksaimniecības artelis “Darbs” atrodas Lestenes pagasta Lestenes ciemā, dibināts 1948. gada 3. novembrī. Dibināšanas sapulcē piedalās 22 personas. Par l/a centru tiek nozīmētas “Audzes”. Pirmie arteļa dalībnieki un dibinātāji ir Kristaps Strautmanis “Straupēs”, Ansis Grantiņš “Naudītēs”, Jānis Grošsteins “Akmentiņos”, Augusts Ķeniņš “Birzmaliešos” (bezzemnieks), Kārlis Jansons “Žagatās”, Marija Trans “Dzimekos” (bezzemniece), Jēkabs Eglītis “Kārkliņos”, Emīlija Feldmane, Jānis Grošsteins “Nomniekos”, Arnolds Smilga “Kraučas” (bezzemnieks), Alberts Freimanis “Ieviņās”, Lūcija Jansons “Žagatās” (bezzemnieks), Valija Kaminskis “Audzēs”.¹⁶⁵

Par l/a priekšsēdētāju izvēlēts Jānis Vulfs, par vietnieku – Jānis Skrazlovskis. Turpmākās l/a sapulces notiek “Audzēs”.

Arteļi tiek izveidota laukkopības brigāde, kurā ir trīs posmi, kurus vēlāk pārveido par diviem. Posminieki ir Rihards Eglītis un Alberts Bērziņš. Fermas atrodas “Silniekos”, “Sikmaņos”, “Rūjās” un “Naudītēs”. Arteļi ir arī ugunsdzēsēju depo.

1949. gadā uz sociālistisko sacensību tiek izsaukts l/a “Arājs”.

Bez iepriekš minētajām l/a teritorijā ietilpst šādas mājas: “Gruntnieki”, “Vidiņi”, “Tomiņi”, “Muižnieki”, “Dailes”, “Zemgaļi”, “Pleiņi”, “Pūces”, “Atmatnieki”, “Sniķeri”, “Zūtari”, “Bites”, “Jansoni”, “Ķirši”, “Uzvaras”.

1949. gadā arteļim tiek pievienotas fondu zemes “Bernāni”, “Stūrīši”, “Vārnas”, “Melderi”, bet atdalīti no arteļa “Zūtari”, “Ķirši”, “Muižnieki”, “Uzvaras 2”, “Vairogi”, “Saulaiņi”, “Laumas”. Gada beigās lauksaimniecības arteļa “Darbs” kopplatība ir 1327 hektāru. Priekšsēdētājs J. Vulfs ziņo, tā kā l/a “Stars” apvienojies ar l/a “Komunārs”, daļa no l/a “Stars” saimniecībām iekrīt l/a “Darbs” teritorijā un pēdējie iesnieguši lūgumu uzņemt viņas l/a “Darbs”.

1950. gada 28. maijā pieņemts lēmums apvienoties ar l/a “Zemes Spēks”. Lidz ar šo apvienošanos l/a “Darbs” platība kopš tā nodibināšanas ir palielinājusies trīs reizes.¹⁶⁶

Lauksaimniecības artelis “Straume” atrodas Lestenes pagasta Lestenes ciemā. Dibināts 1949. gada 1. janvārī “Laķukalēju” mājās. Par valdes priekšsēdētāju ievēl M. Zvirbuli, par priekšsēdētāja vietnieku E. Baltgalvi. Arteļi ir divi posmi, kuros strādā 30 darbaspēji-gu cilvēku. Kopsaimniecības platība ir 380 hektāru.¹⁶⁷

L/a teritorijā ietilpst mājas “Lausi”, “Puduri”, “Cāliši”, “Griķi”, “Maztempji”, “Neķķes”, “Jaunāres”, “Dzirmavnieki”, “Rasiņas”, “Avotiņi”, “Brīvzemnieki”, “Tempji”, “Stāvaiņi”, “Īlenieki”, “Laukgaļi”, “Dimzas”, “Kambari”, “Pumpuri”, “Arāji”, “Lejasmaķikas”, “Tiltiņi”, “Kalnamaķikas”, “Upmaļi”, “Bitšķēpi”, “Kalnabitšķēpi”. Arteļa teritorijā atrodas sarkanarmiešu

kapi - pie "Laķukalēju", "Bit-šķēpu", "Rugu" un "Maķiku" mājām.

L/a "Straume" jaunlopu ferma izvietota "Kalnamaķikās", zirgu - "Tempjos", liellopu ferma un labības novietne "Laķukalējos", siena novietnes "Tempjos", "Maķikās", "Ošos", "Laķukalējos" un "Stāvaiņos", labības novietnes Kārļu muižā, "Laķukalējos" un "Ošos", skābarības tvertnes "Laķukalējos" un Kārļu muižā. Arteļa centrs atrodas Lestenes pagasta "Lejās" un "Laķukalējos", kaut arī šeit ir tikai liellopu un cūku fermas.

Tāpat kā citi lauksaimniecības arteļi, arī l/a "Straume" apvienojās 1949. gada 27. oktobrī ar l/a "Vētra".¹⁶⁸

Lauksaimniecības artelis "Vētra" atrodas Lestenes pagasta Lestenes ciemā. Tas nodibināts 1948. gada 26. septembrī ar sākotnējo nosaukumu "Kliģi". Vēlāk arteļa sapulces notiek "Priežu Kundziņos" un klubā.

Pirmie kolhoznieki ir Konrāds Švāns "Ezeriņos", Jānis Štameirs "Gravās", Natālija Kronbergs "Rožkalnos", Fricis Dzeguze "Pakalnos", Fricis Biezbārdis "Pastniekos", Augusts Freimanis "Sniedzēs", Voldemārs Priecīgs "Rožkalnos", Jānis Čunčuris "Klāviņos", Paulīna Znotiņš "Kurpniekos", Fricis Liepiņš "Liepās", Augusts Štameirs "Mūrniekos", Fricis Strazdiņš "Kliģos", Augusts Grigorjevs "Mūrniekos", Milda Štameirs "Laušos", Emīlija Rozentāle "Dārzniekos", Jānis Vilks "Mauriņos", Kārlis Bauka "Jāņukrogā", Marija Pidžus "Siliņos".¹⁶⁹

Izveidoti divi posmi.

Arteļa klēts atrodas "Priežu Kundziņos", kalte "Dārzniekos", šķūnis - "Pakalnos", zirgu ferma - "Vanagos", jaunlopu - "Si-

liņos", "Kalnarunģos" un "Lejasrunģos", aitu un teļu ferma - "Jāņukrogā", liellopi - Kliģu muižā un "Mūrniekos".

Par arteļa priekšsēdētāju izvēlēts Fricis Strazdiņš, par vietnieku - Konrāds Švāns.

1948. gada 21. oktobrī sākotnēji pieņemtais nosaukums tiek mainīts un pieņemts jauns - l/a "Vētra".¹⁷⁰

Izrādās, ka daži kolhoznieki pārkāpj arteļa statūtus un tur vairāk govju nekā atļauts.

1948. gada 26. decembrī lauksaimniecības arteli iestājas visa "Vanagu" māju saime - Žanis Krigerts, Jānis Veinbergs, Anna Baumanē, Anna Volberga, Gustavs Lielgalvis un citi no menonītu draudzes.

1949. gadā uz sociālistisko sacensību tiek izsaukti Annenīku pagasta kolhozi un l/a "Straume".

Kopumā arteli ir 53 balsstiešīgie biedri. Tiek likvidēta Lestenes lauksaimniecības kooperācijas sabiedrība, līdz ar to artelim rodas iespēja pārņemt kooperācijai piederošās Jāņukroga dzirnavas un gateri. Dzirnavām ir divas ēkas, tvaika lokomotīve, rupjmaļamā skreja, jumta dēlišu zāģis, āboliņu kūlējs. 1955. gadā dzirnavas un gateri vada Fricis Strazdiņš, bet 1956. gadā to darbības uzlabošanai tiek atjaunoti griesti.¹⁷¹

1949. gada 22. novembrī l/a "Vētra" apvienojas ar l/a "Straumi". Apvienotos kolhozus vada Fricis Strazdiņš. Zemes kopplatība nu ir 1422 hektāru, t. sk. aramzeme ir 855 hektāru.

1950. gadā arteļa priekšsēdētājs ierosina kolhozniekiem par godu Padomju Latvijas 10. gadadienai izsaukt uz sociālistisko sacensību l/a "Komunāri" Les-

tenes ciemā un Džūkstes pagasta kolhozus. Ar Džūkstes MTS tiek noslēgts līgums par pavašara aršanu. "Priežu Kundziņos" ierīkots aģitpunkts, kur zemnieki var lūgt padomu.

Šai pat laikā arteļa valde spriež par lauksaimniecības arteļu "Blāzma", "Komunārs", "Vētra" apvienošanu.¹⁷²

Ražas novākšanai izveidoti divi koksagīza novākšanas posmi, divi cukurbiešu novākšanas posmi, kukurūzas posmi un papildus brigādes.

1952. gadā par valdes priekšsēdētāju ievēlēts Norvaišs. Par vietnieku Fricis Strazdiņš, bet 1954. gadā - Kārlis Pidžus.

L/a ciematā ir 18 privātās, trīs daudzdzīvokļu mājas un Jāņukrogā - kolhoza ēka. 1954. gadā paredzēts uzcelt vienu standartmāju ar četriem dzīvokļiem. Saldus būvkanoris būvē jaunu lopu kūti.

Tā kā priekšsēdētājs tiek sūtīts uz trīs gadiem uz Zaļenieku priekšsēdētāju skolu, viņa vietā ievēl Zommeru. 1954. gadā arteļa kopplatība ir 1373 hektāru, t. sk. aramzeme - 815,6 hektāru, pļavas - 172,5 hektāru, ganības - 17,3 hektāru, dārzi - 14 hektāru, meži - 207,9 hektāru. Lai sekmīgāk varētu veikt darbus, palīgā brauc strādnieki no Baltkrievijas.¹⁷³

1955. gadā tiek nolemts celt siltumnīcu "Vanagos". Arteļa kopplatība pieaug. 1956. gadā fermu kopējā platība ir 75,5 hektāru. Kolhozā ir 55 sētas, iedzīvotāju kopējais skaits - 127.

Ciemata teritorijā atrodas klubs, kolhoza valde, bērnu dārzs, iebraucēju nams un ēdnīca, maizes ceptuve, veikals, komunālo pakalpojumu darbnīcas, brigāžu sarkanais stūrītis,

frizētava, pirts un veļas mazgātava, medpunkts, četrdzīvokļu dzīvojamā ēka, divi zirgu stalli, divi lauksaimniecības mašīnu šķūņi, sedlinieku un galdnieku darbnīca, kokzāģētava, mehāniskā darbnīca, sakņu un četras kartupeļu glabātavas, četri brigāžu kantori, ugunsdzēsēju piederumu šķūnis, liellopu un jaunlopu kūtis, divas teļu kūtis, skābbarības un ugunsdzēsēju tvertnes, vetārstu punkts, divas cūku kūtis, aitu kūts, četras mēslu krātuves, rupjās barības un pakaišu noliktava, lopbarības virtuve, vistu un cāļu kūtis, graudu klēts un kalte, produktu noliktava, augļu noliktava, sakņu un dārzeņu noliktava, vezumu svāri, garāža, degvielas noliktava.

1959. gadā par valdes priekšsēdētāju ievēl Lauri. 1961. gadā ceļ jaunu kalti, jaunlopu kūti un mehāniskās darbnīcas. Pēc gada l/a ir 86 biedru, sētu skaits – 45, apdzīvoto vietu skaits – 24.

1962. gadā būvējamo objektu skaitam pievienojas viena dzīvojamā ēka, aitu kūts, zirgu stallis "Kliģos" un šķūnis, pirts un jauna jaunlopu kūts.

1961. gadā par valdes priekšsēdētāju ieceļ Engeltu, par vietnieku – Aleksandru Strautmani. 1964. gadā valdes priekšsēdētājs ir Ozoliņš.

1961. gadā lauksaimniecības artelis "Vētra" tiek pārveidots par padomju saimniecību, bet 1962. gadā izveidota padomju saimniecība "Lestene".¹⁷⁴

Lauksaimniecības artelis "Komunārs" atrodas Lestenes pagastā Lestenes ciema padomes teritorijā. Kolhozs dibināts 1948. gada 7. aprīlī. Dibināšanas sanāksmē piedalās 18 personas. Pirmie kolhoznieki ir Alberts Degis, Paulīne un Ar-

nolds Vajadzības, Valentīns Zandersons, Osvalds Dakša, Fricis Lerhs, Andrejs Jaucis, Jānis Godiņš, Eduards Kurka un Eduards Zaners.¹⁷⁵

Lauksaimniecības arteļa teritorijā ietilpst saimniecības "Saliņas", "Strautnieki", "Rūpnieki", "Mauriņi", "Osmaņi", "Kalmi", "Ceipukstes", "Pūri", "Cīruļi", "Snikeri", "Godiņi", "Jāginti", "Silgaiļi", "Rukas", "Pūces", "Pliņi", "Priēžu Kundziņi". Nedalāmajā fondā tiek ieskaitīti 40% no kopīpašuma, ienestā inventāra, piemājas zeme katrai ģimenei ir 0,6 hektāru, tāpat katrai ir viena govys un viens jaunlops. Dibināšanas sapulce notiek izpildkomitejas telpās, citreiz – "Cīruļos".

Kolhoza sākotnējais nosaukums ir "Stars". Par valdes priekšsēdētāju ieceļ Albertu Degi, par vietnieku – Frici Lerhu, par brigadieru – Osvaldu Dakšu. Brigādes sadalītas divos posmos.

Brīvajās fonda zemēs tiek ieskaitītas "Mazērmes", "Saliņpūpi", "Vamži", "Paugibeļu Spundes", "Zvejnieki", "Mucenieki".

1948. gada vasarā tiek izveidots Sarkanais stūritis, kuru vada arteļa aktiviste Lilija Godiņa, agrotehnikas pulciņš, kur ceļ kolhoznieku zināšanas agrotehnikā, un kura vadītājs ir Fricis Lerhs, sēklas lauciņu posms, ražas novākšanas posms. Lilija Godiņa tiek sūtīta kā pārstāve uz republikānisko kolhoznieku kongresu.

Pirmajā kolhoza pastāvēšanas gadā ir nodibinātas trīs fermas: liellopu, cūku un aitu.

Par kolhozu "Stars" šefību ir uzņēmusies Tukuma apriņķa Patērētāju biedrība. Tā ir ap-

ņēmusies palīdzēt ar svētdienas talkām un automašīnu transportu.

Lai izveidotu augļu dārzu, tiek iepirktas ābeles, bumbieres un citi augļu koki no Pūres dārzkopības stacijas.

1949. gada 3. martā l/a "Stars" apvienojas ar kaimiņu l/a "Komunārs". Pēc apvienošanas kolhozs tiek pārdēvēts par "Komunāru". Pēc apvienošanās arteli ir divi komunisti un 45 balstiesīgie biedri. Par valdes priekšsēdētāju iecelts Augusts Ozoliņš, par dārzkopības brigadieru – Ilgonis Sieriņš. Par jaunā apvienotā arteļa centru izraudzīti "Stariņi", "Kalna Pūpi", Mācītājmāja un Lestenes ciema centrs. Sociālistiskā sacensība noslēgta ar l/a "Vētra", Baldones rajona l/a "Sarkanā Zvaigzne" un Limbažu kolhozniekiem.¹⁷⁶

Pēc apvienošanās zirgu fermas atrodas "Viesturos", "Kalna Lentās", "Silgaiļos", "Ormaņos" un "Ceriņos", cūku ferma "Liepās", aitu ferma "Piukšās", govju fermas "Būdeļos", "Pūpjos" un "Kalnapūpjos", teļu ferma "Cīruļos". Pēc apvienošanās brīvā fonda zemēs tagad ietilpst "Siliņi", "Kalna Ormaņi", "Ērmes", "Ielejas", "Sprīdiši", "Saliņpūpi", "Mucenieki", "Kazemnieki", "Zvirbuļi", "Liepu-bode", "Dūjas", "Libieši", "Daugoži", "Ziedoņi", "Kalni", "Podnieki", "Bražas", "Gārdes", "Dzejnieki", "Lakstīgalas", "Biruļi", "Jaundzintari".

1950. gadā Vislatvijas lauksaimniecības izstādē tiek rādīta ķēve un kumeļš no arteļa, iegūtas godalgotas vietas. Atzinību gūst arī eksponāti dārzkopībā un biškopībā.

1950. gadā par arteļa valdes priekšsēdētāju tiek iecelts Jānis Jurēvics, par vietnieku – Au-

gusts Ozoliņš. Par kulturgu izvēlēts Arnolds Tomsons. Kopā arteli ir 152 balstiesīgie biedri. Lai novāktu ražu, tiek sūtīti palīgi no Daugavpils un Baltkrievijas. Ir noslēgts līgums ar Jaunpils pienotavu par piena piegādi.

1950. gadā lauksaimniecības artelis "Komunārs" apvienojas ar l/a "Vētra" un l/a "Blāzma".¹⁷⁷

1951. gadā sieviešu pārstāve un aktiviste Lillija Godiņa izsaka pieprasījumu valdei izraudzīt novietnes bērnu dārzam "Silišos" vai "Dūjās". Jaunais bērnu dārzs tiek atklāts tikai 1953. gadā. To vada Ausma Segliņa. Šefību par bērnu dārzu uzņemas Lestenes skola. Nākamajā gadā bērnu dārzs tiek pārcelts uz "Ziedoņiem".¹⁷⁸

1952. gadā par arteļa valdes priekšsēdētāju tiek iecelts Ilgonis Sieriņš, 1953. gadā – Grigorjevs, par vietnieku – Žanis Bērents.

1952. un 1953. gadā ir paredzēti vairāki remontdarbi: jāizbūvē teļu kūts un jāremontē kalte, jābūvē ciemata dzīvojamais sektors starp vietējās nozīmes ceļu Dobele – Lestene un ceļu no "Ērmēm" uz Lesteni. Jāatjauno kūts "Ziedoņos", "Kalnapūpjos", jaunlopu un aitu ferma Mācītājmājā, putnu ferma "Libišos". Arteļa valde nolemj, lai varētu gūt ienākumus, jāattīsta dārzkopība, biškopība un zivkopība. Ir paredzēts vēl celt barības šķūni un putnu kūti. 1956. gadā uzcelti divi šķūņi, kolhozieņu kūtis, saimniecības ēka "Pūpjos", uzsākta liellopu kūts pārbūve, izremontēti 38 dzīvokļi.¹⁷⁹

1959. gadā pabeigts klubs. Blakus klubam ir telpas kantoriim un dažas istabas jumta izbūvē. Naudas trūkuma dēļ netiek ierīkots radiomezģls.

1960. gadā par kolhoza vadītāju tiek uzaicināts Ojārs Limežs no Rīgas, kurš savā amatā nostrādā līdz pat 1992. gadam.

1972. gadā l/a "Blāzma" apvienojas ar l/a "Komunārs", izveidojot padomju saimniecību "Lestene". Par centru tiek izraudzīts Lestenes muižas centrs un apkārtējās saimniecības. Par galveno saimniecības nozari tiek izraudzīta piena lopkopība un cūkkopība.¹⁸⁰

Kopējais iedzīvotāju skaits ir 250. Kolhozieņu skaits 131. Ciemata administratīvajā un kultūralajā centrā ietilpst kultūras un atpūtas parks, sporta laukums, klubs ar apstādījumiem.

Padomju saimniecības "Lestene"

Padomju saimniecības nosaukums l/a piešķirts no 1962. gada 1. janvāra. 1972. gadā ir 254 strādnieku. Dzīvojamā fonda kopplatība ir 704 m². Kopējā dzīvojamā platība - 3519 m². Dzīvokļu skaits - 137, tajos dzīvo 394 kolhozieņi. Padomju saimniecībā ir 48 traktori, 10 kombaini, 31 kultivatori, 1050 liellopi, 811 cūkas, 56 zirgi. Eksploatācijā nodota skābsiena tvertne, cūku kūts 100 sivēnmātēm ar barības virtuvi un pagrabu saknēm (var ievietot 100 tonnas).¹⁸¹

Saimniecības fermas atrodas "Dūjās", "Muižniekos", "Viesturos", "Liepās", "Pūpjos", "Sakārņos", "Altajos", "Mazbitēs", "Bridelēs", "Burtņiekos", "Stūrīšos", "Blāzmās", "Pālansos", "Sviķos", "Meldiņos", "Pūros", "Skapjos", "Tiliņos", "Dāņos", "Kāļos", "Bērišos", "Būdelēs" un "Bērziņos".

1973. gadā eksploatācijā nodoti vairāki objekti: graudu noliktava, cūku kūts "Liepās", astoņu dzīvokļu māja. Viensētas

"Tilikas", "Stirnas", "Jaunlesteņe", "Stintes", "Kauliņi", "Dreimaņi" tiek likvidētas.¹⁸²

1974. gadā eksploatācijā pārņemta gāzes noliktava, cūku kūts, astoņu dzīvokļu māja, ar tēziskā aka "Sakārņos", zemes gabals "Kāļos" (aramzeme - 322,4 ha, atmata - 5,5 ha, ganības un pļavas - 28,9 ha, augļu dārzi - 7,0 ha un mežs - 16,0 ha) un graudu noliktava "Dārzos".

Padomju saimniecībā "Lestene" tiek audzētas dažādas ziemāju kultūras-ziemas kvieši, rudzi; mieži, cukurbietes, auzas, kvieši, vārpaugu mists, graudaug un pākšaugi, kartupeļi (62 ha), kukurūza (150 ha), zirņi, lopbarības saknes un zaļbarība.

Ir smago darbu mehanizācijas brigāde.

Saimniecībā ir arī sociāli kultūralo pasākumu fonds, no kura tiek izmaksātas prēmijas sportistiem un kultūras darbiniekiem, materiālās stimulēšanas fonds, no kura maksā prēmijas laukstrādniekiem. Vadošie speciālisti 70. gadu vidū ir galvenais zootehniķis P. Bondars, galvenais inženieris V. Biukšāns, galvenā grāmatvede J. Tenisone, galvenā agronome A. Freidenberga, galvenā veterāre A. Liepa un galvenais ekonomists V. Bērics.

1975. gadā padomju saimniecībā strādā 328 cilvēku, t. sk. lopkopībā nodarbināti 87, bet augkopībā - 82 no tiem. Plānotā peļņa ir 100 000 rubļu, iegūtā - 865 rubļu. Salīdzinājumā ar 1974. gadu peļņa ir mazāka par 30 826 rubļiem. Preču produkcijas rentabilitāte - 9,69%. 1975. gadā ar zaudējumiem noslēgusies kartupeļu audzēšana, bet ražotajam lopu dzīvsva- ra pieaugumam ir augsta pašizmaksa.

Padomju saimniecības kopplatība šajā laikā ir 5771 ha, lauksaimniecībā izmantojamā zeme - 451 ha (t. sk. aramzeme - 3217 ha, pļavas - 118 ha, ganības - 797 ha, mežs - 980 ha, ilggadīgie stādījumi - 19 ha). Pārējo padomju saimniecību vidū "Lestene" ir vidēji attīstīta saimniecība, kas specializējusies piena un gaļas ražošanā.¹⁸³

Ilgu laiku padomju saimniecībā "Lestene" netiek celts nekas. Tikai 1982. gadā ekspluatācijā tiek nodota ārējā siltumtrase, kuras projektu izstrādājis "Latgiproseļstroj".

Bez fermām saimniecībā "Lestene" ir arī mehāniskās darbnīcas, kokdarbnīcas, rezerves daļu noliktava, būvmateriālu noliktava, saimniecības daļas vadītāja noliktava, klubs, centra kalte, pirts, baznīcas kalte, dārzu kalte, ozolu kalte, centra noliktava un dzirnavas, zālāju kalte, centra katlu māja, graudu noliktava "Dārzos", noliktava "Ozolos" un "Meldiņu" kartupeļu noliktava.

1984. gadā ekspluatācijā nodota mēslu krātuve (ietilpība - 1000 tonnu), 1985. gadā - astoņu dzīvokļu māja "Vitolos", 1986. gadā - individuālā dzīvojamā māja "Veldzes" ar saimniecības ēku. 1987. gadā pabeigta 10 viendzīvokļu māju celtniecība.¹⁸⁴

1989. gadā ekspluatācijā nodots tehniskās apkopes punkts 60 lauksaimniecības mašīnām. Diemžēl saimniecībā pakāpeniski sākas ražošanas lejupslīde. Fermas ir nolaistas katastrofālā stāvoklī, "Stūrišu" fermā ir zems izslaukums. Taču, neskatoties uz grūtībām, regulāri tiek izmaksātas prēmijas laukstrādniekiem un kultūras darbiniekiem, organizētas ekskursijas uz PSRS kūrortiem. 1989. gadā saimniecībā labākajiem kolhozniekiem

piešķirta automašīnu "Žiguļi", uz kuru rindā ir 12 cilvēki. Tā paša gada 30. maijā 11 saimniecību vadītāji brauc uz Holandi iepazīties ar viņu saimniekošanas veidu.¹⁸⁵

Padomju saimniecības nākotnes plānos ietilpst uzcelt sporta angāru un klubu "Zemkopjos". 1990. gadā saimniecība nopērk savām vajadzībām mikroautobusu "Latvija".

Tiek izskatīti pirmie iesniegumi par zemes piešķiršanu zemnieku saimniecību izveidošanai. Ir iespēja būvēt piecas Līvānu mājas, kuras jānodod līdz 1992. gadam, taču jau 1992. gadā ir redzams, ka uzcelt varēs tikai divas no tām, jo trūkst līdzekļu - 80 000 rubļu.

Smaga situācija saimniecībā ir ar bērnodārzu. Trūkst līdzekļu tā uzturēšanai. Pēc saraksta bērnodārzā vajadzētu būt 15 bērniem, bet to apmeklē tikai astoņi, un trīs no tiem braukā uz saimniecību "Darba Spars". Tādējādi iznāk, ka apkalpojošais personāls ir lielāks nekā bērnu skaits. Lai atrisinātu grūtības, bērnodārzā varētu gatavot pusdienas skolas vajadzībām. 1990. gada 1. ok-

tobrī tomēr nolemj bērnodārzu likvidēt, izveidojot bērnu uzraudzības grupu. Naudas trūkuma dēļ tiek samazinātas štata vienības - pavārs un audzinātājs.

1991. gadā aktuāls jautājums ir 27 dzīvokļu mājas celtniecība. Tobrīd tādas mājas celšana izmaksātu 1,5 miljonus rubļu. Tā kā naudas trūkst, vienā gadā šādu māju uzcelt nevarēs. Tādēļ vienīgā iespēja būtu to celt divās kārtās - pirmajā gadā uzcelt stāvus, bet otrajā - veikt iekšdarbus.

Lauksaimniecības darbi šai laikā tiek pamatīgi iekavēti, tehnika nav remontēta, ražas kritas. No 60 traktoriem uz lauka var strādāt tikai 19. Netiek uzrādīti pareizi dati par apsaimniekošanas gaitu. 1991. gadā ir izpildīts tikai graudu un cukurbiešu ražošanas plāns. Nav izpildīts ne kartupeļu plāns, ne lopbarības biešu plāns. Ir grūtības ar biešu ravēšanu, jo vairāk uz Latviju nebrauc ravētāji no Ukrainas un Baltkrievijas. Samazinājies lopu skaits un lopkopības produkcija. Zemes platība samazinājusies par 1500 ha, jo tā iedalīta zemnieku saimniecī-

Pirmā vāla diena padomju saimniecībā "Lestene". Pirmais no kreisās direktors O. Li-mežs un kombainieris L. Eglītis. 1985.gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr.30362.

Padomju saimniecības "Lestene" direktors Ojārs Līmežs. 1960.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr.30363/2.

bām. Tām būtu jākompensē produkcijas iztrūkums, bet pagaidām zemnieki vēl tik daudz neražo. Visā saimniecībā samazinās izslaukums un dzīvsvāra pieaugums lopiem, jo sevišķi "Stūrīšu", "Blāzmas" un "Mariņmuižas" fermās. Visur zūd cilvēku godīgums, darba kvalitāte un bieži parādās zagšanas gadījumi.

1991. gada 30. maijā tiek nolemts veidot paju sabiedrību. Pārejas posms ir deviņi mēneši. Paju sabiedrības mērķis ir, lai katram objektam un vietai būtu savs saimnieks. Ir jāizrēķina katra strādājošā mantiskā un darba daļa. Pēc pajām gada beigās tiek plānots sadalīt arī peļņu. Taču tādā veidā gados jaunākie vispār netiek stimulēti, jo pajas nesaņem.

1992. gadā Lestenes pagastā jau ir reģistrēti bezdarbnieki, t.i. no 3 līdz 4% no darbaspējīgo iedzīvotāju skaita.

1992. gada 18. februārī padomju saimniecības valde pieņem galīgo lēmumu pārveidot

kopsaimniecību "Lestene" par paju sabiedrību. Tiek izteikts viedoklis, ka varētu izveidot atsevišķu paju sabiedrību "Blāzma", bet p/s priekšsēdētājs Ojārs Līmežs, kurš vada saimniecību no dibināšanas pirmās dienas, izsakās, ka paju sabiedrības sadalīšana sīkākās daļās ir privatizācijas nākošais solis. Par izveidotās paju sabiedrības "Lestene" priekšsēdētāju tiek iecelts Egils Senkāns.¹⁸⁶

Dzīve Lestēnē padomju laikos

1947. gadā Lestenes izpildkomitejas priekšsēdētājs ir Strazdiņš, partijas pirmorganizācijas sekretāre - Marija Gulbe. No 1976. gada pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs - Mileika.

Pēckara gados Lestenes pagasts gūst arī zināmus sasniegumus. 1951. gadā tas ir pirmajā vietā nodokļu ievākšanā. No visiem kolhoziem vispriekšzīmīgākais ir (l/a) "Blāzma", vissliktākie rādītāji ir l/a "Komunārs". 1952. gadā Lestenes ciems ir pēdējā vietā produktu sagādē valstij, jo pagastā ir 126 parādnieki no 1947. gada. Situāciju apgrūtina tas, ka pēckara laikā sagādes aģenta pagastā nav.

Lestenes ciemā darbojas pienotava, tās vadītājs - Skrapcis. Pagasta centrā ir atvērti vairāki veikali, kur preču sortiments ir ļoti mazs. Trūkst eļļas, putrainu, maizes, bieži trūkst piens, gaļa. Veikali bieži ir slēgti, pārdevējām nav formas tērpu. Telpas ir nevēdinātas un netīras.

1960. gadu sākumā vēl tiek atvērti pārtikas kioski l/a "Vētra", un l/a "Lestene". Arī šeit trūkst produktu.

Darbojas sakaru kantoris, tā priekšsēdētājs ir Kunkulis. Pēc

apkopotajiem datiem 1962. gadā laikrakstu abonē 295 iedzīvotāji. Pastāv 65 radio abonenti, 176 uztvērēji un 14 televizori. Darbojas krājkase, kurā noguldītāju skaits pieaudzis par 12 cilvēkiem. Kopējais noguldītāju skaits ir 87 cilvēki. Noguldījumu summa - 29 796 rubļu.

Katrā lauksaimniecības arteli tiek rādītas filmas. To dara kinomehāniķis Gžibovskis, 1961. gadā - Lasmanis. 1958. gadā l/a "Komunārs" notikuši 50 seansi ar 2061 skatītāju, "Blāzmā" - 15 seansi ar 992 skatītājiem, l/a "Vētra" - 30 seansi ar 627 skatītājiem. Seansi notikuši vairāk nekā bija paredzēts.

Aktuāls jautājums ir frizētavas atvēršana, kuras ciemā līdz 60. gadu vidum vēl joprojām nav. Telpas frizētavai atrodas Džūkstes patērētāju biedrībai piederošajā Lestenes veikala ēkā. Nepieciešams ierīkot arī drēbnieku darbnīcu un tirdzniecības punktu Jāņukrogā.

1962. gadā Lestenes ciems tiek pieskaitīts Tukuma rajonam, pirms tam tas atradās Dobeles rajonā.

Visās dzīves jomās ir jāievieš jaunās dzīves tradīcijas, kas celtu cilvēku pašapziņu un "tuvinātu viņus jaunajam dzīves stilam". Jaunajām tradīcijām pieskaitāma bērnības un pilngadības svētku svinēšana, bērnu dzimšanas apliecības svinīga pasniegšana, laulību reģistrācija dzimtsarakstu nodaļā. Taču ciema padome joprojām ienāk ziņojumi, ka šo pasākumu norise tiek saistīta ar baznīcu.

1968. gadā sāk veidoties Lestenes jaunais ciemats. Tiek uzcelta pirmā astoņu dzīvokļu māja "Druvas", 1971. gadā - "Lazdas", kurā tiek piešķirti dzīvokļi skolotājiem, bet 1973. ga-

dā - "Avoti" un 1974. gadā - "Veldres". 1982. gadā uzcelta 33 dzīvokļu māja "Gobas".

1987. gadā sadzīves pakalpojumu kombināts pāriet uz jaunām telpām. Vadītāja - Rozen tāle.

Pēckara gados ciemā darbojās bibliotēka. Vadītāja - Jēkabsonne. 1953. gadā bibliotēkā ir 126 lasītāji, grāmatu skaits - 2890. Katru ceturksni notiek viena lasītāju konference. Pavisam ir piecas ceļojošas bibliotēkas. Trīs dienas nedēļā ir pieņemamās dienas, bet pārējās dienās lasītāji var apmeklēt kolhozu bibliotēkas. Bibliotēka izdod kaujas lapiņas, sagatavo un izdod sienas avīzes, zīmē lozungus un plakātus. Pa pavasara sējas laiku izdotas 20 kaujas lapiņas. Grāmatas lasītājiem pienes arī klāt. Tādā veidā apmainītas 1480 grāmatas. Šādi grāmatas pienes 64 lasītājiem.

Pēc bibliotēkas vadītāja uzskatiem maz bibliotēkā lasa komjaunieši un maz palīdz bibliotēkas darbā.

1955. gadā par bibliotēkas vadītāju iecelta Švāne. Pavisam šajā laikā bibliotēkā ir 4761 grāmatu - to skaits pieaudzis. 1957. gadā Švāne pārņem arī kluba vadību. Iepriekšējais kluba vadītājs Kaņepe kultūras masu darbu nemaz nav attīstījis.

1966. gadā starp Lestenes ciemu un Milzkalnes ciemu bibliotēkām tiek noslēgta sociālistiskā sacensība. Augstāki rādītāji ir Milzkalnes ciemā.

1970. gadā bibliotēkā strādā divas bibliotekāres - Gulbe un Kļava. Bibliotēkas darbs ir uzlabojies. Pieaudzis lasītāju skaits - par 110 cilvēkiem. Bibliotēka sadarbibā ar pagasta valdi ir organizējusi vairākus pasāku-

mus par godu Ļeņina 100. dzimšanas dienai, katru mēnesi tiek izlikta grāmatu izstādes.

1978. gadā bibliotēkas vadītāja ir Rita Šlekone, pēc tam - Aija Rožuka, 1979. gadā - Spidola Krūmiņa.

Ciemā darbojas Tautas nams. Tā vadītājs ir A. Tērauds. Tautas namā trīs aģitbrigādes - koris, orķestris un dramatiskais pulciņš. Nodibināts fotonpulciņš. Darbojas fizkolektīvs, kurā ir 15 dalībnieki. Kori vada skolotāja Besere. Darbojas Tautas nama sienas avīzes redkolēģija.

1970. gadā Tautas namu vada Rasnača, 1971. gadā - Ivanova, 1972. gadā - Hodaņonoka, 1974. gadā - Viņa Māliņa. Tad 1978. gadā Tautas nama vadītāja ir Dzintra Bērenta, pēc tam - Inita Štūbe.

1979. gadā Tautas namā darbojas seši pašdarbības pulciņi, kuros darbojas 90 dažādu vecumu pagasta iedzīvotāju.

1980.-tajos gados darbojas vairāki pulciņi: skolēnu sarīkojuma deju pulciņš, diskotēka, sieviešu ansamblis, skolēnu profesionālās orientācijas pulciņš, estrādes orķestris.

1950.-tajos gados Lestē ir viena pamatskola - Lestenes septiņgadīgā skola. Skolas direktore ir Krastiņa. 1952./53. mācību gadā skola tiek pilnībā izremontēta. Tiek noslēgta sociālistiskā sacensība ar Džūkstes skolu. Pagastā ir veikta bērnu uzskaitē. Skolas pedagogi mācās neklātienē un paaugstina zināšanas. Par skolu uzņemas šefību l/a "Komunārs" un bērnodārzs. Pionieru vienība ir pagatavojusi daudzas rotaļlietas, noorganizējusi ekskursijas, kā arī uzturējusi kārtībā izmēģinājumu lauciņus. Ir noorganizēta veco skolas grāmatu uzpirkšana.

1955. gadā Lestenes septiņgadīgajā skolā mācās 834 bērni. To vidū 19 bērni ir nesekmīgi. Visvairāk krievu valodā un matemātikā. Skolēni palīdz kolhozam kukurūzas sēšanā un audzēšanā. Pionieru organizācijā ir 40 skolēni. Komjauniešu pirmorganizācijas skolā nav vēl līdz pat 1958. gadam.

1961. gadā skolā mācās 160 skolēni. Nepieciešams remontēt darbnīcu telpas. Joprojām trūkst dzīvokļu skolotājiem.

1971. gadā Lestenes skolā mācās 122 bērni. Trūkst fizkultūras skolotāja un pionieru vadītāja. Kopumā izglītības līmenis ir ļoti zems, jo sevišķi strādājošās jaunatnes vidū. 1975. gadā ciemā ir 40 jaunieši vecumā no 16 līdz 30 gadiem, kuriem nav pat vidējās izglītības.

1976. gadā Lestenes skolā mācās 79 skolēni, 1977. gadā - 91 skolēns. 1982. gadā skolas direktore ir V. Limeža.

Pagastā ir 34 daudz bērnu ģimenes. 1983. gadā ciemā aktivizējies pašdarbība un sports. Darbu uzsācis pirmsskolas vecuma bērnu deju pulciņš, sieviešu vokālais ansamblis un vokāli instrumentālais ansamblis.

Divdesmitā gadsimta 80. gadu sākumā pagastā padomju saimniecībā "Lestene" ir 16 PSKP biedri, 7 komjaunieši un 17 bezpartejiskie.¹⁸⁷

Padomju saimniecības "Lestene" mehāniskās darbnīcas. 1984.gads. O. Limeža foto. TMNM Nr.30359/17.

Pagasts 20. gadsimta 90. gados

1992. gadā izveidojas paju sabiedrība, kas darbojas vēl joprojām. Tās vadītājs ir Egils Senkāns. Paju sabiedrībai pieder darbnīcas, divas kaltes - kalte Lestenes baznīcā un muižas klēts. No bijušajam kolhoza ēkām privatizēta tikai "Stūrišu" ferma, bet tā netiek izmantota. Bez darba pagastā ir palikuši vairāk nekā 100 cilvēki, bet kā bezdarbnieki reģistrējušies tikai pāris desmiti.

1989. gadā pirmā reģistrētā zemnieku saimniecība atradās Lestenes pagasta "Sudmalīņās". Tā dibināta 1989. gada 19. janvārī un īpašnieks ir Aivars Štubis. Tautas valodā šis pirmās saimniecības dēvētas par "Breša" saimniecībām - tā pieminot toreizējo lauksaimniecības ministru Vilni Edvīnu Bresi. Bez šīs ir reģistrētas arī vēl citas saimniecības: "Strazdiņi" (reģistrēta 17. augustā, saimnieks Ignats Doniks), "Atāli" (reģistrēta 17. augustā, saimniece Veronika Ailte), "Viļņi" (reģistrēta 17. augustā, saimnieks Aleksandrs Kolomažins). Pavisam Tukuma rajonā reģistrētas 3874 zemnieku saimniecības.¹⁸⁸

Smags finansiālais stāvoklis ir ne tikai paju sabiedrībā, bet arī pagastā. Pagasta centrā atrodas 24 dzīvokļu mājas jaunbūve, tās pabeigšanai trūkst līdzekļu, bet dzīvokļi jau izdalīti par pajām.

1995. gadā pagastā reģistrētas 92 jaunsaimniecības, taču to vidū izcili labas nav nevienas.

Jaunsaimnieku vidū atrodami arī tā saucamie "Breša" zemnieki:

- 1) Aivars Štubis "Sudmalīņās", kurš ir arī Tukuma rajona pirmais breša zemnieks,
- 2) Māris Jankovskis "Ceriņos",
- 3) Jānis Martukāns "Sviķos",
- 4) Vizma Brauere "Stiveros".

Visi jaunsaimnieki strādā arī pamatdarbu - ne savā saimniecībā.

Lestenē ir divas mežniecības teritorijas, kuras apsaimnieko Dobeles un Tukuma mežniecības.

Dibinoties dažādiem individuālajiem uzņēmumiem, arī Lestenē 90. gadu sākumā izveidojas SIA "Rūta", kas nodarbojas ar kokapstrādi. Vadītājs - Juris Jukāns.

Pagastā ir vairāki privātie veikali. Viens no tiem atrodas "Atālos". Tā īpašniece ir Veronika Ailte. Taču šis veikals neatrodas centrā, bet gan "Blāzmu" galā un tā pastāvēšana nav ilga.

1995. gadā pagastā ir trīs veikali:

- 1) "Ceriņos", īpašnieks Māris Jankovskis,
- 2) "Zaļkalnos", īpašnieks Māris Pirktiņš (zemnieks),
- 3) saimniecības preču veikals "Daiga" un kafējnīca, kuras īpašnieks ir Juris Kunkulis.

Zemnieku saimniecība "Saliņpūpi", kuras īpašnieks ir Guntis Rautseps, nodarbojas ar maizes cepšanu un pārdošanu vietējā veikalā. Savukārt Lestenes bijušās kolhoza dzirnavas privatizējis Agris Freidenbergs. Dzirnavas strādā ar mazu jaudu un pārsvarā tiek malta tikai lopbarība.

Deviņdesmito gadu vidū pagasta kopējā platība ir 8385 ha, lauksaimniecībā izmantojamā zeme - 4374 ha, t. sk. aramzeme - 3462 ha, meži - 2943 ha. Lestenē ir viena statūtsabiedrība - paju sabiedrība - "Lestene", kas nodarbojas ar graudkopību un liellopu audzēšanu. Sabiedrībā strādā ap 140 cilvēku.

Pagastā ir 96 zemnieku saimniecības un 61 piemājas saimniecība. 1996. gada 1. janvārī

Padomju saimniecības "Lestene" bērndārzs. 1984.gads. O. Limeža foto. TMNM Nr.30359/19.

pagastā dzīvo 841 cilvēks, no tiem latvieši - 597, bet cittautieši - 244 (galvenokārt poļi, krievi un baltkrievi). Pagastā reģistrēti deviņi bezdarbnieki, 162 pensionāri, 27 invalīdi, 273 bērni līdz 18 gadu vecumam, 124 bērni, kas dzīvo daudz bērnu ģimenēs. Lielākā ģimene Lestenes pagastā un arī visā Tukuma rajonā ir Auniņu ģimene, kurā ir 15 bērni.¹⁸⁹

Lestenes skolā no 1995. gada decembra sāk strādāt psiholoģe Anita Lasmane.

1996. gada vasarā skolā notiek remontdarbi - skolas ēdnīcā, bibliotēkā un visās klašu telpās, gaitenī un garderobē pabeigts grīdas remonts un ieklāts jauns linolejs. Klašu telpās uzstādītas jaunas tāfeles.¹⁹⁰ Septembrī mācības skolā uzsāk 125 bērni, t. sk. 23 pirmklasnieki. Skolā strādā 15 skolotāji, no kuriem četri vēl mācās augstskolā.¹⁹¹

1996. gada 9. novembrī darbu atsāk Lestenes svētdienas skola, kuru vada Slokas evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Aivars Beimanis. Dievkalpojumi joprojām notiek Tautas nama telpās.¹⁹²

Šajā gadā bibliotēka pārceļas uz jaunām telpām, kas atrodas padomju saimniecības "Lestene" bijušajā kantora zālē.

Demogrāfiskā situācija pagastā nav īpaši spīdoša. Proti, 1996. gadā pagastā piedzimuši tikai

astoņi bērni - seši zēni un divas meitenes. Miruši 12 cilvēki. Reģistrētas četras laulības. Pagasta vecākajai iedzīvotājai ir 93 gadi.¹⁹³

Šajā gadā izskatīts jautājums par pagasta padomei piederošās skolotāju mājas "Lazdas" malkas šķūņa celtniecību. Divdesmit sešu gadu laikā tas ir ievērojami nolietojies. Darbus veic Lestenes celtnieki. Savukārt privatizācijai nodotas "Stīveru" un "Rubeņu" mājas, kā arī vecā katlu māja. Pagasta pirti privatizējis V. Strods.¹⁹⁴

Maijā pagasta veco katlu māju pārņem zemnieku saimniecība "Saliņpūpi" un tur ierīko maizes ceptuvi.

Vasarā notiek remontu darbi Gobu katlu mājā un Lestenes skolā.¹⁹⁵

Skolu 1997. gada pavasarī beidz 15 absolventi. Nākamajā - 1997./98. mācību gadā skolā mācās 119 skolēni, no kuriem 19 ir pirmklasnieki. Skolā strādā 15 pedagogi. Šajā mācību gadā nolemj, ka bērni vāks materiālus par Lestenes kaujām un piedalīsies apbedīšanas vietu sakopšanā.

"Daugavas Vanagu" nodaļa skolā izveidota 1997. gada 11. novembrī. Šajā pasākumā piedalās arī latviešu dzejniece no Īrijas, Lestenes muižas mantniece Astrīda Ivaska.¹⁹⁶

Rudenī skolēni piedalās skolas lauciņā izaudzētās ražas novākšanā.

Kultūras namā darbojas angļu valodas apmācības pulciņš, ko vada V. Siļvanska, kā arī sarīkojumu deju pulciņš, kuru vada Dagmāra Rozenfelde.¹⁹⁷

1997. gadā notiek pašvaldību vēlēšanas, kurās Lestēnē piedalās divi saraksti - vēlēšanu

apvienība "Savam pagastam" (pagasta padomes priekšsēdētāja Dzintra Mihailova, feldšerpunkta vadītāja Lidija Raudsepa, paju sabiedrības "Lestene" automehāniķis Visvaldis Ratnieks, paju sabiedrības "Lestene" priekšsēdētājs Egils Senkāns, paju sabiedrības "Lestene" ekonomists Ojārs Līmežs, SIA "Rūta" vadītājs Juris Jukāns, paju sabiedrības "Lestene" elektriķis Māris Freimanis) un vēlēšanu apvienība "Veidosim Lesteni kopīgi" (paju sabiedrības "Lestene" elektriķis Alvilis Skavronskis, skolotāja Sarmīte Krīgere, pagasta padomes Zemes komisijas priekšsēdētāja Agrita Apine, paju sabiedrības "Lestene" šoferis Pauls Vladislavs Carevs, bibliotēkas vadītāja Ingūna Kokina, zemnieku saimniecības "Burtnieki" vadītājs Jānis Vaivars, pagasta padomes katlu mājas vecākais Pjotrs Savrinovičs).¹⁹⁸

Vairākumu balsu iegūst pirmais saraksts. Vēlēšanās piedalās 63% iedzīvotāju. Nolemts, ka pagasta padomes priekšsēdētāja būs Dzintra Mihailova, kas šajā amatā jau strādā 13 gadus. Viņas vietniece - A. Apine. Kultūras un izglītības komiteju vadīs E. Senkāns, viņa palīgi - V. Ratnieks un A. Apine. Pagasta priekšsēdētāja Dz. Mihailova vada arī finansu komiteju. Viņas palīgi šai darbā ir A. Apine un O. Līmežs. Sociālo lietu komitejas sastāvā ietilpst P. V. Carevs, L. Rautseps, V. Ratnieks, revīzijas komitejā - G. Vinakmene, V. Siļvanska, G. Bulaha.¹⁹⁹

1998. gadā Lestenes dejojāji Sintija Subola un Edijs Rozenfelds Rīgā Sporta deju federācijā veiksmīgi nokārto eksāmenu un iegūst II pakāpi sporta dejās. Par šo sasniegumu abiem jauniešiem jāpateicas Tautas nama

direktorei Dagmārai Rozenfeldei, kas dejojājiem meistarstundas pasniedz jau divus gadus.²⁰⁰

No 19. janvāra tautas namā sāk darboties bērnu un pieaugušo aerobikas sekcija, ko vada skolotāja Ilva Struka.²⁰¹

1998. gada janvārī pagasta padomē tiek izskatīts Lestenes pamatskolas direktora vietnieces R. Hadaņonokas iesniegums, kurā viņa skolas vārdā lūdz pagasta padomi piešķirt telpas pagasta padomes ēkā - bijušajā policista dzīvoklī, lai tur varētu ierīkot pagasta bibliotēku. Iepriekšējās telpas bibliotēkai nav piemērojamas, jo tur ir mitrs.²⁰²

1998. gada vasarā Lestenes skolu absolvē 13 jaunie lestenieši. Vasarā Lestenes pamatskolas telpās atpūšas Liepājas kristīgās skolas audzēkņi. Pavisam 1998./99. mācību gadā skolā mācās 117 audzēkņi, no kuriem 22 skolas gaitas ir uzsākuši pirmo reizi. Astoņpadsmit skolēniem piešķirtas brīvdienas.²⁰³

No 12. līdz 17. oktobrim Lestenes pamatskolā notiek skolas akreditācija. Skola akreditēta uz pieciem gadiem, arī direktora Dzintras Mahoņinas darbs tika atzīts par labu un viņai piešķirta vidējā atestācijas pakāpe. Šajā mācību gadā skolā darbojas vairāki pulciņi: dramatiskais pulciņš Astrīdas Lerhas vadībā, divi deju kolektīvi Evitas Skavronskas vadībā, divi ansāmbļi Ritas Beimanes vadībā, sporta pulciņš Ilvas Strukas vadībā, rokdarbu pulciņš, ko vada Margarita Bogoslovska, novadpētniecības pulciņš Renātes Blumbergas vadībā, jaunsargu grupa Lestenes zemessargu komandiera Mihaila Buta vadībā un Daugavas Vanagu apvienotā skolotāju un skolēnu grupa Ilvas Strukas vadībā.²⁰⁴

Jūnijā pagastā notiek evaņģēliski luteriskās draudzes atjaunošanas sanāksme, ko vada mācītājs A. Beimanis un "Sakārņu" māju saimniece I. Cērpa. Līdz šim pagastā darbojās tikai svētdienas skola, bet savas draudzes nebija.²⁰⁵

1998. gadā visā valstī notiek 7. Saeimas vēlēšanas. Lestenē pagasta padomes ēkā darbojas vēlēšanu iecirknis. Vēlēšanu komisiju vada Rudīte Čāne.²⁰⁶

Lestenes pagasttiesu vada Margarita Bogoslovska.

1999. gada martā pagasta padomes sēdē nolemts noteikt Lestenei apdzīvotas vietas - ciema statusu (307 iedzīvotāji) un mazciema statusu Burtniekiem (133 iedzīvotāji) un Blāzmām (59 iedzīvotāji).

Novembrī pagasta padomes sēdē izskata zemnieku saimniecības "Cēderi" iesniegumu par to, ka Lestenes pagasta purvā atrodas vairāki Otrā pasaules kara tanki. Pagasts dod atļauju arī Lestenē, tāpat kā pirms tam Džūkstē, uzsākt kaujas tehnikas meklēšanas darbus.²⁰⁷

2000. gada februārī līdzīgs iesniegums saņemts arī no Zantes muzeja īpašnieka Ilmāra Bruča.²⁰⁸

Septembrī pagasta padome nolēmj, atvēlēt telpas muzejam "Zemkopju mājās, kurās varēs aplūkot Otrā pasaules kara ieročus, municiju, kur būs apskatāmi materiāli gan par šo laiku, gan par Lestenes vēsturi. Muzeju veidos Dobelē dzīvojošais Andris Bergfelds.²⁰⁹

Gatavojoties pašvaldību vēlēšanām, 2001. gada februārī izveidoti trīs vēlēšanu saraksti: "Savam pagastam", kurā darbojas Dzintra Mihailova, Lidija Rautsepa, Visvaldis Ratnieks, Agrita Apine, Dzintra Maho-

ņina-Mahina, Egils Skavronskis, Mirdza Dakša, "Asni" - Guntis Bondars, Sarmīte Krīgere, Gita Vinakmene, Aija Dakša, Astrīda Pivovarčika, Verners Jansons, Jānis Vaivars, un "Veidosim Lesteni kopīgi", kuru pārstāv Edgars Piķis, Spidola Pirktiņa, Dainis Barbančiks, Felikss Kallancers, Ervins Markavs, Indulis Rasnačs, Ignats Doniks.²¹⁰

21. martā notiek šī sasaukuma pirmā pagasta padomes sēde, kurā piedalās trīs deputāti no iepriekšējā sasaukuma - Agrita Apine, Dzintra Mihailova un Lidija Rautsepa. Par pagasta vadītāju atkārtoti ievēl Dz. Mihailovu, par viņas vietnieci ieceļ Agritu Apini. Ir izveidotas trīs pastāvīgas komitejas: finansu, kultūras un izglītības, kā arī sociālo lietu komiteja.²¹¹

2001./2002. mācību gadā Lestenes skolā mācās 129 audzēkņi un strādā 14 skolotāji.²¹²

Bibliotēkā ir jāizveido datoru telpa ar interneta pieslēgumu. Pagasta priekšsēdētājam Dzintrai Mihailovai ir iecere izveidot projektu "Jaunieši praksē pie darba devējiem". Daudzi jaunie pagasta iedzīvotāji mācās, apgūstot laukstrādnieku un lopkopju amatus, bet daudziem no viņiem nav saimniecību, kur iegūtās zināšanas pielietot praksē. Atbilstoši projektam valsts viņiem maksātu algu un jauniešiem rastos iespēja strādāt jaunsaimniecībās.²¹³

Viens no lielākajiem privātajiem uzņēmumiem pagastā 21. gadsimta sākumā ir "Lestenes maiznīca". Joprojām darbojas SIA "Lestene", kuras priekšsēdētājs ir Egils Senkāns (2001. gada februārī iesniedzis atlūgumu). Pusi no saimniecības laukiem aizņem graudaug, otru pusi - zālāji, rapsis, cukurbietes, griķi. 2000. gadā rapsis bi-

ja iesēts 80 ha platībā, 2001. gadā iesēts jau krietni vairāk - 130 ha.

Pie Lestenes memoriāla ar firmas "Šlokenbeka" gādību izveidots asfaltēts auto stāvlaukums. Septembrī skolā darbu uzsāk jauna direktore - Ērika Bogataja, kura pati mācīs arī dziedāšanu.²¹⁴

Brāļu kapu memoriāls

Tā kā Lestenes pagasta teritorijā notikušas lielās Kurzemes katla kaujas, loģiska ir iecere šeit uzstādīt pieminēkli kritušajiem leģionāriem. 1997. gada oktobrī pagasta padomes ārkārtas sēdē nolēmj izveidot Brāļu kapus pie Lestenes baznīcas, kur ierīkos Otrā pasaules karā kritušo latviešu leģionāru piemiņas vietu. Pagasta padome nolēmj izsludināt memoriāla projektu konkursu, kurā varēs piedalīties arhitekti no visas pasaules.²¹⁵

Jau 1998. gada 20. janvārī Latvijas Kara muzejā apskatāmi Brāļu kapu komitejas rīkotajam konkursam iesniegtie projektu darbi - pavisam 13, bet februārī projektu darbi redzami arī izstādē pagasta mājā. Žūrija noteic konkursa uzvarētājus. Pirmā vieta un Ls 2000 naudas prēmiju piešķir tēlnieces Artas Dumpes un arhitektu Benitas un Daiņa Bērziņu izstrādātajam projektam. Otrā un trešā vieta (attiecīgi Ls 1200 un Ls 600) - diviem tēlniekiem Jāņa Karlova projektiem.

Pavasari uzsāk praktiskos piemiņas vietas veidošanas darbus. Pilnībā apzināt bojā gājušo vietu nav iespējams, jo tām pāri izveidots ceļš un iekoptas padomju saimniecības druvas. Ir zināms, ka šajā vietā 1945. gadā gāja bojā ap 2000 leģionāru. Viņu mirstīgās atliekas pare-

dzēts apbedīt pie Lestenes baznīcas brāļu kapos. Brāļu kapos jau apglabāti 338 cīnītāji. Turpmāk paredzēts pārāpbedīt kritušos no citām Lestenes vietām, no Jaunpils, Džūkstes, Irlavas pagastiem. Tā būs otrā lielākā legjonāru atdusas vieta pēc Brāļu kapiem Rīgā, kur apbedīti 2500 kritušo.²¹⁶

1998. gada 8. maijā Lestenes latviešu karavīru brāļu kapos notiek Kurzemes aizstāvēšanās cīņās 10 kritušo latviešu legjonāru pārāpbedīšanas ceremonija. Šis datums kā lielā kapulauka oficiālās atklāšanas un kritušo legjonāru piemiņas diena iekļāts jau 1997. gadā, kad sākās Brāļu kapu veidošanas darbi, kuros iesaistās Latvijas Nacionālo karavīru biedrība, Daugavas Vanagi un Brāļu kapu komiteja. Vairākkārt noraidīti piedāvātie Brāļu kapu memoriāla projekti, līdz notiek publiskais konkurss un profesionāla komiteja nosaka uzvarētāju. Šis notikums nenotiek bez pārpratumiem. Piemēram, vēl pirms ceremonijas sākuma aizsardzības ministrs izdod pavēli, kas aizliedz Latvijas Bruņoto spēku pārstāvjiem pasākumā piedalīties formas tērpos, kā arī aizliedz zemessargu sagatavoto salūtu. Par šādu pavēli daudzi uzzina tikai pēdējā brīdī. Brāļu kapu iesvētīšanā nepiedalās neviens ministrs, tikai neliela partijas "Tēvzemei un Brīvībai" delegācija.²¹⁷

1999. gada 8. maijā Lestenes Brāļu kapos notiek Otrā pasaules kara upuru piemiņas pasākums, kurā piedalās ap 1000 cilvēku no visas valsts un arī no ārzemēm. Pasākuma ievadā iesvēta Lestenes baznīcas jauno zvanu. Tas izgatavots Liepājā, un 290 gadu vecajai baznīcai to uzdāvina Latvijas Nacionālo karavīru biedrība. Zvanu iesvēta

Slokas evaņģēliski luteriskās baznīcas mācītājs Aivars Beimanis. Pēc tam piemiņas vietā pie "Baltā krusta", kur pārāpbedīti 380 kritušie legjonāri, notiek atceres brīdis un tiek likti ziedi. Piemiņas brīža laikā izteikta nožēla par valdības pārstāvju norobežošanos no piemiņas vietas Lestēnē, jo arī šoreiz valdības pārstāvju klātbūtne izpalika.²¹⁸

30. oktobrī notiek jauna kritušo karavīru pārāpbedīšana. Šajā reizē mieru guva vēl 10 karavīri.²¹⁹

Atceroties Ziemassvētku kaujas, decembra beigās Brāļu kapos notiek vēl viens piemiņas pasākums ar Nacionālo Daugavas Vanagu organizācijas, zemessargu, jaunsargu, Saeimas deputātu Jura Dobeļa un Oskara Grīga piedalīšanos. Toreiz - 1944. gada Ziemassvētkos - sākās Latviešu legjona 19. divīzijas un 130. latviešu (sarkanarmiešu) korpusa cīņas. Viss kaujas lauks bija izārdīts, šāviņu izarts un pārvērties par kapsētu. No rokas rokā pārgāja ikviens šī apgabala viensēta. Pēc astoņu dienu ilgām kaujām padomju armija ieņēma dažus kvadrātkilometrus lielu teritoriju un tālāk netika. "Kurzemes Cietoksnis" nosargāja, pateicoties legjonāru varonībai. Pasākuma laikā tiek uzsvērts, ka 2000. gada valsts budžetā atvēlēti naudas līdzekļi Lestenes Brāļu kapu labiekārtošanai. Diemžēl par šīs naudas piešķiršanu Saeimā nebalso Tautas partija un "Latvijas ceļš". Tobrīd Lestenes kapos atdusējas 497 latviešu legjonāri.²²⁰

2000. gada jūlijā Lestenes Brāļu kapos notiek plaši būvdarbi, ko rīko firma "A.K.M.". Kapos plānots uzstādīt pieminēkli - memoriālu. Novembrī noslēdzas celtniecības pirmā kārtā.²²¹

Jau 5. novembrī - Artas Dumpes veidotais pieminēklis Dzimtene Māte - Latvija - tiek atklāts. Pieminēkli iesvēta Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags. Šajā pasākumā pirmo reizi pēc 30 gadiem Lestenes baznīcā notiek dievkalpojums. Kapos apbedīti jau 573 kritušie (plānoti 2000).²²²

Bet 2002. gada 21. septembrī Lestenes Brāļu kapos līdzās cīņu biedriem gulda vēl desmit latviešu legjonāru mirstīgo atlieku pelnus urnās. Viņu vidū kareivis Arnolds Krauklis, kurš dzīvoja Amerikā Viskonsinas štatā un miris 10. maijā. Vīra pēdējā vēlēšanās bijusi - rast savu mūžīgo atdusas vietu Lestēnē.²²³

Brāļu kapu memoriāla atklāšana notiek 2003. gada 27. septembrī.

Atsauces:

1. Švābe A. Latvju enciklopēdija, 2. sējums, Stokholma, 1952. - 1953.
2. Latvijas Valsts Vēstures arhīvs (LVVA) 2145. fonds, 1. apr., 455. lieta, 185. lp.
3. LVVA 2145. fonds, 1. apr., 455. lieta, 185. lp.
4. Švābe A. Latvju enciklopēdija, 2. sējums, Stokholma, 1952. - 1953.
5. Tukuma muzeja ZA materiāli
6. LVVA 2145. fonds, 1. apr., 444. lieta, 1. - 47. lp.
7. Turpat, 273. lp.
8. Turpat, 44. lp.
9. Turpat, 445. lieta, 94. lp.
10. Turpat, 446. lieta, 71. lp.
11. Turpat, 453. lieta, 74. lp.
12. Turpat, 444. lieta, 1. lp.
13. Turpat, 5. lp.
14. Turpat, 6. lp.
15. Turpat, 446. lieta, 33. lp.
16. Turpat, 455. lieta, 44. lp.
17. Turpat, 456. lieta, 60. lp.
18. Turpat, 457. lieta, 52. lp.
19. Turpat, 28. lp.
20. Turpat, 447. lieta, 3. lp.
21. Turpat, 450. lieta, 21. lp.
22. Turpat, 451. lieta, 10. lp.
23. Latviešu konversācijas vārdnīca, R., 1930., 23158. - 23161. sleja.
24. Tukuma muzeja ZA materiāli
25. Latviešu tautas teikas. Izcelšanās teikas. R., 1991., 72. lpp.
26. Latviešu tautas teikas. Vēsturiskās teikas. R., 1988., 148. lpp.
27. Turpat, 229. lpp.
28. Turpat, 245. lpp.
29. Turpat.
30. Tukuma muzeja Lestenes ekspedīcijas

- materiāli. Pēc iedzīvotāju stāstījuma.
31. Turpat
 32. LVVA 2145. fonds, 1. apr., 444. lieta, 18. lp.
 33. Turpat, 34. - 39. lp.
 34. Turpat, 44. lp.
 35. Turpat, 68. lp.
 36. Turpat, 46. lp.
 37. Turpat, 221. lp.
 38. Turpat, 46. lp.
 39. Turpat, 266. lp.
 40. Turpat, 445. lieta, 52. lp.
 41. Turpat, 448. lieta, 17. lp.
 42. Turpat, 32. lp.
 43. Turpat, 84. lp.
 44. Turpat, 455. lieta, 197. lp.
 45. Turpat, 450. lieta, 50. lp.
 46. Turpat, 96. lp.
 47. Turpat, 451. lieta, 91. - 92. lp.
 48. Turpat, 97. lp.
 49. Turpat, 452. lieta, 41. lp.
 50. Turpat, 97. lp.
 51. Turpat, 104. lp.
 52. Turpat, 164. lp.
 53. Turpat, 453. lieta, 74. lp.
 54. Turpat, 454. lieta, 92. lp.
 55. Turpat, 145. lp.
 56. Turpat, 455. lieta, 144. lp.
 57. Turpat, 174. lp.
 58. Turpat, 196. lp.
 59. Turpat, 453. lieta, 127. lp.
 60. Turpat, 455. lieta, 28. lp.
 61. Turpat, 456. lieta, 3. lp.
 62. Turpat, 99. lp.
 63. Turpat, 457. lieta, 49. lp.
 64. Turpat, 118. lp.
 65. Turpat, 458. lieta, 72. lp.
 66. Turpat, 84. lp.
 67. Turpat, 459. lieta, 3. lp.
 68. Turpat, 460. lieta, 4. lp.
 69. Turpat, 459. lieta, 62. lp.
 70. Turpat, 75. lp.
 71. Turpat, 461. lieta, 15. lp.
 72. Turpat, 460. lieta, 45. lp.
 73. Turpat, 462. lieta, 35. lp.
 74. Turpat, 444. lieta, 73. lp.
 75. Turpat, 104. lp.
 76. Turpat, 9. lp.
 77. Turpat, 297. lp.
 78. Turpat, 12. lp.
 79. Turpat, 353. lp.
 80. Turpat, 405. lp.
 81. Turpat, 445. lieta, 67. lp.
 82. Turpat, 79. lp.
 83. Turpat, 446. lieta, 37. lp.
 84. Turpat, 56. lp.
 85. Turpat, 67. lp.
 86. Turpat, 72. lp.
 87. Turpat, 447. lieta, 49. lp.
 88. Turpat, 448. lieta, 65. lp.
 89. Turpat, 450. lieta, 21. lp.
 90. Turpat, 451. lieta, 78. lp.
 91. Turpat, 158. lp.
 92. Turpat, 454. lieta, 28. lp.
 93. Turpat, 457. lieta, 2. lp.
 94. Turpat, 459. lieta, 24. lp.
 95. Turpat, 10. lp.
 96. Turpat, 60. lp.
 97. Turpat, 461. lieta, 12. lp.
 98. Turpat, 78. lp.
 99. Turpat, 460. lieta, 25. lp.
 100. Turpat, 75. lp.
 101. Turpat, 52. lp.
 102. Turpat, 462. lieta, 4. lp.
 103. Turpat, 461. lieta, 41. lp.
 104. Turpat, 47. lp.
 105. Turpat, 445. lieta, 43. lp.
 106. Turpat, 58. lp.
 107. Turpat.
 108. Turpat, 154. lp.
 109. Turpat, 449. lieta, 69. lp.
 110. Turpat, 450. lieta, 69. lp.
 111. Turpat, 451. lieta, 110. lp.
 112. Turpat, 452. lieta, 9. lp.
 113. Turpat, 14. lp.
 114. Turpat, 71. lp.
 115. Salnais V., Maldups A. Pagastu apraksti. R., 1935., 403. - 404. lpp.
 116. LVVA, 2145. fonds, 1. apr., 448. lieta, 125. lp.
 117. Turpat, 449. lieta, 12. lp.
 118. Turpat, 451. lieta, 87. lp.
 119. Turpat, 87. lp.
 120. Turpat.
 121. Turpat.
 122. Turpat.
 123. Turpat, 445. lieta, 53. lp.
 124. Turpat, 444. lieta, 5. lp.
 125. Turpat, 153. lp.
 126. Turpat, 486. lp.
 127. Turpat, 353. lp.
 128. Turpat, 445. lieta, 147. lp.
 129. Turpat, 448. lieta, 61. lp.
 130. Turpat, 449. lieta, 11. lp.
 131. Turpat, 450. lieta, 42. lp.
 132. Turpat, 454. lieta, 144. lp.
 133. Turpat, 452. lieta, 70. lp.
 134. Turpat, 454. lieta, 10. lp.
 135. Turpat, 455. lieta, 183. lp.
 136. Turpat, 458. lieta, 6. lp.
 137. Iļeišu Zosekānzi] cōj]skē ēā 1910 cā. Gēnāā 1912 c.
 138. Endzelins J. Latvijas vietu vārdi, II daļa. R., 1925., 136. - 137. lpp.
 139. LVVA, 2145. fonds, 1. apr., 455. lieta, 185. lp.
 140. Turpat, 458. lieta, 50. lp.
 141. Turpat, 98. lp.
 142. Turpat, 444. lieta, 11. lp.
 143. Turpat, 448. lieta, 64. lp.
 144. Turpat, 36. lp.
 145. Turpat
 146. LVVA, 2145. fonds, 1. apr., 444. lieta, 266. lp.
 147. Turpat, 10. lp.
 148. Turpat, 451. lieta, 14. lp.
 149. Turpat, 459. lieta, 51. lp.
 150. Turpat, 460. lieta, 52. lp.
 151. Latvijas konversācijas vārdnīca, R., 1930, 23158. - 23161. sleja.
 152. LVVA, 2145. fonds, 1. apr., 10. lieta, 4. lp.
 153. Turpat, 23. lp.
 154. Turpat, 2. lp.
 155. Turpat.
 156. Okupācijas varu nodarītie postījumi Latvijā 1940. - 1990. Stokholma, 2000., 137. lpp.
 157. Tukuma zonālais Valsts arhīvs (TZVA) 101. fonds, 2. apr., 479. lieta, 6. lp.
 158. Turpat, 460. lieta, 6. lp.
 159. Turpat, 479. lieta, 7. lp.
 160. Turpat.
 161. TZVA, 365. fonds, 1. apr., 2. lieta, 1. lp.
 162. Turpat, 2. lp.
 163. Turpat, 3. lp.
 164. Turpat, 31. lieta, 38. lp.
 165. Turpat, 255. fonds, 1. apr., 212. lieta, 1. - 2. lp.
 166. Turpat, 1. - 39. lp.
 167. Turpat, 205. lieta, 1. - 2. lp.
 168. Turpat, 1. - 11. lp.
 169. Turpat, 310. fonds, 1. apr., 1. lieta, 1. - 2. lp.
 170. Turpat, 2. lieta, 4. lp.
 171. Turpat, 5. lieta, 3. - 10. lp.
 172. Turpat, 30. - 40. lp.
 173. Turpat, 15. lieta, 30. - 40. lp.
 174. Turpat, 58. lieta, 3. lp.
 175. Turpat, 315. fonds, 1. apr., 1. lieta, 1. lp.
 176. Turpat, 7. lieta, 23. lp.
 177. Turpat, 24. lp.
 178. Turpat, 10. lieta, 19. lp.
 179. Turpat, 11. lieta, 12. lp.
 180. Turpat, 59. lieta, 51. lp.
 181. Turpat, 445. fonds, 1. apr., 3. lieta, 10. lp.
 182. Turpat, 23. lieta, 12. lp.
 183. Turpat, 1. lieta, 21. - 27. lp.
 184. Turpat,
 185. Turpat, 6. apr., 27. lieta, 13 lp.
 186. Turpat, 3. - 5. lieta,
 187. Turpat
 188. Tukuma Ziņas, 25.09.1998., Nr. 77., 1. lpp.
 189. Tukuma Ziņas, 19.04.1996., Nr. 32., 4. lpp.
 190. Tukuma Ziņas, 19.07.1996., Nr. 58., 4. lpp.
 191. Tukuma Ziņas, 30.08.1996., Nr. 71., 4. lpp.
 192. Tukuma Ziņas, 25.10.1996., Nr. 87., 4. lpp.
 193. Tukuma Ziņas, 10.01.1997., Nr. 3., 4. lpp.
 194. Tukuma Ziņas, 17.01.1997., Nr. 5., 4. lpp.
 195. Tukuma Ziņas, 13.06.1997., Nr. 47., 4. lpp.
 196. Tukuma Ziņas, 05.09.1997., Nr. 71., 4. lpp.
 197. Tukuma Ziņas, 10.10.1997., Nr. 81., 4. lpp.
 198. Tukuma Ziņas, 14.02.1997., Nr. 13., 4. lpp.
 199. Tukuma Ziņas, 21.03.1997., Nr. 24., 4. lpp.
 200. Tukuma Ziņas, 16.01.1998., Nr. 5., 4. lpp.
 201. Tukuma Ziņas, 16.01.1998., Nr. 5., 4. lpp.
 202. Tukuma Ziņas, 30.01.1998., Nr. 9., 4. lpp.
 203. Tukuma Ziņas, 21.08.1998., Nr. 67., 4. lpp.
 204. Tukuma Ziņas, 09.10.1998., Nr. 81., 4. lpp.
 205. Tukuma Ziņas, 29.05.1998., Nr. 43., 4. lpp.
 206. Tukuma Ziņas, 04.09.1998., Nr. 71., 4. lpp.
 207. Tukuma Ziņas, 20.11.1999., Nr. 94., 4. lpp.
 208. Tukuma Ziņas, 18.02.2000., Nr. 14., 4. lpp.
 209. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 29.09.2000., Nr. 62., 4. lpp.
 210. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 02.02.2001., Nr. 10., 4. lpp.
 211. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 30.03.2001., Nr. 26., 4. lpp.
 212. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 21.09.2001., Nr. 76., 4. lpp.
 213. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 26.01.2002., Nr. 11., 5. lpp.
 214. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 17.08.2002., Nr. 97., 7. lpp.
 215. Tukuma Ziņas, 10.10.1997., Nr. 81., 4. lpp.
 216. Tukuma Ziņas, 23.01.1998., Nr. 7., 6. lpp.
 217. Tukuma Ziņas, 12.05.1998., Nr. 38., 3. lpp.
 218. Tukuma Ziņas, 11.05.1999., Nr. 39., 4. lpp.
 219. Tukuma Ziņas, 02.11.1999., Nr. 477., 4. lpp.
 220. Tukuma Ziņas, 24.12.1999., Nr. 105., 3. lpp.
 221. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 21.07.2000., Nr. 42., 4. lpp.
 222. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 07.11.2000., Nr. 73., 4. lpp.
 223. Neatkarīgās Tukuma Ziņas, 24.09.2002., Nr. 113., 1. lpp.

ŽOGI UN PAGRABI ZIEMEĻKURZEMES SĒTĀ 19. GADSIMTA BEIGĀS

Gunta Frišfelde

Veidojot Pastariņa muzeja ekspozīciju, tiek vākti materiāli par Ziemeļkurzemes lauku sētām, ēkām un tautas celtniecības tradīcijām. Muzeja darbības mērķis ir atjaunot "Bisnieku" sētu atbilstoši 20. gadsimta 40. gadu situācijai. Līdz mūsu dienām ir saglabājusies dzīvojamā ēka, klēts un daļa vāgūža, bet nav saglabājusies kleķa kūts, zirgu stallis, pirts un pagrabs. Lai izstrādātu sētas projektu, tiek apkopoti arhīvu materiāli, zinošu un pieredzējušu etnogrāfu pētījumi.

Latvijas vēstures muzeja etnogrāfijas nodaļas krājuma materiāli sniedz mums informāciju par tautas celtniecības un sadzīves tradīcijām, cauri gadsimtiem saglabāto darba dzīves pieredzi un pagātnes kultūras mantojumu. Divdesmitā gadsimta 30. gadu Arhitektūras fakultātes materiālu aprakstos lasām studentu pierakstītos atmiņu stāstījumus par žogu veidiem Zentenes pagastā, par to veidošanu un pielietojumu Dzirciema "Klankšu" mājās un par pagrabu būvi Tukuma apriņķī.

Izmantojot šos nepublicētos ekspedīciju materiālus, 1985. gadā tika izdots Lindas Dumpes etnogrāfisks apcerējums "Lopkopība Latvijā 19. un 20. gadsimta sākumā". Tas bija pirmais lopkopības tēmai veltīts etnogrāfiskais pētījums, kurš sniedz ieskatu arī par lauku sētas veidošanas principiem, funkcionālo dalījumu un aploku un žogu veidiem lauku sētā.

Latviešu tautas celtniecības tēmu savās publikācijās atspoguļojis etnogrāfs, kultūras vēsturnieks, Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenais loceklis, habilitētais vēstures doktors, profesors Saulvedis Cimmermanis. Vairāk nekā trīsdesmit piecu gadu laikā apsekoti gandrīz visi Latvijas rajoni. Viņa vākumi glabājas Latvijas Universitātes Vēstures institūta Etnogrāfijas nodaļas zinātniskajā arhīvā, un tajā ir plašs materiāls par lauku sētām Ziemeļkurzemē.

Rakstā izmantoju arī Kārļa Draviņa grāmatā "Kurzeme aizgājušos laikos" atrodamo informāciju. Šis darbs ir dažādu liecību un rakstu apkopojums par vienu no Ziemeļkurzemes novadiem - Stendi, kā arī daļēji par Zentenes kaimiņu pagastu - Libagiem. Autors vairāk nekā pusi mūža pavadījis ārpus Lat-

vijas, bet par savu dzimto novadu sarakstījis daudzus valodniecības, folkloristikas un etnogrāfijas rakstus.

Pētījums par latviešu sētas veidošanos, par tās ēkām un iekārtojumu balstās uz gadsimtiem vecām dokumentos rakstītām atziņām un ekspedīciju materiāliem. Izmantoju Jāņa Jaunzēja grāmatu "Kurzemes sēta", kurā autors apraksta ciemu un sētu veidošanās, kā arī ēku celtniecības tradīcijas.

Žogi

Ikdienā latvietis savu saimniecību sauc par sētu. Tas norāda, ka žogam ir ciešs sakars ar cilvēka apmetni - sētu. Katram Latvijas novadam ir vērojamas atšķirīgas sētas veidošanās tradīcijas. Kurzemnieku sētas centrā bija skaisti kopts pagalms, ap kuru grupējās visas ēkas. Tirs

Zedeņu žogs "Bisnieku" sētā Dzirciemā (tagad Pastariņa muzejs). 1960.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. EBU 292.

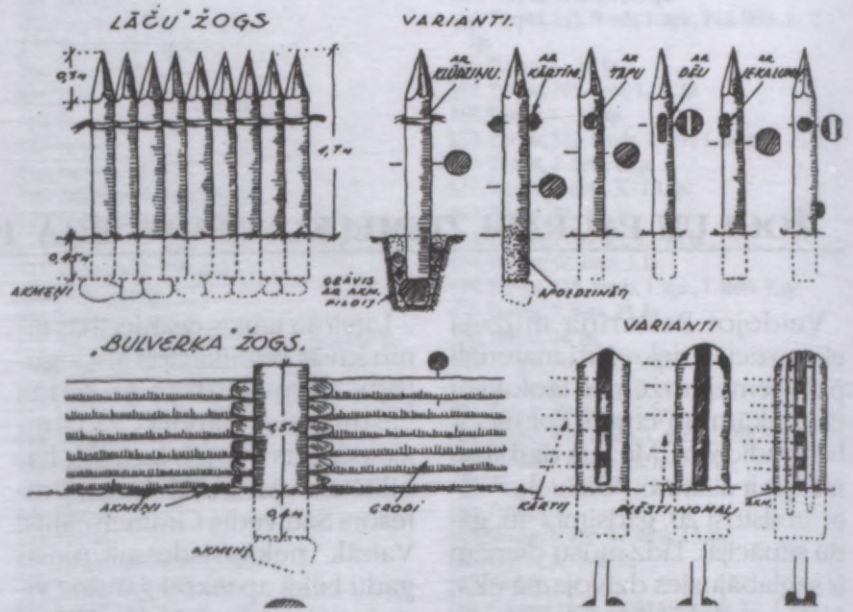

Kāršu žogs "Eglāju" saimniecībā Smārdes pagastā. 1930.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 22737.

pagalms un stiprs žogs raksturoja saimniecības kārtību un turību. Jo bagātāka sēta, jo vairāk ēku. To izvietojums vienmēr ir bijis stipri individuāls, piemērots īpašnieka paražam un vajadzībām. Izvēloties savu dzīves vietu, zemnieks vispirms to iežogoja un tikai pēc tam apbūvēja.¹

Kurzemes puse visbiežāk bija mežaina, tādēļ te cēla daudz žogu. Tos ierīkoja gan praktisku apsvērumu, gan skaistuma dēļ. Parasti iežogoja pagalmu, lai no kūts izlaistie vai no ganībām pārdzītie lopu nestāigātu pa augļu vai sakņu dārziem. Deņņpadsmitajā gadsimtā iežogoja puķu dārzus pie dzīvojamās ēkas un arī ceļu uz lopu ganībām. Ja starp tūrumiem bija garš ceļš, to iežogoja no abām pusēm un tad to sauca par olnīcu, pa kuru lopus ik dienas dzina uz meža pļavām.²

Atbilstoši pieejamajam materiālam un katra žoga īpašajam uzdevumam, bija izveidojušies noteikti žogu tipi. Senatnē visizplatītākie bija pāļu žogi, kurus sauca arī par "lāča" žogiem vai stāvkoku žogiem. Tos veidoja no stāvus zemē ieraktiem kokiem ar nosmailotiem galiem. Žogu stabu augšgalā bija caurumi, pa kuriem bija iebīdīta kārts, kas šos vertikālos kokus cieši saturēja kopā.³ Vēl 20. gadsimta 20. gados tie konstatēti Ziemeļkurzemē Ventspils apriņķa Ēdoles, Dundagas, Ugāles, Us-

Žogu veidi Kurzemē. Zīmējumi no J. Jaunzema 1943. gadā izdotās grāmatas "Kurzemes sētas".

mas, Vārves pagastos un Talsu apriņķa Ārlavas, Lubezeres, Strazdes, Upesgrīvas, Vandzenes un Zentenes pagastos.⁴

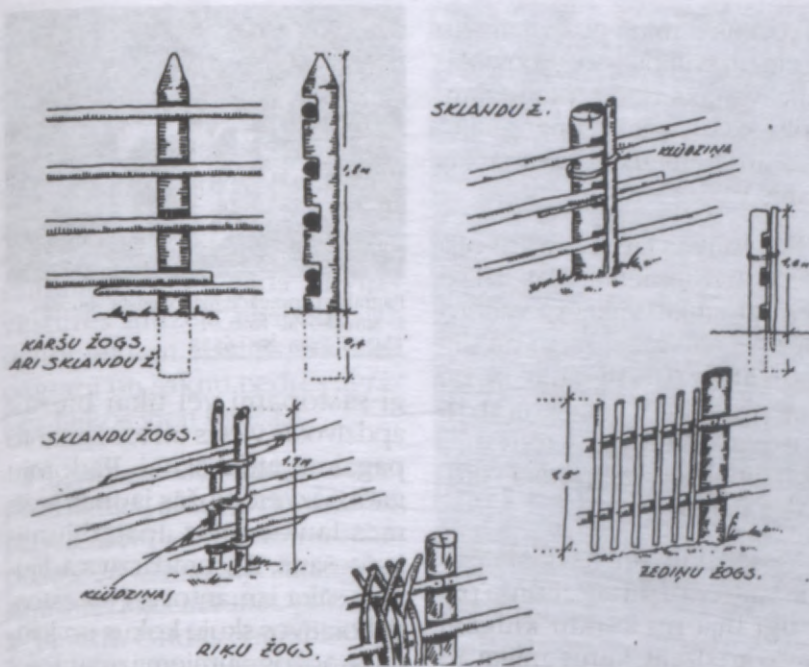
Retāk bija redzami pirmatnējie "bulverķa" žogi vai guļšētas, kuras izmantoja cūku aploku veidošanā. Tā taisīja tikai mežiem bagātajos apvidos, un to būve liecina par kokmateriālu izšķērdīgu lietošanu. Noteiktā attālumā citu no cita ieraka sta-

bus tā, lai tie atrastos trīs pēdas virs zemes, t. i., aptuveni 90 cm (1 pēda - 12 collas, 1 colla - 2,5 cm). Abās pusēs žoga virzienā stabiem bija iecirstas "gropes". Starp stabiem cieši citu uz citas salika tievus balķēnus, kuru gali cieši iegulās gropēs (sk. zīm.).⁵

Biežāk Kurzemes apriņķos bija sastopams bulverķa žoga jaunāks atrisinājums, ievērojami

Kāršu žogs gar iebraucamo ceļu lauku sētā Vānes pagastā. 1930.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 5324/8.

Žogu veidi Kurzemē. Zīmējumi no J. Jaunzema 1943. gadā izdotās grāmatas „Kurzemes sētas”

ietaupot būvmateriālus. Proti, atbalsta stabu rievās starp gulskārtīm lika attiecīga lieluma koka gabalus vai akmeņus, tā palielinot atstarpes. Tā būvēti žogi Talsu apriņķa Ārlavas, Libagu, Pastendes, Ūpesgrīvas, Valgales un Virbu pagastos. Šeit minama mīkla: “Skrūvēts būvēts, vējš pūš cauri”.

Vēl jaunāks bulverķu žoga atvasinājums Kurzemes novadā bija sklandu vai kāršu žogs, kur stabam izdobto rievu vietās lika divus pietapotus vai pienaglotus, horizontāli novietotus mietus.⁶ Masīvos stabus nomainot ar tievākiem kokiem, arī nevajadzēja izlietot vērtīgus materiālus. Šāds žogs bija vieglāk pagatavojams. Parasti kāršu garuma atstatumā zemē pa pāriem ieraka mietus kāršu saturēšanai. Mietu pārus vairākās vietās savilka kopā ar sīksta koka (lazdas, ievas, kadiķa, kārkla u.c.) klūdziņām, uz kurām lika kārtis.⁷ Kāršu žogus izmantoja aplokiem, laidariem, lopu ceļu un ganību iežogojumiem. Žoga priekšrocība bija tā, ka viegli

varēja izārdīt kādu tā posmu un tikpat viegli atkal salikt kopā. Tas bija nepieciešams, lai atbrīvotu nogriešanās ceļu uz kādu lauka gabalu, piemēram, rokot kartupeļus vai vedot mēslus.

Lai panāktu vēl ciešāku iežogojuma veidu, sklandu žogus papildināja ar pildījuma elementiem. Tos darināja, iepinot gludus egļu zarus starp trim līdz piecām posmu stabos limenis-

ki nostiprinātām kārtīm. Šis žogu veids, saukts par riķu vai zediņu žogu, bija izplatīts visā Latvijā. Tādi žogi bija ļoti izturīgi. Egļu un kadiķu zari, stāvus stāvēdami, bija ļoti izturīgi pret trūdēšanu, tikai saturmīetus laiku pa laikam vajadzēja atjaunot. Lai zari ātrāk žūtu un būtu izturīgāki, to mizu svītrās noplēsa. Iepīto zaru augšējie gali bija vienkārši jāapgriez, lai sēta neizskatītos neglīta un nedarītu mājas saimniekam negodu. Riķu žogs bija ļoti izplatīts arī Zentes pagastā. To veidoja ap augļu, sakņu un puķu dārzēm. Žogiem novecojot, tos neatjaunoja, bet egļu zaru vietās piesita dēlišus, tā veidojot kārtiņu vai latu žogus.⁸ Dažkārt sētas atbalstiem izmantoja arī augošus kokus, piemēram, kārkļus un vītulus, kārtis pie tiem piesitot vai pienaglojot. Šādus žogus visbiežāk veidoja pie ganu ceļiem.⁹

Deviņpadsmitā gadsimta beigās, paaugstinoties kokmateriālu cenām, žogus saglabāja tikai tur, kur tie bija visvairāk nepieciešami. Lauku un ganību žogu konstrukcija laika gaitā bija mainījusies, turklāt tā bija atkarīga no žoga novietojuma. Māju tuvumā žogus taisīja glītākus, at-

Latīņu žogs “Zvirgzdiņu” mājas Dzūkstes pagastā. 1920. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 28594.

Voldemārs Barons ar zirgu Smārdes pagastā pie dzīvojamās mājas ar latīņu žogu. 1939. gads. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 22611.

tālāk no tām žoga izskatam bija mazāka nozīme. Galvenais bija drošība, tādēļ veidoja pītos jeb žagaru žogus. Tāds vēl 20. gadsimta 30. gados bijis arī Dzirciema pagasta "Klankšu" mājā, lai iežogotu sakņu dārziņu. Dažu pēdu attālumā citu no cita iedzina mietus, starp kuriem iepina vai vienkārši horizontāli lika dažādu koku - egles, priežu, alkšņu kārķu zarus.¹⁰

Vienkāršas konstrukcijas un senas izcelsmes bija arī žogs no eglītēm vai alkšņiem ar visiem zariem. Ar tādu atdalīja vai "sakritināja" meža ganības no pārējā meža, reizēm iežogoja arī cūku vai zirgu aplokus. Zemē iedzina mietus 2 līdz 4 metru attālumā vienu no otra. Alkšņus vienā, divās un pat vairākās kārtās, horizontāli sakrautus, piesēja pie mietiem ar klūgām vai vienkārši pienagloja. Tāda žoga augstums bija no 60 līdz 70 cm.¹¹

Žogu ietvertā viensēta bija pieejama caur vārtiem. Žogi un vārti sētu praktiski iedalīja, norādot ceļu un taciņu virzienus atsevišķu ēku starpā. Uz galvenā ceļa esošos vārtus sauca par goda vārtiem. Uz ganu ceļa atradās lopu vārti, un bija vēl trešie, tā saucamie rijas vārti, kas atradās savrup stāvošās rijas tuvumā un nodarēja labības ievēšanai. Vārtos atradās viena vai divas veramas jeb ceļamas vērtnes, kas bija iestiprinātas ieraktajos un labi nostrādātajos vārtu stabos. Tā bija ļoti pateicīga vie-

ta rotājumiem un pušķojumiem godu un svinību gadījumos. Mazāk svarīgās vietās, piemēram, aplokos tikšanai caur žogu lie-toja arī vienkāršas izņemamas kārtis.¹²

Pēc formas latviešu vārti bija viendabīgi, tomēr tik plati, lai pa tiem izbrauktu vienjūga vai divjūga vezums ar salmiem vai sienu. Vārtus parasti gatavoja no limeniski sastiprinātiem apaļiem vai šķeltiem kokiem - šķēršļiem, kas iestiprināti vertikālos stabos.

Vissenākie un visvienkāršākie vārtu viru un aiztaisāmo paraugi bija no kārķu klūgām savīti gredzeni, kurus aplika ap vārtu stabu un vārtu sānkoku - vienu augstāk, otru zemāk. Lai tie nenoslidētu, tos balstīja uz vārtu šķērskokiem.

Mazliet sarežģītāki bija vārtu aiztaisāmie Blīdenē. Pie žoga staba piesita kadiķa zara kāsi. Tam vajadzēja būt nedaudz likam un tik garam, lai, vērtņi aizverot, ar to aizķertu vārtu otru šķērskoku.¹³

Mūsdienās zemnieku saimniecībās ir izzudušas senās žogu veidošanās tradīcijas. Visbiežāk lietotie ir kāršu žogi, ierīkojot lopu aplokus. Latu žo-

Pagrabs Lapmežciema pagasta "Sūnās". I. Smuškovas foto. TMNM Pgm Nr. 6578

gi sastopami vēl tikai biežāk apdzīvotās vietās un tos izmanto pagalmu atdalīšanai. Padomju gados izveidojušās jaunas iezīmes lauku sētas apstādījumu ierīkošanā. Košumdārzu stādījumos sāka izmantot arī ievestos, dekoratīvos skuju kokus un krūmus, nožogojumiem izmantojot dzīvžogu stādījumus.

Pagrabi

Pagrabus tāpat kā žogus cēla zemnieku drošībai, taču ne tikai lai aizsargātu, bet arī lai saglabātu. Pagrabus varētu nosaukt par zemes klētīm. Vēsturiskajos dokumentos minēts, ka pagrabu ierīkošanu veicinājusi nedrošība, kas radusies līdz ar kartupeļu ievēšanu hercoga Jēkaba laikā jau 17. gadsimtā un vēlāk līdz ar piensaimniecības attīstību.¹⁴ Tikai 19. gadsimta zemnieku sētas zīmējumos ir redzami pagrabu apzīmējumi. Tas

Pagrabs Slampes pagasta "Sivēnos". 1993. gads. M. Laudaka foto. TMNM Pgm Nr. 5206

izskaidrojams ar to, ka tikai šajā laikā zemnieku sētās sāka izbūvēt velvētus pagrabus.

Deviņpadsmitā gadsimta 70. gados sāka celt dzīvojamās mājas, kur pagrabi atradās "pagrīdē". Slampes pagasta "Ķīļu" saimnieks 1930. gadā Latvijas vēstures muzeja ekspedīcijas dalībniekiem stāstījis, ka šādi pagrabi un sakņu bedres agrākos laikos vien bijušas.

Pagrabi parasti atradušies zem pretistabas, ar ieeju no ēkas ārpusē, bet dažreiz arī no iekšpusē. To izmēri bija atkarīgi no saimniecības lieluma, parasti 2 x 3 metri. Grīdas pagrabos bija no māla kleķa, kas pārklāts ar pabiezu smilšu kārtu. Sienas mūrēja no laukakmeņiem vai plieņiem. Griesti jeb pārsegums bija no koka, starpas pildīja ar sūnām, smiltīm, paegļu skujām. Bagātākās saimniecībās pārsegumus mūrēja ķieģeļu velvju veidā.¹⁵

Arī Strazdes, Cēres un Kandavas pagastos ap 1860. līdz 1880. gadu celtajās mājās pagrabus būvēja zem istabas.¹⁶

Tomēr mazo apmēru dēļ ar tiem nepietika, un pagrabus būvēja atsevišķi. Tās bija ne-

Pagrabs Slampes pagasta "Ģenerāldimzās". 1992. gads. M. Laudaka foto. TMNM Pgm Nr. 5119/5

daudz zemē iegremdētas, parasti guļkoku celtnes. Tā Engures pagasta Bērzciema "Priedēs" pagrabs atradās 100 soļus no dzīvojamās ēkas, ierakts smilšainā uzkalniņā. Tas celts kā guļbūve, stūri salaisti garajos pakšos, četrus vainagus augsts, virs zemes - 2,57 metri. Tā izmēri 2,14 x 4,3 metri.¹⁷

Bagātajās Engures zvejnieku saimniecībās 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta 30. gados bija ledus pagrabi - mūrēti svaigu zivju uzglabāšanai vasarā.

Tur glabāja zivis vai arī tikai žāvētu vai svaigu nesālītu gaļu, bet nekad piena produktus.¹⁸

Pagrabos ziemā glabāja saknes un kartupeļus, vasarā - arī pienu, sviestu, krējumu. Sēklas kartupeļus parasti uzglabāja bedrēs. Arhīva materiālos minēti piemēri no Dzirciema, Sēmes un Pūres pagastiem, kur sēklas kartupeļus bēra "rāceņu" bedrēs. Tās apmeta ar salmiem, bet ziemā ar kūtsmēsliem, lai kartupeļi nesasaltu. Stipri mālainā zemē pagrabus parasti mūrēja no laukakmeņiem. Tā bija dārgāk, bet tie labāk aizturēja salu.¹⁹

Laukakmeņu pagrabs bija arī Grenču pagasta "Runču" mājās. Tas celts 1873. gadā un bijis arī no iekšpusē izmūrēts ar akmeņiem. Tā izmēri - 7,30 x 6,80 metri. Sienu biezums sasniedzis vienu metru, bet pagraba augstums no zemes līmeņa bija 3,15 metri. Grīda bijusi no koka.²⁰

Pagrabus parasti cēla netālu no dzīvojamās mājas vai klēts, un ja bija iespējams, būves labā izmantoja arī sētās reljefu. Dzirciema "Bisniekos" pagrabs

Pagrabs Lapmežciema pagasta "Sūnās". 1999. gads. I. Smuškovas foto. TMNM Pgm Nr. 6546/4

bija izbūvēts Ošu gravas nogāzē, kur šodien saglabājušies tikai pamatakmeņi. Kā liecina muzeja foto materiāli, tā bijusi neliela guļbūves ēka ar šindeļu jumta klājumu. Grīda parasti bija no māla kleķa, apbēta ar smiltīm vai izlikta ar dēļiem. Mēs varam pieņemt, ka tāda tā bijusi arī "Bisniekos".

Nobeigums

Gadsimta laikā ir mainījusies lauku sēta, kā arī zemnieku sadzīves, darba un celtniecības tradīcijas. Pagrabi aizstājuši klēti, jo to izmantošana ir līdzīga. Sašaurinoties lauksaimniecībai un lopkopībai sētās nav vairs graudu klētis, vāgūži, ratnīcas, zirgu stalli, cūku kūtis. Nav nepieciešams sētas sadalījumam un kārtībai veidot žogus. To pielietojums ir vairāk dekoratīvs, nekā praktisks. Visos laikos nemainīga ir zemnieku vēlēšanās veidot savu sētu skaistu, tādēļ arī šodien Ziemeļkurzemes sētās ir sastopami prasīgi pīti riķu žogi un glīti būvēti kāršu žogi.

Sabiedriski politiskie notikumi ienesuši izmaiņas arī lauku vidē. "Bisnieku" sētā, kur atrodas Pastariņa muzejs, šodien ir tikai trīs senās ēkas - dzīvojamā ēka, klēts un daļa no stalla.

Dzirčiema muižas "Bisnieku" vecsaimniecībā 19. gadsimta beigās bija deviņas ēkas, izvietotas ap neregulāru pagalmu. To šķērsoja ceļš. Sētas centrā bija dzīvojamā māja, no kuras varēja labi pārredzēt saimniecības ēkas ceļa pretējā pusē - zirgu stalli, klēti, cūku kūtiņu un gov-

ju kūti ar aplokiem jeb laidaru. Ceļš it kā atdalīja saimniecības pagalmu no "tīrā" - no puķu dārza un lielā augļu dārza ap māju, diķiša un pirtiņas. Sētas izveidojums liecināja par lielisku dabas un apkārtnes izpratni, telpas izjūtu. "Bisnieku" zeme austrumos robežojas ar interesantu dabas veidojumu - Ošu gravu. Tās malā aug lielā piecžuburu liepa, bet gar iebraucamo ceļu bija vītulu gatve. Gadu gaitā ēkas novecoja un pakāpeniski tika uzceltas jaunas. Tā no degušās rijas vietā, tikai kalnā, 1880. gadā uzbūvēja jaunu šķūni, 1894. gadā - klēti, 1896. gadā - govju kūti un zirgu stalli ar vāgūzi. Dokumentos nav minēti pirtiņas un pagraba celtniecības gadi un to apraksti.

1887. gadā sākās māju izpirkšana no muižas. Sēta un 49,49 desetīnas (52,93 ha) zemes tika nodotas izpirkumā Kārlim Birzniekam. Saimniecību pilnībā izpirka 1906. gadā par 2004 rubļiem.²¹ 1913. gadā saimnieks uzcēla jaunu dzīvojamo māju. Pirmā pasaules kara laikā tika nopostīta vecā māja. Bisnieku sētā deviņas ēkas pastāvēja visā Kārļa Birznieka saimniekošanas laikā, līdz viņš mira 1941. gadā.

Divdesmitā gadsimta otrajā pusē sagravušas un nojauktas savu laiku nokalpojušās vecās "Bisnieku" saimniecības ēkas - šķūnis, pagrabs, pirts. Kūts tika izmantota kā Iljiča vārdā nosauktā kolhoza jaunlopu ferma. 1995. gadā tā tika nojaukta.

Lai skolēni iepazītos ar 19. gadsimta dzīvi Ziemeļkurzemes

lauku sētā, Pastariņa muzejā tiek veidotas pedagoģiskās programmas. Ar Kultūras un Kultūrkapitāla fondu atbalstu tiek cepta maize, gatavoti žogi. Seno amatu un sadzīves darbu veikšanā iesaistās muzeja apmeklētāji. Viens no darbiņiem ir žogu būve. Mazie bērni pin "riķu" žodziņus "Ziemeļkurzemes lauku sētas" maketa pagalmā, lielākie palīdz veidot kāršu žogu pie "Bisnieku" ceļa. Apmeklētāji vienmēr ir piedalījušies muzeja veidošanā: koktēlniecības pulciņa dalībnieki Pastariņa dienasgrāmatas tēlus izgriezot, Dzirčiema speciālās internātskolas amatniecības nodarbību audzēkņi Pastariņa bērnības sētu ceļot. Darbs, kur nepieciešams arī pieredzējušu amatnieku padoms, ir pagraba būve un žoga būve, bet arī to veikšanā var iesaistīties apmeklētāji.

Izmantotie materiāli un literatūra:

1. Jaunzems J. Kurzemes sēta. R., 1943., 19. lpp.
2. Bilenšteins A. Latviešu koka celtnes. R., 2001., 149. lpp.
3. Bilenšteins A. Latviešu koka celtnes. R., 2001., 160. lpp.
4. Jaunzems J. Kurzemes sēta. R., 1943., 20. lpp.
5. Bilenšteins A. Latviešu koka celtnes. R., 2001., 161. lpp.
6. Draviņš K. Kurzeme aizgājušos laikos. R., 2000., 101. lpp.
7. Dumpe L. Lopkopība Latvijā 19. un 20. gadsimta sākumā. R., 1985., 169. lpp.
8. Latvijas Vēstures muzeja etnogrāfijas nodaļa (LVM E) 2693. lieta, 121. dokuments.
9. Jaunzems J. Kurzemes sēta. R., 1943., 21. lpp.
10. LVM E 2904. lieta, 405. dokuments.
11. Dumpe L. Lopkopība Latvijā 19. un 20. gadsimta sākumā. R., 1985., 167. lpp.
12. Jaunzems J. Kurzemes sēta. R., 1943., 21. lpp.
13. Bilenšteins A. Latviešu koka celtnes. R., 2001., 168. lpp.
14. Latviešu konversācijas vārdnīca. 119. sējums. R., 1937., 30347. sleja.
15. LVM E 2912. lieta, 609. dokuments.
16. LVM E 2955. lieta, 126. dokuments.
17. LVM E 2912. lieta, 32. dokuments.
18. LVM E 2912. lieta, N IX dokuments.
19. LVM E 2912. lieta, N LI dokuments.
20. LVM E 2912. lieta, 118. dokuments.
21. LVVA F-6678, A - 13, L - 82

TUKUMA NOVADA KULTŪRAS DZĪVE 20. GADSIMTA 20. UN 30. GADOS

Liene Zērvēna

Avotu un literatūras apskats

Vispilnīgākā faktogrāfiskā informācija par Tukuma kultūras dzīvi atrodama V. Salnā un A. Maldupa grāmatas "Pilsētu apraksti" 2. daļā. Šī grāmata ir statistisko materiālu apkopojums par 1935. gada tautas skaitīšanas rezultātiem. Balstoties uz šajā grāmatā sniegtajiem datiem, veidots Tukuma pilsētas raksturojums laika posmā no 1920. līdz 1934. gadam.

Bibliogrāfiskajā rādītājā "Latviešu (Latvijas) zinātne un literatūra" par Tukuma kultūras dzīves notikumiem laika posmā no 1920. līdz 1934. gadam atrasti tikai četri raksti, - visi no vietējiem preses izdevumiem. Izskatot vietējo laikrakstu komplektus, izveidots 821 bibliogrāfiskais ieraksts.

Laika posmā no 1924. līdz 1934. gadam Tukumā iznāca deviņi laikraksti. Tie uzrādīti bibliogrāfiskā līdzekļa "Latviešu periodika, 1768-1940" 3. sējuma 1. daļā. No 1920. līdz 1923. gadam vietējie preses izdevumi Tukumā nav iznākuši.

Tukuma laikraksti pieejami Latvijas Nacionālās bibliotēkas Periodikas nodaļā un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Mišņa bibliotēkā. Visi laikraksti iespiesti gotu burtiem jeb vecajā drukā. Vēl kāda īpatnība - daudziem rakstos pieminētajiem cilvēkiem uzrādīts tikai uzvārds bez priekšvārda.

Laikraksti, kas sniedz nozīmīgāko informāciju, ir "Tukuma Ziņas" (1925-1934), "Tukuma un Apkārtnes Balss" (1927-1929), "Tukuma Dzīve" (1933-1934).

No 1924. līdz 1926. gadam komanditsabiedrība "Tukuma Balss" izdevusi sabiedriski literāro nedēļas laikrakstu "Tukuma Balss". Tā redaktors bija E. Gulbis. Pirmais avīzes numurs iznācis 1924. gada 30. decembrī. No 1924. līdz 1925. gadam laikrakstam bijusi vienlaidus numerācija, bet no 1926. gada ir jauna numerācija, iekavās saglabājot vienlaidus numerāciju. Nav atrasts 1925. gada 27. un 31. numurs. Šajā laikrakstā atrasti 58 (7,1%) raksti atbilda tematam. No 1927. gada laikraksts mainīja nosaukumu, kļūstot par "Tukuma un Apkārtnes Balsi".

"Tukuma un Apkārtnes Balss" bija progresīvs nedēļas laik-

raksts, ko izdeva komanditsabiedrība "Dzīve". Arī šī laikraksta redaktors bija E. Gulbis. Laikraksts iznāca no 1927. gada 6. janvāra līdz 1929. gada 24. janvārim, kad izdevēji paziņoja par laikraksta izdošanas pārtraukšanu. Pavisam iznākuši 94 laikraksta numuri. Šajā laikrakstā atrasti 66 (8%) raksti, kas attiecas uz Tukuma kultūras dzīves norisēm.

1929. gada 2. septembrī atkal sāk iznākt nedēļas laikraksts "Tukuma Balss", kuru izdod Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija. Laikraksts iznāca līdz 1930. gada 22. maijam. Pavisam iznākuši 34 laikraksta numuri un tajos atrasts 49 (6,0%) raksti par kultūras norisēm pilsētā.

No 1925. līdz 1934. gadam Tukumā reizi nedēļā, ceturtdienās, iznācis laikraksts "Tukuma Ziņas". Sākumā šo laikrakstu iz-

Tukuma mūzikas studijas simfoniskais orķestris. 1930.-tie gadi. E. Liepiņa foto. TMNM Nr. 32291.

devusi Tukuma Viesīgā biedrība, bet no 1929. gada 7. marta (Nr. 7) tā izdošanu pārņēma komanditsabiedrība "Tukuma Ziņas". No šī laikraksta nav pieejami 1925. gada divi numuri - 15. un 44. numurs. Laikrakstam ir bijuši arī neregulāri pielikumi. No 1929. līdz 1930. gadam atsevišķiem numuriem pievienotas lapas ar nosaukumu - "Tukuma Ziņu" pielikums, kas faktiski ir paplašināti numuri ar kārtējo laikraksta saturu. Varbūt tāpēc, ka tā izdevējs bija Tukuma Viesīgā biedrība, laikrakstā ir atspoguļoti gandrīz visi kultūras notikumi Tukumā un tā apkārtnē. Laikrakstā regulāri atspoguļots Tukuma kinoteātru repertuārs, kā arī sniegts jaunāko grāmatu apskats.

No 1930. līdz 1931. gadam Tukumā iznāca neatkarīgs nedēļas laikraksts "Tukuma Avīze". Tā redaktors bija A. Frišmanis. Laikrakstu izdeva izdevniecība "Mūsu domas". Laikraksta iznākšanā bijis pārtraukums no 1930. gada 4. jūlija līdz 1931. gada 21. februārim, vispār nav iznācis 18. numurs. No šī laikraksta iegūti 17 raksti (2,1%) par kultūras dzīvi Tukumā.

Laikrakstā "Tukuma Darbs" par šo tēmu atrasti 12 raksti (1,5%). Šo sociāldemokrātisko nedēļas laikrakstu Tukumam un apkārtnē 1931. gadā izdeva Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partija. Tā redaktors bijis A. Muča. Iznākuši 12 laikraksta numuri.

Sabiedriski politiskā laikraksta "Tukuma Dzīve" pirmie četri numuri iznāca 1927. gadā. Tad tā izdošanu pārtrauca. 1933. gada 14. februārī laikraksts atsāka iznākšanu, kas turpinājās līdz 1934. gada 16. maijam, kad laikrakstu ar LR iekšlietu ministra lēmumu slēdza. No 1933. līdz

1934. gadam laikrakstam bija vienlaidus numerācija. Šajā laikrakstā bija 39 raksti par kultūru, kas veido 4,8% no visiem rādītājā iekļautajiem rakstiem.

Visos laikrakstos, kas šajā laikā iznāca Tukumā, vairāk vai mazāk aplūkoti kultūras dzīves notikumi pilsētā un tās apkārtnē.

Kultūras dzīve Tukuma apkārtnē

Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem Tukumā dzīvoja 8144 iedzīvotāji, no kuriem 3588 bija vīrieši un 4556 sievietes. Pēc tautības iedzīvotāji sadalās: 6358 latvieši, 953 ebreji, 451 vācieši, 100 krievi, 68 poļi, 59 baltkrievi, 35 lietuvieši, 12 igauņi un 108 pārējo tautību iedzīvotāji.

Tukumā no izglītības iestādēm darbojās Tukuma Valsts ģimnāzija un Zigfrīda Meierovica komercskola, Tukuma Valsts piensaimniecības skola, Tukuma Valsts vidusskola, Tukuma pilsētas pamatskola, Tukuma pilsētas un vācu vecāku savienības vācu pamatskola, Tukuma pilsētas ebreju pamatskola.

Pēc 1935. gada tautas skaitīšanas datiem reliģisko dzīvi Tukumā noteica sešas garīgās konfesijas: evaņģēliski luteriskā baznīca (mācītāji A. Virbulis un H. Tīzenhauzens), Romas katoļu draudze (mācītājs M. Kaļķis), pareizticīgo baznīca (mācītājs J. Lietavietis), Baptistu draudze (garīdznieks A. Brahmanis), Septītās dienas adventistu draudze (garīdznieks A. Eglītis), Mozus ticīgo draudze (garīdznieks L. Lihtenšteins).

Pilsētā bijušas divas bibliotēkas: pilsētas brīv bibliotēka - lasītava, kas atradās Brīvības laukumā un kuras krājumā bija 2879 sējumi, un Tukuma Viesīgās biedrības bibliotēka, kas di-

bināta 1882. gadā un kuras krājumā bija 1050 sējumi. Lasītavās bija pieejami Tukumā un Rīgā iznākošie preses izdevumi.

Biedrības

Tukumā darbojās 57 dažādas biedrības, sabiedrības un savienības. Aktīvākās kultūras dzīves organizētājas bija Tukuma Viesīgā biedrība, Latvijas Jaunatnes savienības Tukuma organizācija, Latvijas Sarkanā Krusta Tukuma nodaļa, Jaunekļu kristīgās savienības Tukuma nodaļa, Latviešu veco strēlnieku biedrības Tukuma nodaļa, Latvijas Pretalkohola biedrības Tukuma nodaļa, Latvijas Mūzikas veicināšanas biedrības Tukuma nodaļa. Īpaši ar dažādām aktivitātēm ievērojams 11. Tukuma aizsargu pulks.

Viena no vecākajām un tradīcijām bagātākajām bija Tukuma Viesīgā biedrība, kuras statūtus Krievijas cara valdības iekšlietu ministra biedrs apstiprināja 1882. gadā. Biedrības darbības pamatvirzieni bija kultūra un izglītība, tāpēc jau pirmajā valdes sēdē nolēma dibināt bibliotēku.

Tukuma kinoteātra ēka Lielā ielā 11 (tagad Lielā ielā 6). 1930.-tie gadi. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 34531.

1899. gadā tā bija kļuvusi par vietējās sabiedrības reprezentācijas centru. Biedrība pilsētas centrā pretī baznīcai sāka būvēt savu namu. 1902. gadā jaunais biedrības nams svinīgi atklāts. Šī ceremonija sakrita ar biedrības 20 gadu jubileju. Līdz ar nama iegūšanu biedrība savu darbību varēja paplašināt. Ērtākas telpas ieguva bibliotēka, darbojās biedrības koris un dramatiskā studija. Biedrība katru gadu rīkoja Jāņu un Ziemassvētku vakarus un Jaunā gada sagaidīšanu, tradicionālos tējas vakarus. Tā kā biedrībai bija vienīgā zāle Tukumā, tā pulcēja ap sevi visu pilsonisko organizāciju kodolu. Zāli izmantoja vairāku biedrību Tukuma nodaļas. Divus gadus biedrība bija uzņēmusies nedēļas laikraksta "Tukuma Ziņas" izdošanu. 1924. gadā biedrības valde iegādājās pirmo radioaparātu Tukumā un rīkoja radio klausīšanās vakarus. Notika priekšlasījumu vakari par dažādām tēmām, teātra izrādes gan vietējo dramatisko studiju un pulciņu izpildījumā, gan arī Nacionālā teātra, Latviešu teātra biedrības Ceļojošā teātra, Jelgavas latviešu teātra, Ceļojošās operas un citas viesizrādes. Tukuma Viesīgā biedrība daudzus gadus bija pilsētas kultūras centrs, nereti pat vienīgais.

Raiņa muzejs

1923. gadā Centrālā zemes ierīcības komiteja piešķīra dzejniekam Rainim dzimtīpašumā Tukuma apriņķa Durbes pili. Dzejnieks aktīvi sadarbojās ar Latvijas Skolotāju savienību un jau tā paša gada vasarā Durbē tika iekārtota atpūtas vieta skolotājiem un viņu ģimenēm. 1928. gadā Rainis īpašumu norakstīja Skolotāju savienībai. Skolotāja M. Saule-Sleine pils augšstāvā atvēlētajās telpās izveidoja Raiņa un Aspazijas muzeju. Viņai par palīgu tika

pieņemts Fr. Rokpelnis, kura pārziņā nonāca Raiņa personiskais arhīvs, rokraksti, fotogrāfijas, grāmatas, izstāžu noformēšana un ekskursiju vadīšana. Muzejs neoficiāli atklāts 1929. gada 28. jūlijā, oficiāli - 1929. gada 28. septembrī, pēc Raiņa nāves.

Tukumā dzīvoja un strādāja vairāki mākslinieki, to starpā arī tādi, kas bija ieguvuši atzinību, piemēram, A. Artums, L. Āriņš, K. Neilis. 1933. gadā mākslinieku biedrība "Zaļā vārna" Tukumā sarīkoja 14. gleznu izstādi, piedalījās arī Tukuma mākslinieki. 1934. gadā Tukuma mākslinieki paši sarīkoja savu izstādi. Turpmāk šādas izstādes notika ik gadu. Tajās piedalījās gan vietējie, gan apkārtnes, gan vecākās, gan jaunākās paaudzes autori: K. Meiris, M. Krāgīte, K. Melbārzdīis, K. Miesnieks, F. Braucējs, P. Štelmahers, A. Artums, L. Āriņš, K. Neilis, O. Mangulis, M. Ezemiece, J. Zomerfelds u. c. 1935. gadā vietējiem māksliniekiem ar L. Āriņu priekšgalā radās ideja par mākslas muzeja izveidi Tukumā.

Mūzika

Arī mūzikas dzīve Tukumā rīvēja rosīgi. Latvijas Mūzikas veicināšanas biedrība Tukumā atvēra Latvijas Tautas konservatorijas Tukuma nodaļu, kuru 1931. gadā pārdēvēja par Tukuma Mūzikas studiju. Tautas konservatorijā un pēc tam Mūzikas studijā darbojās solo dziedāšanas klase (pasniedzēja M. Laube), klavieru klase (pasniedzējs E. Lūsis, vēlāk pasniedzēja I. Hess), mūzikas teorijas klase (pasniedzēja M. Vitnere), vijoles klase (pasniedzējs E. Eihe, vēlāk A. Madrevics), pūšamo instrumentu klase (L. Greze), daiļrunas klase (režisors Zeltmatis). Kad studijā sāka strādāt

Raiņa kluba organizētais pasākums Durbes parkā. 1920.-tie gadi. E. Liepiņa foto. TMNM Nr. 2103.

A. Madrevics, tika izveidots arī simfoniskais orķestris. Tika rīkoti daudzi un dažādi koncerti, kuros piedalījās gan audzēkņi, gan pedagogi, gan viesmākslinieki.

Tukumā darbojās trīs kori - Latvijas Jaunatnes savienības Tukuma organizācijas jauktais koris, Tukuma Viesīgās biedrības koris un Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzes koris. Tie piedalījās gan vietējos, gan Latvijas Vispārējos Dziesmu svētkos, ar savu dziedāšanu kuplināja arī daudzus Tukumā notiekošos pasākumus. Baznīcas koris rīkoja garīgās mūzikas koncertus baznīcā.

Kino

Divdesmitā gadsimta 20. un 30. gados Tukumā liela piekrišana bijusi kinomākslai. Kādu laiku darbojušies pat 3 kinoteātri. 1928. gada septembrī atvērts kinoteātris "Meteors". Kinoteātris "Rekords", kurš atradās Lielajā ielā 34 (mainot 1931. gadā īpašnieku, mainīja arī nosaukumu, kļūstot par kino "Saule"). 1931. gada novembrī

V. Lonfelds savā namā atvēra Tukumā modernāko kinoteātri "Radio", kurā pirmajā uzstādīja gaismas skaņu aparātu skaņu filmu rādīšanai.

Teātri un priekšlasījumu vakari

Tukumā šajos gados rosīgi darbojušās gan dažādas dramatiskās studijas, gan arī Metas Vigneris ritmo-plastikas studija. Teātra izrādes notika ļoti bieži, jo Tukumā regulāri viesojās Latvijas Teātra biedrības Ceļojošais teātris, Jelgavas latviešu teātris, Ceļojošā opera un citi. Uz svētkiem gandrīz katrs dramatisks pulciņš kaut ko iestudēja, un neviens svarīgs sarīkojums neiztika bez teātra izrādes. Gan vietējie teātra pulciņi, gan teātri, kas Tukumā ieradās uz viesizrādēm, iestudēja vai nu komēdijas, vai drāmas. Šī aktīvā teātru darbība nav bijusi bez pamata, jo 20. un 30. gados Tukumā dzīvojusi ļoti atsaucīga publika. Teātra izrādes pārsvarā notikušas Viesīgās biedrības zālē, jo tā ir bijusi vispiemērotākā.

Regulāri, izņemot vasaras mēnešus, notikuši priekšlasījumu vakari, kurus organizēja gan Viesīgā biedrība, gan Raiņa klubs, gan Jaunekļu kristīgā sa-

vienība, gan skolu padomes un vēl citas biedrības un organizācijas. Šo priekšlasījumu tematika bija ļoti daudzveidīga.

Kultūras dzīve pilsētā

Tukumā 20. gadsimta 20. un 30. gados ritējusi aktīva kultūras dzīve. Tās notikumus mēģinājuši fiksēt Tukuma aprīņķī iznākošie laikraksti, it īpaši "Tukuma Ziņas", kuru izdošanu kādu laiku bija uzņēmusies Tukuma Viesīgā biedrība.

Tukumā darbojušās daudzas un dažādas biedrības, savienības un sabiedriskās organizācijas, no kurām vairākas aktīvi iesaistījās pilsētas kultūras dzīves organizēšanā. Rīkojot lielāka mēroga pasākumus, biedrības un organizācijas bieži vien apvienoja savus spēkus. Ar pasākumiem atzīmētas gan dažādas svinamās dienas, gan valsts svētki. Rīkotas mākslas izstādes, koncerti un teātra izrādes, ko tukumnieki aktīvi apmeklēja.

Tukuma kultūras dzīves notikumi regulāri atspoguļoti Tukumā iznākošajos laikrakstos. Pasākumu aprakstiem veltīti gan veseli raksti, gan neliela informācija par to kad, kur, kas notiks un kurš piedalīsies. Par

dažu pasākumu norisi avīzē ievietots tikai sludinājums. Tādēļ, lai pēc iespējas pilnīgāk atspoguļotu kultūras dzīves norisi, bibliografēti arī sludinājumi. Vairumā gadījumu rakstiem nav autora un ja tie arī ir parakstīti, tad tie ir pseidonīmi, piemēram, Aļģis, Fabio, L, Š, u. c.

Tukumā ļoti aktīvi darbojusies evaņģēliski luteriskā baznīca un tās Dāmu komiteja, organizējot dažādus labdarības pasākumus, koncertus un priekšlasījumus. Notikuši arī draudzes vakari ar muzikāliem priekšnesumiem un teātra izrādēm un bērnu svētki Durbes parkā.

No daudzajām biedrībām un organizācijām visplašāko darbību bija izvērsusi Tukuma Viesīgā biedrība, kura savā namā bija devusi pajumti dažādu biedrību un organizāciju nodaļām. Tās zāli izmantoja gan vietējā mēroga pasākumiem, gan vieskoncertu un viesizrāžu organizēšanai. Arī pati Viesīgā biedrība bieži organizējusi priekšlasījumu un jautājumu vakarus, kuros runāts gan par saules plankumiem un to ietekmi uz zemi, gan par to, kas ir izglītība, gan par zemapziņu un pašiedvesmu, gan par valsts saimnieciskajām problēmām. Šo vakaru temati ir bijuši visdažādākie un referējuši gan vietējie, gan arī lektori no Rīgas. Pirms Pirmā pasaules kara jauka tradīcija bijuši tējas vakari. Karš šo pasākumu rīkošanu pārtrauca, bet 1927. gada februārī Viesīgā biedrība šo tradīciju atjaunoja. Tējas vakaros ar priekšnesumiem piedalījās dažādi mākslinieki. Tā 23. tējas vakarā piedalījās Latvijas Universitātes vīru koris T. Kalniņa vadībā. Viesīgajai biedrībai bijis savs jauktais koris, kurš piedalījies ne tikai biedrības rīkotajos pasākumos, un sava dramatiskā studija.

Bērnu svētku gājiens Lielajā ielā Tukumā. 1921. gada 29. maijā. Fotografis nezināms. TMNM Nr. 22953.

Latvijas Tirgotāju savienības Tukuma nodaļa katru gadu Viesīgās biedrības zālē rīkoja krāšņus karnevālus, uz kuriem ieradās ne vien lielākā daļa pilsētas iedzīvotāju, bet arī viesi no apriņķa un tuvākajiem kaimiņu novadiem. Šajās masku ballēs bijusi fantastiska tērpu dažādība. Vēl Tirgotāju savienība rīkojusi laucinieku un pilsētnieku tuvināšanās vakaru, kas arī bijis bagātīgi apmeklēts un tajā koncertu sniedzis Viesīgās biedrības jauktais koris.

Savukārt Latviešu veco strēlnieku biedrības Tukuma nodaļa rīkojusi strēlnieku cīņu un to vadītāju piemiņas vakarus. Bijuši sarīkoti Ziemassvētku kauju atceres vakari un pulkveža Briēža piemiņai veltīts vakars. Šajos vakaros notikuši priekšlasījumi, tiem sekojuši koncerti un saviesīgi vakara noslēgumi.

Latvijas Pretalkohola biedrība regulāri organizēja priekšlasījumus par atturības tēmām, bet ne tikai, bijuši sarīkoti arī kinofilmu demonstrējumi un lekcijas par dzīvi džungļos un Dienvidamerikas dabu un iedzīvotājiem, mācītāja Z. Brauere referējusi par tēmu "Šolaiku sievietes uzdevums". 1931. gada aprīlī notikusi pretalkohola diena, kuras vakarā notikusi teātra izrāde.

Latvijas Sarkanā Krusta Tukuma nodaļa rīkoja biedru vakarus ar koncertiem un teātra izrādēm. Šajos biedru vakaros kā viesi piedalījušies L. Garūta, M. Grosberga, Latvijas Universitātes prezidiju konventu vīru koris.

Latvijas Zemnieku savienība rīkoja ikgadējās zemnieku dienas, kurās notika priekšlasījumi, koncerti un teātra izrādes. 1934. gada martā notika nodaļas karoga iesvētīšanas svētki ar plašu programmu, kuras noslēgumā notika Zemnieku drāmas teātra izrāde "Miljonu princese".

Bērnu svētki Durbes parkā. 1926. gads. K. Erdmana foto. TMNM Nr. 7728.

1929. gadā nodibinājās Jaunekļu kristīgās savienības Tukuma nodaļa, kura bija izveidojusi jaukto kori, kas bieži piedalījās dažādos vietējos pasākumos, bet 1933. gadā tas nezināmu apstākļu dēļ izjucis. Regulāri rīkotas lekcijas un priekšlasījumi, kurus bieži lasījis mācītājs A. Virbulis. 1932. gadā Jaunekļu kristīgā savienība iesvētīja sava kluba telpas. Savienības dāmu komiteja bija sarīkojusi koru tuvināšanās vakaru, kurā piedalījās vietējo un apkārtnes koru dalībnieki.

Raiņa kluba Tukuma nodaļa rīkoja vakarus ar rakstnieku un sabiedrisko darbinieku piedalīšanos, kuri runājuši par dažādām tēmām. 1925. gada 20. septembrī bijis sarīkots Raiņa 60 gadu jubilejai veltīts vakars. Raiņa klubs kopā ar citām organizācijām rīkojis arī teātra izrādes. 1929. gadā ar Jelgavas apgabaltiesas lēmumu kluba darbība tika pārtraukta.

1925. gadā Tukumā nodibinājās Talsu-Tukuma un apkārtnes studējošo biedrība, kuras biedri rīkoja priekšlasījumus, Mātes dienas pasākumu un teātra izrādes, ko paši bija iestudējuši. Tā savas darbības atklāšanas vaka-

rā studējošo biedrība bija iestudējusi drāmu "Visu dvēseļu diena", bet šis vakars neizdevās tāds, kādu to bija iecerējuši organizatori. Nākamajā gadā notika H. Ibsena drāmas "Spoki" izrāde, pirms kuras A. Jākobsons nolasīja referātu "Heinrihs Ibsens un viņa darbi".

Par jauku tradīciju Tukumā bija izveidojusies bērnu svētku rīkošana. Šos svētkus rīkoja Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas valde un Dāmu komiteja, Tukuma apriņķa Skolotāju arodbiedrība un Bērnu draugu biedrības Tukuma nodaļa, kā arī Tukuma skolu padomes. Parasti bērnu svētki notika Durbes pils parkā, bet, lai tur nokļūtu, tika organizēti svētku dalībnieku gājieni no pilsētas centra uz svētku norises vietu. Draudzes rīkotos bērnu svētkus parasti ievadīja svinīgais dievkalpojums baznīcā.

Tukumā darbojās bērnodārzs, kas rīkoja koncertus, lai iegūtu līdzekļus savām vajadzībām. Arī pamatskolas, vidusskola, ģimnāzija un komercskola rīkoja skolēnu un bērnu vakarus ar koncertiem un teātra izrādēm. Priekšlasījumu un lekciju vakarus, rakstnieku vakarus ar pašu autoru uzstāšanos. Teātra izrā-

dēs un koncertos piedalījās paši skolēni, bet bijuši arī tādi koncerti, ko rīkojoši Tukuma Mūzikas studijas pedagogi, dažreiz tajos piedalījušies mākslinieki no Rīgas. Bijuši sarīkoti muzikāli literārie vakari, veltīti J. Porukam un E. Dārziņam, Fr. Bārdam, Ed. Veidenbaumam. Literārajās pēcpusdienās piedalījusies Aspazija, V. Plūdons, J. Jaunsudrabiņš un V. Moora, kuri lasījuši skolēniem savus jaunākos darbus. Katru gadu notikušas Ziemassvētku eglītes ar koncertiem un bērnu ludziņu iestudējumiem. Visos šajos pasākumos piedalījās ne tikai skolnieki un pedagogi, bet arī vecāki un citi interesenti.

Tukumā darbojās M. Vigneris ritmo-plastikas studija un bijušās balerīnas J. Adrianovas-Štālbergas baleta studija. Abas šīs studijas rīkojušas savas darbības pārskata vakarus, kur uzstājušies studiju audzēkņi.

Jau dzejnieka Raiņa dzīves laikā bija radusies ideja viņam piederošajā Durbes pilī ierīkot Raiņa muzeju, tomēr šo ieceri īstenot izdevās tikai pēc dzejnieka nāves 1929. gadā. Muzeju 1929. gada 28. septembrī svinīgi atklāja Saeimas priekšsēdētājs Dr. P. Kalniņš. Muzeja pārzine bija M. Birkerte. Rainis un Aspazija muzejam novēlēja savu bibliotēku, kurā bija vairāk nekā 3000 grāmatu un žurnālu. Muzeju bieži apmeklēja ekskursantu grupas un tas visiem bija pieejams bez maksas.

Tukumā esošās divas bibliotēkas un to lasītavas nav varējušas sūdzēties par apmeklētāju trūkumu. Abu bibliotēku pamatfondus veidoja Latvijas Kultūras fonda piešķirtie bibliotēku komplekti. Lasītavās bijuši pieejami gan Tukuma apriņķī, gan Rīgā izdotie laikraksti. Tā pilsētas brīvlasītavas trīs pastāvēšanas mēnešos ir bijis ievērojams

lasītāju pieaugums - 1925. gada decembrī ir bijuši 345 lasītāji, 1926. gada janvārī - 445, februārī - 489. No 1926. gada februāra darbojās arī bibliotēka. 1929. gadā lasītavu jau apmeklēja no 500 līdz 600 lasītāju mēnesī, grāmatu skaits pieaudzis līdz 400 sējumiem, bibliotēkas telpās uzstādīts radioaparāts. 1934. gadā bibliotēkas fondā jau bija 3007 grāmatas. 1928. gadā komanditsabiedrība "Dzīve" ierīkoja strādnieku brīvlasītavu un bibliotēku.

1928. gada 10. jūnijā Durbes pils parkā notika pirmie Tukuma Dziesmu svētki, kuru organizēšanā piedalījās vairākas Tukuma biedrības un organizācijas. Uz svētkiem bija ieradušies 16 kori. Dziesmu svētku virsdiriģents bija Teodors Reiters.

Bieži Tukumā notikuši dažādi koncerti, kuros skanējusi gan garīgā, gan klasiskā mūzika solo, koru un mūziķu izpildījumā. Viesojušies mākslinieki no Rīgas - no Nacionālās operas un Latvijas Universitātes. Dažādu koncertu dalībnieki bijuši solisti H. Cinka-Berzinska, M. Vētra, Z. Gotharda-Bergkinda, Ā. Kaktiņš, G. Pērkone, pianiste un komponiste L. Garūta, pi-

aniste A. Dzirkale un vēl citi. Tukuma Viesīgās biedrības telpās koncertu sniedzis 5. Cēsu kājnieku pulka orķestris. 1929. gada augustā notika mūzikas svētki, kurus vadīja mūzikas profesors J. Jurjāns.

Tukumā notikuši visdažādākie priekšlasījumu un rakstnieku vakari. Priekšlasījumus papildinājušas "miglu bildes". Tā referātu "Senlatviešu dzīve pēc tautas dziesmām" nolasījis profesors P. Šmits, bet 1932. gada oktobrī notikušajā rakstnieku vakarā viesojās P. Rozītis un V. Plūdons, Latvijas Universitātes profesors P. Dauge stāstīja savas atmiņas par dzejnieku Ed. Veidenbaumu. Rakstnieks K. Dziļleja nolasījis lekciju "Noziegumi un sodi", bet A. Vaskis - "Kur meklējama dzīves pilnība". Tukuma apriņķa valde bija sarīkojusi Tukumā bezmaksas kursus par šādām tēmām: Latvijas saimnieciskā ģeogrāfija, Latvijas vēsture, latviešu valoda, praktiskā matemātika, sabiedriskās zinātnes.

1926. gada aprīlī notika Latvijas Vēstures pētišanas biedrības rīkotā Vēstures muzeja izstāde par 1905. gada revolūciju, kurā bija iekārtota īpaša Tukuma nodaļa. Šī izstāde bija ļoti labi

Tukuma pilsētas bērnu dārzs. 1930. gads. E. Liepiņa foto. TMNM Nr. 22955.

apmeklēta, jo Tukumā dzīvoja daudzi revolūcijas aculiecinieki. Tukuma jaunās pamatskolas telpās un Viesīgajā biedrībā notika arī mākslas izstādes, kuras rīkoja gan mākslinieku biedrība "Zaļā vārna", gan mākslinieku vienība "Radigars", gan vietējie Tukuma mākslinieki. Savus darbus izstādēs eksponējuši A. Artums, V. Mangulis, K. Neilis, K. Meiris, L. Āriņš, P. Štelmahers un vēl daudzi citi. 1931. gadā Viesīgās biedrības zālē savu personālizstādi bija sarīkojis A. Tiggins. Viņš nav bijis ievērojamāko Latvijas mākslinieku vidū, tomēr daudzi viņa darbi ir bijuši mākslas darbu privātkolekcijās.

Tukumā regulāri notikušas teātra izrādes, ko rīkojušas gan vietējo organizāciju dramatiskās studijas, Rīgas un Jelgavas teātri. Pārsvarā izrādes notikušas Viesīgās biedrības zālē. Vasarā izrādes rīkotas arī brīvā dabā - Durbes pils parkā. 1927. gada 6. decembrī Tukumā savu darbību uzsāka Tukuma teātris, kura rīcībā Viesīgā biedrība atdeva savu skatuvi un apņēmas to iekārtot teātra izrādēm. To vadījis režisors R. Ogrīņš. Jau atklāšanas svinībām par godu bija iestudēta R. Blaumaņa komēdija "Trīnes grēki". Līdz šim svarīgajam notikumam Tukumā nebija sava pastāvīgā teātra, tādēļ Tukumā bieži viesi bija teātri no citurienes. Viesizrādes notika apmēram divas reizes mēnesī. Tukumā viesojās Latvijas Teātra biedrības Ceļojošais teātris, Ceļojošā opera, Dailes teātris, Nacionālā teātra aktieri, Jelgavas latviešu teātris un vēl citi. Viesojušies tādi ievērojami aktieri kā L. Štengele, J. Skaid-

Dzejnieka J. Raiņa sagaidīšana Tukuma I stacijā sakarā ar Raiņa muzeja atklāšanu Durbē. 1929. gada 28. jūlijs. Fotogrāfs nezināms. TMNM Nr. 37652.

rīte, A. Simsons, M. Leiko, T. Lācis, A. Amtmanis-Briedītis un vēl citi. Tukumā izrādītas daudzu autoru lugas. 1931. gada 21. martā Latvijas Teātru biedrības Ceļojošā teātra aktieris un režisors Fr. Līcis savu 20 gadu skatuves darba jubileju atzīmēja Tukumā ar komēdijas "Viltniece" izrādi, kurā piedalījās L. Štengele. 1926. gadā Jelgavas Latviešu teātris tukumniekus apciemoja ar J. Pētersona jaunās lugas "Diplomāti" izrādi. Ievēribu guva arī drāmas "Mērijas Djuganes prāva" un operetes "Silva" izrādes. Bez šiem jau pieminētajiem teātriem Tukumā viesojusies arī Ceļojošā opera, kuras iestudējumi bijuši īpaši krāšņi, Nacionālās operas mākslinieki un vīru koris, Nacionālais teātris, Rīgas Brīvais teātris, Rīgas Strādnieku teātris, pēc kura parauga Tukumā nodibinājās strādnieku dramatiskā studija. Viesizrādes Tukumā snieguši arī mazāk pazīstami teātri.

Tukumā katru gadu atzīmēti valstij nozīmīgākie svētki. Valsts svētkos no rītiem notikuši svinīgie dievkalpojumi Tukuma evaņģēliski luteriskajā baznīcā, tirgus laukumā notikušas militāro vienību un sabiedrisko organizāciju parādes. Visi Tukumā notikušie sarīkojumi bija ļoti labi apmeklēti un bieži vien beidzās ar ballēm jeb "saviesīgu sadzīvi". Daudzus pasākumus papildināja ne tikai muzikāli priekšnesumi, bet arī teātra izrādes, priekšlasījumi un deklamācijas. Mazliet kultūras dzīves ritējumu ietekmēja ekonomiskā krīze, jo pasākumus apmeklēja mazāk Tukuma iedzīvotāju.

Izmantotie preses izdevumi:

1. Tukuma Avīze, 1930.-1931.
2. Tukuma Balss, 1924.-1926., 1929.-1930.
3. Tukuma Darbs, 1931.
4. Tukuma Dzīve, 1933.-1934.
5. Tukuma un Apkārtnes Balss. 1927.-1929.
6. Tukuma Ziņas, 1925.-1934.

TUKUMA TEĀTRA VĒSTURES NOTIKUMI

Ināra Znotiņa

Šī hronika tapa izstādes "Tukuma teātrim 120" veidošanas gaitā, lai labāk izprastu, kādas lugas iestudētas Tukumā dažādos laika posmos un kādas personības ir darbojušās uz Tukuma skatuves.

Hronikas izstrādē izmantoti visi materiāli, kas atrodas Tukuma muzeja krājumā un zinātniskajā arhīvā. Diemžēl informācijas trūkuma dēļ nav iespējams vienlīdz detalizēti atspoguļot visus 120 teātra darbības gadus. Vismazāk ziņu ir par teātra pirmsākumiem. 1883. gada "Latviešu Avīzēs" (7./19. decembris, Nr. 49) ir rakstīts, ka notikušas divas teātra izrādes, nenorādot to nosaukumus. Arī vēlāk citos laikrakstos nenorāda lugas nosaukumu, autoru, režisoru un aktierus. Reizēm nesakrīt informācija arī dažādos rakstiskajos avotos.

Veidojot šo hroniku, izmantota bijušā pilsētas galvas Jāņa Cera sarakstītā Tukuma Viesīgās biedrības vēsture, kura aptver laika posmu no 1882. gada līdz 1940. gadam. Diemžēl arī šeit nereti trūkst informācijas par izrāžu nosaukumiem un spēlētājiem, toties ir atskaite par teātra izrāžu repertuāru, skaitu un iekasētajām summām.

Muzeja krājumā ir arī Tukumā izdotā laikraksta "Tukuma Ziņas" par laiku no 1925. līdz 1928. gadam. Tikai daži laikraksti ir saglabājušies no 1942. un 1943. gadā izdotajām "Tukuma Ziņām", bet arī tur atrodama vērtīga informācija.

Tukuma teātri, sagaidot tā simtgadi, pētījis P. Čimurs. Par šo tēmu ir interesējusies arī A. Ozola. Abu savākie materiāli ir muzeja zinātniskajā arhīvā.

Muzeja krājumā ir arī dažādas afišas un programmas no izrādēm. Vecākā afiša ir 1913. gadā uzvestajai J. Paļeviča lugai "Preilenīte", daudz informācijas satur afiša 1924. gadā uzvestajai Ā. Alunāna lugai "Mūsu senči", krāšņas ir afišas K. Holsteja un J. Dubura dziesmu spēlei "Lenore" un Fr. Arnolda un E. Baha lugai "Dejotāja Lilīta". Vērtīgas ir afišas lūgām, kuras uzvestas Otrā pasaules kara laikā: J. Zāliša "Skabarga sirdī", E. Zālītes "Rudens rozes" u. c. Krājumā ir arī atsevišķas Tukuma rajona kultūras nodaļas atskaites par kultūras iestāžu darbu 20. gadsimta 60. un 70. gados, kā arī divi Tukuma rajona kultūras nama dāvinātie dramatiskā kolektīva albūmi par izrādēm 20. gadsimta 60. un 70. gados. Sakarā ar Tukuma teātra simtgadi 1983. gadā Tukuma rajona kultūras nams izdeva bukletu "Teātra dienas Tukumā". Šai bukletā toreizējā režisore Dzidra Stepanova ir centusies apkopot visas zināmās izrādes līdz 1983. gadam.

Apkopojojot ziņas par Tukuma teātri, tika apzināti arī bijušie un esošie aktieri: E. Kubelis, L. Kronberga, I. Liepiņš, M. Liepiņa, H. Rūtentāls, M. Aumalis, J. Brice, pierakstītas viņu atmiņas un iegūtas fotogrāfijas no dažādām izrādēm.

Lai arī atmiņas ir subjektīva lieta un katra redzējums uz vienu un to pašu lietu ir dažāds, tomēr iegūtā informācija ir vērtīga.

Plašāks materiāls pieejams par laiku no 1945. gada līdz mūsdienām. Lielākoties tie ir Tukuma rajona laikraksta "Tukuma Ziņotājs" (vēlāk "Komunisma Rīts") raksti un recenzijas par teātra izrādēm. 20. gadsimta 50. un 60. gados daudz rakstījusi laikraksta korespondente Lilija Kronberga. Diemžēl sen vairs nav šādu recenziju, kur būtu iztirzāta jaunā teātra izrāde un izvērtēta katra aktiera spēle. Labākajā gadījumā ir intervijas ar režisoriem, kurās viņi stāsta par sevi un savu darbu. Vēl pēc

Viesīgās biedrības teātra aktieri Aleksandrs un Auguste Kubeļi. Fotogrāfs nezināms. 20. gadsimta sākums. TMNM Nr. 35548.

Viesīgās biedrības teātra aktieris, Riteņbraucēju biedrības valdes kasieris Fricis Zenne. Fotografāns nezināms. Ap 1915. gadu. TMNM Nr. 23540.

pārdesmit gadiem pētnieki no šodienas laikrakstu materiāla hroniku par teātra izrādēm diez vai varēs uzrakstīt.

Par teātra darbību pēdējos gados daudz uzzināt palīdzējusi arī Tukuma pilsētas kultūras nama direktora vietniece mākslinieciskās pašdarbības jautājumos A. Korsīte, kura ir izveidojusi sarakstus par dramatisko kolektīvu (amatierteātra, teātra-studijas "Brīvā versija" un bērnu dramatiskā kolektīva "Knifiņš") uzvestajām izrādēm. Apkopojot visus augstākminētos materiālus un informāciju, tapusi šī hronika.

Hronika

1875. gads - kopā ar Rīgas Latviešu teātri viesizrādes Tukumā sniedz Ādolfs Alunāns.¹

1883. gads - Tukumā, Pēterburgas viesnīcā (īpašnieks Vinšteins) notiek Viesīgās biedrības teātra izrāde, kuru apmeklēja tikai 7 skatītāji.²

1886. gads - notiek Ā. La-

ronža lugas "Dakteris Klauss" un J. Esenbergā lugas "Vāciski un latviski" izrādes.³

1890. gads - uz Tukumu atnāk dzīvot un strādāt bijušais Ādolfa Alunāna aktieris Jānis Birzgalis. Viņš strādā par pārdevēju Pētera Bērziņa grāmatu veikalā un darbojas kā Tukuma Viesīgās biedrības teātra aktieris un režisors.

1890. gada 12. augusts - Ā. Alunāna lugas "Seši mazi bundzenieki" izrāde. Režisors J. Birzgalis.⁵

1890. gads - Ā. Alunāna lugas "Mucenieks un muceniece" izrāde.⁶

1890. gads - Pļavnieka uzvedums "Biedrību sērga". Režisors J. Birzgalis.⁷

1892. gads - Ā. Alunāna lugas "Visi mani radi raud" izrāde. Režisors J. Birzgalis.⁸

1892. gads - Rūdolfa Blaumaņa lugas "Jaunais gars" izrāde. Režisors J. Birzgalis.⁹

1893. gads - Ā. Alunāna lugas "Pārticībā un nabadzībā" izrāde. Režisors J. Birzgalis.¹⁰

1894. gads - R. Blaumaņa lugas "Pazudušais dēls" izrāde. Režisors J. Birzgalis.¹¹

1900. gads - Ā. Laronža lugas "Nanas tēvs" izrāde. Režisors J. Birzgalis.¹²

1902. gada 30. augusts - jaunuzceltā Tukuma Viesīgās biedrības nama svinīgās atklāšanas svētkos notiek teātra izrāde pēc Mihaila Gļinkas operas "Dzīvību priekš cara" motīviem Austrīņa un Burtnieka pārstrādātajā variantā. Zēna Vaņas lomu spēlēja Rīgas Latviešu teātra aktrise Dace Akmentiņa, pārējās lomās: J. Birzgalis, Jānis Ozoliņš, L. Banga. Orķestri izrādei noorganizēja K. Berlins kopā ar Tu-

kuma pirmmācības skolas pārzini, skolotāju Jēkabu Baltcaru un Irlavas muižas ļaudīm.¹³

1902. gada 29. septembris - K. Holteja lugas "Lenore" izrāde ar Jūliju Skaidriti galvenajā lomā. Režisors J. Birzgalis, pārējās lomās: A. Augstkalns, L. Banga, M. Liepa, A. Kalniņš, S. Kauliņš, A. Spunde.¹⁴

1902. gada 17. novembris - Vārzema (istajā vārdā Mārtiņš Krēmanis) lugas "Viļņi" izrāde. Režisors J. Birzgalis, piedalās Rīgas Latviešu teātra aktieris Aleksandrs Freimanis.¹⁵

1903. gada 26. janvāris - atkārtota izrāde pēc M. Gļinkas operas "Dzīvību priekš cara" motīviem.¹⁶

1903. otrās Lieldienas - Steglava viencēliena "Īsi pēc kāzām", Ferstera "Uz pavēli jākrāc" un "Jaunais dakteris" izrādes. Lomās: J. Ziedonītis, L. Banga, E. Banga, A. Kundziņš, K. Sprunde, C. Mazkalniņš, O. Kauliņš, C. Kleinbergs, A. Spunde, J. Dolfs, R. Roze. Režisors J. Birzgalis.¹⁷

1903. gada 26. oktobris - J. Birzgaļa 25 skatuves darba gadu jubileja. F. Raimunda lugas "Izšķērdētājs" izrāde ar Jūliju Skaidriti galvenajā lomā.¹⁸

1904. gada 26. janvāris - Andrieva Niedras lugas "Zeme" izrāde. Režisors J. Birzgalis.¹⁹

1904. gada 14. marts - Ziemciešu Marijas viencēliena "Tēvija" izrāde. Režisors J. Birzgalis.²⁰

1904. gada 29., 30. augusts - Viesīgās biedrības gada svētku atcere ar R. Blaumaņa lugas "Indrāni" izrādi.²¹

1904. gada 26. septembris - J. Paļeviča lugas "Preilenīte" izrāde.²²

1904. gada Ziemassvētki - Augusta Deglava lugas "Precības" izrāde. Piedalās aktieri A. Bakus, E. Banga, L. Banga, A. Briedis, J. Edolfs, P. Grantiņš, K. Hartmanis, C. K. Kleinbergs, O. Kleinbergs, A. Kundziņš, A. Miķelsons, J. Plūksne, E. un J. Siliņi, A. Spunde, M. Veinbergs.²³

1904. gada 31. decembris - E. Freimaņa lugas "Jaunais gadsimts" izrāde.²⁴

1904. gads - Tukuma Viesīgās biedrības teātra lietu kārtošānai nodibina speciālu komisiju, kurā ievēl valdes locekļus K. Sumbergu, Atti Ottonu Niedri un Andreju Zvaigzni.²⁵

1905. gada 16. janvāris - Ā. Alunāna atvadišanās no teātra ar Ā. Alunāna lugas "Arī pīlārs" izrādi Tukuma Viesīgās biedrības namā.²⁶

1905. gada otrās Lieldienas - N. Gogoļa lugas "Revidents" izrāde.²⁷

1909. gada 29., 30. augusts - D. Švenķa lugas "Smalki ļaudis" izrāde Tukuma Viesīgās biedrības gada svētkos.²⁸

1909. gada 15. oktobris - Tukuma Viesīgās biedrības valde godina ilggadējās teātra darbinieces L. Bangas nāvi, piedaloties viņas apbedīšanā. Vainaga iegādei atvēl 10 rbļ., citiem bērū izdevumiem - 50 rbļ.²⁹

1909. gada otrie Ziemassvētki - Jāņa Jaunsudrabiņa lugas "Tragēdija" izrāde.³⁰

1909. gads - R. Blaumaņa lugas "No saldenās pudeles" izrāde. Marijas lomā pirmo reizi spēlē Lize Kopmane.³¹

1911. gada 4. septembris - R. Blaumaņa lugas "Pazudušais dēls" izrāde.³²

1912. gada 26. marts - V. Angarina lugas "Taiga" izrāde.³³

1912. gada 2. septembris - R. Blaumaņa lugas "Indrāni" izrāde Tukuma Viesīgās biedrības 30 gadu jubilejā. Režisors A. Briedis.³⁴

1912. gada 14. oktobris - Ā. Alunāna piemiņas vakars. Viesīgās biedrības teātris rāda Ā. Alunāna lugu "Kas tie tādi, kas dziedāja". Režisors J. Birzgalis.³⁵

1912. gada 1. decembris - Ferstera viencēliena "Uz pavēli jākrāc" izrāde.³⁶

1912. gada 26. decembris - J. Linduļa lugas "Dižūdrū Māle" izrāde.³⁷

1913. gada 27. janvāris - režisora, Ozolnieku pamatskolas pārziņa, skolotāja Friča Zommēra 10 darba gadu jubilejas vakars. M. Dreijera lugas "Sieviešu ienaidnieks" izrāde.³⁸

1913. gada 27. oktobris - R. Blaumaņa lugas "Ļaunais gars" izrāde.³⁹

1913. gada 28. aprīlis - aktieru benefice ar J. Paļeviča lugu "Preilenite". Izrādē piedalās jauktais koris skolotāja Jāņa Vitiņa vadībā, mandolinistu kvartets, vijoles solo spēlē J. Vitiņš. Lomās: Fr. Zommērs, A. Akmeņkalns, L. Gulbis, B. Vigerts, F. Vilks, F. Zenne, A. Kubelis, E. Gulbis, A. Spunde u.c.⁴⁰

1914. gada 9. februāris - aktiera Bertolda Vigerta 10 darba gadu jubilejas vakars. Puriņu Klāva lugas "Zviedris" izrāde. Režisors Fr. Zommērs. Lomās: B. Vigerts, A. Mencs, A. Kubelis, J. Danne, A. Millers, K. Smildziņš, E. Gulbis, O. Jansons, A. Saulīte, A. Kopmanis.⁴¹

1915. gads - bēgļu gaitās do-

das visi Tukuma Viesīgās biedrības aktieri, arī režisors J. Birzgalis. Pēc Pirmā pasaules kara Tukumā viņš vairs neatgriezās.⁴²

1918. gada otrie Ziemassvētki - Ā. Alunāna lugas "Kas tie tādi, kas dziedāja" izrāde; ienākumi - 1063 rbļ.⁴³

1919. gads - Tukuma Viesīgās biedrības teātra galvenais vadītājs B. Vigerts pārceļas uz Rīgu, kur strādā Valsts Vērtspāpīru spiestuvē.⁴⁴

1919. gada 17. decembris - Augusta Deglava lugas "Vecais pilskungs" izrāde.⁴⁵

1919. gada 31. decembris - H. Ūdres viencēliena "Vienam jāprecas" izrāde. Ienākumi - 805 rbļ., peļņa - 463,03 rbļ.⁴⁶

1920. gada 26. decembris - Ā. Alunāna lugas "Visi mani radi raud" izrāde. Režisors Fr. Zommērs. Izrādi apmeklējuši 683 skatītāji, ienākums - 7423 rbļ.⁴⁷

1921. gada 15. jūnijs - mirst bijušais režisors un aktieris, Nacionālā teātra kasieris J. Birzgalis. Viņu apglabā Meža kapos Rīgā; no tukumniekiem bērū ceremonijā piedalās B. Vigerts.⁴⁸

1921. gada 11. septembris - J. Sargačova lugas "Rudens vijoles" izrāde par godu Tukuma Viesīgās biedrības gada svētkiem un Kurzemes atbrīvošanas svētkiem.⁴⁹

1921. gada 18. novembris - atkārtota J. Sargačova lugas "Rudens vijoles" izrāde par godu valsts dibināšanas atceres svinībām.⁵⁰

1921. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 1575 skatītāji, par biļetēm iekasēti 35 849 rbļ.⁵¹

1922. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 619 skatītāji.⁵²

1923. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 993 skatītāji, brīvdabas izrādes - 1951 skatītājs.⁵³

1924. gads - Tukuma Viesīgās biedrības valde apspriež ideju radīt teātri ar dažiem algotiem aktieriem. Ideja netiek realizēta finansu trūkuma un politisko nesaskaņu dēļ.⁵⁴

1924. gads - Ā. Alunāna lugas "Mūsu senči" brīvdabas izrāde Durbes parkā. Režisors B. Vigerts, piedalās koris skolotāja Teodora Dikmaņa vadībā. Izrāde sākas ar teatralizētu gājieni no pilsētas valdes nama uz Durbi.⁵⁵

1924. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 1050 skatītāji, brīvdabas izrādes - 1268 skatītāji.⁵⁶

1925. gada 25. janvāris - B. Vigerta 20 darba gadu jubileja. K. Brīvnieka lugas "Muzikanta dziesma" izrāde. Piedalās arī lugas autors.⁵⁷

1925. gada 13. aprīlis - Ā. Alunāna lugas "Seši mazi bundzenieki" izrāde. Režisors Kļava no Jelgavas Latviešu teātra.⁵⁸

1925. gada 14. aprīlis - Tukuma Viesīgās biedrības teātra izrādes "Mīlas diplomāti" iestudējums.⁵⁹

1925. gada 26. aprīlis - Tukuma Viesīgajā biedrībā atkal rāda Ā. Alunāna lugas "Seši mazi bundzenieki" iestudējumu.⁶⁰

1925. gada 18. novembris - Žana Moljēra lugas "Āksts pret paša gribu" izrāde par godu Latvijas Republikas dibināšanas gadadienai.⁶¹

1925. gada 6. decembris - veco strēlnieku rīkotajā pasāku-

mā latviešu strēlnieku piemiņai Tukuma Viesīgās biedrības dramatiskais pulciņš rāda F. Šillera lugu "Laupītāji".⁶²

1925. gada 26. decembris - J. Pēterona lugas "Prāta cilvēki" iestudējums Tukuma Viesīgās biedrības teātrī.⁶³

1925. gada 31. decembris - Tukuma Viesīgā biedrība rīko Vecā gada pavadīšanu un Jaunā gada sagaidīšanu. Teātra izrāde "Modernā laulība" jeb "Slimo kases pacients".⁶⁴

1925. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 1165 skatītāji.⁶⁵

1926. gads - Tukuma Viesīgā biedrība rīko Jaunā gada sagaidīšanu ar ludziņu "Vecpuiši ķezā".⁶⁶

1926. gada 14. marts - Latvijas Kara invalīdu savienības vakarā Tukuma Viesīgās biedrības dramatiskais pulciņš rāda J. Jaunsudrabiņa komēdiju "Jo plīks, jo traks".⁶⁷

1926. gada 26., 27. decembris - M. Lengleja lugas "Nakts serenāde" izrāde. Režisors B. Vigerts.⁶⁸

1926. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 2364 skatītāji.⁶⁹

1927. gads - režisora Roberta Ogrīņa dramatiskajā studijā ir 25 audzēkņi, turpinās audzēkņu uzņemšana. Tukuma Viesīgā biedrība studijai atvēl telpas savā namā.⁷⁰

1927. gada 14. maijs - Tukuma Viesīgajā biedrībā notiek Tukuma Dramatiskās studijas atklāšanas svētki. Rāda Eduarda Vulfa dramatisko etīdi "Rožainās dienas".⁷¹

1927. gada 4. septembris - K. Holteja un J. Dubura dziesmu spēles "Lenore" izrāde. Režisors B. Vigerts.⁷²

Aktieris un režisors Bertolds Vigerts pēc 20 darba gadu jubilejas svinībām. Fotogrāfs nezināms. 1925. gads. TMNM Nr. 36680.

1927. gada 26. decembris - Tukuma Viesīgā biedrība rīko izrādi - komēdiju "Kam mīlestība smaids" jeb "Sieva ar trim vīriem".⁷³

1927. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 1348 skatītāji.⁷⁴

1928. gada 9. aprīlis - Tukuma Viesīgās biedrības dramatiskās studijas izrāde - Annas Brigaderes pasaku luga "Princese Gundega un karalis Brusubārda". Režisors - Latvijas dramatisko kursu direktors, Tautas konservatorijas Tukuma nodaļas daiļrunas kursu vadītājs Zeltmatis.⁷⁵

1928. gada 1. maijs - Tukuma Viesīgās biedrības vakarā K. Ieviņa lugas "Mātes un meitas" izrāde.⁷⁶

1928. gads - Ā. Alunāna lugas "Mūsu senči" izrāde par godu Latvijas Republikas 10 gadu jubilejai.⁷⁷

1928. gada 26. decembris - Fr. Arnolda un E. Āaha komēdijas "Ceļš uz elli" izrāde.⁷⁸

1928. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 970 skatītāji.⁷⁹

1929. gada 1. aprīlis - Lūcijas Zamaičas lugas "Ķipara brīnišķīgās gaitas" izrāde.⁸⁰

1929. gads - L. Zamaičas lugas "Deputāta sapnis" izrāde.⁸¹

1929. gads – Fr. Arnolda un E. Baha lugas “Kvēlošās sirdis” izrāde.⁸²

1929. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 1514 skatītāji.⁸³

1930. gads - uz Tukuma Viesīgās biedrības skatuves savas jubilejas svin Rīgas teātru aktieri Teodors Lācis un Fricis Līcis.⁸⁴

1930. gads - teātra izrādes Tukuma Viesīgajā biedrībā apmeklējuši 784 skatītāji.⁸⁴

1932. gada 18. novembris - Tukuma Viesīgās biedrības vakarā rāda J. Dzintarnieka komēdiju “Aizsargs Pliens”.⁸⁵

1936. gads - uz dzīvi Tukuma atgriežas aktieris un režisors B. Vigerts un uzņemas Viesīgās biedrības teātra vadību.⁸⁶

1937. gada otrās Lieldienas - K. Miķelsona lugas “Jāju dienu, jāju nakti” iestudējums Viesīgās biedrības teātrī. Režisors B. Vigerts.⁸⁷

1937. gads - K. Holteja lugas “Lenore” jauns iestudējums. Luga pārstrādāta, jaunas dekorācijas un grezni kostīmi.⁸⁸

1937. gada Ziemassvētki - Voldemāra Zanberga lugas “Jaunu siržu tilts” izrāde. Režisors B. Vigerts.⁸⁹

1938. gada 12. marts - aktieru benefice ar J. Akuratera lugu “Ak, šie studenti”. Režisors B. Vigerts, lomās: A. Kubelis, E. Sūcis, A. Krievs, K. Liepa, B. Vigerts, A. Kreislers, M. Mucenieks, O. Cīrule, N. Mironova, V. Vitišņikova.⁹⁰

1938. gada 18. aprīlis - Zeibotu Jēkaba lugas “Trīs soļi no laimes” izrāde. Režisors B. Vigerts.⁹¹

1938. gada 26. novembris - Ā. Alunāna lugas “Visi mani rādi raud” izrāde. Režisors B. Vigerts.⁹²

Skats no G. Hauptmaņa lugas “Nogrimušais zvans” izrādes. Režisors R. Ogrīšs. K. Erdmana foto. 1927. gads. TMNM Nr. 36679/1.

1938. gads - Fr. Arnolda un E. Baha lugas “Dejotāja Lilita” izrāde. Režisors B. Vigerts.⁹³

1938. gads - Viesīgās biedrības balvas - pulksteņa pasniegšana B. Vigertam, pateicoties par viņa nopelniem Tukuma Viesīgās biedrības teātra darbībā.⁹⁴

1938. gada novembris - Priedulājas lugas “Dzimtenes dziesma” izrāde.⁹⁵

1939. gada 14. marts - aktieru benefice ar Elinas Zālītes lugas “Mūžīgi vīrišķais” izrādi. Režisors B. Vigerts, lomās: O. Cīrule, M. Muceniece, K. Riekstiņš, A. Krievs, L. Rožkalne, E. Sūcis, K. Liepa, V. Vitišņikova, L. Kopmane, A. Kreislers.⁹⁶

1939. gada 10. aprīlis - lugas “Dzimtene sauc” izrāde.⁹⁷

1939. gads - lugas “Siguldas pilskungs” izrāde. Režisors B. Vigerts. Viesizrādes Dzirciemā (16. jūlijā), Ozolpilī (24. septembrī), Talsos (15. oktobrī).⁹⁸

1939. gada 26. decembris - R. Blaumaņa lugas “Ļaunais gars” izrāde.⁹⁹

1939. gada 3. septembris - lugas “Dzintarpils sensācija” ie-

studējums. Režisors B. Vigerts. Jaunas dekorācijas un kostīmi, moderna stīgu mūzika.¹⁰⁰

1940. gada 17. jūlijs - saskaņā ar “Valdības Vēstneša” 1940. gada 19. jūlijā publicēto lēmumu Nr. 3076 par bezpeļņas biedrībām un to savienībām slēdz Tukuma Viesīgo biedrību. Viesīgās biedrības dramatisko ansambli pārdēvē par Tukuma arodbiedrību kultūras nama teātri.¹⁰¹

1941. gads - Š. J. Gergela un O. S. Ļitvinova lugas “Mans dēls” iestudējums. Režisors B. Vigerts, dekorators Visvaldis Rūsa, izrādi vada Pēteris Pijols.¹⁰²

1942. gads - E. Zālītes lugas “Rudens rozes” izrāde. Režisors B. Vigerts.¹⁰³

1942. gads - Jāņa Lejiņa lugas “Skabarga sirdi” iestudējums. Režisors B. Vigerts.¹⁰⁴

1942. gads - E. Zālītes lugas “Mūžīgi vīrišķais” iestudējums. Režisors B. Vigerts.¹⁰⁵

1942. gada 26. decembris - Mārtiņa Ziverta lugas “Cilvēks grib dzīvot” atkārtojums ar tēlotāju maiņu. Režisore Irina Liepa.¹⁰⁶

1942. gads - režisors Rūdolfis Baltaisvilks uzved M. Raudsepa lugu "Mārtiņciems".¹⁰⁷

1943. gads - A. Brigaderes lugas "Lolitas brīnumputns" iestudējums. Režisore I. Liepa.¹⁰⁸

1943. gada 27. februāris - E. Zālītes lugas "Maldu Mildas sapņojums" iestudējums. Režisors Jānis Zviedris.¹⁰⁹

1943. gada 2. maijs - pirmizrāde Baldzēna komēdijai "Pavasara simfonija". Režisors J. Zviedris.¹¹⁰

1945. gada 18. novembris - pirmizrāde Bernharda Šova lugai "Pigmaliions". Režisors Roberts Mustaps, dekorators Ernests Meļķis. Higinsa lomā R. Mustaps, pārējās lomās: Vilma Liepiņa-Mustapa, Gaida Dance, Leontīne Siliņa, Lūcija Rožkalne, Arnolds Franks u. c.¹¹¹

1945. gads - Raiņa lugas "Zelta zirgs" iestudējums. Režisors J. Zviedris.¹¹²

1945. gads - Annas Brodeles lugas "Dēla atgriešanās" iestudējums. Režisors J. Zviedris.¹¹³

1945. gads - V. Škvarkina lugas "Cita bērns" iestudējums. Režisors A. Franks.¹¹⁴

1946. gads - Potjomkina lugas "Ar siltu vēju" iestudējums. Režisors Nikolajs Norenbergs. Lomās: I. Grabovska, M. Kalniņa, A. Vītols, V. Ripa u. c.¹¹⁵

1946. gads - Merlinska lugas "Gredzens ar enkuru" iestudējums.¹¹⁶

1946. gads - Ā. Alunāna lugas "Kas tie tādi, kas dziedāja" iestudējums. Režisors J. Zviedris.¹¹⁷

1946. gada 28. septembris - L. Itkina lugas "Piecos no rīta" un J. Jankovska lugas "Nomaļes talants" iestudējumi. Reži-

sors J. Zviedris. Lomās: B. Vīgerts, G. Daņķena, H. Spengels u. c.¹¹⁸

1946. gada 27. aprīlis - pirmizrāde Berija Konnoras lugai "Nav vērts raudāt". Režisors J. Zviedris, dekorators E. Meļķis.¹¹⁹

1946. gads - A. Griguļa lugas "Uz kuru ostu" iestudējums. Režisors N. Norenbergs.¹²⁰

1947. gada 19. janvāris - A. Griguļa lugas "Kā Garpēteros vēsturi taisīja" pirmizrāde. Režisors N. Norenbergs.¹²¹

1947. gada 8. jūnijs - Raiņa lugas "Zelta zirgs" uzvedums. Režisors N. Norenbergs, piedalās baletstudijas audzēkņi, dejas iestudējusi Irina Ireckaja, muzikālo daļu vada Viktors Strekāvins, skatuves meistars Žanis Piziks, sufliere Marija Danne, lomās: N. Norenbergs, Ilona Grabovska, Voldemārs Ripa, Oto Straupmanis, Oļģerts Rācenājs, Jorens Sedols, Žanis Podnieks, Ilmārs Šneideris, Voldemārs Kokars, Lūcija Rožkalne, Elvira Mengole, Marija Šilberga, Jānis Putnis, Aleksandrs Bergs, Žanis Putniņš, Žanis Lācis, Haralds Norenbergs.¹²²

1947. gads - Kalnieša dramatisējums pēc R. Blaumaņa noveles "Salna pavasari". Režisors un dekorators N. Norenbergs, lomās: L. Kopmane, Alise Pravorne, Andrejs Vītols, J. Sedols, I. Grabovska. Izrādē piedalās Tukuma pilsētas apvienotais koris M. Vēciņa vadībā, skatuves meistars Ž. Piziks.¹²³

1947. gads - Aspazijas lugas "Zaudētās tiesības" iestudējums. Režisore Kalniņa.¹²⁴

1947. gads - Ardova lugas "Pelnušķīte" iestudējums. Pelnušķītes lomā I. Grabovska.¹²⁵

1947. gada 10. augusts - pirmizrāde M. Gorkija lugai "Sikpilsoņi". Režisors LPSR Valsts jaunatnes teātra aktieris Arnolds Kalniņš. Dekorators N. Norenbergs. Lomās: N. Norenbergs, O. Straupmanis, L. Rožkalne, J. Sedols, L. Kopmane, V. Ripa, M. Šilberga, A. Vītols, I. Grabovska, O. Gauja, L. Kronberga, H. Spengels.¹²⁶

1948. gads - A. Brigaderes lugas "Čaukstenes" iestudējums. Režisore Kalniņa.¹²⁷

1948. gads - L. Ļeonova lugas "Vienkāršais cilvēks" iestudējums.¹²⁸

Skats no E. Zālītes lugas "Maldu Mildas sapņojums". Režisors J. Zviedris. A. Ābola foto. 1943. gads. TMNM Nr. 37691.

1948. gada 7. novembris - Isajeva un Galiča lugas "Jūs izsauca Taimira" iestudējums. Režisors N. Norenbergs. Izrādē piedalās vairāki jauni debitanti: L. Kalniņš, V. Šelegovičs, A. Priede, H. Norenbergs, V. Strekāvins, Z. Neparts, K. Ulmanis, E. Lapiņš un E. Atstupens. Dekorāciju autors - N. Norenbergs.¹²⁹

1948. gads - R. Blaumaņa lugas "Skroderdienas Silmačos" iestudējums. Režisors N. Norenbergs, Tomuļu mātes lomā L. Kopmane, Bebenes lomā - Maiga Plaucīte.¹³⁰

1949. gads - Ķestera lugas "Piezvaniet vēlāk" un Pavlovska lugas "Lielā laime" iestudējumi.¹³¹

1949. gada 2. aprīlis - pirmizrāde Dz. Gou un A. d'Juso lugai "Dziļās saknes". Režisors N. Norenbergs. Lomās: O. Straupmanis, A. Norenberga, M. Šilberga, I. Grabovska, V. Ripa, M. Muceniece, H. Norenbergs, N. Norenbergs, V. Šelegovičs, E. Atstupens, Ž. Piziks.¹³²

1950. gads - Raiņa lugas "Krauklītis" iestudējums. Režisors N. Norenbergs, tērpus darinājusi L. Rožkalne. Lomās: Antonija Norenberga, N. Norenbergs, V. Ripa, Gustavs Kreislers, L. Kopmane, A. Pravorne.¹³³

1950. gads - J. Lūša lugas "Tā iesākās diena" iestudējums. Režisors N. Norenbergs.¹³⁴

1950. gads - A. Ostrovska lugas "Ne vienmēr runcim krējuma pods" iestudējums.¹³⁵

1952. gads - Lugas "Lielā ģimene" iestudējums. Režisors A. Vītols.¹³⁶

1952. gads - B. Romašova lugas "Varenais spēks" iestudē-

jums. Režisore I. Liepa. Lomās: A. Vītols, Z. Feifere, N. Mākulis, J. Taube, E. Ratnieks, I. Stolbova, I. Grabovska, N. Bebrkārkle, L. Jonane, O. Siliņš, I. Mākule, A. Kiršteins, J. Vanaga, L. Aumalis, K. Liepa, V. Drellena, M. Kivliņa, J. Paučs.¹³⁷

1953. gads - K. Goldoni lugas "Sievu tenkas" iestudējums. Režisore I. Liepa.¹³⁸

1953. gads - K. Barjanova lugas "Viņā pusē" izrāde. Režisore I. Liepa. Lomās: Z. Feifere, A. Vītols u. c.¹³⁹

1954. gada 6. februāris - pirmizrāde Č. Dikensa lugai "Circenis aizkrāsne". Režisors Kārlis Liepa, tērpu skices - Leopolds Dansons. Lomās: A. Vītols, I. Grabovska, E. Kubelis, M. Šilberga, E. Ratnieks, D. Strazdiņa, A. Kiršteins, M. Riekstiņa, I. Mākule.¹⁴⁰

1954. gads - A. Griguļa lugas "Profesors iekārtojas" iestudējums. Režisors A. Vītols. Lomās: Z. Feifere, L. Kopmane, A. Vītols, H. Rūtentāls, E. Kubelis, A. Kiršteins, L. Rožkalne u. c.¹⁴¹

1955. gads - Raiņa lugas "Pūt, vējiņi" iestudējums. Režisors A. Vītols.¹⁴²

1955. gads - G. Priedes lugas "Jaunākā brāļa vasara" iestudējums. Režisors A. Vītols.¹⁴³

1956. gads - viencēliena "Lielā ģimene" iestudējums.¹⁴⁴

1956. gads - A. Arbužova lugas "Seši mīļi cilvēki" iestudējums. Režisors N. Norenbergs.¹⁴⁵

1956. gads - G. Mazina lugas "Viņa kļūda" iestudējums. Režisors A. Vītols. Lomās: V. Starka, N. Bebrkārkle, A. Priede u. c.¹⁴⁶

1957. gads - A. Saksas viencēliena "Direktors Žāva" iestudējums.¹⁴⁷

1957. gads - J. Plahtina lugas "Putenis" iestudējums.¹⁴⁸

1958. gads - Ilmeres lugas "Anton, mums jāšķiras!" iestudējums. Režisors A. Vītols.¹⁴⁹

1958. gads - N. Baratašvili lugas "Spārīte" iestudējums. Režisors A. Vītols. Lomās: I. Grabovska, L. Mozerte, I. Jansons, P. Ziriņš, S. Boženkovs, J. Taube, Dz. Kalniņa, A. Šmits, Dz. Kalmane, K. Liepa, N. Upleja u. c.¹⁵⁰

1958. gads - Ā. Alunāna lugas "Seši mazi bundzenieki" iestudējums. Režisors H. Štoms.¹⁵¹

Pēc B. Šova lugas "Pigmalions" izrādes Tukuma apriņķa kultūras namā. Režisors R. Mustaps. Fotogrāfs nezināms. 1945. gads. TMNM Nr. 36987.

1958. gads - debitē Tukuma rajona kultūras nama bērnu dramatiskais kolektīvs ar Orleāna lugas "Pie Sūnu vecīša" iestudējumu. Režisors A. Vītols. Lomās: A. Rugājs, D. Purmale, V. Krīgers, A. Jankovskis, I. Zlaugotne u. c.¹⁵²

1959. gads - Elvīras Pipres lugas "Bez tēva" iestudējums. Režisore I. Liepa, dekorators K. Aspers. Notiek 11 izrādes, kuras apmeklē 1448 skatītāji.¹⁵³

1959. gads - V. Katajeva lugas "Atpūtas diena" iestudējums. Režisore I. Liepa, dekoratore S. Pelše.¹⁵⁴

1959. gads - L. Ļonova lugas "Vienkāršais cilvēks" iestudējums. Notiek četras izrādes, kuras apmeklē 517 skatītāji.¹⁵⁵

1960. gads - A. Arbuzova lugas "Esi sveicināta, milestība!" iestudējums. Režisors- inscenētājs LPSR Valsts Leļļu teātra galvenais režisors Voldemārs Pūce, dekorators Fricis Kreislers. Izrādi vada Z. Feifere. Lomās: Ilgonis Sevčunas, Ingrida Dobrohotova, Ivars Caks, Livija Segliņa, Ansis Šmits, Roberts Dobelmanis, Laila Jansone, Juris Beiziņš, Igors Dambekalns, Jānis Briedis, Anna Pulkstene, Ilga Jansone u. c. Ar šo izrādi kolektīvs piedalās republikāniskajā skatē, bet Tautas teātra nosaukumu neiegūst.¹⁵⁶

1962. gada 3. februāris - Jona Druces lugas "Kasa Mare" pirmizrāde. Režisors Harijs Stuits. Dekorators Ē. Riņķis. Z. Feiferes benefice. Kopā ar Z. Feiferi spēlē arī Dailes teātra aktieris Uldis Lieldižs. Lomās: I. Delveris, A. Šmits, I. Sevčunas, L. Rožkalne, L. Kopmane, L. Jansone u. c.¹⁵⁷

1962. gada 17. jūlijs - pirmizrāde S. Bērziņa lugai "Neveiksmnieka veiksmē". Režisors H. Stuits. Lomās:

S. Noviks, I. Jansone, R. Dobelmanis, L. Jansone, M. Grundšteine, M. Vecāne, L. Smeltere, E. Aleksejs, I. Lācīte, J. Briedis. Notiek 12 izrādes.¹⁵⁸

1963. gads - Jana Maseviča lugas "Barba" iestudējums. Režisors H. Stuits, dekorators L. Dansonis, izrādi vada Melita Ieva un Ilmārs Jansons, apgaismotājs Jānis Vīgants. Lomās: L. Rožkalne, A. Šmits, Z. Feifere, Inta Lācīte, I. Sevčunas, Edgars Aleksejs, Ivars Riežnieks, Marija Vecāne, I. Delveris, Imants Jansons, Malvīne Grundšteine, Sniedze Puriņa, Roberts Dobelmanis.¹⁵⁹

1964. gads - Aino Altra lugas "Aklais vīrs" iestudējums. Režisors H. Stuits.¹⁶⁰

1964. gads - V. Katajeva lugas "Es mīlu sevi" iestudējums.¹⁶¹

1964. gads - Jana Drda lugas "Aizmirstais velns jeb Grēcīgā Dalskabatu sādža" iestudējums. Režisors un dekorators Arturs Vaidziņš, apgaismotāji Juris Saulītis un Sergejs Boženkovs, dekorāciju darbnīcas vadītājs Arnolds Ozols, kostīmu darbnīcas vadītājas Rita Lauva un Maija Melbikse, sufliere Zenta Berteau un Rita Lauva, izrādes vadītāja Sarma Jakāne, mācītāja-velna lomā Dailis Štelbaums, lomās: Emma Lapiņa, Ansis Skrazlovskis, Pēteris Jansons, Veneranda Elste, Laimonis Jēkabsons, Maija Melbikse, Juris Saulītis, Māra Munkevica, Vladimirs Vanags, Jorens Sedols, Arnolds Priede u. c.¹⁶²

1965. gada 20. marts - pirmizrāde Voldemāra Sauleskalna lugai "Vecā jūrnieku ligzda" pēc Viļa Lāča romāna motīviem. Režisors H. Stuits, dekorators Ralfs Ivans, izrādi vada M. Ieva, apgaismotājs S. Boženkovs.

Skats no Raiņa lugas "Krauklītis" izrādes. Gājiens no Tukuma rajona kultūras nama uz Durbes parku. Režisors N. Norenbergs. Fotogrāfs nezināms. 1950. gads. TMNM Nr. 36716/1.

Pašdarbības dramatisko kolektīvu skatē iegūst pirmo vietu. Par labāko aktrisi atzīst Elzas lomas tēlotāju Mirdzu Kivliņu. Ar šo izrādi kolektīvs piedalās republikāniskajā skatē Rīgā, bet Tautas teātra nosaukumu neiegūst. Notiek 12 izrādes.¹⁶³

1965. gads - ar LPSR Kultūras ministrijas Goda rakstiem apbalvo Tukuma rajona kultūras nama pašdarbniekus: Z. Feiferi, L. Rozkalni un J. Sedolu.¹⁶⁴

1965. gada 10. oktobris - pirmizrāde Raiņa lugai "Mila stiprāka par nāvi". Režisors H. Stuits, Maijas lomā - Anna Kļavinska, pārējās lomās: D. Aumale, I. Jansone, M. Kivliņa, I. Sevčunas, G. Leiškalns, M. Plaucīte, S. Boženkovs, R. Dobelmanis, I. Pētersons, M. Vecāne u. c. Notiek sešas izrādes.¹⁶⁵

1966. gads - R. Blaumaņa lugas "Trīnes grēki" iestudējums. Režisors H. Stuits, dekorators F. Kreislers, apgaismotājs Rolands Dišlers, izrādi vada M. Ieva, Trīnes lomā - M. Plaucīte, pārējās lomās: L. Rožkalne, M. Liepiņa, Dzidra Niklāviča, I. Jansone, Olga Zaķe, A. Šmits, Vilibalds Jansons u. c. Notiek 36 izrādes.¹⁶⁶

1967. gada 9. septembris - pirmizrāde lugai "Mūs uzņems filmā". Režisors H. Stuits. Notiek 11 izrādes.¹⁶⁷

1967. gada 28. oktobris - pirmizrāde B. Lavreņova lugai "Lūzums". Režisors H. Stuits, Goduna lomā - I. Sevčunas. Notiek astoņas izbraukuma izrādes.¹⁶⁸

1968. gada 28. aprīlis - pirmizrāde R. Blaumaņa lugai "No saldenās pudeles". Režisors H. Stuits. Notiek 17 izrādes.¹⁶⁹

1968. gada 14. decembris - pirmizrāde Saastrē lugai "Madride naktī neguļ". Režisors H. Stuits. Notiek divas izrādes.¹⁷⁰

1970. gads - Margas Teteres dramatisējuma "Brīnumzālite" iestudējums pēc tāda paša nosaukuma R. Blaumaņa darba motīviem. Režisors Jānis Zenne, režisora asistente Dace Zenne, dekorators Emīls Saulriets, skaņu operators Andris Plaucītis, apgaismotājs Aivars Pogelis, izrādi vada Aina Zvejniece, lomās: Alfons Kopšteins, Velta Zaļakmentiņa, M. Plaucīte, Alma Birkmane, A. Jansone, Jautrite Brice u. c. Notiek piecas izrādes, kuras apmeklē 760 skatītāji.¹⁷¹

1970. gads - Ingūnas Pinnes lugas "Mājā ienāk vedekla" iestudējums. Režisors Staņislavs Bukšs, dekorators Augusts Ķimenis, gaismotājs A. Šmits, izrādi vada Andris Plūģis, lomās: Alina Brikmane, Olga Laķe, Līga Skrazlovskā, J. Brice, Māriete Ola, M. Plaucīte, M. Liepiņa,

Skats no A. Barjanova lugas "Viņā pusē" izrādes. Režisore I. Liepa. Lomās: no kreisās E. Ratnieks un A. Vitols. Fotografis nezināms. 1957. gads. TMNM Nr. 37813.

Skats no K. Goldoni lugas "Sievu tenkas" izrādes. Režisore I. Liepa. Fotografis nezināms. 1953. gads. TMNM Nr. 36715/2.

A. Jansone, V. Zaļakmentiņa, Juris Goldmanis u. c. Notiek deviņas izrādes ar 1774 skatītājiem.¹⁷²

1971. gads - R. Markuna lugas "Parīze, Parīze" iestudējums. Režisore-inscenētāja M. Plaucīte, režisors-konsultants H. Stuits, scenogrāfs Eduards Mūrmanis, skaņu operators Juris Plaucītis, apgaismotājs Jānis Skabs, izrādi vada Rota Norenberga, lomās: Ilmārs Pētersons, Jānis Zviedris, Ansis Skrazlovskis, Modris Aumalis, Taira Ansonska, Līga Skrazlovskā, Iveta Šipko, Olga Laķe, Jānis Priede. Notiek divas izrādes ar 94 skatītājiem.¹⁷³

1971. gads - S. Aļošina lugas "Esmu citāda" iestudējums. Kā režisore debitē Dzidra Valtere. Scenogrāfs E. Mūrmanis. Notiek septiņas izrādes ar 804 skatītājiem.¹⁷⁴

1971. gads - notiek astoņas izrādes ar 1423 skatītājiem M. Teteres dramatisējumam pēc R. Blaumaņa darba "Brīnumzālite" motīviem.¹⁷⁵

1971. gads - I. Pinnes lugas "Mājā ienāk vedekla" iestudējums. Notiek trīs izrādes ar 475 skatītājiem.¹⁷⁶

1971. gada 16. oktobris - izdeg Tukuma rajona kultūras nams, sadeg skatuve, dekorācijas, rekvizīti.¹⁷⁷

1972. gads - Hugo Raudsepa lugas "Mārtiņciems" ("Mikumerdi") iestudējums. Režisors H. Stuits, izrādi vada J. Brice un Malvīne Dakstiņa, lomās: H. Rūtentāls, I. Liepiņš, Dz. Zakovska, Eduards Atstupens, Laimdota Smeltere, Daina Ķuze, Bruno Zakovskis, M. Liepiņa, Olga Laķe, Sarmīte Laurinoviča, Atis Dakstiņš, M. Aumalis, J. Brice, M. Dakstiņa. Notiek astoņas izrādes ar 821 skatītāju.¹⁷⁸

1972. gads - Egona Ranneta lugas "Pazudušais dēls" uzvedums. Režisors Oļģerts Rācenājs, izrādi vada M. Ieva, dekorators E. Mūrmanis, apgaismotājs H. Rūtentāls, lomās: A. Jansone, V. Jansons, Jānis Klaučāns, V. Zaļakmentiņa, Br. Zakovskis. Notiek septiņas izrādes ar 518 skatītājiem.¹⁷⁹

1972. gads - S. Aļošina lugas "Esmu citāda" iestudējums. Režisore Dz. Valtere. Notiek viena izrāde ar 88 skatītājiem.¹⁸⁰

1972. gads - R. Markuna lugas "Parīze, Parīze" iestudē-

jums. Režisore M. Plaucīte. Notiek astoņas izrādes ar 626 skatītājiem.¹⁸¹

1974. gada 6. aprīlis - pirmizrāde Robēra Tomē lugai "Astoņas mīlošas sievietes". Režisore Dzidra Stepanova, scenogrāfe M. Fišere, apgaismotājs G. Vecvagars, muzikālais vadītājs J. Plaucītis, lomās: M. Plaucīte, J. Brice, Tatjana Kondrašova, Indra Mālmeistere, Daina Ūze, Valda Medinecka, Vizma Krīgere, Biruta Briede, Lidija Vecvagare, Anda Veikša, Ilona Brice. Notiek 50 izrādes.¹⁸²

1974. gads - bērnu dramatisks kolektīvs iestudē N. Šeiko lugu "Lācītis Pūks un viņa draugi", režisore Dz. Stepanova.¹⁸³

1975. gada 16. maijs - pirmizrāde A. Arbusova lugai "Klejojumu gadi". Režisore Dz. Stepanova, scenogrāfs Alfons Treijs, skatuves apgaismotājs Uldis Rikmanis, izrādi vada J. Brice. Galvenajās lomās: Laimonis Zaķis un Vizma Krīgere, lomās: Vilnis Kārklīšs, I. Mālmeistere, Agrita Krīgere, V. Jansons, V. Rācenāja (Medi-

necka), Herberts Šuhs, Laimonis Lamberts, Anita Ūķe, Iriša Zorģe, Ira Lozbeņeva. Notiek piecas izrādes.¹⁸⁴

1976. gada 27. jūlijs - pirmizrāde Maiju Lasilas komēdijai "Jaunais dzimavnieks". Režisore Dz. Stepanova, mākslinieciskā noformētāja F. Kudrjavceva, dekorators Andris Balodis, deju konsultants U. Rikmanis, lomās: L. Zaķis, V. Zaķe, Dace Ābele, H. Rūtentāls, M. Plaucīte, A. Krīgere, A. Ūķe, I. Mālmeistere, Herberts Šuhs, M. Aumalis.¹⁸⁵

1976. gads - bērnu dramatisks kolektīvs iestudē Astrīdas Lindgrēnas darbu "Pepija Garzeķe". Režisore Dz. Stepanova, Pepijas lomā - Daina Krumštede.¹⁸⁶

1976. gada 28. februāris - Tukuma rajona kultūras nama dramatiskā kolektīva 30 gadu jubilejas vakars. Bijušo aktieru un režisoru tikšanās. Pasākuma režisore Dz. Stepanova.¹⁸⁷

1977. gada 26. novembris - pirmizrāde V. Konstantinova un B. Racera lugai "Uz desmit

Skats no A. Arbusova lugas "Esi sveicināta, mīlestība!" izrādes. Režisors V. Pūce. Lomās: no kreisās I. Sevčunas un I. Dobrohotova. Fotogrāfs nezināms. 1960. gads. TMNM Pgm Nr. 5352.

diennaktīm par mīlestību". Režisore Dz. Stepanova, lomās: L. Zaķis, J. Klaučāns, A. Krīgere, Vilnis Kārklīšs u.c.¹⁸⁸

1978. gads - notiek četras V. Konstantinova un B. Racera lugas "Uz desmit diennaktīm par mīlestību" izrādes.¹⁸⁹

1979. gada 8. jūnijs - pirmizrāde A. Kuprina lugai "Granātu aproce". Režisore Dz. Stepanova, dekoratore Dzintra Pelangrīna, lomās: J. Klaučāns, V. Zaķe, Rudīte Irbe, A. Krīgere, Angelika Klindžāne, Zigmunds Balodis, M. Aumalis, Lidija Vecvagare, Arnolds Priede, Vizma Zustrupa, L. Zaķis. Notiek 20 izrādes.¹⁹⁰

1979. gads - izveidojas bērnu teātris "Irbēni" režisores R. Irbes (prec. Počas) vadībā.¹⁹¹

1980. gada 17. jūnijs - pirmizrāde Māras Rītupes lugai "Es pazinu tēva sētu". Režisore Dz. Stepanova, dekorators Valērijs Razdobrejevs, izrādi vada I. Krūmiņa, lomās: Laimdota Skubļicka, Dz. Stepanova, H. Rūtentāls, A. Krīgere, Velga Zustrupa, R. Irbe, Valdis

Skats no J. Druces lugas "Kasa mare" izrādes. Režisors H. Stuits. Lomās: no kreisās A. Šmits, L. Rožkalne, L. Kopmane, L. Jansone, Z. Feifere. Fotogrāfs nezināms. 1962. gads. TMNM Nr. 37465/1.

Zustrups, Juris Veipe, M. Plaucīte, M. Aumalis, J. Brice, Anita Korsīte, A. Klindžāne. Visvairāk apmeklētā izrāde. Notiek 35 izrādes ar 3874 skatītājiem.¹⁹²

1980. gads - notiek trīs A. Kuprina lugas "Granātu ap-roce" izrādes.¹⁹³

1981. gads - notiek izbraukuma izrādes ar M. Rītupes lugu "Es pazinu tēva sētu".¹⁹⁴

1982. gada 13. janvāris - pirmizrāde R. Blaumaņa lugai "Trīnes grēki". Režisore Dz. Stepanova, Trīnes lomā - M. Plaucīte, lomās: M. Aumalis, A. Korsīte, L. Zaķis, Aigars Zanders, A. Krīgere, u. c. Notiek 13 izbraukuma izrādes, kuras apmeklē 2222 skatītāji. Ar šo lugu kolektīvs piedalās Tautas teātru salidojumā Kuldīgā.¹⁹⁵

1982. gads - bērnu dramatiskā kolektīva vadību pārņem režisors Ilgonis Škāns.¹⁹⁶

1983. gada 28. janvāris - Aspazijas lugas "Vaidelote" pirmizrāde. Režisore Dz. Stepanova, scenogrāfi Velga un Raimonds Eizenbergi, gaismotājs Jānis Bārdiņš, skaņu operators A. Zanders, rekvizitori Tamāra un Zigmunds Baloži, izrādi vada A. Korsīte, lomās: M. Aumalis, M. Plaucīte, V. Rācenāja, Gundega Buķele, Daiga Zustrupa, I. Mālmeistere, J. Bārdiņš, L. Zaķis, V. Zustrups, Z. Balodis, A. Zanders, Juris Saiders, I. Škāns, Uģis Štelbaums, A. Krīgere, V. Zaķe, T. Balode, Mārīte Pāparde, A. Klindžāne, J. Brice, Gunita Zandere, A. Korsīte, J. Klaučāns, H. Rūtentāls. Pirmā izrāde uz jaunās kultūras nama skatuves. Ar šo izrādi kolektīvs piedalās republikas dramatisko kolektīvu skatē, kur iegūst 2. vietu. Kolektīvā darbojas 32 pašdarbības aktieri.¹⁹⁷

Tukuma rajona kultūras nama dramatiskā kolektīva 30 gadu jubilejas vakars "Pa-
audžu teātra liesma deg...". Režisore Dz. Stepanova. No kreisās L. Zaķis un
A. Priede. Fotogrāfs nezināms. 1976. gads. TMNM Pgm Nr. 5346/1.

1983. gada 19. maijs - M. Plaucītes benefice - R. Blaumaņa luga "Trīnes grēki". Trīnes lomā - jubilāre.¹⁹⁸

1983. gada 13. līdz 16. jūlijs - Tukuma teātra simtgades svinības (režisore Dz. Stepanova), kuru laikā dramatisks kolektīva parāda M. Rītupes lugu "Es pazinu tēva sētu", R. Blaumaņa lugu "Trīnes grēki" un Aspazijas lugu "Vaidelote", bet bērnu dramatisks kolektīvs rāda Leona Paegles lugu "Kādas mazas meitiņas piedzīvojumi" I. Škāna režijā.¹⁹⁹

1984. gada 27. marts - G. Ščerbakova lugas "Romāns un Jūlija" pirmizrāde. Režisore Dz. Stepanova, galvenajās lomās: Jānis Bārdiņš un Romēna Zandere.²⁰⁰

1984. gads - N. Šeiko lugas "Lācītis Pūks un viņa draugi" izrāde. Režisore Dz. Stepanova. Lomās T. Balode, M. Rezevska, A. Klindžāne, U. Štelbaums u. c.²⁰¹

1984. gads - J. Tūlika stāsta "Jūras būšana" dramatisējums. Režisore Dz. Stepanova. Lomās: J. Brice, M. Aumalis, Z. Balodis u. c.²⁰²

1984. gada vasara - dramatisks kolektīvs kopā ar visas republikas Tautas teātriem piedalās Teātra svētkos Talsos ar M. Rītupes lugu "Es pazinu tēva sētu".²⁰³

1986. gads - A. Brigaderes lugas "Sievu kari ar Belcebulu" iestudējums. Režisore Dz. Stepanova. Lomās: G. Buķele, R. Bārdiņa, E. Lasmane, G. Zandere, M. Plaucīte u. c.²⁰⁴

Skats no R. Tomē lugas "Astoņas mīlošas sievietes". Vecmāmiņas lomā V. Zaķe. Fotogrāfs nezināms. 1974. gads. TMNM Nr. 37727.

1986. gads - J. Brices dzīves 50 gadu jubilejas benefice ar M. Rīrupes lugu "Es pazinu tēva sētu" un A. Brigaderes lugu "Sievu kari ar Belcebulu". Režisore Dz. Stepanova.²⁰⁵

1986. gada 10. marts - bērnu dramatiskā kolektīva pirmizrāde: Herberta Dorbes luga "Triks un Traks". Režisors I. Škāns.²⁰⁶

1986. gads - bērnu dramatisks kolektīvs uzved Alberta Kronenberga lugu "Jērādiņa". Režisors I. Škāns.²⁰⁷

1987. gads - V. Gubareva un A. Uspenska lugas "Greizo spoguļu karaļvalsts" iestudējums. Režisore R. Poča. Lomās: V. Zaķe, T. Balode, M. Aumalis, I. Jaunzems, E. Grīnberga, M. Kosolapovs, H. Rūtentāls, J. Brice u. c.²⁰⁸

1987. gads - jauniešu dramatisks kolektīvs iestudē Edgara Vītoliņa lugu "Kajībambā". Režisors I. Škāns.²⁰⁹

1988. gads - atjauno R. Blaumaņa lugas "Trīnes grēki" izrādi. Režisore R. Poča, Trīnes lomā atkal Maiga Plaucīte.²¹⁰

1988. gada 22. jūnijs - pirmizrāde jauniešu dramatiskā ko-

lektīva iestudētajai J. Švarca lugai "Dons Kihots". Režisors I. Škāns.²¹¹

1989. gads - Dž. Patrika lugas "Dīvainā misis Sevidža" iestudējums. Režisore R. Poča. Lomās: M. Aumalis, J. Brice, V. Rācenāja, G. Buķele, V. Zaķe, L. Zaķis u. c.²¹²

1989. gads - jauniešu teātristudija iestudē B. Kaufmanes lugu "Augšup pa lejupejošām kāpnēm". Režisors I. Škāns.²¹³

1990. gads - Hermaņa Paukša lugas "Melnās kurpes" iestudējums. Režisores Gundegas Buķeles diplomdarba izrāde.²¹⁴

1990. gads - Mati Unta lugas "Čarlija krustmāte" iestudējums. Režisore V. Rācenāja. M. Aumaļa benefices izrāde. Lomās: M. Aumalis, V. Rācenāja, I. Škāns, I. Jaunzems, R. Bārdiņa, Z. Balodis u. c.²¹⁵

1990. gads - jauniešu teātristudija iestudē Dž. Orvela lugu "Dzīvnieku ferma". Režisors I. Škāns.²¹⁶

1991. gads - Mārtiņa Ziverta lugas "Nauda" iestudējums. Režisore G. Buķele. J. Klaučāna benefices izrāde.²¹⁷

Tukuma teātra simtgades pasākuma teatralizēts gājiens cauri Tukumam uz Durbes parku. Režisore Dz. Stepanova. V. Mašnovska foto. 1983. gads. TMNM Pgm Nr. 4053.

1991. gada 27. marts - jauniešu teātris-studija iestudē Radjera Kiplinga lugu "Kaķis, kas staigāja, kur pašam patīk". Režisors I. Škāns.²¹⁸

1992. gada 27. marts - pirmizrāde jauniešu teātra - studijas iestudējumam pēc Mišela de Galderones lugas "Eskoriāls" motīviem "Variācijas par maskām". Režisors I. Škāns.²¹⁹

1992. gada 24. aprīlis - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas iestudējumam - A. Šapiro lugai "Neglītais pīlēns". Režisors I. Škāns.²²⁰

1993. gada 12. marts - pirmizrāde A. Deglava lugai "Vecais pilskungs". Režisore Dz. Stepanova, scenogrāfs R. Eizenbergs, gaismotājs un skaņu operators Alfons Rudulis, dejas iestudējusi T. Balode, lomās: Laimonis Pāvuls, Dzintra Kristone, J. Bārdiņš, M. Aumalis, V. Rācenāja, V. Zaķe, M. Plaucīte, Māris Kosolapovs, J. Klaučāns u. c.²²¹

1993. gada 26. februāris - pirmizrāde jauniešu teātristudijas uzvedumam: Eižena Jonesko lugai "Plikpaurainā dziedātāja". Režisors I. Škāns.²²²

1993. gada 21. līdz 23. maijs - Tukuma teātra 110-gades svinības. Tukuma pilsētas amatieru teātris rāda A. Deglava lugu "Vecais pilskungs", jauniešu teātris-studija "Brīvā versija" rāda "Variācijas par maskām" pēc

Skats no Aspazijas lugas "Vaidelote" izrādes. Lomās: no kreisas A. Krigere, G. Buķele, J. Klaučāns. V. Mašnovska foto. 1983. gads. TMNM Pgm Nr. 4160/12.

Skats no M. Rītupešes lugas "Es pazinu tēva sētu" izrādes. Režisore Dz. Stepanova. Lomās: no kreisās J. Brice, M. Plaucīte, A. Korsīte. Fotogrāfs nezināms. 1986. gads. TMNM Nr. 37734/1.

Mišela de Galderones lugas "Eskoriāls" idejas un E. Jonesko lugu "Plikpaurainā dziedātāja", abām režisors I. Škāns.²²³

1994. gada 5. februāris - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam: Žana Ženē lugai "Kalpones". Režisors I. Škāns.²²⁴

1994. gada 12. maijs - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - A. Čehova lugai "Kāzas". Režisors I. Škāns.²²⁵

1994. gads - bērnu teātra "Knifiņš" Jaungada uzvedums "Meža rūķi". Režisore R. Poča.²²⁶

1995. gads - iestudē Leldes Stumbres darbu no cikla "9 īsas lugas": "Līst...satikšanās". Tas ir pēdējais režisores Dzidras Stepanovas veidotais uzvedums. Lomās: T. Balode, A. Grundmane, M. Aumalis, J. Klaučāns, E. Grīnberga.²²⁷

1995. gada 26. janvāris - pirmizrāde jauniešu teātra "Brīvā versija" iestudējumam - P. Bessona lugai "Dzīvnieku dialogi". Režisors I. Škāns.²²⁸

1995. gada 26. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - V. Tennisija lugai "Kliedziens". Režisors I. Škāns.²²⁹

1995. gada 24. decembris - bērnu teātra "Knifiņš" Jaungada izrāde: V. Makarova luga "Rukšītis Čoks". Režisore R. Poča.²³⁰

1996. gads - B. Šova lugas "Pigmaliņš" iestudējums. Režisore G. Buķele. Lomās: J. Klaučāns, E. Grīnberga, R. Bārdiņa, G. Pūplakšis u. c.²³¹

1996. gada 27. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - A. Čehova lugai "Nebeidzamās spēles". Režisors I. Škāns.²³²

1996. gada 14. aprīlis - bērnu teātra "Knifiņš" izrāde - V. Makarova luga "Rukšītis Čoks". Režisore R. Poča.²³³

1996. gads - bērnu teātris "Knifiņš" piedalās Starptautiskajā bērnu teātru festivālā Lietuvā, Plūngē.²³⁴

1996. gads - bērnu teātris "Knifiņš" iegūst 1. vietu Tukumā rajona bērnu teātru skatē "Vējlukturis".²³⁵

1997. gada 23. jūnijs - pirmizrāde R. Blaumaņa lugai "Skroderdienas Silmačos". Režisore G. Buķele. Lomās: J. Klaučāns, R. Bārdiņa, M. Kosolapovs, M. Aumalis, A. Grundmane u. c.²³⁶

1997. gads - par amatierteātra režisori sāk strādāt V. Rācenāja.²³⁷

1997. gada 14. februāris - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - Daniila Hamsa lugai "Svētki dzīvei". Režisors I. Škāns.²³⁸

1997. gada 4. aprīlis - pirmizrāde bērnu teātra "Knifiņš" iestudējumam - A. Birkava lugai "Larsoni un Karlsoni". Režisore R. Poča.²³⁹

1997. gads - bērnu teātris "Knifiņš" iegūst 1. vietu Kurzemes novada skatē Talsos.²⁴⁰

1997. gada marts - bērnu teātra "Knifiņš" muzikāls uzvedums "Pie saulītes ciemos gāju". Režisore R. Poča.²⁴¹

1997. gada 4. līdz 6. jūlijs - bērnu teātris "Knifiņš" iegūst 1.

Skats no Dž. Patrika lugas "Divainā misis Sevidža" izrādes. Režisore R. Poča. Lomā J. Brice. Fotogrāfs nezināms. 1989. gads. TMNM Nr. 37729/3.

Skats no Mati Unta lugas "Čarlija krustmāte" izrādes. Režisore V. Rācenāja. Lomās: Z. Balodis un M. Aumalis. V. Mašnovska foto. 1990. gads. TMNM Nr. 37733/3.

godalgu I Latvijas skolēnu un jauniešu teātru festivālā Cēsis.²⁴²

1997. gada 18. oktobris - bērnu teātra "Knifiņš" dramatisējums "Dzeltenās pasakas", veltīts Imanta Ziedoņa rakstu 8. sējuma iznākšanas svētkiem. Režisore R. Poča.²⁴³

1997. gada 26. marts - pirmizrāde G. Griezes lugai "Atkal atraitnis". Režisore V. Rācenāja. Lomās: J. Klaučāns, Dz. Klaučāne, M. Aumalis, R. Bārdiņa, E. Grinberga, J. Bārdiņš, A. Grundmane, G. Puplaksis.²⁴⁴

1998. gada 27. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - Antonio Buero Valjeho lugai "Liesmojošā tumsa".²⁴⁵

1998. gads - jauniešu teātristudija "Brīvā versija" piedalās skatē "Gada izrāde - 97".²⁴⁶

1998. gads - jauniešu teātristudijas "Brīvā versija" 15 radošā darba gadu vakars.²⁴⁷

1998. gada 8. decembris - pirmizrāde jauniešu teātristudijas "Brīvā versija" iestudējumam - A. Čehova lugai "Bildinājums". Režisors I. Škāns.²⁴⁸

1998. gada 9. oktobris - pirmizrāde Ā. Alunāna lugai "Brencis un Žvingulis Austrāli-

jā". Režisore V. Rācenāja. Lomās: M. Kosolapovs, M. Aumalis, G. Puplaksis, T. Balode u. c.²⁴⁹

1998. gada 1. jūnijs - pirmizrāde bērnu teātra "Knifiņš" iestudējumam - Ingas Siliņas lugai "Uz priekšu, Rolle!". Režisore R. Poča.²⁵⁰

1998. gads - bērnu teātris "Knifiņš" iegūst 1. vietu Tukuma rajona bērnu teātru skatē "Vējlukturis".²⁵¹

1998. gads - bērnu teātris "Knifiņš" piedalās IX Latvijas amatiereteātru festivālā Valkā.²⁵²

1999. gads - amatiereteātris iestudē V. Kārklīņa lugu "Sarkanvīns". Režisore V. Rācenāja. Lomās: J. Klaučāns, S. Aumale, A. Grundmane, M. Kosolapovs, G. Puplaksis u. c.²⁵³

1999. gada 20. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - S. Mrožeka lugai "Striptīzs". Režisors I. Škāns.²⁵⁴

1999. gada 26. marts - bērnu teātra "Knifiņš" 5 darba gadu jubileja.²⁵⁵

1999. gada 10. septembris - bērnu teātra "Knifiņš" teatralizēts uzvedums: Uldis Auseklis "Kad pulkstenis bombongas daļa". Režisore R. Poča.²⁵⁶

1999. gada 5. decembris - pirmizrāde jauniešu teātristudijas "Brīvā versija" iestudējumam - A. Puškina lugai "Mocarts un Saljēri". Režisors I. Škāns.²⁵⁷

1999. gada 25. decembris - bērnu teātra "Knifiņš" Jaungada uzvedums "Cimos pie pasaku fejas". Režisore R. Poča.²⁵⁸

2000. gada 15. janvāris - jauniešu teātris-studija "Brīvā versija" piedalās skatē "Gada izrāde - 99".²⁵⁹

Tukuma rajona kultūras nama režisore Dz. Stepanova. G. Klaučaņa foto. 1995. gads. TMNM Nr. 37827.

2000. gada 17. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - A. Čehova lugai "Jubileja". Režisors I. Škāns.²⁶⁰

2000. gada 14. aprīlis - bērnu teātra "Knifiņš" izrāde pēc H. Kr. Andersena pasakas motīviem "Cūkgans". Režisore R. Poča.²⁶¹

2000. gada 18. līdz 23. maijs - bērnu teātris "Knifiņš" piedalās Starptautiskajā bērnu teātru festivālā Kuusakoski pilsētā Somijā.²⁶²

2001. gada 27. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam - Evitas Sniedzes lugai "Tikai dzīvojam". Režisors I. Škāns.²⁶³

2001. gada 3. septembris - pirmizrāde jauniešu teātristudijas "Brīvā versija" iestudējumam pēc D. Harmsa stāsta "Vecene" motīviem "Ir pasaule, ir neparedzama". Režisors I. Škāns.²⁶⁴

2001. gada decembris - bērnu teātra "Knifiņš" Jaungada uzvedums "Pelnušķīte". Režisore R. Poča.²⁶⁵

2002. gads - amatiereteātris iestudē Jāņa Jurkāna lugu "Viņš taču ir mulķis". Režisore V. Rācenāja.²⁶⁶

2002. gada 1. marts - jauniešu teātris-studija "Brīvā versija" piedalās teātru skatē "Gada izrāde 2001".²⁶⁷

Skats no A. Deglava lugas "Vecais pilskungs" izrādes. Lomās: no kreisās J. Klaučāns un M. Aumalis. Fotogrāfs nezināms. 1993. gads. TMNM Nr. 37828/4.

2002. gada 27. marts - bērnu teātris "Knifiņš" iegūst I pakāpes laureāta nosaukumu Tukuma rajona bērnu teātru skatē "Vējlukturis".²⁶⁸

2002. gada 16. aprīlis - pirmizrāde bērnu teātra "Knifiņš" iestudējumam - Intas Andersones lugai "Paldies par prieku". Režisore R. Poča.²⁶⁹

2002. gada 4. maijs - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudējumam "Riebīgais" pēc A. Čehova lugas "Lācis" motīviem. Režisors I. Škāns.²⁷⁰

2002. gada 19. jūlijs - pirmizrāde Elmāra Rumbas uzvedumam "Rindā dzērves, rindā gadi" (veltījums Tukuma Viesīgās biedrības 120 gadu jubilejai) Pils tornī. Režisore V. Rācenāja. Lomās: M. Aumalis, M. Kosolapovs, A. Grundmane, G. Puplaksis, J. Bārdiņš, R. Bārdiņa u. c.²⁷¹

2002. gada oktobris - bērnu teātris "Knifiņš" un amatierteātris piedalās Lavijas Amatieru teātru festivālā Dobelē.²⁷²

2002. gads - bērnu teātris "Knifiņš" piedalās skates "Gada izrāde 2002" atlases konkursā.²⁷³

2003. gada 24. marts - pirmizrāde jauniešu teātra-studijas "Brīvā versija" iestudētajai lugai pēc Nikolaja Gogoļa stāsta "Ši-

nelis" motīviem. Režisors-inscenētājs I. Škāns, kostīmu māksliniece Ināra Boļševica, lomās: Andris Jarāns, Laura Livančovska, Zane Gūtmane, Renāte Babre, Alens Liepiņš, Aleksandrs Bārtulis.²⁷⁴

2003. gada 10. maijs - jauniešu teātris-studija "Brīvā versija" piedalās teātru skatē "Gada izrāde 2002".²⁷⁵

2003. gada 11. līdz 13. jūlijs - bērnu teātris "Knifiņš" piedalās Starptautiskajā jauniešu teātru festivālā "Skatuve Jūrmala 2003".²⁷⁶

2003. gada 16. līdz 18. augusts - amatierteātra 120 gadu svinības: 16. augustā J. Jurkāna lugas "Viņš taču ir mulķis" izrāde, 17. augustā - J. Akuratera lugas "Lustīgais saimnieks" izrāde, 18. augustā - atkal J. Akuratera lugas "Lustīgais saimnieks" izrāde, Saldus Tautas teātra izrāde V. Belševica "Tās dullās Paulines dēļ" (dramatizējusi T. Šverste, režisors R. Siliņš), jubilejai veltīts uzvedums "Spēles prieks cauri gadu lokiem".²⁷⁷

2003. gada 17. augusts - pirmizrāde J. Akuratera lugai "Lustīgais saimnieks". Režisore

V. Rācenāja. Lomās: M. Aumalis, M. Kosolapovs, J. Bārdiņš, T. Balode, E. Ģrinberga, I. Hofa, A. Grundmane u. c.²⁷⁸

Teātris top brīdī, kad aktieris ir uz skatuves, skatītāji zālē un tiek izdzīvota kāda dramaturga uzrakstīta un režisora iestudēta luga. Izrāde top ar scenogrāfa, dekoratora, šuvēja, gaismotāja un skaņu meistara aktīvu piedalīšanos un arī sufliera palīdzību. Tukumā teātris nu jau 120 gadus pastāv kā talantīgu un aizrautīgu cilvēku brīvā laika pavadīšanas veids.

Pirmā pašu tukumnieku uzvestā teātra izrāde notiek 1883. gadā Pēterburgas viesnīcā Elizabetes ielā. Pretaģitācijas dēļ to noskatīties atnāk tikai septiņi skatītāji. Sākumā nav ne režisora, ne grimētāju, un spēlētgrībošie cilvēki nesaprot, kā izrāde jāspēlē. Tāpēc viens otram ierāda, kā vajadzētu spēlēt, bet par grimētāju ir kāds bārdzinis, kurš cilvēkus tik jocīgi nogrimē, ka skatītāji smejas jau par aktieru ārējo izskatu vien.

Sākumā Tukuma Viesīgajai biedrībai savu telpu nav, un tā telpas irē dažādās pilsētas vies-

Skats no B.Šova lugas "Pigmaliņš" izrādes. Lomas no kreisās J. Klaučāns, G. Puplaksis, E. Ģrinberga. Fotogrāfs nezināms. 1996. gads. TMNM Pgm Nr. 7329/1.

Bērnu dramatiskā kolektīva "Knifņš" dalībnieki I. Siliņas lugā "Uz priekšu, Rolle!". Režisore R. Poča. Fotogrāfs nezināms. 1998. gads. TMNM Pgm Nr. 7311/2.

nīcās. 1889. gadā biedrība uz sešiem gadiem noslēdz līgumu par telpu īri pie namsaimnieka A. Egles Pils ielā. Nu biedrība iegūst savā rīcībā plašākas telpas un arī skatuvi, kura ir saliekama uz katru izrādi.

Nepieciešamība pēc sava nama Viesīgajai biedrībai ir ļoti liela, tāpēc tā 1900. gadā nopērk Z. Veinberga māju Lielajā ielā un tās vietā sāk celt jauno biedrības namu. Gada laikā ēka tiek uzcelta. To atklāj notiek 1902. gada 29. augustā. Svinības ilgst trīs dienas. Otrajā dienā izrāda lugu "Dzīvību priekš cara"; zēna Vaņas lomu spēlē Rīgas Latviešu teātra aktrise Dace Akmentiņa.

Jaunajā namā aktīvi darbojas teātra trupa. Mainās režisori un aktieri, viena paaudze nomaina otru, bet teātris turpina dzīvot. Vētrāni paiet 1905. gada revolūcijas notikumi, pārdzīvoti Pirmā pasaules kara gadi un aktieru bēgļu gaitas, varu maiņas 1940. gadā un Otrā pasaules kara notikumi. Tad nāk grūtie pēckara gadi, bet līdzās grūtībām

izveidojas arī talantīga pēckara aktieru paaudze, ar kuriem strādā ne mazāk talantīgi režisori: J. Zviedris, N. Norenbergs, I. Liepa, A. Vītols, H. Stuits u. c. 1971. gada naktī no 16. uz 17. oktobri pēc pasākuma izdeg toreizējais kultūras nams, sadeg skatuve, dekorācijas, rekvizīti. Kas nesadeg, to sabojā dzēšanas laikā.

Uz ilgu laiku dramatiskajam kolektīvam nav savas skatuves. Mēģinājumi rit lielā saspīestībā kultūras nama telpās, bet kolektīva darbība tāpēc nepārtrūkst. Izrādes iestudē katru gadu. Dramatiskais kolektīvs ceļo pa visu Latviju un izrāda savus iestudējumus.

Uz Tukuma teātra simtgadi dramatiskais kolektīvs beidzot tiek pie savām telpām, jo ir uzcelta piebūve ar jaunu skatuvi, palīgtelpām, garderobi un foajē. Aspazijas lugas "Vaidelote" pirmizrāde Dz. Stepanovas režijā notiek 1983. gada janvārī uz jaunās skatuves.

Atšķirībā no profesionāliem aktieriem, kuriem teātra spēlēšana ir maizes darbs, pašdarbības aktieri ir unikāla parādība,

jo viņi teātri spēlē sava prieka pēc ārpus darba laika, nesapeņmot par to nekādu atlīdzību.

Teātra darbībā vienmēr liela nozīme bijusi personībām - talantīgiem un aizrautīgiem režisoriem un aktieriem. Tukumā darbojušies 28 režisori un simtiem aktieru.

Tukuma teātris un tā nosaukums laika gaitā mainījies. Viesīgās biedrības teātris vēlāk tika pārdēvēts par arodbiedrību kultūras nama teātri, tad - par rajona kultūras nama dramatisko kolektīvu.

Divdesmitā gadsimta sākumā spēlētas daudzas lugas, kur kopā savijušās fantastiskas ainas ar nārām, karaļiem un dažādiem gariem, un reālais pasaules skatījums (F. Raimunds "Izšķērdētājs"). Tiek iestudētas arī bēdu lugas ar neticamiem, mākslotiem sižetiem (Puriņu Klāvs "Zviedris"), kā arī dažādas dziesmu spēles (K. Holtejs un J. Duburs "Lenore", 1902., 1926., 1927. un 1937. gadā).

Uz pašdarbības kolektīva skatuves pārsvarā spēlētas sadzīviskas lugas un komēdijas ar

Skats no izrādes "Riebigais" (pēc A. Čehova lugas "Lācis" motīviem) Tukuma pilsētas teātra - studijas "Brīvā versija" izpildījuma. Režisors I. Škāns. A. Puķītes foto. 2002. gads. TMNM Pgm Nr. 7315.

viegli uztveramu tekstu un vienkāršām dekorācijām (B. Šovs "Pigmaliņš" 1945. un 1996. gadā, A. Deglava "Vecais pils-kungs" 1919. un 1993. gadā). Visos laikos spēlētas Ā. Alunāna, Raiņa un R. Blaumaņa lugas, bet padomju laikos uzvesti A. Grigūļa, M. Gorkija, A. Arbuzova, J. Plahtina un citu autoru darbi. Populārākās izrādes ir R. Blaumaņa "Trīnes grēki" (iestudētas 1966., 1982. un 1988. gadā) un "Skroderdienas Silmačos" (iestudētas 1948. un 1997. gadā).

Laikam ejot, mainījusies izrādes pasniegšanas maniere, režisori vienmēr ir meklējuši jauninājumus un katrā darbā ielikuši arī kaut ko no sevis. Mainīties ir arī skatītājs - esam mainījušies mēs paši. Bet, paladies Dievam, tas brīnums - spēlētprīeks - vēl arvien ir palicis un saglabāties visus šos 120 gadus. No kādreizējā dramatiskā kolektīva šobrīd izauguši pat trīs kolektīvi, kuri iznes Tukumā teātra vārdu ne vien Latvijā, bet arī plašajā pasaulē: amatierteātris, teātris-studija "Brīvā versija", bērnu dramatiskais kolektīvs "Knifiņš".

Izmantotie avoti un literatūra:

- Hausmanis V. Ādolfs Alunāns - R., Liesma, 1988.
- Cers J. Tukumā Viesīgās biedrības vēsture. TMNM 10140, 10. lpp. (turpmāk - Cers J.).
- Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
- Cers J., 41. lpp.
- 7. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
- 12. Buklets "Teātra dienas Tukumā", 1983. gads (turpmāk - Teātra dienas Tukumā).
- Cers J., 35. lpp.
- Turpat, 38. lpp.
- Turpat, 36. lpp.
- Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013
- Cers J., 39. lpp.
- Turpat.
- Turpat, 44. lpp.
- Turpat, 43. lpp.
- 25. Turpat, 44. lpp.
- Turpat, 45. lpp.
- Turpat, 46. lpp.
- 30. Turpat, 53. lpp.
- Tukuma Ziņotājs, 1956. gada 18. septembris, Nr. 111.
- Cers J., 56. lpp.
- Bērziņa L., Zeltiņa G. Latviešu teātra hronika 1909. - 1912. R. Zinātne, 1988., 409. lpp.
- Cers J., 57. lpp.
- Turpat.
- Turpat.
- Bērziņa L., Zeltiņa G. Latviešu teātra hronika 1909. - 1912. R. Zinātne, 1988., 440. lpp.
- Cers J., 60. lpp.
- Turpat.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21130.
- Cers J., 62. lpp.
- Turpat, 41. lpp.
- Turpat, 64. lpp.
- Turpat, 67. lpp.
- Turpat, 68. lpp.
- Turpat.
- Turpat, 72. lpp.
- Turpat, 74. lpp.
- Turpat.
- Turpat, 75. lpp.
- Turpat.
- Turpat, 80. lpp.
- Turpat, 83. lpp.
- Turpat, 85. lpp.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21125.
- Cers J., 86. lpp.
- Turpat, 90. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1925. gada 16. aprīlis, Nr. 12.
- Turpat.
- Turpat., 1925. gada 23. aprīlis, Nr. 13.
- Cers J., 90. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1925. gada 17. decembris, Nr. 45.
- Turpat, 1925. gada 31. decembris, Nr. 47.
- Turpat.
- Cers J., 90. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1926. gada 30. decembris, Nr. 48.
- Turpat, 1926. gada 18. marts, Nr. 11
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21129.
- Cers J., 93. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1927. gada 17. marts, Nr. 10.
- Turpat, 1927. gada 12. maijs, Nr. 16.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21127.
- Tukuma Ziņas, 1927. gada 22. decembris, Nr. 45.
- Cers J., 96. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1928. gada 19. aprīlis, Nr. 13.
- Turpat, 1928. gada 10. maijs, Nr. 16.
- Cers J., 99. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1928. gada 20. decembris, Nr. 46.
- Cers J., 100. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1929. gada 26. marts, Nr. 10.
- 83. Cers J., 102. lpp.
- Turpat, 104. - 106. lpp.
- Tukuma Ziņas, 1932. gada 17. novembris, Nr. 46.
- Cers J., 123. lpp.
- Turpat, 125. lpp.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21140/2.
- Cers J., 125. lpp.
- 92. Turpat, 129. lpp.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21122/1.
- Cers J., 129. lpp.
- Kronberga L. Atmiņas. TMNM Za Nr. 2014.
- Cers J., 133. lpp.
- Teātra dienas Tukumā.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21126.
- Teātra dienas Tukumā.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21124.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21136.
- Turpat.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21142/1.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21120.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21132.
- Izrādes afiša, TMNM Nr. 21120.
- Tukuma Ziņas, 1942. gada 13. oktobris, Nr. 80, TMNM Nr. 13974.
- Tukuma Ziņas, 1943. gada 15. aprīlis, Nr. 30, TMNM Nr. 7705.
- Tukuma Ziņas, 1943. gada 18. februāris, Nr. 14, TMNM Nr. 7705.
- Tukuma Ziņas, 1943. gada 20. aprīlis, Nr. 31, TMNM Nr. 7705.
- Ar. Fr. Tukuma kultūras nams gatavojas Oktobra Revolūcijas svētkiem. // Tukuma Ziņotājs, 1945. gada 27. oktobris.
- 117. Teātra dienas Tukumā.
- Lieknis P. Aktierim nav jāspēlē, bet jātēlo. // Tukuma Ziņotājs, 1946. gada 3. oktobris, Nr. 118.
- Tukuma Ziņotājs, 1947. gada 25. aprīlis, Nr. 50.
- Teātra dienas Tukumā.
- Turpat.
- Izrādes programma, TMNM Nr. 5655.
- Žigurs E. Tukuma aprīļa kultūras nama jauniestudējums. // Tukuma Ziņotājs, 1947. gada 11. decembris, Nr. 146.
- Teātra dienas Tukumā.
- Andrejevs L. Prieks strādāt padomju valstij. // Tukuma Ziņotājs, 1947. gada 7. novembris, Nr. 132.
- Norenbergs N. Gorkija "Sikpilsoņi" kultūras nama ansambļa iestudējumā. // Tukuma Ziņotājs, 1947. gada 9. augusts, Nr. 94.
- Teātra dienas Tukumā.
- Turpat.
- Hercmanis E. Svētiku pirmizrāde. // Tukuma Ziņotājs, 1948. gada 13. novembris, Nr. 136.
- Teātra dienas Tukumā.
- Kalniņš L. Jāaug pašiem un jāaudzina citi. // Tukuma Ziņotājs, 1949. gada 31. marts, Nr. 39.
- Daugavietis E. "Dzijas saknes" tukumnieku iestudējumā. // Tukuma Ziņotājs, 1949. gada 7. aprīlis, Nr. 42.
- Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
- Teātra dienas Tukumā.
- Tukuma Ziņotājs, 1950. gada 3. jūnijs, Nr. 67
- Teātra dienas Tukumā.
- Malva B. B. Romašova lugas "Varenais spēks" izrāde. // Tukuma Ziņotājs, 1953. gada 20. augusts, Nr. 100.
- Teātra dienas Tukumā.
- Malva B. Skatītāju konference. // Tukuma Ziņotājs, 1953. gada 11. jūnijs, Nr. 70.
- Malva B. Rajona kultūras nama dramatiskā kolektīva jaunā izrāde. // Tukuma Ziņotājs, 1954. gada 16. februāris, Nr. 22.
- 145. Teātra dienas Tukumā.
- Albums "Kultūras nama dramatisks kolektīvs", TMNM Plg Nr. 83 (turpmāk - Albums).
- Teātra dienas Tukumā.
- Albums.
- Bojāre V. Andrejs Vitols rajona kultūras namā. // Tukuma Ziņotājs, 1958. gada 23. decembris, Nr. 153.
- Kronberga L. Par jaunu pašdarbības izrādi. // Tukuma Ziņotājs, 1958. gada 24. maijs, Nr. 61.
- Teātra dienas Tukumā.
- Roze O. Darbs kultūras nama bērnu kolektīvos. // Tukuma Ziņotājs, 1958. gada 4. decembris, Nr. 145.

153. Albums
 154. Teātra dienas Tukumā.
 155. Albums.
 156. Izrādes programma, TMNM Nr. 2297.
 157. Kupša E. "Kasa mare" tukumnieku sniegunā. // Tukuma Ziņotājs, 1962. gada 20. februāris, Nr. 21.
 158. Briedis M. Jauna izrāde jauno sniegunā. // Tukuma Ziņotājs, 1962. gada 14. jūlijs, Nr. 24.
 159. Izrādes programma, TMNM Nr. 1577.
 160. Teātra dienas Tukumā.
 161. Turpat.
 162. Izrādes programma, TMNM Nr. 33487.
 163. Kronberga L. Par skatuves tēla patiesību. // Tukuma Ziņotājs, 1965. gada 1. marts, Nr. 25.
 164. Pazare L. Apbalvojumi kultūras darbiniekiem. // Tukuma Ziņotājs, 1965. gada 21. oktobris, Nr. 125.
 165. Pazare L. Raiņa gada pirmizrāde. // Tukuma Ziņotājs, 1965. gada 7. oktobris, Nr. 119.
 166. Izrādes programma, TMNM Nr. 3688-3.
 167. - 170. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 171. Izrādes afiša, TMNM Nr. 3692-1. Mape "Sarīkojumu grafiki", TMNM Nr. 7827 (turpmāk - Sarīkojumu grafiki).
 172. Izrādes programma, TMNM Nr. 3678-3. Sarīkojumu grafiki.
 173. Izrādes programma, TMNM Nr. 4555-6. Sarīkojumu grafiki.
 174. Teātra dienas Tukumā. Sarīkojumu grafiki.
 175. Sarīkojumu grafiki.
 176. Turpat.
 177. Valters P. Atmiņas, TMNM Za Nr. 2014.
 178. Izrādes programma, TMNM Nr. 4557-b. Sarīkojumu grafiki.
 179. Izrādes afiša, TMNM Nr. 4558-a. Sarīkojumu grafiki.
 180. Sarīkojumu grafiki.
 181. Turpat.
 182. Izrādes programma, TMNM Nr. 14711/1.
 183. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 184. Izrādes programma, TMNM Nr. 14713/3.
 185. Izrādes afiša, TMNM Nr. 12513/2.
 186. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 187. Teātra dienas Tukumā.
 188. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 189. Turpat.
 190. Izrādes programma, TMNM Nr. 14714/1.; Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 191. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 192. Izrādes programma, TMNM Nr. 14712/3.
 193. - 195. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 196. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 197. Izrādes programma, TMNM Nr. 14715/3.; Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 198. Ozola A. Teātra materiāli, TMNM Za Nr. 2013.
 199. - 204. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 205. Brice J. Atmiņas, TMNM Za Nr. 2014.
 206. - 222. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 223. Afīša, TMNM 35709/2.
 224. - 238. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 239. - 276. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.
 277. Puķīte A. Aktieri vajah mīlēt. // Tukuma Ziņotājs, 2003. gada 14. augusts, Nr. 92.
 278. Kultūras nama materiāli, TMNM Za Nr. 2015.

SVĒTKI DZIESMAI

Ināra Znotiņa

2003. gads ir Dziesmu svētku jubilejas gads. Tieši pirms 130 gadiem - 1873. gadā - notiek pirmie Latviešu dziedāšanas svētki, pirms 75 gadiem - 1928. gadā - pirmie Tukuma apriņķa dziesmu svētki un pirms 55 gadiem - 1948. gadā - pirmie pēckara Dziesmu svētki.

Dziesmu un mūzikas tradīcijas 19. gadsimta pirmajā pusē iedibinās vairākās Eiropas valstīs: Vācijā, Anglijā, Šveicē, Austrijā. Deviņpadsmitā gadsimta otrajā pusē kora kopdziedāšanas tradīcijas veidojas arī Latvijā: vispirms vācu vidē, bet līdz ar lielo biedrību dibināšanas vilni 19. gadsimta 60. gados - arī latviešu sabiedrībā.

Pirmos vietējās nozīmes Dziesmu svētkus sarīko Dikļos mācītāja mājas birzi 1864. gadā trešajos Vasaras svētkos. Svētku ierosinātājs ir toreizējais Dikļu mācītājs un rakstnieks Juris Neikens (1826.-1868.). Svētkos piedalās apmēram 80 dziedātāju - vīru kori no sešām apkārtnējām draudzēm. Visi dzied vācu dziesmas vācu valodā.¹

1865. gadā dziesmu svētki notiek Matīšu draudzes Bauņu muižā, bet 1866. gadā - jau daudzās citās Latvijas vietās: Vidzemes Jaunpili (Zaubē), Smiltēnē, Valkā un citur.²

1870. gadā vietējas nozīmes pasākuma ietvarus pārsniedz Dobelē sarīkotie Kurzemes dziesmu svētki, kuros piedalās 15 kori ar apmēram 400 dziedātājiem un 40 vīru liels orķestris. Svētku programmā ir gan kopdziedāšana, gan atsevišķu

koru uzstāšanās, gan garīgās mūzikas koncerts Dobeles baznīcā. Galvenais svētku rīkotājs ir mācītājs A. Bilenšteins.³

Pirmie Latviešu Dziedāšanas svētki

Domu par Latviešu Vispārīgo Dziedāšanas svētku sarīkošanu rosina tas, ka igauņi savus svētkus Tērbatā jau noturējuši 1869. gadā. Svētkus rīkot pasteidzina arī fakts, ka Rīgas Latviešu biedrības (turpmāk tekstā - RLB) nama celtniecības dēļ 1870. gadā biedrībai ir parādi, kurus tā kaut daļēji cer segt ar šo dziedāšanas svētku rīkošanu.

Svētku sagatavošanas darbi 1873. gadā sākas vēlu, bet notiek apbrīnojami strauji: 19. februārī Vidzemes gubernators apsola Rīgas Latviešu biedrības entuziastiem dabūt valdības atļauju svētku rīkošanai. Otrajā dienā RLB valde nospriež iecelt īpašu svētku komiteju, kas jau 2. martā biedrības vadoņus iepazīstina ar saviem priekšlikumiem. 28. martā notiek sapulce kopā ar diriģentiem un skolotājiem, kurā izvēl svētku virsdiriģentus. Priekšdarbiem pieskaitāma nošu pavairošana un izsūtīšana, ceremoniāla izstrādāšana, dalībnieku nozīmīšu, karoga šūdināšana. Savukārt Keizarkajā dārzā (vēlākais Viestura dārzs, tagad - Dziesmu svētku parks) pēc arhitekta J. F. Baumaņa (1834.-1891.) projekta būvē īpašu estrādi ar 1000 vietām dziedātājiem un laukumu ar 11000 vietām skatītājiem.⁴

Pirmie Latviešu Dziedāšanas svētki notiek 1873. gadā no 26.

līdz 29. jūnijam (pēc vecā stila). Tos rīko Rīgas Latviešu biedrība, svētku komisiju vada tās priekšsēdētāja vietnieks Rihards Tomsons (1834.-1893.). Kā kora virsdiriģenti izvirzīts Irlavas skolotāju semināra pedagogs Jānis Bētiņš (1830.-1912.) un Indriķis Zile (1841.-1919.).

J. Bētiņš dzimis 1830. gada 30. aprīli Kurzemē. No 1846. līdz 1848. gadam mācījies Irlavas skolotāju seminārā, kuru beidzis ar uzslavu, bet vēlāk seminārā ieņēmis mūzikas skolotāja vietu. Arī ārpus semināra viņš pasniedzis vijoļu, ērģeļu un klavieru stundas un daudz darījis orķestru mūzikas uzlabošanai Kurzemē. Izgudrojis jaunu ērģeļu konstrukciju. 1893. gadā J. Bētiņš beidzis savu darbību Irlavas skolotāju seminārā un darbojas tikai kā Sātu draudzes ērģelnieks.

J. Bētiņš bijis I un II Vispārīgo Dziesmu svētku virsdiriģents, bet IV un V Dziesmu

Latvijas pirmo Dziesmu svētku karogs. TMNM 27263.

Mēģinājums Tukuma Viesīgās biedrības nama zālē pirms Pirmajiem Tukuma apriņķa Dziesmu svētkiem. 1928. gada 9. jūnijā. Fotogrāfs nezināms. TMNM 34232.

svētkos bijis goda virsdiriģents. J. Bētiņš miris 1912. gada 23. maijā, apglabāts Sātu kapos.⁵

Pirmie dziedāšanas svētki sākas otrdienā, 1873. gada 26. jūnijā, pulksten 14.00 RLB zālē, kur notiek svētku atklāšanas akts. Tajā Baltijas skolotāju semināra audzēkņa Jāņa Dreiberģa vadītā pirmo reizi izpilda Baumaņu Kārļa (1835.-1905.) svētkiem iesniegto dziesmu "Dievs, svētī Latviju". Lai arī Baumaņu Kārlis to bija iesniedzis svētku programmai kā koradziesmu, svētku rīkotāji to kopkoru repertuārā neiekļauj. Pirmo reizi kā kopkora dziesma tā izskan tikai 1895. gadā Jelgavā 4. Dziesmu svētku laikā.

Skatot maršam no Riharda Vāgnera operas "Tanheizers", zālē ienes svētku karogu, kuru darinājušas RLB dāmu pulciņa dalībnieces, sarīkojuma noslēgumā virsdiriģentiem pasniedz sudraba kaluma rotātus ziļņus.

Dziedāšanas svētku otrajā dienā - trešdien, 27. jūnijā, pulksten 18.00 sākas garīgās mūzikas koncerts Domā. Rīgas vācu galvenajā baznīcā, kur citkārt rets latvietis kāju spēris, nu pulcējas apmēram 3600 latviešu. Koncertā skan piecu vīru koru un četru jaukto koru dziesmas. Vairākas kompozīcijas, tai skaitā K. V. Gluka "24. Dāvida dziesmu" un L. van Bēthovena "Tā debess teic" kori izpilda Irlavas skolotāju semināra audzēkņu orķestra pavadījumā.

Dziesmas mijas ar ērģeldarbiem, kurus atskaņo O. Šepskis, J. Krastiņš un A. Zēbode.

Dziedāšanas svētku trešajā dienā, 28. jūnijā, pulksten 17.00 no RLB uz Ķeizardārzu sāk virzīties svētku gājiens ar RLB karogu un Pirmo Dziedāšanas svētku karogu priekšgalā. Gājienā piedalās RLB priekšnieks arhitekts J. Baumanis, runas vīri, goda viesi, svētku komiteja, virsdiriģenti un viss dziedātāju pulks ar Skujenes dziedātāju biedrības kori priekšgalā. Tās pašas dienas vakarā sākas svētku laicīgais koncerts, kurā izskan 11 vīru koru dziesmas un piecu jaukto koru dziesmas. Sarīkojumu ievada Krievijas valsts himna "Dievs, sargi Ķeizaru!" un "Rīga dimd" J. Cimzes apdarē vīru korim, bet koncertu noslēdz ar "Nu ardievu, Vidzemīte".⁶

Pēdējā svētku dienā 29. jūnijā pulksten 17.00 sākas "dziesmu karš", kurā no 45 koriem piedalās 15 kori: pieci jauktie kori un 10 vīru kori. Katrs koris dzied divas pašu izvēlētās dziesmas, bet sākumā un beigās dzied vēl pa trim dziesmām. Sacensības vērtē Baumaņu Kārlis, Jānis Cimze, Teodors Veidemanis un abi virsdiriģenti: Jānis Bētiņš un Indriķis Zīle. Koncertu noklausās ap 4500 skatītāju.

Pirmo Dziedāšanas svētku noslēgumā godina sacensību dalībniekus, septiņus labākos korus apbalvo šīs pašas dienas

vakarā atvadu mielasta laikā. Galvenās balvas "dziesmu kara" laikā iegūst Mazsalacas vīru koris (P. Hincenbergs) - lielo sudraba liru, Cēsu jauktais koris (A. Zēbode) - mazāku sudraba liru un Vecpiebalgas vīru koris (J. Kornets) - sudraba biķeri.

Pirmajos Dziedāšanas svētkos piedalās 45 kori ar 1003 dziedātājiem: 791 vīrietis, 212 sievietes, kā arī pūtēju orķestris ar 16 mūziķiem.⁷

Svētkos Doma baznīcā pārdošanas 2369 biļetes par 1372 rubļiem, laicīgajā koncertā - 10899 biļetes par 3552 rubļiem, "dziesmu karā" - 4323 biļetes par 1452 rubļiem. Izdevumi svētku organizēšanai ir 4779 rubļi, skaidrais atlikums - 2575 rubļi.⁸

Tukuma apriņķa I Dziesmu svētki

Tie notiek Tukumā, Durbes parkā 1928. gada 10. jūnijā. Galvenais svētku rīkotājs - Tukuma apriņķa Skolotāju arodbiedrība Ozolnieku pamatskolas pārziņa un Tukuma apriņķa Skolotāju arodbiedrības priekšsēdētāja Friča Zommera vadībā, piedaloties arī Tukuma Viesīgajai biedrībai un citām lielākajām organizācijām.

Tukuma Dziesmu svētku pirmais kopsvēģinājums notiek 1928. gada 27. maijā Tukuma Viesīgajā biedrības zālē virsdiriģenta Teodora Reitera vadībā. Uz mēģinājumu ierodas 16 kori no visa apriņķa: Tukuma vidusskolas koris ar 33 dalībniekiem, Tukuma evaņģēliski luteriskās baznīcas koris ar 27 dalībniekiem, Tukuma jaunatnes savienības koris ar 35 dalībniekiem, Tukuma Tautas nama koris ar 10 dalībniekiem, Irlavas pagasta - ar 31 dalībnieku, Grenču pagasta - ar 25 dalībniekiem, Praviņu lauksaimniecības biedrības "Vaga" - ar 26 dalībniekiem,

Praviņu Kultūras biedrības - ar 13 dalībniekiem, Smārdes-Ozolnieku pagasta - ar 15 dalībniekiem, Smārdes pamatskolas - ar 16 dalībniekiem, Vecmoku pagasta - ar 16 dalībniekiem, Lestenes pagasta - ar 32 dalībniekiem, Briņķpedvāles - ar 9 dalībniekiem, Jaunpils pagasta - ar 22 dalībniekiem, Matkules pagasta - ar 23 dalībniekiem un Tumes pagasta kori - ar 22 dalībniekiem. Nebija ieradušies Blīdenes, Remtes un Upešmūižas kori.⁹

Sestdien, 9. jūnijā, jau no agrā rīta Tukumā ierodas dziedātāji gan pajūgos, gan meijām izpušķotos auto no visām Tukuma apriņķa vietām. Pulksten 11.00 dziedātāji pulcējas Viesīgajā biedrībā, kur notiek kopmēģinājums. Ļoti nopietni un enerģiski darbojas virsdiriģents Teodors Reiters, lai vienotā dziesmā sapludinātu apmēram 500 cilvēku lielo dziedātāju saimi. Mēģinājums ievelkas līdz pašam vakaram.¹⁰

Pirmo Tukuma apriņķa Dziesmu svētku dalībiece Milda Kvinta. 1928. gada 9. jūnijs. K. Erdmana foto. TMNM 11319.

Svētkiem par godu ar meijām un ziediem izpušķo Viesīgās biedrības namu. Pils ielas sākumā ceļ goda vārtus, bet Durbes parkā rit pēdējie darbi, lai pabeigtu estrādi dziedātājiem un solus klausītājiem. Arī Durbes estrādi rotā ar meijām.

Svētdiena, 10. jūnijs, par laimi ir skaista un saulaina diena, lai arī iepriekšējās dienas ir bijušas aukstas un lietainas. Tukums greznots valsts karogiem, bet dziedātāji gatavojas uzstāties Durbes parkā. Svētdienas pēcpusdienā ar vilcienu uz Dziesmu svētkiem ierodas Valsts prezidents Gustavs Zemgals, Saeimas priekšsēdētājs P. Kalniņš, izglītības ministrs profesors Augusts Tentelis, dzejnieks Rainis un citi galvaspilsētas viesi. Valsts prezidentu dzelzceļa stacijā sagaida Tukuma pilsētas galva Jānis Cers un ved uz Viesīgo biedrību, kur augsto viesi uzņem Viesīgās biedrības priekšnieks, vidusskolas direktors Kārlis Likums. Augstajiem viesiem par godu Viesīgajā biedrībā rīko goda mielastu, kurā runas saka Valsts prezidents G. Zemgals, svētku rīcības komitejas priekšsēdētājs Fr. Zomers, apriņķa pamatskolu inspektors Briedis, Saeimas priekšsēdētājs P. Kalniņš, Saeimas deputāts A. Briedis, apriņķa priekšnieks A. Kārklīšs.¹¹

Dziesmu svētki sākas ar dalībnieku gājienu, lai dotos uz Durbes parku, kur pēc Valsts prezidenta Gustava Zemgala uzrunas sākas koncerts virsdiriģenta Teodora Reitera vadībā. Kori izpilda 20 dziesmas, tai skaitā arī Baumaņu Kārļa "Dievs, svētī Latviju", E. Melngaiļa "Senatni" un dažādas tautas dziesmas E. Melngaiļa, A. Jurjāna, P. Jurjāna un citu komponistu apdarēs.

Padomju Latvijas pirmie Dziesmu svētki

Tie notiek 1948. gadā no 19. līdz 22. jūlijam. Tāpat kā visus nākamos Dziesmu svētkus padomju laikā, tos rīko Centrālā Republikāniskā Dziesmu svētku komiteja. Koru virsdiriģenti: Teodors Kalniņš, Jēkabs Mediņš, Jānis Ozoliņš, Leonīds Vigners. Goda virsdiriģenti: Alfrēds Kalniņš un Emīlis Melngailis.¹²

Jau 1947. gada 29. jūlijā Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas komunistiskās partijas Centrālā komiteja nolemj nākamajā gadā rīkot Dziesmu svētkus, ieceļ virsdiriģentus un apstiprina repertuāru. Tūlīt pēc tam ieceļ un apstiprina apriņķu un pilsētu Dziesmu svētku orgkomitejas, kas strādā Centrālās Republikāniskās Dziesmu svētku komisijas vadībā. Apriņķu komitejām uzdod rūpēties par mākslinieciskās pašdarbības attīstību un mēnesi pirms centrālajiem Dziesmu svētkiem sarīkot 25 apriņķu un piecu lielāko pilsētu Dziesmu svētkus, lai no to dalībniekiem labākos deleģētu piedalīties republikāniskajos Dziesmu svētkos. Svētku vajadzībām no valdības budžeta atvēl 3,5 miljonus rubļu.¹³

Gaidāmie svētki rosina vecos dziedātājus un diriģentus, kuri vēl atceras skaistos pirmskara svētkus.

Jaunā centralizētā sistēma veido savdabīgu un latviešu Dziesmu svētkos nebijušu situāciju, jo "no augšas nāk rīkojumi" arī tiem, kuri nebūt negribētu Dziesmu svētkus atbalstīt. Savukārt, "no apakšas", izmantojot radušos situāciju, diriģenti un dalībnieki ir tiesīgi prasīt vietējo varas iestāžu darbinieku atbalstu un palīdzību. "Bezierunu paklausības metodes", kuras šai laikā tiek lietotas labības, gaļas un piena nodošanā valstī, tāpat

tiek izmantotas pašdarbībā, jo koriem obligāti jābūt. Sevišķi aktīvi šai laikā darbojas prese, kura cildina pirmrindniekus, peļ atpalcējus un tā daudziem liek sasparoties.

Repertuāra sagatavošanā provinces koriem palīdz profesionāļi. Radio Teodora Kalniņa koris, Jāņa Ozoliņa vadītais Valsts koris un Haralda Medņa vadītais Valsts Operas un Baleta teātra koris bieži koncertē lauku rajonos, kā arī sniedz metodisku palīdzību lauku koru vadītājiem. Ar kolektīviem strādā 32 Konservatorijas studenti (kordirigēšanas nodaļa dibināta 1944. gada ziemā) un 37 mūzikas vidusskolu audzēkņi.¹⁴

1948. gada februārī Tautas mākslas nams rīko māksliniecišķās pašdarbības vadītāju semināru Rīgā, bet pēc tam arī aprīnča centros. Presē publicēti arī Jāņa Ozoliņa un Jēkaba Mediņa raksti par dziesmu iestudēšanu. Šais Dziesmu svētkos paredzēts izpildīt 22 jaukto koru, septiņas bērnu koru, sešas vīru koru un piecas sieviešu koru dziesmas.¹⁵

Padomju Latvijas Dziesmu svētkos piedalās 1517 kori ar 80692 dziedātājiem. Pirmo reizi dziesmu svētku ietvaros notiek arī deju kolektīvu sacensības, kurās piedalās 1000 dejotāju.¹⁶

Dziesmu svētki no tradicionālā jūnija tiek pārcelti uz jūliju, cieši saistot to ar 21. jūliju - dienu, kurā Latvija tiek iekļauta Padomju Savienības sastāvā.

Šai laikā ir padomāts par koristu brīvā laika aizpildi: Centrālajā Valsts Vēstures muzejā iekārtota Dziesmu svētku izstāde, toreizējā Galvenā pasta loģu vitrīnās apskatāma Raiņa Literatūras un mākslas muzeja darbinieku sagatavota ekspozīcija, Valsts Mākslas muzejā re-

dzama izstāde "Piecgadi - četrus gados", Rīgas pili - lietišķās mākslas izstāde u. c.

Pirms šiem lielajiem Dziesmu svētkiem Rīgā katrā aprīnķi notiek aprīnķa Dziesmu svētki, tai skaitā arī Tukumā.

Jau 1948. gada 3. februārī Tukumā ierodas aprīnķa koru virsdiriģents P. Rība, lai pārbaudītu darbu, ko veikuši kori, gatavojoties Dziesmu svētkiem. Tukuma aprīnķa kultūras namā pulcējas Tukuma pilsētas kori - apvienotais koris pie aprīnķa kultūras nama (M. Vēciņš), ekonomiskā tehnikuma (T. Mekšs), vidusskolas (K. Lagzdīnš) koris. Kopumā bija ieradušies 235 dziedātāji, un viņu darbs tika atzīts par labu.

Gandrīz katrā laikraksta "Tukuma Ziņotājs" numurā atrodama informācija par gatavošanos Dziesmu svētkiem. Tā laikraksta 19. februāra numurā M. Vēciņš slavē koristus, kuri nav nokavējuši nevienu mēģinājumu: M. un N. Indrānes, E. Brunava, E. Kubelis, R. Kilēvics, J. Sedols u. c., bet nopel komjauniešus, kas, izrādās, neizrāda pietiekamu aktivitāti repertuāra sagatavošanā. Savukārt 23. marta laikrakstā aprīnķa rūpkombināta direktors M. Kacs ziņo, ka rūpkombinātam ir iespējas aust tautastērpus un veikt nepieciešamos krāsošanas darbus ar savām krāsām.

Lai laikā noorganizētu aprīnķa Dziesmu svētkus, nodibina tehnisko apakškomisiju, kurā darbojas aprīnķa patērētāju biedrību savienības priekšsēdētājs Lass, Tukuma aprīnķa Tirdzniecības nodaļas vadītājs Ž. Feldmanis, patērētāju biedrības Tirdzniecības daļas vadītājs G. Hercenbergs, aprīnķa rūpkombināta direktors M. Kacs, aprīnķa komunālās saimniecības nodaļas vadītājs Pētersons, pilsētas Komunālās

saimniecības vadītājs J. Brencis un Būvremonta kantora vadītājs Ā. Majeviskis.

Katrs no komisijas locekļiem saņem savu pienākumu. Ā. Majeviskis apsola izstrādāt Dziesmu svētku laukuma un estrādes izbūves plānu, Pētersons nokārtot telpu jautājumu koru naktsmītnēm, Brencis ir atbildīgs par Dziesmu svētku lozungiem, plakātiem, ieejas biļetēm un afišām, M. Kacs apsolās gādāt laukuma izbūvei nepieciešamos kokmateriālus, bet transporta jautājumus kārtot aprīnķa izpildkomitejas priekšsēdētājs V. Krūmiņš.

Tukuma aprīnķa pirmie pēckara Dziesmu svētki sākas Durbes parkā 1948. gada 11. jūlijā. No Tukuma pilsētas un pagastiem tajos piedalās 57 kori ar 1666 dziedātājiem, tai skaitā 702 bērnu koru dalībnieki un astoņi deju kolektīvi ar 122 dejotājiem. Svētkus apmeklē vairāk nekā 10000 skatītāju.¹⁷

Centrālā žūrijas komisija uz republikāniskajiem Dziesmu svētkiem izvirza šādus labākos korus un deju kolektīvus: Tukuma pilsētas apvienoto jaukto kori (M. Vēciņš), Irlavas pagasta tautas nama jaukto kori (K. Grosmanis), Zemītes pagasta tautas nama jaukto kori (R. Kunkulis), Praviņu pagasta tautas nama sieviešu kori (L. Putniece), Milzkalnes pagasta Apšuciema sieviešu kori (M. Vilks), Bikstu pagasta tautas nama sieviešu kori (P. Pavārs), Jaunpils pagasta tautas nama sieviešu kori (O. Siliņš), Tukuma pilsētas septiņgadīgās skolas bērnu kori (M. Vēciņš), Jaunpils pagasta septiņgadīgās skolas bērnu kori (O. Siliņš), Tukuma vidusskolas deju kolektīvu (L. Āriņa) un Zantes pagasta deju kolektīvu (A. Krūmiņa). Dziesmu svētku noslēgumā Tukuma pilsētas apvienotajam korim

piešķir Tukuma aprinča Dziesmu svētku karogu, kuru glabāt līdz nākamajiem Dziesmu svētkiem.¹⁸

Sakarā ar gaidāmajiem Dziesmu svētkiem 15. jūnijā Tukuma Valsts Mākslas muzejā atklāj tēlotājas un lietišķās mākslas pašdarbības izstādi. Izstādē skatāms L. Štrausas (Zebrene) eļļas gleznojums "Jelgavas nopostīšana", O Neifelda linogriezums "Ķegums", fotogrāfa Ž. Legzdiņa fotostudijas, Engures zvejnieka V. Zandera sīkskulptūras, R. Rezebergas (Matkule) zaru plastikas veidojumi un citi darbi. Kopumā izstādē piedalās 33 autori ar 168 eksponātiem. Novērtējot Tukuma aprinča lietišķās mākslas un tēlotājas mākslas pašdarbības izstādes eksponātus, žūrijas komisija uz republikānisko izstādi atlasa 39 darbus, ko izstrādājuši 17 autori.¹⁹

Jau vairākas dienas pirms republikāniskajiem Dziesmu svētkiem Rīgā, Komunāru laukumā jaunuzceltajā estrādē sākas kopmēģinājumi.

Svētki sākas pirmdien, 19. jūlijā, pulksten 18.00 ar gājienu no Pionieru laukuma uz "Dinamo" stadionu. Nesenā kara posts un raizes it kā atkāpjas, un pa Rīgas ielām atkal soļo Dziesma.

Ap pulksten 20.00 gājiens noslēdzas "Dinamo" stadionā. Svētkus atklāj orgkomitejas priekšsēdētājs Latvijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks J. Ostrovs. Kopkopis un Rīgas garnizona pūtēju orķestris atskaņo PSRS un Latvijas PSR himnu. sarīkojuma prologu inscenējis Eduards Smilģis. Māra Rudziša un Jūlija Vanaga rakstīto tekstu deklamē aktieri Alma Ābele un Arturs Filipsons. Pēc svinīgās daļas sākas koncerts, kurā atsevišķu koru uzstāšanās mijas ar deju priekš-

nesumiem, Valsts Filharmonijas tautas instrumentu orķestra muzicēšanu, "Darba rezervju" pārvaldes mācību iestāžu audzēkņu kora un pūtēju orķestra sniegumu.²⁰

Otrdien, 20. jūlijā, pulksten 19.00 sākas kopkoru pirmais koncerts Komunāru laukuma estrādē. Jauktos korus nomaina Rīgas garnizona koris, tad bērnu koris, vēlāk uzstājas latviešu strēlnieku gvardes brigādes koris, vīru kori, sieviešu kori un jauktais apvienotais koris.

Trešdien, 21. jūlijā, pulksten 14.00 sarīkojumu atklāj mītiņš, bet koncerts ir līdzīgs kā iepriekšējā dienā. Pulksten 21.00 turpat estrādē sākas jaukta tipa koncerts. Šeit spēlē Rīgas garnizona pūtēju orķestris, uzstājas deju sacensības uzvarētāji (22 kolektīvu apvienots ansamblis), Baltijas kara apgabala horeogrāfiskā grupa. Šoreiz starp dziesmu un deju priekšnesumiem notiek arī sporta demonstrējumi: mākslas vingrošana, svarcelšana, cīņas, paukošana un arī boksa sacensības.

Ceturtdien, 22. jūlijā, notiek "dziesmu kari", kuros piedalās 69 kolektīvi (46 jauktie, 19 bērnu, 10 sieviešu un 3 vīru kori). Pirmās vietas attiecīgajās koru grupās iegūst Cēsu skolotāju institūta jauktais koris (I. Kokars), Poligrāfijas darbinieku arodbiedrības Centrālā kluba vīru koris "Dziedonis" (H. Mednis), Talsu pilsētas skolēnu koris (A. Vainovskis), Talsu pilsētas kultūras nama sieviešu koris (A. Vainovskis). Godalgotie kolektīvi vakarā uzstājas noslēguma koncertā Valsts Operas un Baleta teātrī.²¹

Mainoties valdībām, nomainīties arī repertuārs. Tagad kori izpilda dziesmas: "Latvieši gavilē Staļinam" (A. Liepiņa mūzika, M. Rudziša vārdi), "Sveiciens

Padomju Latvijai" (J. Ozoliņa mūzika, J. Sudrabkalna vārdi), "Staļina vīri" (J. Ozoliņa mūzika, A. Griguļa vārdi) un citas līdzīga nosaukuma dziesmas. Līdzās šim "nodevām" valdībai skan arī "Senatne" (E. Dārziņa mūzika, Raiņa vārdi), "Jāņuvakars" (E. Melngaiļa mūzika, latviešu tautas dziesma), "Es adiju raibus cimdus" (latviešu tautas dziesma J. Graubiņa apdarē) un citas dziesmas. Dziesmu svētku repertuāra obligāta sastāvdaļa ir militārā rakstura dziesmas un dejas.

Dziesmu svētki parāda un pierāda, ka nekādas politiskās ambīcijas nespēj noslāpēt dziedāšanas prieku. Lai kādi laiki nāktu un ietu, Dziesma paliek un iet pati savu ceļu tautā. Tauta ir vienota kopā ar dziesmu un caur dziesmu izsaka savu prieku, savas sāpes, savas ilūzijas nākotnē.

Izmantotie avoti un literatūra:

1. Dikļu Dziesmu svētki. R., 1939. - TMNM Nr. 37315., 2. lpp.
2. Turpat, 4. lpp.
3. Turpat, 6. lpp.
4. Dziesmu svētku gara gaita. R., 1990. - TMNM Nr. 27938., 4. - 5. lpp.
5. I Dziesmu svētku 60 gadu atceres Dziesmu svētku vadonis. R., 1933. - TMNM Nr. 63-V, 3. lpp.
6. VII Latvju Vispārējie Dziesmusvētki. R., 1933. - TMNM Nr. 5149., 4. lpp.
7. XX Vispārējie latviešu Dziesmu svētki, X latviešu deju svētki. R., 1990. - TMNM Nr. 22908., 14. lpp.
8. Turpat, 5. lpp.
9. Tukuma Dziesmu svētku koru kopmēģinājumi. // Tukuma Ziņas, 1928. gada 31. maijs. - TMNM Nr. 6283/2.
10. I. Tukuma dziesmusvētki. // Tukuma Ziņas, 1928. gada 31. maijs. - TMNM Nr. 6283/2.
11. Turpat, 2. lpp.
12. Padomju Latvijas Dziesmu svētki 1873 - 1948. R., 1948. - TMNM Nr. 5524., 3. lpp.
13. Turpat, 4. lpp.
14. Turpat, 5. lpp.
15. Turpat, 6. lpp.
16. Padomju Latvijas Dziesmu svētku programma. R., 1948. - TMNM Nr. 2358-15.
17. Orlovs K. Aprinča Dziesmu svētki. // Tukuma Ziņotājs, 1948. gada 13. jūlijs. - TMNM Nr. 7019/6.
18. Mence V. Nekavējoties veikt aprinča Dziesmu svētku tehniskos priekšdarbus. // Tukuma Ziņotājs, 1948. gada 13. maijs. - TMNM Nr. 7019/6.
19. Āriņš L. Tēlotājas un lietišķās mākslas pašdarbības izstāde. // Tukuma Ziņotājs, 1948. gada 15. jūnijs. - TMNM Nr. 7019/6.
20. Padomju Latvijas Dziesmu svētki 1873 - 1948. R., 1948. - TMNM Nr. 5524., 5. lpp.
21. Turpat, 6. lpp.

LEONĪDA ĀRIŅA UN ANŠA ARTUMA MĀKSLAS DARBU KOLEKCIJA TUKUMA MUZEJĀ

Ināra Runkovska

A. Artums. Tukums. 1932. gads. TM Mgl 2.

Atskatoties uz Latvijas glezniecības vecmeistaru L. Āriņa un A. Artuma deviņdesmit piecu gadu atceres jubilejām, Tukuma muzejs sarīkoja abu autoru izstādes, kurās tika eksponētas muzeja krājuma gleznas. Radās iespēja novērtēt šo mākslinieku darbu kolekcijas kopumā, apcerot Tukuma mākslas muzeja gleznu iegūšanas iespējas laika posmā no 1936. gada līdz šodienai.

Jāpiebilst, ka pašreiz muzejā tiek glabātas 460 gleznas, no kurām L. Āriņa kolekcijā ir divdesmit četras, bet A. Artuma kolekcijā - trīsdesmit četras gleznas. Varam lepoties, ka mūsu krājumā, salīdzinot ar citiem muzejiem, Āriņa un Artuma gleznu kolekcijas ir vislielākās, bet, ņemot vērā,

ka abi mākslinieki ir Tukuma novadnieki, kam tad, ja ne mums, būtu jāveido šīs kolekcijas pēc iespējas daudzveidīgākas un mākslinieciskajā ziņā augstvērtīgākas. Šis uzdevums arī atbilst muzeja mākslas darbu komplektēšanas politikai un tiek mērķtiecīgi īstenots.

Rakstot par L. Āriņa un A. Artuma gleznu kolekcijām, ir jāpieskaras muzeja mākslas krājuma veidošanas vēsturei.

1936. gada janvārī, kad notiek Tukuma pilsētas mākslas muzeja dibināšanas izstāde, publikas apskatei tiek parādīti 57 mākslas darbi (to skaitā 35 gleznas). Īstenojas L. Āriņa iecere par pirmo mākslas muzeju provincē, kura sākotne ir darbu dāvinājumi. Pats

Āriņš šīs kolekcijas iesākumam dāvina tušas zīmējumu "Ainava" (1935. gads, izmēri - 24,5 x 34,5 cm), kurā redzams meža skats ar ceļu, bet Artums - ziemā gleznotu pilsētas skatu "Tukums" (1932. gads, izmēri - 60 x 73 cm), kurā attēlots Vecmoku ielas līkums ar apsnigušām ēkām tās malās.

1938. gadā, kad tiek iekārtota muzeja pastāvīgā mākslas ekspozīcija Tukuma pamatskolas (tagad - Tukuma Raiņa ģimnāzija) trešajā stāvā, L. Āriņš papildus muzeja īpašumam deponē četrus savus zīmējumus, bet A. Artums viņam piederošās piecas gleznas. Tā tiek plašāk pārstāvēts tukumnieku devums muzejam. Vēlāk A. Artuma glezna "Klusā daba" (ap 1936. gadu, izmēri - 60 x 73 cm), kurā attēlota virtuves galdam raksturīga priekšmetu grupa ar māla podiem, koši zaļu drapēriju un sīkām zivtiņām uz šķīvja, nonāk muzeja īpašumā. Šodien šī glezna ir viens no skaistākajiem Artuma ag-

A. Artums. Klusā daba. Ap 1936. gadu. TM Mgl 73.

rīnā perioda klusās dabas gleznojumiem.

Skatot muzeja zinātnisko arhīvu, redzams, ka 1939. gadā pilsētas pašvaldība no A. Artuma par 100 latiem nopērk gleznu "**Puķes**" (ap 1938. gadu, izmēri - 64 x 48 cm). Diemžēl kara pēdējā gadā šī glezna gājusi bojā. Interesanti, ka 1939. gadā A. Artums citu gleznu, kura arī saucas "**Puķes**", uzdāvina Tukuma pilsētas pamatskolai. Šajā pat gadā pašvaldība nopērk skolai Artuma gleznu "**Ziema**" un "**Klusā daba**". Zināms, ka toreiz šai skolai pieder 33 dažādu autoru gleznojumi, un tas tikai pierāda to, ka Tukumā tajā laikā mākslas izpausmēm ir īpaša nozīme. 1939. gada nogalē muzeja krājumā ir 110 eksponāti (gleznas, grafikas, dažas skulptūras).

Pārlapojot muzeja 1941. gada inventāra grāmatu, var atrast, ka ar simto eksponātu kārtas numuru ierakstīta L. Āriņa nelielā izmēra glezniņa "**Vakars**", kura arī, karam beidzoties, ir pazudusi. Āriņš šajā laikā ir gleznojis samērā maz, tādēļ šodien viņa daiļrades agrīnā perioda glezna būtu īpaši nozīmīga.

Lai cik tas neliktos divaini, arī Otrā pasaules kara gados mākslas dzīve Tukumā pavisam neapsīkst. Muzejs ir skatītājiem atvērts, un tā krājums iespēju robežās tiek papildināts (1942. gadā ar 13 darbiem). No A. Artuma par 400 reihsmarkām tiek nopirkta 1936. gadā darinātā palielā formāta (97 x 130 cm) glezna "**Tukums**". Šodien mēs lepojāmies ar šo panorāmisko pilsētas skata tēlojumu, kur Tukums redzams no Talsu ielas pie Kapu kalna, ienākot pil-

A. Artums. Tukums. 1936. gads. TM Mgl 58.

sētā. Šī glezna ir tipiska Artuma pēcakadēmijas laika glezniecībai - ar intensīvi zaļo un brūnsarkano toņu pretstatījumu, ar izvērsto kompozīciju un pilsētas vērojumu no augstāka skatu punkta.

1943. gadā muzejam līdzekļus pārskaita Tukuma patērētāju biedrība. Par 1000 RM tiek nopirkta trīs grafikas, bet 1944. gadā biedrība iedod muzejam vēl 2000 reihsmarku. Tad arī muzeja pārzinis L. Āriņš, kara apstākļos atbalstot savus draugus, nopērk no A. Artuma nelielo diplomdarba skici "**Ainava**" (1933. gads, izmēri - 50 x 65 cm) un no K. Neiļa 1928. gadā (vēl studiju laikā) uzgleznoto "**Pašportretu**". Pirmoreiz kopš muzeja dibināšanas viņš uzdrošinās nopirkt arī savu gleznu "**Klusā daba**" (40. gadu sākums, izmēri - 53 x 46,5 cm), tā pierādot savu godīgo

L. Āriņš. Klusā daba. 1940.-to gadu sākums. TM Mgl 58.

attieksmi pret muzeja mākslas darbu iepirkumiem iepriekšējos gados.

Ir 1944. gada 26. septembris, un Āriņš, glābdams no iznīcināšanas muzeja gleznu, tās sarullētas liek tukšās benzīna mucās. Šo laiku viņš cenšas aprakstīt arī savā dienasgrāmatā:

"...Šodien vairāk padariju, nebij jānoskraidās pa iestādēm - tik un tā nekādu palīdzību muzeja pasargāšanai nedabū - ne zirga [gleznu] vest, ne vīru ierakt mucu, ne aizlodētāju. Piepakoju mucu - 34 bildes, savas un muzeja ieliku, dienasgrāmatas savas un labās mākslas grāmatas...

28. sept.... vāgūža vidū viens pats ieraku mucu ar savām bildēm un grāmatām - klāt 7 muzeja bildes, Ansim [Artumam] - 2, Kārlim [Neilim] - 2, 1 Štrālam [Aleksandram], 1 Strunķim [Niklāvam Strunkem], 1 mana, ko pārdevu. Aizlēju ar darvu. Domāju, viens nevarēšu, bet ielaidu [bedrē] pa bomīšiem labi. Neilis ar Upīšiem [grafika Pētera Upīša ģimeni] sabaidīti, runā uz Vāciju braukt - es ne, vēl..."

Karš beidzas. Āriņš pakāpeniski atkal vienuviet savāc noslēptos mākslas darbus. Trīspadsmit darbi ir bojāti, divdesmit septiņi iznīcināti, tai skaitā jau minētās L. Āriņa un A. Artuma gleznas.

Karš ir beidzies, bet turpinās tā seku izpausmes un represijas pret cilvēkiem, arī pret mākslu. 1949. gadā Valsts Tukuma mākslas muzeja fondiem pievieno Irlavas mākslas muzeja darbu kolekciju,

A. Artums. Liepāja. 1940. gads. TM Mgl 85.

kurā ir arī divas A. Artuma gleznas - **"Liepāja"** (1940. gads, izmēri - 73 x 92 cm) un **"Klusā daba ar speķi"** (1943. gads, izmēri - 54 x 65 cm).

A. Artums. Klusā daba ar speķi. 1943. gads. TM Mgl 78.

Pēc Irlavas muzeja izveidotāja un Irlavas slimnīcas ārsta Kr. Katlapa apcietinājuma 1948. gadā arī viņa personīgās gleznas un dažas grafikas ir konfiscētas, un Tukuma apriņķa finanču nodaļa 1949. gada 6. maijā tās nodod Tukuma muzejam. Muzejā ienāk A. Artuma gleznas - **"Vakars"** (1943. gads, izmēri - 74 x 93 cm) un **"Klusā daba"** (1940. gads, izmēri - 73 x 92 cm). Vēlāk gan - 1990. gadā - Tukuma muzejs šos personi-

gos Kr. Katlapa 20 mākslas darbus pēc LPSR Kultūras ministrijas pavēles atdos atpakaļ daktera ģimenei.

Interesanta ir Artuma gleznas **"Klusā daba ar speķi"** tapšanas vēsture. Tā kā Irlavas mākslas kolekcija tika veidota kara gados, par daudzu gleznu iegūšanu to autori samaksu labprāt pieņēma pārtikas produktos. Tā arī nelielās klusās dabas centrā attēlotais žāvētā speķa gabals

ir bijis Artuma atalgojums un, kā redzams, arī uzgleznošanas vērts priekšmets. Pats Artums šo notikumu vēlāk labprāt atcerējās un, skatot savu gleznu, vērigam klausītājam vienmēr pārstāstīja.

Divdesmitā gadsimta 50. gadi ir laiks, kad mākslā galvenā vērtība ir tematiskajai glezniecībai. Sociālisma celtniecības atainojums darba tēmā ir katra mākslinieka "goda" uzdevums. Rīgā notiek lielas republikāniskas izstādes, kas veltītas "Padomju Latvijas" vai "Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas" gadadienām. No tām darbus iepērk Valsts Republikāniskā mākslas darbu komisija, un tie nonāk LPSR Kultūras ministrijas centralizētajā fondā. Tur tad arī lemj, kuram muzejam ko piešķirt. Dažreiz Tukuma muzejs arī pats raksta lūgumrakstus par "padomju mākslas darbu komplektēšanas nepieciešamību".

Šādā veidā pēc ilga pārtraukuma mākslas darbu papildināšanā 1954. gadā muzejam piešķir A. Artuma gleznu **"Kokmateriālu sagatavoša-**

A. Artums. Kokmateriālu sagatavošana. 1948. gads. TM Mgl 172.

na" (1948. gads, izmēri - 72 x 100 cm), kura ir bijusi izstādīta divās jau minētajās "lielo notikumu" izstādēs Rīgā. Ko tad V. Purviša audzēknis, tipisks ainavists ir uzgleznojis? Lai iegleznotu ainavā darba procesa tēlojumu, Artums ir parādījis, kā pie dzelzceļa tālākai transportēšanai divi zirgu pajūgi saved baļķus. Ir redzams brūns zirdziņš, brūni kokmateriāli, brūni vagoni un viegli brūns Durbes parks tālumā. Kur palicis Artumam raksturīgais spilgtais krāsu zieds? Izskaidrojums ir samērā vienkāršs - autoram ir bijis neinteresants sīki izzīmētais gleznojums, kā arī attēlotais sižets. Vēlāk - 1987. gadā Tukuma J. Raiņa 1. vidusskola muzejam atdos stipri bojātu A. Artuma gleznu "**Siena laukums**" (1947. gads, izmēri - 81 x 100 cm), kura ir līdzīga

A. Artums. Siena laukums. 1947. gads. TM Mgl 386.

iepriekš minētajai. Tikai šoreiz gleznojums risināts silti zaļā kolorītā un ir attēlota siena nodošana valstij. Redzamas daudzas cilvēku figūriņas ar zirgiem, kuri saveduši milzīgas siena ķīpas. Šīs gleznas savā ziņā ir unikālas, jo šķiet, ka Artumam tās ir vienīgās, kuras paklausīgi nosacījumam - "darbs sociālismā ir galvenais", viņš ir centies to godprātīgi uzgleznot.

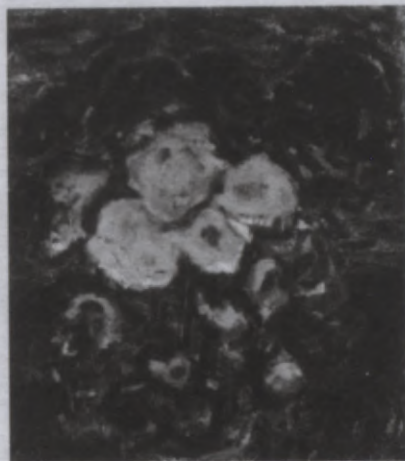
Jau 1955. gadā "Padomju

A. Artums. Smilšu iela. TM Mgl 207.

Latvijas 15. gadadienas izstādē" A. Artums atkal pievērsās tā saucamajai "tīrajai" ainavai ar Tukuma un Slocones skatiem, lai turpmāk paliktu tai uzticīgs uz mūžu.

1960. gadā no ministrijas centralizētā fonda Tukuma muzejs saņem vairākas gleznas. Tās ir A. Artuma "**Smilšu iela**" (1958. gads, izmēri - 60 x 73 cm), kas ir kolorītā smalki noskaņota ainava, un L. Āriņa "**Magones**" (1960. gads, izmēri - 65 x 54 cm) - spilgti sarkanu ziedu gleznojums uz tumša fona. Muzejam

L. Āriņš. Magones. TM Mgl 208.

piešķir arī E. Melņa un H. Siļiņa gleznas un A. Lapiņa dekorāciju metu. Šos darbus muzejs iegūst pēc muzeja direktores A. Kapmanes lūguma "par fondu papildināšanu ar padomju mākslinieku darbiem".

Šajā gadā Rīgā notiek "Latvijas PSR 20. gadadienas mākslas izstāde", kurā A. Artums piedalās ar četrām gleznām. Divas no tām pēc centralizētā fonda iepirkuma 1961. gadā nonāk Tukuma muzejā. To nosaukumi ir "Sarkanās magones" (1959. gads, izmēri - 73 x 100 cm) ar kādas puķu dobes gleznojumu un "**Tukuma ainava**" (1960. gads, izmēri - 73 x 92 cm), kur tiros spilgtos toņos attēlota ķiršu dārza ziedēšana saulainā dienā (vēlāk glezna ilgu gadus tiks deponēta pilsētas kultūras namam - direktora kabinetam).

Jāsaka, ka pēc šādas tematiskas izstādes valsts darbu iepirkumu ir tik daudz, ka muzejus sāk "piesārņot" arī ar

A. Artums. Tukuma ainava. TM Mgl 218.

mākslinieciskā ziņā viduvējiem gleznojumiem. Tā šoreiz Tukuma muzejs pavisam saņem 26 gleznas un grafikas, starp kurām dažu autoru darbi šodien muzeja mākslas kolekcijas vērtību stipri mazina un nav izstādāmi. Tās ir tā saucamās "nodevas" stahānoviešu, sociālistiskā darba varoņu un jauncelsmes tēmas atainojumam. Tā reiz H. Silņš, skatot savu lielā izmēra "Ventspils ostas" skatu, par šo gleznu teicis: "Metiet to ārā, tā mani apkauno!" Šodien šie darbi kalpo vēsturei kā toreizējā mākslas procesa liecinieki. Jāsaka, ka ne Artuma, ne Āriņa gleznas nav bijušas pakļautas šiem kritērijiem, lai gan ir arī interesantas atkāpes.

Tūlīt pēc kara - 1945. gadā - A. Artums ir uzgleznojis neliela izmēra glezniņu "Tanks" (45 x 53 cm), kur pustukšā ainavā ar sagrautu māju skursteņiem fonā ir redzams liels sasists tanks. 1966.

A. Artums. Tanks. 1945. gads. TM Mgl 233.

gadā, kad muzejs iekārto novadpētniecības ekspozīciju, A. Artums šo gleznu atdāvina, jo tā labi ataino kara beigas un "atdzīvina" visu ekspozīciju. Šodien A. Artuma izstādēs šī sirreālā aina pievelk zēnu uzmanību, un viņi to labprāt zīmē pedagoģiskās programmas "Kopējam gleznas" laikā.

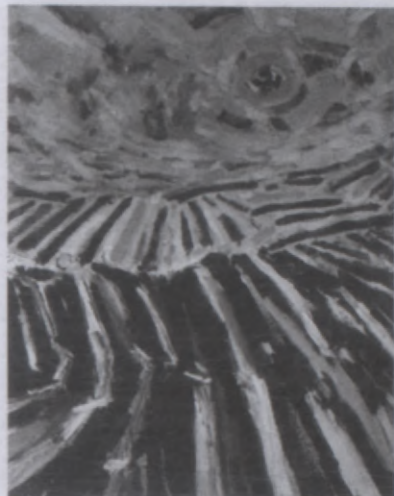
Vēlreiz pēc centralizēta valsts iepirkuma Tukuma muzejam piešķir trīs gleznas 1967. gadā. Viena no tām pieder A. Artuma otaī. Tā ir "Slocene" (1966. gads, izmēri - 81x100 cm), uzgleznota sulī-

A. Artums. Slocene. 1966. gads. TM Mgl 237.

gi zaļos toņos, kur redzams lielu koku apēnotās upītes likloču plūdums. Skaists darbs, kurš vēl šodien starp daudzajiem Artuma Slocenes gleznojumiem izceļas ar savu vienreizību un zaļo toņu daudzveidību.

1970. gads Tukuma muzejam ir labvēlīgs ar gleznu dāvinājumiem. Desmit gadus muzejam krājumā nav ienākusi neviena L. Āriņa glezna. Šajā laikā mākslinieks vairāk ir zīmējis tušas zīmējumus. Šī gada tukumnieku tēlotājas mākslas izstādē viņš apmeklētājiem parāda neliela izmēra gleznu "Saule" (1964. gads, izmēri - 81 x 65 cm); gaišu, krāsainu vagu ritmisku glez-

L. Āriņš. Saule. 1964. gads. TM Mgl 256.

nojumu ar dzeltensārtu saules ripu baltās debesīs - patiesi pavasarīgi gaišu noskaņu. Tikpat priecīgs un gaišs ir arī Āriņš pats, kad viņš paziņo, ka šo darbu nodomājis dāvināt muzejam. Domāju, ka gleznotājam tomēr sāpēja fakts, ka viņa glezniecību ne žūrija, ne publika reizēm nesaprata. Viņa gleznas izraisīja nevajadzīgas diskusijas. Tādēļ Āriņš gribēja pierādīt, ka viņa darbi ir cienīgi būt muzejā. To viņš ar sava mūža devumu arī apstiprināja un nepārkāpa savus principus, ka "māksla rodas tikai caur sava pārdzīvotuma prizmu", tas ir, caur savu attieksmi pret dabu.

Šajā pat gadā arī Tukuma rajona Kultūras nams nodod no savas bilances muzeja bilancē vairākas gleznas. Starp tām vērtīgas ir divas A. Artuma gleznas, kuras abas uzgleznotas 1944. gadā. Viena no tām - "Iela Tukumā" (92 x 73 cm) ir smalka kolorīta, kā arī gaismas un ēnu caurstrāvots gleznojums Kalna ielā ar veco ziedošo kastani kreisajā pusē (vēlāk, daudzkārt publicēta žurnālos, šī glezna bieži kalpos kā Anša Artuma mākslas vizītkarte). Šodien tā

A. Artums. Iela Tukumā. 1944. gads.
TM Mgl 252.

ir viena no Artuma glezniecības "pērlēm" viņa darbu kolekcijā. To labi papildina ievietojums V. Pauzera kokgrieztajā rāmī. Otra iegūtā glezniņa - "**Ziedošas ābeles**" (53 x 65 cm) ir pavisam maza, bet neparasti ekspresīvi uzgleznota, piesātināti zaļā krāsu gammā (diemžēl tā restaurējama, jo saņemta ar audekla iepļisumu).

1973. gadā Rīgā, salonā "Māksla", notiek L. Āriņa gleznu un zīmējumu izstāde. Tā pārsteidz erudītus mākslas sapratējus, un atzīts mākslas vērtētājs, gleznotājs Ojārs Ābols raksta: "...nevienā audeklā nav ne pēdas no rutīnas. Latvijas ainava reprezentējas it kā pirmoreiz skatīta eksotiska zeme, par kuru, liekas, nekas nebūtu zināms. Mainīga kustība no audekla uz audeklu, ne vēsts no pozas, nav racionāla gāra, bet viscaur valda poēzija, bērnišķīgi naiva sapņainība." No šīs izstādes Kultūras ministrija atļauj Tukuma muzejam nopirkt divas L. Āriņa gleznas pirmoreiz pēc daudziem gadiem. Summa ir neliela, tādēļ muzejs izšķiras par maza iz-

mēra darbiem. Pirmā ir "**Puķes**" (1969. gads, izmēri - 54 x 65 cm) - kompozīcija ar stilizētiem ziediem tumšā vāzē (Leonīda Āriņa apcere par otētām pūra lādēm). Otrās nosaukums ir "**Dārzi**" (1961. gads, izmēri - 54 x 65 cm), kuru varētu nosaukt par mazu šedevru, kur dabas ritmos

L. Āriņš. Puķes. 1969. gads.
TM Mgl 259.

patiesi valda krāsu poēzija un bērnišķīga nosacītība.

Līdzīgi muzejs nākamajā - 1974. gadā no salona "Māksla" iepērk A. Artuma gleznu "**Puķu dārziņš**" (1962. gads, izmēri - 81 x 100 cm). Tā ir ziedu "kupenās" grimstoša ainava, kur sārto un zaļo toņu attiecības panāktas ar it kā "uzirdinātu" krāsas klājumu. Artuma otai tā ir neparasta faktūra. Arī par šo gleznu var teikt - vērtīgs ieguvums muzeja krājumam (pašlaik tā ir izsniegta uz laiku Tukuma rajona Kultūras centram un, domājams, priecē daudzus valsts

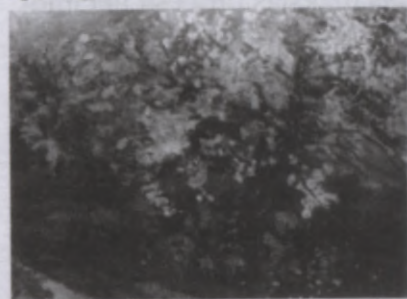

A. Artums. Puķu dārziņš. 1962. gads.
TM Mgl 261.

kultūras inspektora R. Počas kabineta apmeklētājus).

Kopš 1976. gada Kultūras ministrija Tukuma muzejam piešķir lielākus naudas līdzekļus mākslas darbu iepirkumiem. Turpmākajos gados muzejs ļoti godprātīgi cenšas paplašināt tieši L. Āriņa un A. Artuma gleznu kolekcijas, domājot par retrospektīvu abu meistarū daiļrades atspoguļojumu, izvēloties mākslas darbus ar autoru talanta spilgtu izpausmi.

Tā šajā gadā no A. Artuma tiek nopirkta glezna "**Ziedošas ābeles**" (1965. gads, izmēri - 73 x 100 cm) - gaismas piesātināta gaišos toņos neparasti viegli un atbrīvoti uzgleznota pavasara ainava. Starp daudzajiem A. Artuma ziedošo ābeļu skatiem to arī šodien var uzskatīt par vienu no viņa visizcilākajām gleznām (par godu A. Artuma 95 ga-

A. Artums. Ziedošas ābeles. 1965. gads.
TM Mgl 264.

du atcerei laikraksts "Neatkarīgās Tukuma Ziņas" izvēlējās šīs gleznas reprodukciju savai 2003. gada lielformāta kalendāra lapai. Diemžēl tipogrāfijas neprecīzs krāsu salikums mazliet sabojāja labo ieceri.).

Vienlaikus no L. Āriņa muzejs nopērk gleznu "**Gurzufas līcis**" (1976. gads; izmēri - 73 x 100 cm). Šī glezna tapusi pēc mākslinieka darba

L. Āriņš. Gurzufas līcis. 1976. gads.
TM Mgl 265.

Gurzufas jaunrades namā, izmantojot tur zīmētās skices. Gleznā lielais, krastu aplī ieskautais zilais ūdens klājums redzams it kā no putnu lidojuma. Tā zilums sugestē ar toņa intensitāti un izceļ krastu un ēku krāsainību. 1976. gada nogalē Āriņam ir radošās iedvesmas pilna. Viņš divos mēnešos uzglezno piecas Gurzufas tēmai veltītas gleznas, kur katra nākamā ir iepriekšējo sajūtu un risinājumu sintēze, kuru rezultātā top abstrahēta glezna ar līci, "kur viss zīmēs izteikts: saule, klinītis, laivas, mājas, koki. Sev negaidot, pamatu sadalīju - dzeltainu apkārt, vidū zilganu - ūdens un zeme". Tā šo gleznu tapšanas laiku L. Āriņš cītīgi apraksta savā dienasgrāmatā, kuras teksti un Gurzufas liča gleznojumi ir pamatideja Āriņa kataloga izdevumam 1994. gadā. Šajā katalogā tiek publicētas daudzas muzejam piederošās Āriņa gleznas, tā pirmoreiz plašākai sabiedrībai gan Latvijā, gan ārzemēs ļaujot iepazīt mākslinieka glezniecību.

Nākamajā - 1977. gadā L. Āriņam paliek 70 gadu. Notiek viņa jubilejas izstādes Tukumā un Rīgā. Apskatot šīs ekspozīcijas, var secināt, ka muzeja krājumā nav nevienas L. Āriņa gleznas ar viņam tik raksturīgo gleznotāja darbnīcas tēmu. Zinot, ka visas Āriņa gleznas top tikai darbnī-

cā, kur lielu lomu spēlē tās vide ar lielo logu (ar skatu uz ārpusauli), ar sarkano koka krēslu (pēc paša izdomas darinātu), muzejs izvēlas gleznu "**Mākslinieka darbnīca**" (1971. gads, izmēri - 81 x 100 cm), kur viss raksturīgais arī ir redzams. Darbnīca ir L. Āriņa paša radīta pasaule. Šeit viņš dzīvo un glezno, šeit "siltumā un omulībā" izsapņo, izlolo katru nākamo darbu, šeit visu pieraksta savās dienasgrāmatās. Šoreiz šī glezna izce-

L. Āriņš. Mākslinieka darbnīca. 1971. gads. TM Mgl 279.

ļas arī ar Āriņa sapni par sievieti - modeli, kas nesteidzīgi un labprāt papozētu māksliniekam. Diemžēl šim sapnim vienmēr ir epizodiska loma - "sievietes vienmēr steidzas". Tā arī šoreiz gleznā attēlotā Āriņkundze ir it kā nereāla parādība dzeltaino aizkaru pašā malīnā, toties sarkanais tukšais krēsls ir pašā gleznas centrā.

Savukārt A. Artumam 70. dzimšanas diena ir 1978. gadā, un Rīgā, Aizrobežu mākslas muzejā, tiek sarīkota plaša viņa gleznu izstāde, kurā ir eksponētas 12 gleznas arī no Tukuma muzeja. Šajā gadā no Artuma muzejs nopērk gleznu "**Pavasaris**" (1968. gads, izmēri - 73 x 100 cm). Tajā attēlota ainava ar Sloceņu ūdens plūdumu priekšplānā, kur pretējā krastā starp kokiem pavīd māja ar sarka-

A. Artums. Pavasaris. 1968. gads.
TM Mgl 283.

nu jumtu. Viss gleznojums stipri faktūrēts, liekas, ka Artums izmēģinājis pabiezās eļļas krāsas uzlicien ar dažādu otu klājumu, veidojot reljefā bagātu virsmu. Kā saka mākslas zinātniece Aija Nodieva, "...lidzās paspilgtinātajam, piesātinātajam kolorītam [savas] pasaules izjūtas savdabību mākslinieks pauž arī ar ļoti izteiksmīgu krāsu uzlicien, plastiski vibrējošu faktūru...". Pārdodot šo gleznu, A. Artums atgādina, ka tā eksponēta izstādē Londonā.

1978. gadā, pārskatot krājumā esošās gleznas, atklājas, ka no kluso dabu gleznojumiem Āriņa kolekcijā nav arī viņam raksturīgo priekšmetu (parasti - pudeļu) grupas tēlojuma. Tāpēc muzejs izvēlas iegādāties gleznu "**Klusā daba**" (1972. gads, izmēri - 65 x 92 cm), kur šīs pudeles attēlotas kopā ar āboliem un krūzi. Gleznojums ir tumši sārtošs un violetos toņos (Āriņa iecienītā krāsu gamma), kur akcenti ielikti ar dzeltenā kadmija krāsu.

L. Āriņš. Klusā daba. 1972. gads.
TM Mgl 284.

Gadu vēlāk, 1979. gadā, notiek A. Artuma gleznu izstāde Tukumā. Tā ir mazliet aizkavēts tukumnieku godinājums mākslinieka septiņdesmitgadei. Sakarā ar autora jubileju muzejam ir līdzekļi divu viņa gleznu iegādei. Atceros, kā izstādes nobeigumā staigājam ar Artumu un viņa tuvu draugu Arvīdu Zvirbuli pa izstāžu zālēm un izvēlamies gleznas šim iepirkumam. Šoreiz izšķiramies, ka vienai gleznai ir jābūt vēl ziemīgam ļoti agra pavasara skatam, bet otrai - gleznieciski atraisītai ainavai ar Artumam tuvu vides tēlojumu. No agrinā pavasara Sloceņes skatiem vienbalsīgi izšķiramies par gleznu "**Marts**" (1973. gads, izmēri - 73 x 100 cm) - silti zaļpelēkos toņos, kā pavasarīgā miglā, jūtīgi uzgleznotu ainavu Durbes pusē, kur upes sniegotajos krastos izceļas sarkanīgi brūno un dzeltenzaļo koku un krūmu puduri.

Otru gleznu izvēlēties ir daudz grūtāk. Tiek meklēts "ziedošais Ansis" - glezna, kas labi "sadzīvotu", papildinātu

A. Artums. Marts. 1973. gads. TM Mgl 320.

A. Artums. Ziedošie jasmīni. 1959. gads. TM Mgl 319.

jau kolekcijā esošās. Mani jau sen saista mākslinieka 1959. gadā uzgleznotie "**Ziedošie jasmīni**" (izmēri - 73 x 100 cm) - glezna, kurai gan noskaņas, gan motīva ziņā Artuma glezniecībā nav redzēta līdzīga. Izrādās, A. Zvirbulis šo gleznu "klusībā" ir iecerējis arī savai kolekcijai. Taču, kopīgi pārrunājot gleznas turpmākās atrašanās vietas

nozīmi, visi atzīstam, ka "muzejam ir priekšroka". Arī Artums priecājas, ka šī glezna "paliks muzejā". Gleznā "Ziedošie jasmīni" ir attēlots neliels dārziņš Artuma mājas verandas priekšā, ir pat redzami vecie vārtiņi un sētmale. Bet ne jau tas ir visbūtiskākais. Pats gleznojums ir tik korekti smalks (pat filigrāns), zaļo un balto toņu saskaņa ir tik izteiksmīga, ka ļauj sajūst autora talanta izpausmes augstāko punktu. Tā muzejs iegūst vēl divas mākslinieciski vērtīgas A. Artuma gleznas.

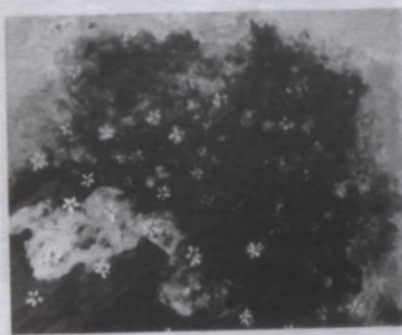
Šajā gadā muzejam tiek piedāvāta vēl viena A. Artuma glezna, kuras nosaukums ir "**Ziema**" (1948. gads, izmēri - 72 x 93 cm). Jāsaka, ka tolaik muzeji mākslas krājumus papildina arī ar Rīgas 6. komisijas veikala un tā eksperta Pētera Savicka palīdzību. Ja šajā mākslas antikvariātā ienāk darbi ar muzejisku vērtību, viņš tos iesaka iegādāties Valsts mākslas muzejam vai arī Tukuma muzejam. Tā šoreiz ir ziemas ainava ar tum-

A. Artums. Ziema. 1948. gads.
TM Mgl 314.

šu Slovenes plūdumu un krāsainu koku un krūmu rindu tās krastā. Mazliet padrūms gleznojums, bet raksturīgs Artuma 40. gadu ziemas skatu glezniecībai. Šī glezna ir vērtīgs ieguvums mākslinieka darbu retrospektīvam pārskatam.

1980. gadā muzejam atkal ir iespēja iegūt pa vienai gleznu no katra meistara. No L. Āriņa tiek nopirkta tikko kā uzgleznota "**Klusā daba**" (1980. gads, izmēri - 81 x 100 cm), kura interesanta ar au-

L. Āriņš. Klusā daba (Kritošās puķes). 1980. gads. TM Mgl 337.

tora paša radīto filozofisko apceri "par priekšmetu pārvietošanos telpā". Šajā sakarībā Āriņš uzglezno vairākas gleznas ar ziedu buķetēm vāzē, nosaucot tās par "krītošajām puķēm". Sākumā šī vāze ar ziediem attēlota uz paša galda stūra (draudoši tuvu kritienam), tad vāze jau krīt un ziedi izbirst telpā (pārvietojas). Un beidzot ir glezna ar

ziedu un vāzes kustības momentu (peldēšanu gaisā). Muzejam tiek šis trešais - "visgaišgākais" - ziedu gleznojums, kur plakne pilna ar sīkām ziedlapiņām un pārvērtības notikums apstādināts.

A. Artuma glezna "**Klusā daba**" (1956. gads, izmēri -

A. Artums. Klusā daba. 1956. gads.
TM Mgl 332.

101x73,5 cm) ienāk krājumā kā iepirkums no kādas privātpersonas. Tajā uz spilgti zilā fona attēlota krāšņa rozīgo un oranžo ziedu buķete, kā arī sarkanās zemenes tumšāk zilajā šķīvītī, kas ļoti būtiski raksturo Artuma 50. gadu tradicionāli reālistisko priekšmetu gleznojumu. Mūs pārsteidz neparastais kolorīta salikums.

Arī nākamajā - 1981. gadā no kādas citas privātpersonas tiek iegādāta A. Artuma glez-

A. Artums. Sarkanie jumti. 1936. gads.
TM Mgl 344.

na "**Sarkanie jumti**" (1936. gads, izmēri - 60 x 73 cm). Šī nelielā izmēra glezna, kurā attēloti Tukuma māju dakstiņu jumti vakara saules gaismā, interesanta ar to, ka šāda pat nosaukuma un datējuma glezna (izmēri - 73 x 92 cm) ir izstādīta Latviešu mākslas izstādēs ārzemēs 1937. gadā. Acīmredzot glezna bijusi līdzīga šai. Ar gleznu "Sarkanie jumti" tiek uzsākta A. Artuma 30. gados uzgleznoto darbu iepirkumi kolekcijā. Pašam autoram pieder ļoti maz gleznu no šī perioda, tādēļ muzeja kolekciju var papildināt tikai privātpiedāvājumi, bet tie ir samērā reti.

1982. gadā Tukuma muzejs sarīko L. Āriņa 75 gadu jubilejai veltītu viņa gleznu un zīmējumu izstādi. Interesants ir fakts, ka muzejs jau gada sākumā no Āriņa nopērk gleznu "**Vakara saulē**" (1981. gads, izmēri - 80 x 98,5 cm), bet eks-

L. Āriņš. Vakara saulē. 1981. gads.
TM Mgl 351.

pozīcijā to neizstāda. Šī glezna pārsteidz ar krāsainību un atraisīti brīvo gleznojumu, attēlojot ainavu ar autoram vistuvāko apkārtni - paša māju ar ceļu un bērzu stādījumiem. Zinot, cik liela vērtība Āriņam bija mājas un dabas harmonijas sajūta, varam uztvert siltnumu un prieku, ko izstaro šī glezna. Tai ir arī vēsturiska nozīme, jo attēlotā bērzu birzīte ir Āriņa roku stādīta, māja ar

darbnicu paša iecerēta un ceļot izlolota.

Interesanti ir arī 1983. gada gleznu iepirkumi. Muzejs iegādājas abu meistarų pašportretus. A. Artuma nelielā glezna **"Pašportrets"** (1947. gads, izmēri - 50,5 x 61 cm) ir uzgleznota 39 gadu vecumā. Tajā redzams pārāk nopietns jauns vīrietis, kura acu skats slēpjas aiz brillēm tumšos ietvaros. Gleznojums ir ļoti re-

A. Artums. Pašportrets, 1947. gads.
TM Mgl 356.

ālistisks, pat askētisks. Šis ir vienīgais zināmais Artuma pašportrets.

Otra ir L. Āriņa glezna **"Pašportrets ar sauli"** (1983. gads, izmēri - 43 x 53 cm). Šīs gleznas idejas pamatā ir neliela spoguļa koka rāmis. To sagāžot horizontāli, labajā pusē ir izvirzījums pusapļa formā. Zinu, ka Āriņš ilgi gudroja, kā piemērot šo rāmi kādai glezmai, līdz radās doma par pašportretu. Attēlojis sevi kā pavecu vīru gleznas kreisajā malā, viņš pretējā malā izvirzīto pusapli papildināja līdz aplim - iznāca saule. Otrs gleznas nosaukums arī ir "Jau saulīte zemu, zemu...". Tās ir domas un apcere par vecumdienām, par visu aizejošo, arī par skaistu lietu (šī rāmja) īslaicību (pārtapšanu).

L. Āriņš. Maize, 1984. gads.
TM Mgl 373.

Arī 1985. gadā no L. Āriņa iepirktajai glezmai **"Maize"** (1984. gads, izmēri - 81 x 100 cm) ir dziļi simbolisks zemitēksts. Par gleznas koptoni varētu nosaukt rudens rugaines brūno, jo brūna ir telpas iekšpuse, loga rāmis un arī aina va ar rudzu stātiem aiz loga. Gleznas centrā ir redzama intensīvi sarkana galda virsma, uz kuras, balta auduma apņemts, "dus" tumši brūns maizes klaips. Pretstats brūnajai maizei ir blakus novietotā lielā zaļā krūze. Āriņš vienmēr uzsvēra, ka garšīga maizīte ir dzīvības pamats, tāpēc arī šī sarkanā galda plakne ir kā uzmanības, brīdinājuma vai izsaukuma zīme maizes svētūmam, tās spēkam.

Bagātīgs abu autoru kolekcijas papildinājums ir 1987. gadā. Atzīmējot L. Āriņa 80 gadu jubileju, tiek nopirkta viņa glezna, kas saucas **"Gleznieciskais moments ar ziediem"** (1984. gads, izmēri -

L. Āriņš. Gleznieciskais moments ar ziediem, 1984. gads. TM Mgl 390.

81 x 100 cm). Skatot šo gleznu, šķiet, ka dzidrā krāsu priekā ir piesātināta visa tās plakne, kur zilā vāze ar stilizēto ziedu kārtojumu "runā" tikpat stipri kā ornamentētais, daudzkrāsainais fons. Šī glezna ir kā oda optimismam. Tā uzgleznota viegli un atdevīgi, bez "āriņiskās" prātošanas un zemitēksta. Āriņa gleznu kolekcijā tā ienes mākslinieka radošā gara jaunu izpausmi.

Šajā gadā Tukuma J. Raiņa 1. vidusskola nodod muzejam četras A. Artuma gleznas. Jāpiebilst, ka tās ir sliktā tehniskā stāvoklī - nomelnējušas, ar krāsu slāņa nobirumiem, pat audekla caurumiem. Tās ir "Tukums ziemā" (1933. gads,

A. Artums. Ziedi, 1941. gads.
TM Mgl 387.

izmēri - 50 x 65 cm), **"Ziedi"** (1941. gads, izmēri - 100 x 81 cm), "Siena laukums" (1947. gads, izmēri - 81 x 100 cm) un daudz vēlāk gleznotais "Vakars" (1965. gads, izmēri - 60 x 73 cm). No 1987. līdz 1989. gadam šīs gleznas tiek restaurētas.

No skolas saņemtajām gleznām muzejam nozīmīgas ir divas. "Ziedi" atklāj Artumam jau 40. gadu sākumā raksturīgo kompozīcijas uzbūvi -

liela krūze, kurā ziedu buķete attēlota kā masīva kopa, kur pagaidām vēl netiek precizēts atsevišķu ziedu raksturs. Otra glezna - "Siena laukums" - atklāj darba tēmas risinājumu, kad pēckara ainavu glezniecībā būtiski bija parādīt "dzīves atjaunotni".

1987. gadā muzejs nopērk nelielu L. Āriņa gleznu "**Ainava pie Lielupes**" (1964.

L. Āriņš. Ainava pie Lielupes. TM Mgl 433.

gads, izmēri - 57 x 69 cm). Āriņam ir tā saucamās "tuvās vietas dabā", kur viņš bieži atgriežas, atkārtotot gan zīmējumus, gan gleznojumus (skices akvareli). Varētu minēt Engures līci, Apšuciema skatu, Vecrīgu, Ķesterciema tīklu namiņus, Sabili un arī ainavu pie Lielupes starp Dubultu un Majoru stacijām. Tur Lielupe met izteiksmīgu līkumu, upes malā ir piesietas laivas, tālumā vīd pretējā krasta aprīses. Pēc tušas zīmējuma brīvā skiceveidīgā krāsas triepienā ir uzgleznota arī šī mazā ainava.

Arī nākamais - 1988. gads muzejam ir veiksmīgs ar abu autoru gleznu iepirkumu. Atzīmējot A. Artuma astoņdesmitgadi, tiek iegādāta viņa glezna "**Tulpju lauki**" (1970. gads, izmēri - 60 x 100 cm). Šai gleznai ir Artuma audekliem neparasts, izstiepts for-

A. Artums. Tulpju lauki. 1970. gads. TM Mgl 417.

māts. Acimredzot, lai parādītu kādreiz tik slavenās Tukumā dārzniecības lielos tulpju laukus un to krāšņumu, Artums ir izvēlējis panorāmisku skatījumu. Šī glezna mākslinieciskā ziņā nav pieskaitāma autora lielajām veiksmēm, taču ir viņam raksturīga izvēlēta motīva ziņā, jo daudzus gadus tulpju ziedēšanas laikā meistars ar prieku šo ainavu ir gleznojis.

No L. Āriņa muzejs nopērk lielformāta gleznu "**Pie loga darbnīcā**" (1973. gads, izmēri - 116 x 160 cm). Āriņš pats

ir teicis: "Vistuvākā tēma manā mākslā ir pats gleznotāja darbs. Tā izvērsta daudzos audeklos - gan paša darbnīca, gan redzētais pie tuvākajiem draugiem, gan arī tas, ko iztēlojos..." Jā, darbnīcas tēma Āriņam ir īpaši nozīmīga, tādēļ izvēlētais sižets bieži atkārtojas. Arī šajā gleznā attēlots darbnīcas lielais logs. Šoreiz tas skatam atklāj tumši violetzilu nakts ainu, kuras lielumam liek domāt par kosmosa klātbūtni. Pie loga stāv vientuļa sieviete. Arī šoreiz Āriņš ir gribējis parādīt cilvēka niecību bezgalības priekšā.

L. Āriņš. Pie loga darbnīcā. 1973. gads. TM Mgl 425.

Nakts sajūtas L. Āriņš ir gleznojis vairākkārt un dažādi, tomēr šī glezna noskaņas ziņā ir pati izteiksmīgākā.

Seko 1989. gads, un muzejs atkal papildina L. Āriņa gleznu kolekciju ar diviem darbiem. No viņa tiek nopirkta glezna, kas saucas "**Mūris**" (1988. gads, izmēri - 71 x 92 cm). Gandrīz kā katrai Āriņa gleznai, arī šai ir sava vēsture un "pastāsts". Vērojot Tukumā nameļu saplaisājušās sienas, arī tās zīmējot, Āriņš vienmēr ir teicis: "Cik tāds apdrupis mūra gabals var gan būt izteiksmīgs!" Un bieži arī piebilda, ka "nesmādētu uzgleznot", bet tas nemaz neesot viegli. Arī šī glezna ar ķieģeļu sienu un melno caurumu mūrī ir mazliet "kokaina", ne tik atbrīvota izteiksmes ziņā kā tu-

L. Āriņš. Mūris. 1988. gads.
TM Mgl 432.

šas zīmējumos tvertā. Tomēr šī glezna ir lieciniece Āriņa skatījumam un fantāzijai, tāpēc arī viņš pats to ir ieteicis muzejam nopirkt. Tā sakot, lai daudzveidīgāks skatījums viņa kolekcijas kopainai.

Domājot par retrospektīvu L. Āriņa darbu komplektēšanu, apciemojam meistarū darbnīcā, lai iegādātos dažas zināmās viņa agrīnā perioda gleznas. Jāsaka, ka pie Āriņa darbnīcā viņa darbi izskatās īpaši labi. Tā šoreiz "ieraugām" pavisam citu gleznu un, apcerot "Āriņam raksturīgo", saprotam, ka muzejam jā-

L. Āriņš. Ainava. 1979. gads.
TM Mgl 436.

iegūst tieši šī. "**Ainava**" (1979. gads, izmēri - 65 x 81 cm) - tā saucas glezna, kas ir vakara skats, kad debess dzeltē un sarkana saule kā kvēlojoša lode tuvojas jau patumšajai zemei. Būtiska detaļa gleznā ir bērzu grupa. Kā simbols pašā stādītajai birzītei, kur viņam šo koku kopa parasti sasauca arī ar dzimtenes tēlu - sargātu un lolotu.

Savukārt tikai 1991. gadā muzejs īsteno ieceri par L. Āriņa divu agrīno gleznojumu - "**Klusā daba**" (1949. gads,

L. Āriņš. Faijumiete. 1949. gads.
TM Mgl 452.

izmēri - 35 x 41 cm) un "**Faijumiete**" (1949. gads, izmēri - 52,5 x 45,5 cm) - iepirkumu. Četrdesmitajos gados Āriņš ir gleznojis ļoti maz, un tie ir bijuši pavisam maza izmēra darbiņi. Klusajās dabās tolaik attēloti dažādi priekšmeti: pudeles, kāda krūze, augļi.

Interessants ir faijumietes por-

tretējums. Tas radies, grāmatās skatot seno ēģiptiešu portretus, kas atrasti Faijumas oāzes izrakumos un gleznoti uz koka dēliņiem. Šis senatnes liecinājums ir devis ierosmi gleznot zilu sievietes tēlu ar lielām tumšām acīm.

Šajā pat gadā no L. Āriņa tiek nopirkta vēl viena glezna - "**Sieviete pie galda**" (1960./1973. gads, izmēri - 81 x 65 cm). Tas ir rozīgos toņos gleznots sievietes portrets, kurā lielu lomu spēlējusi no franču gleznotāja A. Matisa pārņemtā kolorīta noskaņa. Āriņš

L. Āriņš. Sieviete pie galda. 1960./73. gads. TM Mgl 454.

sievietes tēlu gleznojais divreiz, 1973. gadā mazliet pārveidojot seju. Jāsaka, ka Anrī Matisa daiļrades ietekme uz Āriņa glezniecību ir atstājusi lielu iespaidu, par ko viņš ir teicis, ka māksliniekam nav kauns mācīties no lieliem meistariem. Šis gleznojums ir viens

L. Āriņš. Klusā daba ar bumbieriem. Ap 1946. gadu. TM Mgl 458.

no spožākajiem Āriņa kolekcijas darbiem.

1992. gadā, jau pēc L. Āriņa aiziešanas mūžībā, ar Latvijas Kultūras ministrijas finansiālu atbalstu muzejs vēlreiz iegādājas divas viņa gleznas. Arī šoreiz viena no tām - "**Klusā daba ar bumbieriem**" (ap 1946. gadu, izmēri - 53 x 85 cm) - ir gleznota patumšos brūnos toņos un pieder autora daiļrades sākuma posmam.

Otra ir Āriņam raksturīgā tēma - "**Mākslinieks un modelis**" (1975. gads, izmēri - 71 x 115 cm). Kā katrai, arī šai gleznai ir Āriņa ieceres izklāsts. Šoreiz tā ir mākslinieka pielūgsmē attēlotajai sievietei - madonnai, kas raksturīga renesanses laikmeta mākslai. Āriņš vēlējies šo ideju uzgleznot mūsdienu mākslinieka skatījumā, tādēļ arī madonnas tēls skatāms gan pretskatā, gan profilā vienlaikus (sasauksme ar P. Pikaso gleznām).

A. Artums. Ziema. 1993. gads. TM Mgl 463.

Iecere bija divu laikmetu apvienojums vienā.

1993. gadā pēc ilgāka pārtraukuma muzejs papildina arī A. Artuma gleznu kolekciju. Viņa dzīvoklī, kur meistars vecumdienās arī strādā, apskatām sagleznatos audeklus un secinām, ka gadu gaitā ir zudis "artumiskais" pas-

L. Āriņš. Mākslinieks un modelis. 1975. gads. TM Mgl 459.

tozais krāsas triepiens, tā ekspresija. Gleznojums kļuvis sīkāk izstrādāts, krāsas slānis plāns. Tāda ir arī turpat istabā pa logu noskatītā un uzgleznotā ainaviņa "**Ziema**" (1993. gads, izmēri - 72 x 67 cm), kura ar vien autoram raksturīgo kompozīcijas un krāsu salikumu atgādina "agrāko Artumu". Jā, kolorīts gan šim ziemas skatam ir neparasti krāsains. Ar šo gleznu kolekcijā ienāk piektais Artuma ziemas gleznojums, un tagad ir iespēja tos salīdzināt dažādos daiļrades posmos.

Arī 1994. gadā, pateicoties Kultūras ministrijas finansējumam, no L. Āriņa ir iespējams iegādāties gleznu ar alegorisku tēmu "**Bērniņa. Ganu diena**" (1979. gads, izmēri - 82 x 131 cm). Autors ir uzgleznojis atmiņas par savu bērniņas zemi - Lubānu un Aivieksti, kuras krastos ir ganītas govīs. Āriņa attēlotais sižets ir it kā bērna rokas radīts, primitīvi zīmēts. Tas ir skats no augšas (no debesīm). Visai gleznai pāri pa vidu horizontāli tek upe, kuras abos krastos skraida govīs, sunis un bērni. Uzgleznots ir tā, ka glezna

L. Āriņš. Bērniņa. Ganu diena. 1979. gads. TM Mgl 464.

pareizi skatāma no visām četrām pusēm (arī "ar kājām gaisā", kā Āriņš pats teica).

Tā, ar dažādām tēmām papildinot abas kolekcijas, tajās jau ir pāri par piecdesmit darbiem. Tā jau ir vērienīga kolekciju izaugsme, un, izvēloties katru nākamo gleznu, ir nopietni jāsalīdzina iepriekš iegūtās, lai papildinājums būtu nozīmīgs.

Muzeja budžetā jau vairākus gadus šai laikā nav mākslas darbiem paredzēta finansējuma, tādēļ iepirkumus izdodas gūt tikai, pateicoties

A. Artums. Lauku ziedi. 1996. gads. TM Mgl 474.

Kultūras ministrijas atbalstam. Šādā veidā 1997. gadā muzejs iegūst arī A. Artuma gleznu "**Lauku ziedi**" (1996. gads, izmēri - 81 x 65 cm). Lai gan meistars savā mūžā ir uzgleznojis daudz šo pļavās lasīto ziedošo augu un zāļu kopumu, nākas secināt, ka muzejā šādu gleznu nemaz nav. Tādēļ nozīmīgi iegūt vienu no pēdējām, ja ne pašu beidzamo "ziedu klēpju" gleznojumu (1997. gada 13. janvārī A. Artums aiziet mūžībā).

Par šīm klusajām dabām ar lauku puķēm skaisti savā grāmatā par A. Artumu ir rakstījusi Aija Nodieva:

"Liekas, šajā vasaras ziedēšanas orgijā māksliniekam nav nekāda mēra, nedz sāta. Māla podos un krūzēs vai vienkārši plastmasas spaiņos Artums sablīvē visu, ko vien tobrīd spēj dot kāds ziedošs pļavas stūris vai grāvmala. Margrietīņas un ilzītes, rudzupuķes un vanagzirņi... smilgas, dadži un skābenziedi - tas viss nepacietīgu roku traucā iestampāts, lai tūlīt, šajā mirklī, varētu gleznot..."

Salīdzinot ar 70. un 80. gados gleznoto lauku ziedu krāšņumu, pēdējo gadu buķetes krāsziedā vairs nav tik bagātas, otas triepiens vairs nav tik virtuozs. Tās ir ieguvušas klusāku raksturu, lielāku koptoņa saskaņojumu. Tāds ir arī uz zaļa fona siku balto, dzelteno un rozīgo ziediņu gleznojums, kas tagad jau ir mūsu muzeja īpašums.

Arī 1998. gada nogalē Kul-

tūras ministrija atbalsta A. Artuma gleznu "**Iela Tukumā**" (1939. gads, izmēri - 81 x 100 cm) iepirkumu no privātkolekcijas. Šai glezmai bez mākslinieciskās vērtības ir arī vēsturiskā nozīme. Tajā ir attēlota kādreizējā Untiķa iebraucamā sēta ar akciju sabiedrības "Tanheizers" noliktavām. Bet Artuma darbu kolekcijas kopainā šī glezna izceļas ar ne-parasto krāsu salikumu - dzeltenzaļais pret sārto un zili violeto. Autors ir mēģinājis dažādot savu krāsu paleti, jo nesen ir atgriezies no Parīzes. Tur muzejos redzētais un mākslas darbos noskatītais ierosina Artumu meklēt brīvāku izteiksmes formu, ieraudzīt pasauli krāsaināku. Pēc Parīzes braucienā uzgleznoto darbu ir saglabājis pavisam maz. To nav arī muzeju krātuvēs, tādēļ tikko iegūtā glezna tūlīt ieņem nozīmīgu vietu A. Artuma kolekcijā.

2002. gadā Latvijā pirmo reizi tiek izsludināts Muzeju Valsts pārvaldes konkurss akreditētajiem Latvijas muzejiem

A. Artums. Iela Tukumā. 1939. gads. TM Mgl 476.

par nacionālas nozīmes mākslas darbu iepirkumu, ko finansē Kultūrkapitāla fonds. Tukuma muzejam, rakstot projekta pieteikumus šim konkursam, paveras jaunas iespējas turpināt mākslas darbu iegādi. Tā muzejs iegūst finansējumu A. Artuma gleznu "Ziedi ar augļiem vjetnamiešu groziņā" (1960. gads, izmēri - 100 x 81 cm) iepirkumam no privātkolekcijas. Šī glezna ir izcili uz-

A. Artums. Ziedi ar augļiem vjetnamiešu groziņā. 1960. gads. TM Mgl 490.

gleznota un slavēta ar to, ka eksponēta daudzās A. Artuma personālizstādēs, kā arī reproducēta ar krāsainu attēlu autora gleznu albumā un A. Nodievas grāmatā "Ansis Artums". Gleznā ir attēlota jau minētā artumiski krāšņā ziedu buķete, kur krāsas un faktūras ekspresiju vēl pastiprina dzīvīgi zilā drapērija, dzelteni un oranžo toņu izcēlums. Ar šo gleznu tiek iegūts vērtīgs mākslas darbs, kurš A. Artuma kolekcijas kopainā ienes spoži dzirkstošu akcentu.

Šajā gadā tiek atbalstīts arī otrs Kultūrkapitāla fondam iesniegtais projekts. Tas rakstīts

L. Āriņš. Pie loga. 1962. gads. TM Mgl 492.

par L. Āriņa gleznu "Pie loga" (1962. gads, izmēri - 81 x 100 cm) iepirkumu no privātkolekcijas. Šī glezna tiek izstādīta L. Āriņa 95. gadadienas atceres izstādē Tukuma muzejā, kur ir arī iespēja to salīdzināt ar jau muzejā esošajām viņa kolekcijas gleznām. Tā izskatās tik "svaiga" kā tikko uzgleznota, tik bagāta savā krāsainībā, ka neviļus gribas iesaukties ar Āriņa vārdiem: "Glezniecībā galvenais ir krāsas - viss pārdzīvojumā jāizsaka ar tās attiecībām..."

Temats šai gleznai gan ir jau daudzkārt tvertais - darbnīcas atvērtais logs, kā arī malā stāvošās sievietes tēls. Šoreiz visvairāk fascinē pa logu redzamā krāšņā pavasara ainava ar noslēpumaino dārzu, kam pretstats ir sarkanajā tērpā ģērbtais sievietes profils iekšstelpā. Autors māk tā sevišķi izcelt silti sarkano toni violeto un zilo krāstoņu vidū. Šī glezna ir kā krāšņs zieds Āriņa 60. gadu sākumā darināto glez-

nojumu vidū, kad nedrošība izstādīt šādus darbus reizēm "sasaistīja rokas" (radot izteiksmes klusinājumu), vai - tieši otrādi - "ja zināji, ka glezno vienīgi sev", ka to neviena žūrija neļaus izstādīt, tas ļāva nodoties krāsu priekam - kolorīta eksperimentiem.

2003. gada sākums atnāk ar jaunu pārsteigumu, jo muzejam tiek piedāvāts iegādāties agrīnu 1932. gadā gleznotu A. Artuma darbu "Tukuma ainava" (izmēri - 54 x 65 cm), kurā redzama pilsētas nomale pie Mālkroga (tagadējās pienotavas skats). Ve-

A. Artums. Tukuma ainava. 1932. gads. TM Mgl 495.

Mākslas muzeja gleznu glabātuve.
J. Vitola foto. 1998. gads.

cais smilšainais ceļš it kā ved mūs ielejā un paver skatu uz Tukuma pakalni. Ainava šķiet ļoti brīvi un atraisīti uzglezno-

ta. Neviļus to gribas salīdzināt ar tajā pat laikā gleznoto A. Artuma diplomdarbu, kur kompozīcija un krāsas ir stipri "pastīvas" (gleznojums pārāk noteikts), bet šī mazā ainaviņa ar lielajiem zaļajiem kokiem skatītājam atklāj toreiz vēl jauno autoru kā romantisku dabas vērotāju. Šī ainava ar savu neparastumu izceļas Artuma gleznoto Tukuma skatu vidū. Iesniedzot projektu Muzeju Valsts pārvaldē Kultūrkapitāla fonda finansējumam un saņemot tā atbalstu, muzejam arī izdodas gleznu iegūt.

Tā, izsekojot abu autoru gleznu krājumam laika posmā no 1936. līdz 2003. gadam, redzams, ka A. Artuma un L. Āriņa darbu atlase (izvēle) un iegāde ir bijusi pārdomāta un mērķtiecīga. Tā ir virzīta

uz vispusīgas, tematiski dažādas un retrospektīvas kolekcijas kopainas veidošanu, paturot prātā katra gleznotāja daiļrades individualitāti un uzsverot radošās veiksmes un talanta atklāsmes dzirksti.

Lai parādītu darbu, kas tiek veikts, dokumentējot un tālāk attīstot tukumnieku - Latvijas gleznotāju vecmeistaru Anša Artuma un Leonīda Āriņa kolekcijas, šis apraksts ir veidots precīzi sīks, tā atklājot šo gleznu nozīmi Tukuma muzeja krājuma vienreizībā.

Aprakstā izmantotie avoti un literatūra:

1. Ansis Artums. R., Liesma, 1966.
2. Anša Artuma gleznu izstādes katalogs. - TMNM, Tukums, 1988.
3. Ābols O. Atsauksme par divām izstādēm. // Literatūra un Māksla, 1973. gada 5. maijs.
4. Leonīds Āriņš. - R., Puse, 1994.
5. Mākslinieka Leonīda Āriņa dienasgrāmatas. 1944. - 1989. gads
6. Nodieva A. Ansis Artums. - R., Zinātne, 1986.
7. LVM O.E. Šmita kolekcija (Latvijas Vēstures muzejs)

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304026372

98-6
L 917